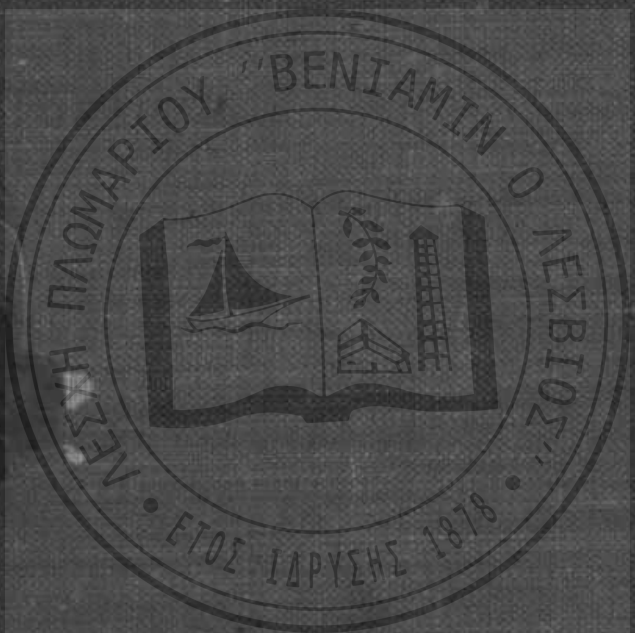
ΠΕΤΡΟΣ ΤΑΛΙΑΔΩΡΗΣ

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ ΤΟΥ ΜΙΚΡΟΥ ΑΔΕΡΦΟΥ

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΜΥΤΙΛΗΝΗΣ

ΝΑΥΤΙΚΟ ΠΛΟΗΓΑΡΙΟΝ ΕΣΧΑΤΗ "ΒΕΝΙΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ"
ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1878

~~8~~ ~~88~~ ~~Β/4~~ ~~103~~ Κ.Β

88

109

ΝΕΑΣΧΗ ΠΛΩΜΑΡΙΟΥ

ΝΕΑΣΧΗ ΠΛΩΜΑΡΙΟΥ "ΒΕΝΙΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ"
ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1878

88 Β/4 103 Λ.Β

ΓΟΥΣΤΑΥΟΥ ΓΚΕΪΓΕΡΣΤΑΜ

ΔΕΣΧΗ ΠΛΩΜΑΡΙΟΣ 19 15

Το Βιβλιο Του Μικρου Αδερφου

ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ ΕΝΟΣ ΓΑΜΟΥ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΑΠΟ ΤΟ ΣΟΥΗΔΙΚΟ

ΚΩΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΧΑΤΖΟΠΟΥΛΟΥ

ΝΕΑΧΗ ΠΛΩΜΑΡΙΟΥ "ΒΕΝΙΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ" ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1878

ΑΘΗΝΑ
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ Γ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ & Σια
42 - ΣΤΑΔΙΟΥ - 42
1915

ΔΕΣΗ ΠΛΩΜΑΡΙΟΥ "ΒΕΝΙΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ"
• ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1878 •

ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ Γ. Η. ΚΑΛΕΡΓΗ & ΣΙΑΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Εἴτανε μιὰ φορὰ ἕνας συγγραφέας, ποὺ ζοῦσε εὐτυ-

ΔΙΟΡΘΩΜΑΤΑ

Σελ. 17	γραμμὴ	27	ἀντὶ	τῶν νὰ γραφῇ	τώ-
» »	»	28	»	ἀ »	» ἄν
» 73	»	1	»	αἱ »	» αἱστάνθηκα
» »	»	25	»	νὰ προστεθῇ :	*μαζί καὶ*
» »	»	31	»	*πλοῦτ*	νὰ γραφῇ *πλοῦτο*
» 88	»	5	»	*τὴν* γυναίκα	» *τὴ* γυναίκα
» 95	»	25	»	. . .	» .
» 102	»	31	»	*τύσο*	» *τόσο*
» 126(156)	»	31	»	φοβερὸ νὰ *εἶναι*	» φοβερὸ νὰ *βρί-σκεται*
» 143	»	13	»	*γκαρδικὰ*	» *γκαρδιακὰ*

Ἐπίσης ἡ ἀρίθμησις τῶν σελίδων 115–130 νὰ διορθωθῇ : 145—160.

χε μόνο, ποὺ μαζί του δὲν μποροῦσε νὰ μετρηθῇ, κι αὐτὸς ὁ ἐχτρὸς εἶταν ὁ θάνατος.

Κ' ἴσως νὰ μὴν εἶτανε ἡ μικρότερη εὐτυχία τοῦ ἀνθρώπου αὐτοῦ τὸ πὼς δὲ φοβήθηκε ποτὲ σοβαρά, πὼς

ὁ θάνατος μποροῦσε νὰ βρῇ εἴτε αὐτὸν τὸν ἴδιο εἴτε τοὺς ἀγαπημένους του.

Μὲ τὸ αἴστημα τοῦτο τῆς μεστῆς ζωῆς ἔγραψε ὁ συγγραφέας αὐτὸς ἕνα βιβλίο πλημμυρισμένο ἀπὸ καλοκαιρινὸ φῶς καὶ μὲ θέμα τὰ δυὸ μεγάλα ἀγόρια του, τὰ παιγνίδια καὶ τὶς διασκεδάσες τους, τὰ ἄθλα καὶ τὶς ἀτυχίες τους. Τὸ βιβλίο εἴτανε μιὰ ἱλαρὴ χαρὰ καὶ γι' αὐτὸν τὸν ἴδιο κι ὅταν μοῦ ἔρχεται στὸ νοῦ ἐκείνη ἡ ἐποχή, μόλις μπορῶ καὶ τὸ ἐννοῶ πὼς ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς εἶμουνα κάποτε γώ.

Ἅμα τυπώθηκε καὶ δέθηκε τὸ βιβλίο κ' εἴταν ἕτοιμο νὰ κυκλοφορήσῃ, ὁ συγγραφέας πῆρε μαζί του δυὸ ἀντίτυπα, ἔγραψε στὸ ἕνα τὄνομα τοῦ Οὔλοφ καὶ στὸ ἄλλο τοῦ Σδάντε καὶ τὰ ἔδωσε ἐπίσημα τοῦ καθενὸς ἀπὸ τὰ δυὸ ἀποθανατισμένα παιδιά του.

Ὁ Οὔλοφ πῆρε τὸ βιβλίο του κι ὁ Σδάντε τὸ δικό του. Ὁ Οὔλοφ, ποὺ εἶναι φύση πραχτικὴ καὶ δὲν ἔχει καμιὰ κλίση στὴ φιλολογία, λένε πὼς πρώτη φορὰ ἔπιασε κι ἄνοιξε αὐτόρμητα βιβλίο. Νομίζω μάλιστα πὼς διάβασε τρία ὁλάκερα κεφάλαια. Ὁ Σδάντε ὅμως διάβασε μεμιᾶς ὁλάκερο τὸ βιβλίο ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος. Καὶ διάλεξε μερικὰ κεφάλαια, ἐκεῖνα ποὺ τοῦ ἀρέσανε ξεχωριστὰ καὶ τὰ διάβαζε δυνατὰ σὲ ὅλους, ὅσοι εἶχαν ὄρεξη νἀκοῦνε. Μ' ἕνα λόγο, βασίλευε μεγάλη ἀγαλλίαση σ' ὅλο τὸ σπιτι.

Τότε ὅμως ἔτρεχε μέσα στὶς κάμαρες ἕνα μικρὸ πλασματάκι. Εἶταν ὁ μικρὸς ἀδερφὸς τοῦ Οὔλοφ καὶ τοῦ Σδάντε κ' εἶχε μακριὰ σγουρὰ ὁλόξανθα μαλλιὰ καὶ τὰ πιὸ μεγάλα γαλανὰ μάτια, ποὺ μπορεῖ νὰ ἔχῃ ἕνα ἀγοράκι. Τὸν ἔλεγαν Σδὲν καὶ μόλις εἶχε κλείσει τὰ δυὸ χρόνια. Νὰ μιλῇ καλὰ δὲν μποροῦσε. Μποροῦσε ὅμως νὰ ἐννοῇ.

Ὅταν λοιπὸν τοῦ διάβασε ὁ Σβάντε δυνατὰ ἀπὸ τὸ βιβλίο, τονὲ ρώτησε ἡ μαμά:

— Γιὰ ποιόνε λέει τὸ βιβλίο;

Κ' ἐπειδὴ ὁ Σβὲν δὲν ἤξερε τί νὰπαντήσῃ, ξακολούθησε ἡ μαμά:

— Γιὰ τὰ μεγάλα ἀδέρφια σου. Δὲν καταλαβαίνει ὁ Νέννε;

Νέννε λέγαμε τὸ Σβέν. Εἶχε βρεῖ τὄνομα μόνος του, γιατὶ δὲν μποροῦσε νὰ προφέρῃ τὸ Σ.

— Μὰ τἀδέρφια δὲν τὰ λένε ὅπως λέει τὸ βιβλίο, δοκίμασε νὰ πῇ ὁ Νέννε.

— Τί κουτὸς ποὺ εἶσαι! εἶπε ὁ Οὔλοφ. Ὁ μπαμπὰς μᾶς λέει ἔτσι.

Τότε ἐννόησε ὁ Σβὲν καὶ μὲ μάτια, ποὺ λάμπανε ἀπὸ τὴν ἀνυπομονησία, ρώτησε:

— Δὲ λέει τίποτε γιὰ τὸ Νέννε;

Ὁ πατέρας, ποὺ μπῆκε μέσα στὸ μεταξύ, σήκωσε τὸ μικρὸν ψηλὰ ὡς τὸ ταβάνι, τὸν κατέβασε πάλι καὶ τοῦ εἶπε:

— Τί νὰ πῇ γιὰ ἕνα μαϊμουδάκι, ποὺ εἶναι τόσο μικρὸ ἀκόμα καὶ δὲν ἔκαμε τίποτε;

Μὰ ὁ Σβὲν δὲν ἔμεινε εὐχαριστημένος. Ἄνοιγε τὰ μεγάλα γαλανὰ μάτια του ὅσο πλατήτερα μποροῦσε, ἔδινε φιλιὰ μὲ τὸ μικρὸ ρόδινο στόμα, ἔβαζε ὅλα τὰ δυνατά του. Ἤθελε κι αὐτὸς ἕνα βιβλίο.

— Μὰ ὁ Νέννε δὲν ξέρει νὰ διαβάσῃ.

Ὁ λόγος αὐτὸς δὲν τοῦ ἔκαμε καμμιὰν ἐντύπωση. Ἔτρεχε πέρα δῶθε στὶς κάμαρες καὶ τὸ μικρό του ζωηρὸ πρόσωπο εἶταν κατακόκκινο. Ὁ Οὔλοφ πῆρε βιβλίο, ὁ Σβάντε τὸ ἴδιο. Γιατί νὰ μὴν πάρῃ κι ὁ Σβέν;

Ἀδύνατο νὰ γίνῃ διαφορετικά. Ὁ συγγραφέας δὲν εἶχε πρόχειρο ἄλλο ἀντίτυπο. Ἔφερε ἡ μαμὰ τὸ δικό

της κι ἀφοῦ σβήστηκε καλὰ τὄνομά της, ὁ μπαμπὰς ἔγραψε στὸ βιβλίο:

Τοῦ μικροῦ Νέννε—ὁ μπαμπάς.

Καὶ τότε ἡσύχασε ὁ Σβέν.

Δηλαδὴ φάνηκε πὼς ἡσύχασε. Γιατὶ δὲ ζήτησε περσότερα. Γύριζε μόνο ὁλόγυρα καὶ διάβαζε στὸ βιβλίο. Μποροῦσε νὰ διαβάζῃ κι ἀποπάνω κι ἀποκάτω, κρατοῦσε τὸ βιβλίο πότε ὀρθὰ πότε ἀνάποδα καὶ διάβαζε τόσο δυνατά, ποὺ ἀντηχοῦσε ὅλο τὸ σπίτι.

Τέλος κάθησε λίγες στιγμὲς μόνος του καὶ συλλογιζότανε. Ἔπειτα ἔτρεξε ἄξαφνα τόσο γλήγορα, σὰ νὰ εἶχε βιὰ νὰ φτάσῃ ὅσο μποροῦσε προτήτερα ἐκεῖ ποὺ ἤθελε. Πῆγε ἴσια στὴν κάμαρα τοῦ μπαμπᾶ, ὅπου καθότανε κεῖνος πνιγμένος στοὺς καπνούς. Μαζεύτηκε ἔτσι ὥστε νὰ χωρέσῃ ἀνάμεσα τῆς καρέκλας καὶ τοῦ τραπεζιοῦ. Κ' ἔπειτα ἔβγαλε τὸ κεφάλι καὶ προσπαθοῦσε νὰ δῇ τὸν μπαμπὰ στὰ μάτια.

— Τί εἶναι Σβέν; ρώτησε ὁ μπαμπάς, ποὺ δὲν ἤθελε νὰ τὸν ἐνοχλοῦν.

Ὁ Σβὲν ὅμως δὲν ἡσύχαζε, ἂν ὁ μπαμπὰς δὲν παραμέριζε τὸ κάθισμα ὥστε νὰ μπορέσῃ νὰ περάσῃ.

— Ὁ μπαμπὰς νὰ γράψῃ ἕνα βιβλίο μόνο γιὰ τὸ Νέννε.

— Τί; ρώτησε ὁ μπαμπάς.

— Ὁ μπαμπὰς νὰ γράψῃ ἕνα βιβλίο μόνο γιὰ τὸ Νέννε, ξαναεἶπε τὸ μικρὸ ἀδερφάκι δυνατότερα τώρα.

Τότε ἐννόησε ὁ μπαμπάς.

Ὁ μικρὸς εἶχε θυμώσει γιατὶ δὲν τὸν ἀνάφερε τὸ βιβλίο κι αὐτόν. Ὅσο μικρὸς κι ἂν εἶταν, ἤθελε δικαιοσύνη. Ὅσο μικρὸς κι ἂν εἶταν, εὗρισκε ἴσως πὼς εἶχε καὶ κεῖνος τὰ ἴδια δικαιώματα στὸν πατέρα μαζὶ μὲ

τἄλλα ἀδέρφια κι ὅσο μικρὸς κι ἂν εἶταν ἤξερε πὼς ἔπρεπε νὰ ἔχῃ κι αὐτὸς τὴ θέση του ἐκεῖ ποὺ εἶτανε ὁ μπαμπάς, ἡ μαμὰ καὶ τἀδέρφια.

Κοίταξε τὸν μπαμπὰ ἐρωτηματικὰ μὲ τὰ μεγάλα μάτια του καὶ μὲ τόση θέρμη, σὰ νὰ εἶτανε ζήτημα ζωῆς καὶ θανάτου.

Ὁ μπαμπὰς τὸ πῆρε κι αὐτὸς πολὺ σοβαρὰ κι ἀπάντησε:

— Σοῦ ὑπόσχομαι, θὰ γράψω καὶ γιὰ σένα ἕνα βιβλίο.

— *Μόνο* γιὰ τὸ Νέννε, ξαναεῖπε ὁ μικρὸς δίνοντας νὰ ἐννοηθῇ καθαρὰ πὼς αὐτὸ εἶταν τὸ σπουδαιότερο.

— Μόνο γιὰ τὸ Νέννε, ἀπάντησε σοβαρὰ ὁ μπαμπάς.

Ὁ μικρὸς ἔφυγε. Ἔτρεξε κ' ἔφερε τὸ νέο ὡς τὴν κουζίνα κ' ἔμεινε ἱκανοποιημένος τέλεια τὴ στιγμὴ αὐτή.

Ὁ μικρὸς δὲν ἔπαψε νὰ τὸ θυμίζῃ. Μὰ ἕνας συγγραφέας ἔχει νὰ γράψῃ πολλά. Δὲν μπορεῖ νὰ βρῇ πάντα τὴν ὄρεξη νὰ γράψῃ γιὰ ἕνα μικρὸ σγουρόμαλλο ἀγοράκι, ποὺ δὲν εἶχε κάμει στὸν κόσμο ἄλλο τίποτε παρὰ νὰ τρέχῃ πέρα δῶθε καὶ νὰ σκορπίζῃ σ' ὅλους τὴ χαρά. Καὶ στὴν ποίηση, ὅπως καὶ στὴ ζωή, οἱ μικροὶ πρέπει νὰ περιμένουνε, γιατὶ οἱ μεγάλοι δὲν τοὺς ἀφίνουνε νὰ περάσουν πρὶν ἔρθῃ ἡ σειρά τους.

Γι' αὐτὸ ὁ μικρὸς ἀδερφὸς ἔπρεπε νὰ περιμένῃ ὡς τὰ σήμερα τὸ βιβλίο του. Τώρα καὶ γὼ εἶμαι ἄλλος κι ὅλα γύρω μου εἶναι νέα. Ὁ μικρὸς βέβαια δὲν ἤξερε τί μοῦ ζητοῦσε, ὅπως καὶ γὼ δὲν ἤξερα τί ὑποσχέθηκα.

Ὅμως ἀκούω μιὰ φωνή, ποὺ μὲ βιάζει νὰ κρατήσω τὴν ὑπόσχεσή μου.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

1

Ὁλάκερο τὸ βιβλίο αὐτὸ εἶναι βιβλίο τοῦ θανάτου κι ὅμως μοῦ φαίνεται πὼς μιλεῖ περσότερο γιὰ εὐτυχία παρὰ γιὰ δυστυχία. Γιατὶ δυστυχία δὲ λέγεται νὰ χάσῃ κανεὶς ὅ,τι τοῦ εἶναι ἀγαπημένο, δυστυχία εἶναι νὰ τὸ μολύνῃ, νὰ τὸ διαφτείρῃ, νὰ τὸ παραμορφώσῃ. Καὶ ὑπάρχει ἕνα μυστικό, ποὺ ἔπρεπε νὰ ζήσω πολὺ πρὶν τὸ γνωρίσω. Ἡ ἀγάπη δὲ μένει ποτὲ στάσιμη. Ἢ θὰ δυναμώσῃ ἢ θὰ μικρύνῃ μὲ τὸν καιρό. Καὶ μπορεῖ νὰ φέρῃ πόνο, ὄχι μόνο στὴν πρώτη περίσταση. Ἡ δυνατότερη ἀγάπη εἶναι κείνη ποὺ φέρνει πόνο, ἴσια ἴσια γιατὶ γίνεται πάντα δυνατότερη.

Μὰ θέλω νὰ τὰ ἱστορήσω ἐξαρχῆς καὶ νὰ διηγηθῶ ὅλα ὅσα κλείνει τὸ βιβλίο αὐτό, ὅπως διηγοῦνται ἕνα ὄνειρο. Κι ὅσο κι ἂν φαίνεται παράξενο στὸν ἀναγνώστη—ὅλα αὐτὰ δὲν εἶναι τίποτες ἄλλο παρὰ τὸ βιβλίο, ποὺ μὲ παρακάλεσε νὰ γράψω ὁ μικρὸς ἀδερφός.

Εἶταν ὄνειρο πὼς ἐρωτεύτηκα, πὼς παντρεύτηκα καὶ πὼς ἀπόχτησα παιδιά ; Εἶταν ὄνειρο πὼς στάθηκα εὐτυχισμένος καὶ δυστυχισμένος ὅσο δὲ λέγεται ; Εἶταν ὄνειρο, ἢ τὰ ἔζησα πράγματι ὅλα αὐτά, ὅλα αὐτὰ ποὺ φαίνουνται πὼς μοῦ σκεπάζουν κάθε ἄλλο περι-

στατικὸ ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη ζωή, ποὺ εἶδα στὸν δρίζοντά μου; Τώρα μοῦ φαίνεται πὼς στέκω μ' ἕναν ἀκατανόητον τρόπο—ὄχι ἀπάνω, κάθε ἄλλο παρὰ ἀπάνω—ἀλλὰ μακριὰ ἀπ' ὅλα αὐτὰ καὶ τὸ μόνο ποὺ μὲ φτάνει εἶναι ἕνας τόνος εὐλαβητικὸς καὶ τόσο ἐκστατικός, ποὺ οὔτε αὐτὴ ἡ μουσικὴ δὲ θὰ μποροῦσε νὰ τὸν ἐκφράσῃ μ' αἰσθητὸν τρόπο. Ναί, μόνον ὅταν θὰ ἔχω γραμένο πιὰ ἐκεῖνο ποὺ τώρα ξητᾶ τὸ δρόμο του ἀπάνω στᾶγραφα φύλλα, ποὺ ἴσως μιὰ μέρα γίνουνε βιβλίο, μόνο τότε ἐλπίζω πὼς ἡ ἴδια ἡ διήγηση θὰ μπορέσῃ νὰ μοῦ δώσῃ τὸ κλειδὶ γιὰ νὰ λύσω τὸ αἴνιγμα, ποὺ μὲ βασανίζει καὶ μὲ ἀνησυχεῖ τώρα: τί δηλαδὴ εἴτανε στὴ ζωή μου ὄνειρο καὶ τί πραγματικότητα.

Γιατὶ δὲν εἶναι μόνο ἡ λύπη ποὺ μὲ σφίγγει. Εἶναι μαζὶ κ' ἡ ἀπορία γιὰ κεῖνα ποὺ ἔχουν γίνει, ἡ ἴδια ἀπορία ποὺ σαλεύει στὸ βάθος κάθε συνειδητῆς ζωῆς — — —

Τὴ στιγμὴ αὐτὴ θυμοῦμαι πὼς ἕνα βράδι μπῆκα στὴν κάμαρα τῆς γυναικός μου καὶ τὴ βρῆκα νὰ κάθεται συλλογισμένη μ' ἕνα βιβλίο ἀνοιχτὸ μπροστά της. Διάβαζε στὸ βιβλίο καὶ τὸ πρόσωπό της φαινότανε δυσαρεστημένο.

Ἔσκυψα ἀπάνω ἀπὸ τὸν ὦμο της κ' εἶδα πὼς τὸ βιβλίο ποὺ διάβαζε εἴταν ἡ Γραφή. Εἴταν ἀνοιχτὴ στὸ πρῶτο βιβλίο τοῦ Μωϋσῆ κι ὅταν τὴ ρώτησα τί διάβαζε, μοῦ ἔδειξε μόνο τὶς δυὸ σειρές, ποὺ μοῦ φαίνεται πὼς τὶς βλέπω ἀκόμα στὴν κάτω ἄκρη τῆς σελίδας. Καὶ διάβασα τὰ λόγια:

«Κατηραμένη ἡ γῆ ἕνεκα σου. Μὲ πόνους νὰ γεννᾷς τὰ τέκνα σου».

— Δὲν εἶναι φριχτό; μοῦ εἶπε. Δὲ θυμοῦμαι νὰ γέννησα μὲ πόνους. Δὲν τὸ σκέφτηκα ποτέ.

Σηκώθηκε καὶ πῆγε σ' ἕνα κρεβατάκι, ποὺ εἶταν πλάϊ στὸ δικό μας, κ' ἔσκυψε ἀπάνω ἐκεῖ σ' ἕνα στρογγυλό, δροσερὸ προσωπάκι, ποὺ κοιμότανε καὶ ποὺ τὰ χείλη του σαλεύανε, σὰ νὰ βυζαίνανε στὸ μητρικὸ στῆθος.

— Σὲ γέννησα μὲ πόνους; εἶπε, σὰ νὰ μιλοῦσε μόνη της. Ὄχι, μὲ χαρὰ κι ἀγαλλίαση, μὲ χαρὰ τόσο μεγάλη, ποὺ δὲν τὴ γνώρισα ποτὲ ὡς τότε.

Μ' ἔσυρε στὸν καναπὲ κ' ἔγυρε τὸ κεφάλι της στὸν ὦμο μου καὶ στρυμώχτηκε κοντά μου, σὰ νὰ ζητοῦσε νὰ βρῇ αὐτοῦ προστασία ἀπ' ὅλα τὰ δεινὰ καὶ τοὺς πόνους τοῦ κόσμου. Χωρὶς νἀλλάξῃ θέση, ἄπλωσε τὸ χέρι της κ' ἔκλεισε τὸ βιβλίο.

— Εἶναι ἕνα μωρὸ βιβλίο, εἶπε. Δὲν μπόρεσα νὰ τὸ νοιώσω ποτέ.

— Μωρὸ δὲν εἶναι, τῆς εἶπα μὲ χαμόγελο.

— Ἐσὺ τὸ εἶπες, εἶπε κι ἀνασηκώθηκε.

— Ἐγώ; Ποτέ!

— Ἔ, τότε θὰ εἶπες κάτι ἄλλο.

Ἔγυρε πάλι κάτω.

— Δὲ θυμοῦμαι. Ξέρω μόνο πῶς θέλω νὰ συλλογίζουμαι ὅπως καὶ σύ, νὰ πιστεύω ὅ,τι καὶ σύ. Γιατὶ κανεὶς δὲν εἶναι σὰν ἐσέ, κανεὶς στὸν κόσμο.

Σὲ τέτοια λόγια δὲν μπορεῖ νἀπαντήσῃ κανένας ἄντρας. Δὲ χρειάζεται νὰ τἀποκρούσῃ, γιατὶ δὲν εἶναι σὰ θυμίαμα στὴ ματαιοδοξία. Ἔρχουνται σὰ χάδι, εἶναι ἔτσι ὅπως ἕνας ἄντρας κοιτάζει τὴ γυναίκα του καὶ τῆς λέει: «Γιὰ μένα δὲν ὑπάρχει ἄλλη γυναίκα ἀπὸ σέ.»

Ἡ γυναίκα μου ἔπειτα ἀπὸ μιὰ σιγὴ τόση μικρή, ποὺ μόλις τὴν παρατήρησα, ξακολούθησε :

— Βέβαια δὲ σ' εὐχαρίστησα ἀκόμα ποὺ μ' ἔμαθες νὰ πιστεύω ὅ,τι πιστεύεις καὶ σύ, ὅμως χαίρουμαι γι' αὐτό. Δὲν μπορεῖς νὰ τὸ αἰστανθῇς ποτέ. Κάθε μέρα ποὺ περνᾶ μὲ κάνει πλουσιότερη. Κάθε ὥρα μοῦ φαίνεται γεμάτη ἀπὸ τὴν εὐτυχία μου. Μοῦ εἶναι τόσο παράξενο νὰ συλλογίζουμαι τώρα, πὼς μιὰ φορὰ ὅταν εἴμουνα πολὺ νεώτερη, πιθυμοῦσα νὰ πεθάνω γιὰ νὰ πάω στὸν οὐρανό. Τί νόημα εἶχε αὐτὸ καὶ τί ποθοῦσα ; Μοῦ φαίνεται πὼς τὸ λησμόνησα, σὰ νὰ μὴ στάθηκε ποτέ. Τὸ μόνο, ποὺ κάποτε προτήτερα τὸ αἰστανόμουνα βαριά, εἶτανε τὸ πὼς δὲ θὰ ξαναέβλεπα ποτὲ τὸν πεθαμένον πατέρα μου. Τώρα ὅμως μοῦ φαίνεται πῶς δὲν ἔχω ἄλλον πόθο παρὰ νὰ ζήσω μὲ σὲ καὶ τὰ παιδιά. Ἤθελα νὰ μὴν ὑπῆρχε ἄλλο τίποτες ἀπό τὴ ζωὴ ποὺ ἔχουμε νὰ ζήσουμε σὺ καὶ γώ. Θέλω νὰ ζήσω μαζί σου ὅσο νὰ μεγαλώσουν τὰ παιδιὰ καὶ νἀποκατασταθοῦν. Ἔπειτα νὰ γεράσουμε μαζὶ—ἐσὺ καὶ γὼ—τίποτες ἄλλο δὲν μπορῶ νὰ στοχαστῶ.

— Δὲν πιστεύεις πὼς μπορεῖ νὰ ὑπάρχῃ κάποια ἄλλη ζωή ; ρώτησα.

Κούνησε τὸ κεφάλι κάνοντας ζωηρὴ χειρονομία.

—Ὄχι, φώναξε, δὲ θέλω τίποτες ἄλλο ἀπὸ αὐτὸ ποὺ ὑπάρχει. Θέλω νὰ κοιμηθῶ μιὰ μέρα στὴ γίς, κάτω ἀπὸ ἕναν ἀνθοσπαρμένο σωρὸ χῶμα. Αὐτὸ εἶναι ὅλο ὅλο ἐκεῖνο ποὺ θέλω καὶ γι' αὐτὸ παρακαλῶ τὸ θεὸ κάθε βράδι.

Κάθε βράδι ἔκανε τὴ δέησή της στὸ θεὸ κι ὅμως

δὲν πίστευε στὴν ἀθανασία. Τὸ ἤξερα καὶ παραξενεύτηκα πάλι μ' αὐτὸ τὸ χαραχτηριστικό της αἴνιγμα, ποὺ γιὰ κείνη εἶτανε μόνο μιὰ φυσικὴ πραγματικότητα. Τῆς χάδεψα τὸν ὦμο γιὰ νὰ τῆς δείξω πὼς ἄκουσα κ' ἐννόησα, αὐτὴ ὅμως ἀλλάζοντας ἀπότομα θέμα, ρώτησε :

— Πιστεύεις ἐσὺ τίποτες ἄλλο ;

— Οὔτε πιστεύω, οὔτε δὲν πιστεύω.

Ξαναεῖπε τὰ λόγια μου ὅλως διόλου χωρὶς τόνο, ἂν καὶ τὰ εἶχε ἀκούσει πολλὲς φορὲς προτήτερα, τὰ ξαναεῖπε σὰ νὰ κλείνανε κάτι ἀκατανόητο καὶ φώναξε ἄξαφνα :

— Τότε ἔχεις ἀλλάξει.

— Δὲν τὸ πιστεύω.

— Ναί, ἔχεις ἀλλάξει. Ἀλλιῶς πῶς εἶτανε δυνατὸ νὰ πιστεύω πὼς ἡ ζωὴ τελειώνει μὲ τὸ θάνατο ; Ἐσὺ μοῦ τὸ ἔμαθες. Γιατί τώρα δὲ θέλεις νὰ πιστεύῃς ὅ,τι πιστεύω καὶ γώ ;

Μὲ τὰ λόγια της αὐτὰ μοῦ πέρασε στὸ νοῦ μιὰ θύμηση. Τὴν εἶδα νὰ περπατᾷ μαζί μου σ' ἕνα στενὸ μονοπάτι κάτω ἀπὸ τὶς φωτεινὲς σημύδες τῶν βραχόνησων. Ἀπάνωθέ μας φεγγοβολοῦσαν τἄστρα τοὐρανοῦ καὶ στὰ πόδια μας ἔτρεμε στὴ χλόη τὸ θαμπὸ ἀντιφέγγισμα ἀπὸ τὰ παράθυρα τῆς πρώτης καλοκαιρινῆς κατοικιᾶς μας. Νόμιζα πὼς ἄκουγα ἀκόμα τὰ λόγια, ποὺ ψιθυρίζαμε ἀναμεταξύ μας στὴν ἡσυχία τοῦ βραδιοῦ, λόγια γιὰ τὴ ζωὴ καὶ γιὰ τὸ θάνατο, γιὰ τὸ θεό καὶ γιὰ τὰ μέλλοντα, λόγια ποὺ παίρνανε σοβαρότητα καὶ φλόγα ἀπὸ τὸ πρῶτο ἐρωτικὸ μεθήσι μας. Θυμήθηκα πὼς εἶχε πέσει σὲ βαθειὰ θλίψη καὶ σιωπή, ἐνῶ συλλογιζόταν τὴν ἀπάντησή μου. Κι ὅταν τώρα

μοῦ ἦρθε αὐτὴ ἡ ἀνάμνηση τόσο καθαρά, ὅσο δὲν μποροῦνε νὰ τὸ ἀποδώσουνε τὰ λόγια, μοῦ φάνηκε πὼς ἐκεῖνο, ποὺ εἶχα πεῖ τότε, τῆς ἔκαμε μιὰν ἐντύπωση διαφορετικὴ παρότι εἶταν τὸ νόημά μου κ' ἔνοιωσα στὴν καρδιά μου μιὰ κεντιά, σὰ νὰ τῆς ἔκαμα κακὸ δίχως νὰ τὸ θέλω.

Μ' ἔκοψε λέγοντας :

— Δὲν μπορῶ νὰ τὸ ἐννοήσω αὐτό. Οὔτε νὰ πιστεύω, οὔτε νὰ μὴν πιστεύω ! Πρέπει νὰ κάνω ἕνα ἀπὸ τὰ δυό.

Πρόφερε τὰ λόγια αὐτὰ μὲ τέτοιον τόνο, σὰ νὰ μὲ παρακαλοῦσε νὰ μὴν τῆς φέρω ἀντίρρηση. Καὶ δὲν τῆς ἔφερα. Κράτησα μόνο μέσα μου τὴν ἀνάμνηση τοῦ φωτεινοῦ νησιοῦ τῆς νιότης μας καὶ παραξενευόμουνα ποὺ νόμιζα πὼς ἔβλεπα ὅλην τὴν ὥρα τἄστρα ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ φύλλα τῶν σημύδων.

Ἐνῶ μιλούσαμε, ἡ γυναίκα μου σηκώθηκε καὶ στεκόταν πάλι κοντὰ στὸ μικρὸ κρεβάτι. Ἐκεῖ ποὺ μιλούσαμε, παρατήρησε πὼς ὁ μικρὸς εἶχε κουνηθεῖ. Τονὲ σήκωσε, τὸν πῆρε στὰ χέρια της μὲ κεῖνον τὸ σίγουρο προφυλαχτικὸ τρόπο, ποὺ τὸν γνωρίζουν οἱ μητέρες μόνο, καὶ τὸν ἔφερε στὸ στῆθος της. Τὸ πρόσωπό της ἔλαμπε, ὅταν εἶδε κ' αἰστάνθηκε πὼς ὁ μικρὸς βύζαινε τὸ γάλα της μὲ κείνη τὴν ἀπερίγραφη γαλήνη, ποὺ εἶναι τὸ προνόμιο τῶν παιδιῶν.

Ἡ προτητερινὴ ὁμιλία μας καὶ κεῖνο, ποὺ ἔβλεπα τώρα, σμίξανε τόσο παράξενα καὶ γίναν ἕνα στὸ αἴστημά μου καὶ θυμήθηκα τὰ λόγια ποὺ γίνανε ἀφορμὴ τῆς σύντομης ὁμιλίας μας. Πολλὴ ὥρα καθισμένος ἐκεῖ συλλογιζόμουνα ἐκεῖνο ποὺ ἤθελα νὰ πῶ. Συλλογιζόμουνα τὰ σκληρὰ λόγια : «Κατηραμένη ἡ γῆ ἔ-

νεκα σοῦ». Τὸ αἴστημα ἐκείνου ποὺ εἶχα καὶ κείνου ποὺ ἔβλεπα μοῦ εἶταν τόσο δυνατό, ὥστε φοβόμουνα νὰ μιλήσω, γιὰ νὰ μὴν προδώσω τὴ συγκίνησή μου μὲ δάκρυα. Καὶ προσπαθοῦσα νὰ κρατήσω κιόλας τοὺς συλλογισμούς μου νὰ μὴν πάρουν τὴ μορφὴ τοῦ λόγου, γιὰ νὰ μὴ φανῶ αἰστηματικὸς στὴ γυναίκα μου.

Τέλος πῆρα τὴ Γραφὴ καὶ τὴν ἔβαλα στὴν ἄκρη.

— Ἐσὺ ἔχεις δίκιο, εἶπα, κι ὁ τραχὺς λόγος ἔχει ἄδικο. Ἔπρεπε νὰ λέῃ: «Εὐλογημένη ἡ γῆ ἕνεκα σοῦ».

Καὶ λέγοντας αὐτό, γονάτισα κι ἀκκούμπησα τὸ μέτωπό μου στὴ γυναίκα μου καὶ στὸ παιδί μου. Καὶ κείνη μὲ τὸ χέρι, ποὺ τῆς ἔμενε λεύτερο, μοῦ χάδεψε τὰ μαλλιά.

Ὢ εἴμαστε νέοι τότε, νέοι καὶ πολὺ εὐτυχισμένοι.

2

Δὲν ἀνάφερα ὡς τώρα τὄνομα τῆς γυναικός μου καὶ μοῦ εἶναι ἀκόμα δύσκολο νὰ τὸ κάμω. Στοὺς στοχασμούς μου τὴν ὀνομάζω κάποτε Μινιόν, γιατὶ μόνο μ' αὐτὸ τὄνομα μπορῶ νὰ τὴ δῶ ἔτσι ὅπως ἦρθε κ' ἔφυγε. Ποῦ ξέρω κιόλας ἂν τώρα εἰκονίζω αὐτὴν τὴν ἴδια ἢ τὴν ἀνάμνηση ποὺ ἄφησε; Γιατὶ ἕνας ἄνθρωπος εἶναι πραγματικὰ ὅπως φαίνεται σὲ ὅσους δὲν τὸν εἶδαν ἔτσι, καθὼς μπορεῖ καὶ τὸν βλέπει ἴσως ἕνας μόνο; Δὲν εἶναι πολὺ περσότερο στὸ βάθος του μόνο ἐκεῖνο ποὺ μένει, ἅμα χαθῇ τὸ ἐξωτερικὸ καὶ τὸ τυχαῖο; Καὶ δὲν εἶναι δυνατό, ἐκεῖνο, ποὺ μερικοὶ τὸνομάζουν ἐξιδανίκεψη, νὰ εἶναι ἡ πραγματικὴ ἐσωτερικὴ ὁμοιότητα,

ποὺ θὰ γίνῃ κάποτε τὸ ἀληθινὸ ἐγώ μας, ὁρατὸ ἀπ' ὅλους μόνο σ' ἕναν κόσμο ἄφταστο στὴν ἀνθρώπινη ματιά ;

Εἴτανε μικρόσωμη καὶ λιγνὴ καὶ τὴν πρωτοεἶδα στὸ δρόμο, σὲ μιὰ σύσταση τῆς στιγμῆς κάτω ἀπὸ τὴ λάμψη ἑνὸς φαναριοῦ. Ἅμα χωριστήκαμε, μοῦ μείνανε στὴν ἀνάμνηση δύο μάτια παράξενα μεγάλα καὶ βαθειά. Περσότερα δὲ θυμόμουνα, παρὰ μόνο μιὰ τραχηλιὰ ἀπὸ μαύρη γούνα, ἕνα ζευγάρι μαῦρα μακριὰ γάντια καὶ τὸ σφίξιμο ἑνὸς χεριοῦ, ποὺ ἔδινε τὴν ξαφνικὴ καὶ δυνατὴ ἐντύπωση ἑνὸς κάτι ἄγρυπνου, ἀληθινοῦ καὶ γεμάτου εἰλικρίνεια. Ἀπὸ τὸ ἐξωτερικό της δὲ μοῦ ἔμεινε στὸ νοῦ ἄλλο τίποτε, τόσο ποὺ ἔπειτ' ἀπὸ λίγες μέρες πέρασα κοντά της χωρὶς νὰ τὴ γνωρίσω. Κι ὅμως αὐτὰ τὰ μάτια δὲ μ' ἀφίναν ἥσυχο, βγαίνανε πάντα μπροστὰ στὴ φαντασία μου ἀστραφτερὰ καὶ μελαγχολικά, κρύβοντας κατιτὶ λαχταριστὸ κι εὐλαβητικὸ μαζί. Ἂν καθρεφτίσανε ποτὲ δυὸ μάτια μιὰ ψυχή, εἴταν τὰ δικά της μάτια.

Ὅταν συλλογίζουμαι ὅλη τὴ ζωή, ποὺ ἔζησα μὲ τὴ γυναίκα μου, βρίσκω πὼς σὲ ὅλα τὰ διαφορετικά της στάδια κανεὶς ἄλλος δὲ μὲ δίδαξε ὅπως αὐτή, νὰ φυλάξω τὸ θρησκευτικὸ αἴστημα. Ὡστόσο δὲν τὴν ἄκουσα ποτὲ νὰ προφέρῃ τὴ λέξη θρησκεία κ' εὔκολα θὰ μποροῦσε νὰ τὴν κάμῃ κανεὶς νὰ συγχύσῃ τὸν Ἀβραὰμ μὲ τὸν Ἀπόστολο Παῦλο. Ὅλα ὅμως ὅσα ἄγγιζε μὲ τὴ σκέψη της ἢ μὲ τὸ αἴστημα, τῆς γινόντανε ἱερὰ μ' ἕναν ξεχωριστὸ τρόπο. Ἡ ψυχή της εἴταν ὅλη τρυφερότητα κ' ἡ ζωή, ποὺ ἤθελε νὰ ζήσῃ, εἴτανε μιὰ γιορτή, ὅπου τὸ αἴστημα γιὰ τὴν ἀξία καὶ τὴν ἱερότητα τῆς ζωῆς δὲν μποροῦσε νὰ ὑποφέρῃ παραφωνία. Ὅλα ὅμως, ὅσα μέσα της εἴτανε δυνατὰ καὶ

ζωντανά, εἴτανε μαζὶ κι ἀστενικὰ κ' εὐκολόσπαστα. Στὰ βάθη τῆς ψυχῆς της φώλιαζε μιὰ λατρεία πρὸς τὸ τέλειο, ποὺ δὲν μποροῦσε νὰ ὑποφέρῃ τὴ ζωή, γιατὶ νόμιζε πὼς ἔστεκε σὲ βαθμίδα ψηλότερη ἀπὸ αὐτή.

Εἴμαστε παντρεμένοι πολλὰ χρόνια, ὅταν μιὰ μέρα μοῦ εἶπε ξαφνικά, ἀπροετοίμαστα καὶ χωρὶς ἐξωτερικὴ ἀφορμή, ὅπως ἐρχόντανε πάντα τὰ δυνατότερα αἰστήματά της:

— Δὲν πρέπει νὰ μὲ κάμῃς ποτὲ νὰ νοιώσω πὼς κατιτὶ ἀναμεταξύ μας γέρασε κ' ἔγινε συνηθισμένο. Τὴν ἡμέρα ποὺ θὰ τὸ νοιώσω, θὰ πεθάνω.

Πόσες γυναῖκες δὲν εἶπαν τὸ ἴδιο καὶ πόσες δὲ ζήσανε γιὰ νὰ γελοῦν ἔπειτα μὲ τὰ λόγια τους! Ἄκουσα κάποτε μιὰ γυναίκα νὰ λέῃ τοῦ ἀντρός της:

— Δὲν πιστεύεις πὼς ὑπάρχουνε μερικὲς γυναῖκες, ποὺ αἰστάνουνται ἀληθινὰ ἐκεῖνα ποὺ λὲν ὅλες οἱ γυναῖκες;

Θυμοῦμαι πὼς μοῦ ἦρθε αὐτὸ στὸ νοῦ, ὅταν ἄκουσα τὰ λόγια τῆς γυναικός μου καὶ πὼς μὲ τὸ συναίστημα τῆς ἀλήθειας τῶν λόγων αὐτῶν, τῆς ἔσφιξα τὸ χέρι σὰ μόνη ἀπάντηση. Ἐνοιωσα πὼς αὐτὸ ποὺ εἶπε, τὸ εἶπε σοβαρὰ κ' ἤξερα πὼς ἡ λέξη αἰστηματικότητα δὲν εἶχε ὅῶ τὴ θέση της. Μὰ εἶδα κιόλας πὼς περίμενε νὰ τῆς πῶ κάτι καὶ γὼ καὶ γι' αὐτὸ τῆς ἀπάντησα:

— Δὲν πιστεύεις πὼς κατιτὶ μπορεῖ νὰ γεράσῃ καὶ νὰ γίνῃ συνηθισμένο, χωρὶς νὰ χάσῃ τίποτε ἀπὸ τὴ δύναμη, τὴ χαρὰ καὶ τὴν ἱερότητά του;

Τέντωσε τὰ μάτια καὶ μὲ κοίταζε, σὰ νὰ ἤθελε νὰ δῇ στὸ βάθος τῆς ψυχῆς μου. Ἔπειτα μὲ πλησίασε καὶ μὲ φίλησε καὶ παρατήρησα πὼς τὰ μάτια της εἶταν ὑγρά, ἐκεῖ ποὺ αἰστανόμουνα ὅλο τὸ σῶμα της

γυρμένο στὸ δικό μου μὲ μιὰ μοναδικὴ μεγάλη τρυφερότητα.

— Τότε ἂς γεράσῃ κι ἂς γίνῃ συνηθισμένο, εἶπε. Τὸ λαχταρῶ νὰ γίνῃ.

Δὲν εἴπαμε οὔτε λέξη πιά. Εἶδα ὅμως πὼς ὅλη τὴν ἡμέρα εἶτανε γεμάτη ἡσυχη, σιωπηλὴ χαρά. Τὸ ἀπόγεμα βγῆκε ὄξω στὸν κῆπο καὶ τὴν ἄκουσα ποὺ τραγουδοῦσε μόνη κάτω ἀπὸ τὰ παράθυρά μου μὲ λαγαρή, ὁλόδροση φωνή.

Ἔπειτα ἀπὸ λίγη ὥρα ἤρθε μέσα μ' ἕνα μπουκέτο ἀγριολούλουδα, ὅπου ἡ καλοκαιρινὴ χλωρίδα ἔσμιγε ὅπως σμίγουν οἱ τόνοι σ' ἕνα τραγούδι. Τὰ ἔβαλε ἀμίλητη ἀπάνω στὸ τραπέζι μου καὶ χαμογέλασε σιωπηλά, γιὰ νὰ μὴ μ' ἐνοχλήσῃ στὴν ἐργασία μου. Ἔπειτα κάθησε κ' ἡ ἴδια παραπέρα κ' ἐνῶ ἔγραφα, σήκωνα κάποτε τὰ μάτια μόνο γιὰ νὰ τὴ δῶ. Ὁ βραδινὸς ἥλιος φώτιζε τὰ μαῦρα της μαλλιὰ κ' ἔπαιζε στὰ χρώματα τοῦ προσώπου της, ποὺ ἔπαιρνε πάντα νέα ὄψη, ποτὲ δὲν εἶταν ἴδιο.

3

Καὶ δὲ γέρασε ποτὲ κάτι ἀναμεταξύ μας καὶ δὲν ἔγινε συνηθισμένο. Γνωρίζω πὼς προφέρω ἕνα μεγάλο λόγο. Μὰ εἶναι ἀληθινός. Καὶ γι' αὐτὸ μπορῶ νὰ πῶ ἀκόμα: Εὐλογημένη ἂς εἶναι ἡ ζωὴ κι ὅ,τι ἔδωσε αὐτή! Μὰ νὰ τὴν εὐλογήσω γιὰ ὅ,τι πῆρε, μοῦ εἶναι ἀδύνατο.

Ἔτυχε ὅμως νὰρθῇ στὸ σπίτι μας ἡ λύπη καὶ τῶν ρα τὸ ἐννοῶ πὼς θὰ εἶτανε δυνατὸ νὰ μᾶς χωρίσῃ, ἂ-δὲν μποροῦσα νὰ λυπηθῶ ὅπως ἐκείνη. Μὰ αὐτὸ δὲν ἔγινε ποτέ.

Δὲ θυμοῦμαι πότε τὸ παρατήρησα, γνωρίζω ὅμως πὼς ἡ ἐντύπωση εἶναι τόσο στενὰ δεμένη μὲ τὴν ἀνά-

μνηση τῆς γυναικός μου, ὥστε τώρα πιστεύω πὼς δὲν τὴν εἶδα ποτὲ μόνο μὲ τὴ λάμψη τῆς εὐτυχίας καὶ τῆς νιότης. Ἀρρώστησε δηλαδὴ τόσο νωρίς, ὥστε μπορῶ νὰ πῶ πὼς δὲν τὴ γνώρισα ποτὲ δίχως τὸ σπέρμα τῆς ἀρρώστειας. Πῶς ὅμως ἔγινε νὰ λησμονήσω τόσον καιρό, ὡς τὰ τελευταῖα, πὼς ἡ ὑγεία της εἶτάν κλονισμένη καὶ πὼς τὸ σπέρμα τῆς ἀρρώστειας ἔπρεπε νἀναπτυχτῇ, ἂν δὲ χανότανε τέλεια; Πῶς δὲ χάθηκε, τὸ γνώριζα καλά. Κι ὡστόσο δὲν ἔμαθα ποτὲ νὰ βλέπω τὴ ζωὴ μὲ ἄλλο φῶς, παρὰ μὲ τὸ συνηθισμένο. Δὲν πρόσεξα τὰ προμηνύματα ποὺ ἤρθαν; Στάθηκα τυφλὸς καὶ κουφὸς στὶς ὑποψίες, ποὺ ἀνάβανε μέσα μου σὰ φλόγες καὶ φοβερίζανε τὸ χτίριο τῆς εὐτυχίας μου, ποὺ τὸ θαρροῦσα στεριὰ θεμελιωμένο; Δὲν τὸ γνωρίζω. Γνωρίζω μόνο πῶς ὅταν παντρεύτηκα εἶμουνα τόσο νέος, ὥστε πίστευα πὼς ἡ ἀγάπη μπορεῖ νὰ προφυλάξῃ ἀπὸ κάθε δυστυχία τοῦ κόσμου κι ὅταν ἔβλεπα τὴν Ἔλσα ὁλάστραφτη κ' εὐτυχισμένη, ὅταν γυρίζαμε μαζὶ στὰ δάση καὶ στὰ κύματα, ὅταν ἔβλεπα πὼς ὁ ἥλιος τὴ μαύριζε καὶ τὸ κῦμα τοῦ καλοκαιριοῦ ἔβρεχε τὸ λευκό της σῶμα, λησμονοῦσα πὼς μποροῦσε νἀρθῇ ἡ δυστυχία καὶ γελοῦσα τὸν ἑαυτό μου νομίζοντας φανταστικοὺς τοὺς φόβους μου. Ὤ, τέλος ἔμαθα τόσο καλὰ τὴν τέχνη νὰ λησμονῶ ἐκεῖνο ποὺ δὲν ἤθελα νὰ βλέπω, τὴν τέχνη νὰ ὀνειρεύουμαι μόνο ὑγεία καὶ μακρόχρονη ζωή, ἀκόμα καὶ τότε ποὺ ὁ θάνατος πλησίασε τὴν Ἔλσα τόσο, ὥστε εἶτανε θάμα πῶς γλύτωσε. Κ' ἔφερνε κρυμένα κάτω ἀπὸ τὸ φόρεμά της τὰ σημάδια τῆς ἐγχείρησης καὶ δὲν τῆς λείψανε ποτὲ οἱ πόνοι, μόνο τοὺς λησμονοῦσε διάζοντας τὸν ἑαυτό της, γιὰ νὰ δίνῃ τὴ χαρὰ τῆς ζωῆς σὲ κείνους ποὺ ἀγαποῦσε, στὰ παιδιά της καὶ σὲ μέ.

Θυμοῦμαι ὅμως πόσο νωρὶς εἶδα ἐκεῖνο τὸ κάτι, ποὺ γιὰ νὰ λησμονηθῇ ἔγινε ὅλη ἡ συζυγικὴ ζωή μας μιὰ πάλη ἀτέλειωτη. Τὸ εἶδα στὸ πρόσωπό της, ὅταν ἔμενε μόνη καὶ νόμιζε πὼς δὲν τὴν παρατηρεῖ κανείς· κι ὅταν τὸ πρωτοεῖδα νόμισα πὼς ἔτρεχε κάτι μεταξύ μας. Τὴ ρωτοῦσα συχνὰ γι' αὐτὸ καὶ μοῦ εἶναι δύσκολο νὰ πῶ ἂν εἶταν ἡ ἀγάπη μου ἢ ἡ φιλαυτία μου, ποὺ μ' ἔκανε νὰ νομίζω πὼς ἡ εὐτυχία της δὲν ἔπρεπε νὰ θολώνεται ἀπὸ ἄλλο τίποτες παρὰ ἀπὸ ἐκεῖνο ποὺ ἀφοροῦσε ἐμέ. Ἔβλεπα πὼς τὴ βασάνιζα φοβερὰ μὲ ὅσα τὴ ρωτοῦσα. Ὡστόσο τὴ ρωτοῦσα καὶ πολλὲς φορὲς μποροῦσε νὰ μοῦ χαμογελᾷ μὲ μιὰ τέτοιαν ἔκφραση, σὰ νὰ ἔτρεχε ἡ ψυχή της μακριά, μὲ μιὰν ἔκφραση, ποὺ μοῦ βασανίζει ἀκόμα τὴν ἀνάμνηση, γιατὶ ἴσια ἴσια αὐτὴ ἡ ἔκφραση εἶταν ἐκεῖνο, ποὺ προσπάθησα νὰ νικήσω τόσα χρόνια κι ὡστόσο κυριάρχησε καὶ μὲ νίκησε.

— Δὲν πρέπει νὰ μὲ ρωτᾷς, μοῦ εἶπε μιὰ φορά. Δὲν τὸ γνωρίζω καὶ γὼ τί εἶναι. Γνωρίζω μόνο πὼς δὲν μπορεῖ νὰ τὸ νοιώσῃ κανείς.

Τί ἐννοοῦσε μὲ τοῦτο, ἀνήκει στὸ ἄγνωστο, στὸ ἄγνωστο, ποὺ ὅλοι ρωτοῦνε γι' αὐτό, κανεὶς ὅμως δὲν παίρνει ἀπόκριση.

Μὰ πῶς μποροῦσα νὰ τὸ νοιώσω τότε αὐτό; Ἡ ζωή μου εἶταν εὐτυχισμένη, οἱ μέρες μας φαιδρές, τὰ παιδιά μας μεγαλώναν καὶ γεμίζανε τὸ σπίτι μας μὲ τὴ χαρά τους. Καὶ ποτὲ ἄλλη φορὰ δὲ στάθηκε ἡ Ἔλσα τρυφερότερη μαζί μου, παρὰ ὅταν παρατηροῦσα τὶς στιγμὲς αὐτὲς τῆς σιωπηλῆς λύπης, ποὺ θὰ εἶχα τὸ δικαίωμα νὰ τὴν ὀνομάσω ἀδικαιολόγητη, ἂν δὲν ὑπάρχανε ἄλλα αἴτια ὄξω ἀπὸ ἐκεῖνα, ποὺ οἱ ἄνθρωποι μποροῦνε νὰ τὰ ἐκφράζουνε μὲ λόγια.

4

Τὴν ἐποχὴ αὐτὴ εἶχανε μεγαλώσει τὰ παιδιά μας. Ὁ Οὔλοφ ἄρχισε νὰ πηγαίνῃ στὸ σκολειὸ καὶ γιὰ τὸ Σβάντε πλησίαζε ὁ καιρός, ποὺ θἄρχιζε κι αὐτὸς νὰ σπάζῃ τοὺς σκληροὺς καρποὺς τοῦ δέντρου τῆς γνώσης.

Τὴν ἐποχὴ αὐτὴ ἀρχίσανε νὰ κυριεύουνε γιὰ πρώτη φορὰ τὴν Ἔλσα οἱ σκοτεινὲς ὧρες καὶ παρατήρησα συχνὰ πὼς εἶχε κλάψει. Μὲ ἀπόφευγε μὲ τὸ σιωπηλό της τρόπο καὶ τὸ ἔκανε γιὰ νὰ μὴν τὴ ρωτῶ. Δὲν μπορῶ νὰ λησμονήσω τὴν ἀγωνία, ποὺ μὲ κυρίεψε τὸν καιρὸ αὐτό. Ἡ ἀγωνία μοῦ ἐρχότανε τὴ νύχτα, ὅταν καθόμουνα μόνος μπρὸς στὸ τραπέζι μου. Μὲ ἀκολουθοῦσε, σὰν πήγαινα νὰ ἡσυχάσω, καὶ κάθιζε στὴν ἄκρη τοῦ κρεβατιοῦ μέσα στὸ σκότος, ἐκεῖ ποὺ ἔμενα ἄγρυπνος κι ἀκροαζόμουνα τὴν ἀναπνοὴ τῆς γυναικός μου γιὰ νὰ βεβαιωθῶ πὼς κοιμᾶται.

Μιὰ σιωπή, παράξενη σιωπὴ βασίλευε ἀναμεταξύ μας τὸν καιρὸ αὐτό. Πηγαίναμε στὴν καμαρά μας καὶ καθόμαστε κεῖ χωρὶς νὰ μιλοῦμε λέξη καὶ νοιώθαμε τὴ σιωπὴ νὰ ὑψώνεται ἀνάμεσά μας, σὰν ἕνας τοῖχος, ποὺ δὲν τὸν ἔχτισε κανείς, μὰ καὶ κανεὶς δὲν μποροῦσε νὰ τὸν γκρεμίσῃ. Κι ὅταν τὸ χέρι τοῦ ἑνὸς ζητοῦσε τὸ χέρι τοῦ ἄλλου, τὸ κάναμε μόνο γιατὶ γνωρίζαμε πὼς ὁ ἕνας δὲν μποροῦσε νὰ τὸ ὑποφέρῃ νὰ εἶναι μακριὰ ἀπὸ τὸν ἄλλον, ἂν κ' οἱ δυό μας τὸ αἰστανόμαστε πὼς καταβάθος εἴμαστε μακριά.

Τὰ παιδιὰ μπαίνανε νὰ μᾶς καλονυχτίσουν. Τὰ φιλούσαμε καὶ τὰ κοιτάζαμε ποὺ φεύγανε. Λέξη ὅμως δὲ βγάζαμε κι ὅταν γυρνοῦσα πρὸς τὸ μέρος, ὅπου καθότανε ἡ γυναίκα μου, αἰστανόμουνα πὼς ἔκλαιγε, χωρὶς νὰ τὴν ἀκούω. Πιὸ δυστυχισμένοι δὲ θὰ μπορού-

σαμε νὰ εἴμαστε, ἂν ἕνας ἀπὸ μᾶς ἤ κ' οἱ δυὸ εἴχαμε νὰ κρύψουμε ἀναμεταξύ μας κάποιο σκοτεινὸ μυστικό. Κι ὅμως κ' οἱ δυὸ γνωρίζαμε πὼς τέτοιο δὲν ὑπῆρχε.

— Εἶσαι δυστυχισμένη μαζί μου, Ἔλσα ; τὴ ρωτοῦσα.

Καὶ τὴν ἄκουγα νὰ ξεσπᾷ σὲ λυγμούς, σὰ νὰ βρισκότανε σὲ μεγάλη ἀγωνία :

— Ἂν δὲν εἶχα ἐσέ, πιστεύεις πὼς θὰ μποροῦσα νὰ ζήσω ;

5

Πόσο βάσταξε ἡ ἐποχὴ αὐτὴ δὲν μπορῶ νὰ τὸ θυμηθῶ σωστά. Τὴ θυμοῦμαι μόνο σὰν ἕνα μοναδικὸ φοβερὸ χειμώνα χωρὶς χιόνι, σὰ μιὰ μακριὰ σκοτεινὴ γραμμὴ στὴ ζωή μας, στὴ ζωὴ ποὺ μοῦ φαινόταν ἄδεια καὶ χωρὶς νόημα. Ἔπειτα εἶδα τὸ θάνατο νὰ μοῦ ἁρπάζῃ ἀπὸ τὴν ἀγκαλιὰ τὸ πιὸ ἀγαπητὸ ποὺ εἶχα, εἶδα φίλους νὰ χάνουνται, αἰστάνθηκα νὰ μὲ ἀφίνουν ὅλα γιὰ ὅσα ἤθελα νὰ ζήσω ἢ νὰ πεθάνω πνευματικά. Μὰ κάτι παρόμοιο, κάτι ποὺ μπορεῖ νὰ συγκριθῇ μὲ τὸ χειμώνα αὐτό, δὲν τὸ δοκίμασα ποτέ, γιατὶ τότε νόμιζα πὼς ἡ Ἔλσα κιντύνευε νὰ μοῦ φύγῃ κ' ἡ ἰδέα αὐτὴ μοῦ εἴτανε φοβερότερη ἀπὸ καθετί, ποὺ μπορούσανε νὰ μοῦ κάμουν ἄλλοι ἄνθρωποι, ἢ ἀπὸ ὅτι εἴτανε δυνατὸ νὰ πάθω γενικὰ στὴ ζωή.

Ἡ ἐποχὴ αὐτὴ εἴτανε τόσο πικρή, γιατὶ τότε εἴταν ἡ μόνη φορὰ στὴ ζωή μου, ποὺ ἡ καρδιά μου φάνηκε σκληρὴ σ' αὐτή, καὶ φάνηκε γιατὶ ἐννοοῦσα τόσο λίγο. Τέλος κατάντησε νὰ κλειστῶ καὶ γὼ στὸν ἑαυτό μου, ὅπως αὐτή, γιατὶ μὲ κυρίεψε ἡ θλίψη κ' ἡ θλίψη πῆρε φωνὴ καὶ τὰ τραχιὰ λόγια τρέμανε στὸν ἀέρα γύρω μας.

Μιὰ μέρα τὴ βρῆκα ποὺ ἔκλαιγε καὶ μὲ φωνή, ποὺ δὲν εἴτανε πιὰ δική μου, φώναξα :

— Πόσο νομίζεις πὼς μπορῶ νὰ τὸ ὑποφέρω αὐτό;

Τὴν ἴδια στιγμὴ ποὺ τὰ εἶπα, μετάνοιωσα γιὰ τὰ λόγια μου καὶ ποτὲ δὲ θὰ ξεχάσω τὴν ἔκφραση τοῦ τρόμου, ποὺ πέτρωσε τὸ πρόσωπό της.

— Τί ἐννοεῖς ; εἶπε.

— Ἐκεῖνο ποὺ λέω.

Εἴτανε σὰ νὰ μίλησε μὲ τὸ στόμα μου κάποιος πονηρὸς δαίμονας, ποὺ δὲν μπόρεσα νὰ τὸν κρατήσω. Ὅλα ὅσα εἶχα ὑποφέρει, ὀρθωθήκανε μέσα μου, σὰ νὰ θέλανε νὰ μὲ πνίξουν καὶ τὸ αἰστάνθηκα σὰ θρίαμβο πὼς τὴν ἔκαμα καὶ πόνεσε.

— Φύγε, μοῦ εἶπε, φύγε ἀπὸ μέ. Τί ἤθελες νὰρθῇς σὲ μὲ διόλου ;

Δὲν ἔκλαιγε ὅταν ἔφυγε. Ὅμως μέσα στὸ θυμό μου αἰστάνθηκα πὼς τῆς ἔδωσα μὲ τὰ στόχαστα λόγια μου τόσο μεγάλη θλίψη, ὅση δὲν αἰστάνθηκα οὔτε θὰ αἰστανθῶ ποτὲ ὁ ἴδιος. Μὰ ἔδιωξα τὴ σκέψη αὐτὴ κι ὀχυρώθηκα πίσω ἀπὸ τὴν περιωρισμένη περηφάνια, ποὺ κάνει τὸν ἄνθρωπο νὰ μὴν ξεφεύγῃ τὸ κακό, μὰ νὰ λογαριάζῃ τίνος εἶναι τὸ σφάλμα.

— Εἶναι δικό της τὸ σφάλμα, ἂν χάθηκε ἡ εὐτυχία μας, ἔλεγα μέσα μου. Τί ἔκαμα ἐγώ, ὥστε νὰ εἶναι δυστυχισμένη καὶ νὰ μὲ βασανίζῃ μὴ λέγοντας τὴν ἀφορμή ; Δὲ μ' ἀγαπᾷ πιά. Ἔτσι γίνεται στὸν κόσμο. Ὅ,τι εἶναι ὡραῖο πρέπει νὰσχημήνῃ. Ὅποιος εἶναι εὐτυχισμένος δὲν πρέπει νὰ μείνῃ εὐτυχισμένος γιὰ πολὺν καιρό.

Πίσω ἀπὸ τέτοιους στοχασμοὺς ἔκρυβα τὸ ἀληθινό μου συναίστημα, ποὺ εἶταν ὅλον τὸν καιρὸ πλημμυ-

ρισμένο ἀπὸ ἐκείνη. Νόμιζα πὼς εἶχα τὸ δικαίωμα νἀγαναχτῶ κ' εὗρισκα πὼς ὁ λόγος μου ἔλαβε ἀπάντηση σκληρότερη παρότι τοῦ ἄξιζε.

6

Ἡ ἐποχὴ αὐτὴ εἶταν ἡ μόνη ποὺ μποροῦσε νὰ χαθῇ πραγματικὰ ἡ εὐτυχία μας καὶ νομίζω πὼς κ' οἱ δυὸ εἴχαμε σὲ μεγάλο βαθμὸ τὸ συναίστημα πὼς κάποιες βαρειὲς δύναμες παίζανε μὲ τὴ ζωή μας.

Πέρασε μιὰ μέρα ὁλάκερη χωρὶς νἀλλάξουμε λέξη ἀναμεταξύ μας. Τὸ βράδι ὅμως, ποὺ θὰ πηγαίναμε νὰ κοιμηθοῦμε, ἔπεσε ὁ ἕνας στὴν ἀγκαλιὰ τοῦ ἄλλου καὶ κλάψαμε χωρὶς νὰ μποροῦμε νὰ μιλήσουμε.

Ἔπειτα ἤρθανε τὰ πράματα ἐκεῖ ὅπου εἶταν πρίν. Τὸ πρόβλημα ὅμως ποὺ μὲ βασάνιζε: «Τί νὰ εἶναι, τί νὰ ἔχῃ;» ἔμεινε χωρὶς ἀπάντηση. Ὡστόσο εἴμουνα ἡσυχότερος, αἰστανόμουνα μετάνοια γιὰ τοὺς στοχασμούς μου καὶ περίμενα κιόλας κάποια λύση.

Ἔπειτα ἀπὸ δυὸ μέρες βρῆκα ἀπάνω στὸ τραπέζι μου τὸ ἀκόλουθο γράμμα.

Θυμοῦμαι πὼς τὸ ἄνοιξα μ' ἕνα αἴστημα ἀγωνίας, σὰ νὰ μποροῦσε τὸ χαρτὶ αὐτὸ νὰ μοῦ ξεσκεπάσῃ ἕνα μυστικό, ποὺ θὰ εἶχε τὴ δύναμη νὰ μοῦ ἀφανίσῃ ὅλη τὴ ζωή. Ταυτόχρονα ὅμως μὲ φλόγιζε ὁ πόθος νὰ λάβω ἀπάντηση στὸ ρώτημα: «Γιατί δὲν εἶναι εὐτυχισμένη; Μπορεῖ κανεὶς νὰ εἶναι εὐτυχισμένος καὶ δυστυχισμένος μαζί;»

Τὸ γράμμα εἶταν αὐτό:

«*Ἀγαπητέ μου*,

»Νὰ εἰπωθοῦνε μεταξύ μας τέτοια λόγια! Νὰ μπο-

ρέση νὰ γίνῃ τέτοιο πρᾶμα ! Στὴν ἀρχὴ νόμιζα πὼς ὁ ἥλιος ἔσβησε καὶ δὲ θὰ μποροῦσα νὰ ξαναδῶ τὸ φῶς τῆς μέρας. Καὶ βασανίζουμαι μὲ τὴ σκέψη πῶς νὰ σὲ κάμω νὰ γίνῃς καλὸς μαζί μου καὶ πῶς νὰ μποροῦσε νὰ ξαναγίνῃ τὸ πρᾶμα ἔτσι σὰ νὰ μὴν εἶχε τρέξει ποτὲ ἐκεῖνο ποὺ ἔτρεξε.

»Ἔπειτα ὅμως εἶδα πὼς ἡ καρδιά σου μέσα εἶτανε καλή, ἂν καὶ δὲν τὸ ἔδειχνε, κι ἄρχισα νὰ ἐννοῶ πὼς δὲν μπορεῖς ποτὲ νὰ γίνῃς διαφορετικὸς καὶ πὼς σὲ σπάραξε καὶ σὲ πίκρανε μόνο ποὺ δὲν ἀπάντησα στὸ ρώτημά σου κ' ἔτσι χτύπησες τυφλά, χωρὶς νὰ ξέρῃς πὼς ὁ τρόπος σου μ' ἔκαμε νὰ πονέσω. Καὶ τώρα ἀκόμα δὲ γνωρίζω τί ν' ἀπαντήσω, μὰ δὲν πρέπει νὰ παραξενευτῇς γιατὶ σοῦ γράφω. Τὸ κάνω μόνο γιατί, ἂν δοκίμαζα νὰ σοῦ τὰ πῶ, δὲ θὰ μποροῦσα νὰ πῶ οὔτε τὰ μισὰ ἀπ' ὅσα ἤθελα.

»Ἔχω τόσα πολλὰ μέσα μου, τόσα πολλά, ποὺ δὲν τὰ εἶπα ποτὲ οὔτε σένα οὔτε ἄλλου κανενός, γιατὶ γνωρίζω πὼς δὲν μπορῶ νὰ τὰ πῶ ποτέ. Ἔτσι εἶμουνα πάντα κ' ἔτσι θὰ μείνω.

»Ὅταν συλλογίζουμαι κάποτε πὼς εἶσαι σὺ μαζί μου, πὼς μιλεῖς γιὰ ὅλα καὶ δὲν ἀφίνεις κρυμένη οὔτε μιὰ δίπλα τῆς καρδιᾶς σου, νομίζω τότε πὼς εἶμαι ἠχὼ δική σου καὶ πὼς εἶμαι τόσο φτωχή, ὥστε νὰ μὴν μπορῶ νὰ σοῦ ξαναδώσω τίποτε. Κι ὅταν μοῦ εἶπες πὼς δὲν εἶναι ἔτσι, αἰστάνθηκα πὼς εἶμαι τόσο εὐτυχισμένη καὶ τόσο πλούσια. Καὶ γνωρίζω πὼς σοῦ τὰ ἔδωσα ὅλα ὅσα μποροῦσα νὰ δώσω κι ὅλα ὅσα ἔχω.

»Ὅταν ὅμως μὲ βλέπεις νὰ κάθουμαι καὶ νὰ κοιτάζω μέσα μου, ὅπως συνειθίζεις νὰ λές, τότε πρέπει νὰ ξέρῃς πὼς δὲν κάνω τίποτες ἄλλο παρὰ ἐκεῖνο ποὺ

ἔκαμα πάντα, ἀκόμα καὶ πρὶ νὰ σὲ γνωρίσω κι ἀρχίσω τὴν πραγματική μου ζωή. Κι ἂν κλαίω, δὲν πρέπει νὰ νομίζῃς πὼς εἶμαι δυστυχισμένη. Εἶναι μόνο κάτι ποὺ πρέπει νὰ τὸ συλλογίζουμαι κάποτε, γιατὶ ξέρω πὼς θἀρθῇ καὶ γιατὶ τὸ ἤξερα πάντα πὼς θἀρθῇ.

»Μὰ δὲν πρέπει νὰ μὲ ρωτᾷς γι' αὐτό, γιατὶ δὲν μπορῶ νὰ σοῦ ἀπαντήσω. Ἂν μποροῦσα, ὦ ἂν μποροῦσα, τότε θὰ στεγνώναν ἀπὸ μόνα τους τὰ δάκρυά μου. Ἴσως νὰ μὴν εἶναι τίποτε, ἴσως νὰ εἶναι μόνο καὶ μόνο γιατὶ εἶμαι πολὺ εὐτυχισμένη.

»Μὰ θέλω νὰ μὲ πιστεύῃς ὅταν σοῦ λέω πὼς δὲν πρέπει νὰ φοβᾶσαι πὼς ὑπάρχει στὴν ψυχή μου κάποιο ἀπόκρυφο καὶ μυστικό, ποὺ τὸ κρύβω καὶ τὸ κρατῶ μυστικό, γιατὶ δὲν πρέπει νὰ τὸ δῇς. Ἡ αἰτία εἶναι μόνο γιατὶ δὲν μπορῶ.

»Μὴ μὲ παρακαλῇς λοιπὸν νὰ μιλήσω, μὰ ἀγάπα με ὅπως εἶμαι. Ἀγάπα με τὰ μιὰ μικρή σου κόρη, σὰ μιὰ φίλη σου, ποὺ δὲν ἀπαιτεῖ ἄλλο τίποτε παρὰ νὰ εἶναι στὸ πλευρό σου, ὅσο τῆς ἔχει ὁ θεὸς νὰ ζήσῃ, κ' ἔπειτα νὰ πεθάνῃ καὶ νὰ κοιμηθῇ μὲ γαλήνη, λησμονημένη ἀπ' ὅλους τοὺς ἄλλους, ὅξω ἀπὸ σέ. Γιατὶ ἐσὺ δὲν πρέπει νὰ μὲ λησμονήσῃς κι αὐτὴ εἶναι ἡ μόνη «ἀθάνατη ζωὴ» ποὺ λαχταρῶ.

»Ἕνα ὅμως πιθυμῶ κάποτε. Κι αὐτὸ εἶναι νἀσπρίσουν τὰ μαλλιά μας καὶ νὰ γεράσουμε μεῖς οἱ δυὸ καὶ νὰ ἡλικιωθοῦνε τὰ παιδιά μας. Εἶμαι τόσο πολὺ μητέρα, ὥστε νὰ ποθῶ νὰ μεγαλώσουν τἀγόρια μου καὶ νὰ μπορῶ νὰ πηγαίνω στὸ σπίτι τους καὶ νὰ σηκώνω στὰ χέρια μου μικρά, μικρούτσικα ἐγγονάκια καὶ νὰ βλέπω πὼς ζῶ καὶ γὼ λιγάκι σ' αὐτά. Τἀγόρια μου εἶναι τώρα τόσο μεγάλα, ὥστε νὰ μὴ μὲ χρειάζουνται πιὰ ἔπειτα ἀπὸ λίγο. Μὰ πάλι θὰ εἴτανε τόσο ὡραῖο νὰ

γεράση κανείς, νὰ εἶναι μαζί σου καὶ νὰ μπορῇ νὰ περιμένῃ τὴν ἡμέρα ποὺ θἀρθῇ ἡ μεγάλη γαλήνη. Μοῦ φαίνεται πὼς θὰ σ' ἀγαποῦσα περσότερο, ἂν ἐγέραζες κι ἄσπριζες καὶ κανεὶς ἄλλος δὲν μποροῦσε νὰ σὲ βλέπῃ μὲ τὰ ἴδια μάτια ὅπως ἐγώ. Μοῦ φαίνεται πὼς θὰ σ' ἀγαποῦσα περσότερο, ἂν μποροῦσα νὰ συλλογίζουμαι πὼς κανεὶς ἄλλος ἀπὸ μένα δὲν εἶχε κάποιο δικαίωμα σ' ἐσὲ καὶ πὼς κανεὶς ἄλλος δὲ σὲ γνώρισε καλὰ ποιός εἶσαι.

»Νὰ ποὺ σοῦ εἶπα τόσα πολλὰ καὶ κεῖνο, ποὺ μὲ παρακάλεσες νὰ σοῦ πῶ, δὲ σοῦ τὸ εἶπα. Μὰ μὴν τὸ συλλογίζεσαι, συλλογίζου μόνο πὼς καὶ τώρα σ' ἀγαπῶ, ὅσο σ' ἀγαποῦσα πάντα, πὼς ἐκεῖνο ποὺ αἰστάνουμαι τώρα γιὰ σὲ εἶναι κάτι περσότερο παρότι μπορεῖ νὰ εἰπωθῇ μὲ λόγια, κάτι περσότερο παρότι μπορεῖς ποτὲ νὰ γνωρίσῃς κι ὁ ἴδιος. Γιατὶ μαζί σου εἶναι ἡ θέση μου καὶ δῶ κοντά σου ἔχω ὅλα ὅσα εἶχε ποτὲ ἢ μπορεῖ νὰ ἔχῃ μιὰ γυναίκα. Μὴν πιστεύῃς ἄλλο τίποτε, γιατὶ μ' αὐτὸ μὲ κάνεις πιὸ δυστυχισμένη ἀπ' ὅσο μπορεῖς νὰ φανταστῇς ἢ νὰ πιστέψῃς.

Ἡ γυναίκα σου.»

7

Κάθησα πολλὴ ὥρα μὲ τὸ γράμμα αὐτὸ στὸ χέρι καὶ τὸ κῦμα τῆς τρυφερότητας, ποὺ μὲ πλημμύριζε, εἶτανε τόσο δυνατό, ὥστε ἔπνιξε ὅλα τὰ ρωτήματα καὶ μ' ἔκαμε νὰ γυρίζω μέσα στὸ συνηθισμένο μου κόσμο, ὅπου δὲ φαινότανε πὼς εἶχε ἀλλάξει τίποτε, μ' ἔκαμε νὰ γυρίζω μὲ τὸ συναίστημα πὼς εἴμουνα τὸ βασιλόπουλο τοῦ παραμυθιοῦ, ποὺ εἶχε φτάσει μὲ τὰ φτερὰ τοῦ μαϊστραλιοῦ στὸ νησὶ τῆς εὐτυχίας.

Εἶχα ρωτήσει γιατὶ ἄλλαξε τόσο ἡ γυναίκα μου καὶ δὲν τὸ ἔμαθα. Ἔλαβα μόνο μιὰν ἀπόδειξη τῆς ἀγάπης της. Κι ἀληθινὰ ἔτσι εἶναι ἡ ἀγάπη : δὲ θέλει τίποτες ἄλλο παρὰ τὸν ἑαυτό της κι ὅλα τὰ ρωτήματα ποὺ βάζει δὲν ἔχουν ἄλλο σκοπὸ παρὰ νὰ τῆς δώσουνε τὴ βεβαιότητα, ποὺ δίχως της δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρχῃ. Γιὰ τοῦτο τὸ γράμμα αὐτὸ μᾶς ἔδωσε τὴ λύση ὅλων, ἂν καὶ δὲν ἐξήγησε τίποτε· κι ἀφοῦ τὸ διάβασα, πῆγα μὲ ἄφωνη εὐγνωμοσύνη μέσα στὴ γυναίκα μου, εὐτυχισμένος γιατὶ μποροῦσα νὰ τὰ πιστέψω ὅλα.

Δὲ μιλήσαμε πολὺ γι' αὐτὸ τὸ γράμμα, μὰ αἰσταν-θήκαμε κ' οἱ δυὸ ξαλάφρωμα ποὺ γράφηκε. Καὶ τὸ βράδι καθήσαμε ὡς ἀργὰ μονάχοι, ἀφοῦ πήγανε τὰ παιδιὰ νὰ κοιμηθοῦνε. Θυμοῦμαι πὼς ἐκεῖνες τὶς μέρες ἡ Ἔλσα τραγουδοῦσε, τραγουδοῦσε ὅπως δὲν εἶχε τραγουδήσει ποτὲ γιὰ κανέναν ἄλλον ἐξὸν ἀπὸ μένα. Καὶ γὼ καθόμουνα κι ἄφινα τὴν ψυχή μου νὰ τὴ χαδεύουν οἱ τόνοι, ἐνῶ μέσα μου μὲ βασάνιζε ὁ στοχασμός, πῶς εἶτανε δυνατὸ ποτὲ νὰ χωρέσῃ ἀναμεταξύ μας δυσαρέσκεια.

Πῶς περνοῦσαν οἱ μέρες δὲν τὸ ξέρω. Δὲν παρατήρησα πὼς μεγαλώσανε, πὼς τὸ χιόνι ἔσταζε ἀπὸ τὶς στέγες καὶ πὼς τὰ δέντρα τοῦ πάρκου ἀρχίσανε νὰ φουσκώνουν. Μὲ λυποῦσε πολὺ πὼς ὁ χειμώνας δὲ βάσταξε περσότερο, γιὰ νὰνάβουμε νωρίτερα τὴ λάμπα καὶ νἀρχίζουνε τὰ βράδια μας προτήτερα.

— Παρατήρησες, μοῦ εἶπε ἡ Ἔλσα ἕνα πρωΐ, πὼς ἔγινα φαιδρότερη ἀπὸ πρὶν καὶ πὼς δὲν κλαίω πιά ;

Τὸ εἶχα παρατηρήσει. Ἀχάριστος ὅμως, ὅπως εἶναι ἕνας ἄνθρωπος μόλις ξέφυγε ἕναν κίντυνο ποὺ δὲν

τὸν εἶχε νοιώσει, ἀπολάβαινα τὴν ἀλλαγή, χωρὶς νὰ τὴ συλλογίζουμαι.

— Μήπως κλαὶς ὅταν δὲ σὲ βλέπουνε ; ρώτησα.

Κ' αἰστάνθηκα νὰ ξυπνᾷ μέσα μου ἕνας ἴσκιος τῆς παλιᾶς μου δυσπιστίας.

Μὰ ἡ Ἔλσα δὲν τὸ παρατήρησε. Ἔστεκε μπροστά μου ὁλόφωτη ἀπὸ τόση νιότη, σὰ νὰ μὴν εἶχε σκοτεινιάσει ποτὲ σύννεφο τὸ μέτωπό της. Καὶ γύρω στὰ χείλη της ἔπαιζε ἕνα χαμόγελο, ποὺ νόμιζα πὼς κάποτε τὸ εἶχα δεῖ. Δὲν μποροῦσα νὰ θυμηθῶ πότε.

—Δὲν κλαίω πιά, εἶπε.

Κ' ἡ φωνή της εἶχε ἕναν ἦχο σχεδὸν προκλητικό, ὅταν πρόστεσε:

—Αὐτὸ εἶναι καὶ τὸ μυστικό μου.

Ἀκολούθησα τὴ διάθεσή της χωρὶς νὰ νοιώσω τὰ λόγια της. Εἶμουνα εὐχαριστημένος κ' εὐτυχισμένος μὲ τὸ συναίστημα πὼς μᾶς χαμογελοῦσε ξανὰ ἡ ζωή.

Ὅλη αὐτὴ ἡ περίοδο δὲν ἄφησε στὴ συζυγικὴ ζωή μας ἄλλο σημάδι, παρὰ μόνο πὼς τὴν ἔκαμε πιὸ ἐγκάρδια καὶ προφυλαχτικὴ παρότι εἶτανε πρίν. Δὲν μπορῶ πιὰ νὰ πῶ μὲ ποιόν τρόπο προσπαθοῦσα νὰ ξηγήσω τὴν ἀλλόκοτη αὐτὴ παρένθεση, ποὺ ἔγινε μέσα σ' ἕναν εὐτυχισμένο γάμο. Τὸ βέβαιο εἶναι πὼς τότε οὔτε μποροῦσα νὰ ὑποψιαστῶ πὼς ἔκρυβε τὸ σπέρμα τῆς τραγικότητας ἑνὸς ὁλάκερου μέλλοντος.

8

Ἂν κ' ἔλεγε μὲ περηφάνεια πὼς εἶναι μητέρα δυὸ παιδιῶν, ἡ Ἔλσα εἶταν ἀκόμα τόσο νέα κι ὅταν ἔβγαινε περίπατο ἀκκουμπημένη στὸ μπράτσο τοῦ ἀντρός της, τὰ βήματά της εἶτανε τόσο ἐλαστικά, κ' ἐνῶ

βάδιζε, ἔγερνε ἀπάνω μου μὲ μιὰ κίνηση, ποὺ ἔδειχνε πὼς ἂν τὸ ὡραῖο κεφάλι της τὸ βάραινε κάτι, τὸ κάτι αὐτὸ δὲν εἴτανε τὰ χρόνια.

Εἴτανε μιὰ ἀπὸ κεῖνες τὶς ἐπικίντυνες ἀνοιξιάτικες βραδιὲς τῆς Στοκχόλμης, ποὺ ὁ ἥλιος πέφτει θερμὸς στὰ νιοβλαστημένα δέντρα, ποὺ οἱ δρόμοι εἶναι πλημμυρισμένοι κόσμο, σὰ γιὰ χαρὰ κι ἀπόλαψη τῶν ματιῶν, ποὺ τὰ ἐξοχικὰ κέντρα τραβοῦνε παλιὰ ἀντρόγυνα, νιόπαντρους ἢ ἀρρεβωνιασμένους, ποὺ ὁ οὐρανὸς εἶναι γαλανὸς καὶ στὸ ρέμα κυλοῦν χορεύοντας οἱ ὄγκοι τοῦ σπασμένου πάγου, ποὺ ὁ χειμώνας φαίνεται σὰ νὰ ἔφυγε γιὰ πάντα κ᾽ ἡ ἄνοιξη προμηνᾶ ἕνα καλοκαίρι τόσο ὡραῖο, ὅσο δὲ στάθηκε ποτὲ ὡς τώρα.

Ἕνα τέτοιο βράδι εἴτανε ποὺ ἡ Ἔλσα ξεγέλασε τὸν ἄντρα της νὰ βγοῦνε περίπατο ὡς τὴ βρύση τοῦ Ζωολογικοῦ Κήπου, νὰ τηλεφωνήσουν ἀπὸ κεῖ στὸ σπίτι πὼς δὲν ἔρχουνται καὶ νὰ παραγγείλουν ἕνα μικρὸ soupé a deux σ᾽ ἕνα χαμηλὸ καμαράκι μὲ λευκὲς κουρτίνες, ἀπ᾽ ὅπου μποροῦσανε νὰ βλέπουνε τὰ φωτεινὰ δέντρα, ποὺ στὰ κλαδιά τους ἀνάμεσα περνοῦσε ὁ ἥλιος ρίχνοντας μικριὲς σκιές.

Αὐτὴ εἴτανε μιὰ ἀπὸ τὶς πιὸ ἀγαπημένες μας διασκέδασες κι ὅσο σπανιότερα τὴν ἀπολαβαίναμε ἀπὸ τὸν καιρὸ ποὺ μεγαλώσανε τὰ παιδιὰ καὶ δὲ θέλαμε νὰ τἀφίνουμε μόνα, τόσο περσότερο μᾶς μάγευε μιὰ τέτοια βραδιά, γιατὶ ἔφερνε μαζί της ὅλη τὴ φαιδρότητα καὶ τὄνειρο, ποὺ εἶναι ἡ καθημερινὴ τροφὴ τῆς νιότης καὶ μὲ τὰ χρόνια τὰ φυλάγουμε στὴν ἀνάμνηση μόνο σὰν ὧρες σκόλης.

Θυμοῦμαι τόσο καλὰ τὴν Ἔλσα ἐκεῖνο τὸ βράδι.

Φαιδρὴ κ᾽ εὐχαριστημένη εἶχε στρυμωχτεῖ στὴ γωνιὰ τοῦ καναπὲ κι ἀπολάβαινε σιγὰ σιγὰ τὸ τελευ-

ταῖο ποτήρι τῆς σαμπάνιας. Ἔμοιαζε μὲ γατάκι, ποὺ περιμένει νὰ τὸ χαδέψουνε ἢ νὰ παίξουνε μαζί του. Κι ἀντικρινά της καθόμουνα ἐγώ, κάπνιζα συλλογισμένος ἕνα καλὸ ποῦρο καὶ κοίταζα τὸν ἥλιο, ποὺ ἔτρεμε ἀνάμεσα στοὺς ἴσκιους τῶν δέντρων. Ἐνοιωθα τὸν ἑαυτό μου εὐτυχισμένο κ' εὐχαριστημένο, εἶχα ὅμως ἐργαστεῖ πολὺ τότε τελευταῖα καὶ σχεδὸν μ' ἐνοχλοῦσε πὼς ἡ Ἔλσα εἶτανε καθισμένη ἐκεῖ κ' εἶχε τὸν πόθο νὰ μὲ σύρῃ ὅλον στὴ δική της ψυχικὴ διάθεση.

Γιατὶ εἶτανε σὰ νὰ εἶχε πυρετό. Φαινότανε σὰ νὰ ἤθελε νὰ χοροπηδήσῃ μέσα στὴν κάμαρα, νὰ παίξῃ, νὰ κάμῃ τρέλες, νὰ τρέξῃ νὰ τὴν πιάσουνε, φαινότανε σὰ νὰ πιθυμοῦσε κάτι νέο, κάτι ἀσυνήθιστο, σὰ νὰ τὴν εἶχε πλημμυρίσει ὁ κοριτσίστικος πόθος τῶν ἀθάνατων ἀνοησιῶν τῆς εὐτυχίας, ἕνα ἴσια ἴσια ἀπὸ κεῖνα τὰ χαρακτηριστικά, ποὺ ἀγαποῦσα περσότερο σ' αὐτή. Ὅσο κι ἂν τὸ πιθυμοῦσα ὡστόσο, δὲν μποροῦσα νὰ συναρπαχτῶ ἀπὸ τὴ διάθεσή της. Εἶτανε σὰ νὰ μὲ παραφύλαγε μέσα μου μιὰ κακὴ προαίστηση, μιὰ ἀκατανίκητη μελαγχολία καὶ μ' ἐμπόδιζε νἀκολουθήσω τὸ φτερούγισμα τῶν αἰστημάτων της. Ὅταν θυμᾶται ἀργότερα κανεὶς κάτι τέτοια, μπορεῖ νὰ τὰ βάζῃ μὲ τὸν ἑαυτό του καὶ νὰ θαρρῇ σὰν ἔγκλημα κάποιες παρόμοιες παραμέλησες. Θυμοῦμαι ἀκόμα πὼς εἶχα νοιώσει τότε τὴ διάθεσή της· κι ἀπὸ κεῖνο, ποὺ ἀκολούθησε ὕστερα, γνωρίζω τί δρόμο πήρανε τὰ ὄνειρά της.

Δυσαρεστημένη κάπως γιατὶ τὰ αἰστήματά μας δὲ βαδίζανε μὲ τὸν ἴδιο ρυθμό, καθὼς πάντα, ἔμενε καθισμένη ἀμίλητη ἐκεῖ καὶ ρουφοῦσε τὴ σαμπάνια της κ' ἐνῶ καθόταν ἔτσι, οἱ ζωηροί της στοχασμοὶ γλυ-

στρούσανε δίχως νὰ τὸ νοιώθῃ σὲ μιὰ γλυκειὰ χιμαιρικὴ διάθεση κ' ἐνῶ κοίταζε τὸν ἄντρα της, ποὺ τὰ μαλλιά του εἶχαν ἀρχίσει νάσπρίζουν, ἔβλεπε σὰν ὄνειρο τὴν ἡμέρα, ποὺ οἱ δυό μας ἐδῶ καὶ πολλὰ χρόνια εἴχαμε βγεῖ μὲ τὴ βάρκα σ' ἕνα ἡλιολουσμένο μικρὸ βραχόνησο, ὅπου πίσω ἀπὸ τὰ δέντρα γυάλιζε ἡ πρώτη καλοκαιρινὴ κατοικία μας. Ἡ εἰκόνα εἶτανε τόσο καθαρὴ ὥστε νόμιζε πὼς ξεχώριζε κάθε χαμόκλαδο καὶ κάθε δέντρο, ὅλα ὡς τὶς ψιλὲς ἀπόχρωσες τοῦ φωτὸς καὶ τοῦ ἴσκιου, ποὺ ἔρριχνε ὁ βραδινὸς ἥλιος στὴ σανιδόπλεχτη σκεπὴ τοῦ σταχτερόχρωμου σπιτιοῦ. Ἔβλεπε τὸν κόλπο νἀπλώνεται σὲ μιὰν ἀτέλειωτη γλαυκότητα καὶ κεῖ ποὺ ἔκλεινε στὴν ἄκρη τοῦ νησιοῦ τρέμανε καθρεφτισμένες στὸ κῦμα του οἱ φωτεινὲς σημύδες, οἱ σκοτεινόχρωμες βελανιδιὲς καὶ τὰ ἔλατα, ποὺ σημαδευόντανε σχεδὸν μαῦρα στὸ νερό.

Πόσες φορὲς μοῦ ἱστοροῦσε τὴν καθαρότητα, ποὺ εἶχανε τὰ ὁράματα ἢ οἱ ἀνάμνησες αὐτές, ποὺ εἶτανε τόσο χαραχτηριστικά της! Τώρα μπορῶ καὶ βλέπω καλήτερα καὶ καθαρότερα τὄνειρό της παρὰ τότε!

Εἶναι βέβαιο πὼς τὰ ἔβλεπε ὅλα αὐτά, ὅσο ποὺ ἔσβησε ὅλη ἡ τρελὴ ψυχική της διάθεση κ' εἶδα πὼς γεμίσανε ζάκρυα θερμὰ τὰ μάτια της. Μὲ ζωηρὸ κίνημα ἄδειασε τὸ ποτήρι της, γλύστρησε ἀπὸ τὸν καναπὲ κι ἀκκούμπησε τὸ κεφάλι στὰ γόνατά μου.

Σὰ νὰ μοῦ μετάγγισε ἄμεσα κάτι ἀπὸ τὸ αἴστημά της ἢ σὰ νὰ συναπαντηθήκανε οἱ στοχασμοί μας στὸ περασμένο, ὅπου μᾶς ἀγκάλιαζε καὶ τοὺς δυὸ τὄνειρο τῆς εὐτυχίας, κυριεύτηκα καὶ γὼ ἀπὸ μιὰ διάθεση ὁλότελα διαφορετικὴ ἀπὸ τὴν προτητερινὴ κ' ἐνῶ ἔβαλα ἁπαλὰ τὸ χέρι γύρω στὸ λαιμό της καὶ τὴ χάδεψα στὸ μάγουλο, εἶπα :

—Τί συλλογίζεσαι;

—Συλλογίζουμαι τὸ πρῶτο μας καλοκαίρι.

Τὴ στιγμὴ αὐτὴ μοῦ φάνηκε σὰ νὰ εἶχα συλλογιστεῖ καὶ γὼ τὸ ἴδιο. Ὅλη μου ἡ κούραση ἔφυγε μεμιᾶς κι ὅλος συγκίνηση ἔσκυψα καὶ τῆς φίλησα τὸ στόμα.

Τὴν ἴδια στιγμὴ καθότανε ἡ Ἔλσα ἀναπαυμένη ἐκεῖ.

Ὁ πόθος γιὰ κάτι νέο, κάτι ἀσυνήθιστο, κάτι ποὺ νὰ ἔκοβε τὴ μονοτονία τοῦ καθημερινοῦ, ἔσμιγε τὴ στιγμὴ αὐτὴ μὲ τὴν ἀνάμνηση τοῦ περασμένου καὶ μ' ἕναν τόνο, ποὺ δὲν μποροῦσε νὰ τοῦ ἀντισταθῇ κανείς, φώναξε:

— Θέλω νὰ πάω ἐκεῖ· θέλω νὰ πάω ἐκεῖ, Γιῶργο.

Μὰ τὴν ἴδια στιγμὴ ἔνοιωσα τὸν ἑαυτό μου νὰ γυρίζῃ στὴν πραγματικότητα. Ἡ ψυχική μου διάθεσή στὸ βάθος εἶταν ἴσως ἴδια μὲ τῆς γυναικός μου, ὅμως ταυτόχρονα αἰστανόμουνα ἐκεῖνο τὸ παράξενο αἴστημα τῆς ἀπαγοήτεψης, ποὺ περιμένει παντοῦ, τὸ αἴστημα, ποὺ ὀρθώνεται μέσα μας καὶ μᾶς χαλνώνει τὰ ὄνειρα στὶς πιὸ ἔντονες στιγμὲς τῆς ζωῆς μας. Τρόμαξα μπροστὰ στὴ δοκιμὴ αὐτὴ νὰ ξυπνήσουμε στὴ ζωὴ τὴ νιότη, σὰ νὰ φοβόμουνα πῶς ἀντὶς τὴ νιότη θὰ παντοῦσα κάποιον πόνο, ποὺ ἤθελα νὰ τὸν ἀποφύγω μὲ κάθε τρόπο.

Εἴμουνα τόσο βέβαιος γιὰ τὴν ἀπογοήτεψη, ὥστε ἡ ἀθῶα πρόταση τῆς γυναικός μου, ἡ μικρὴ ἐκδρομὴ στὸ νησάκι, ὅπου γνώριζα τὸν κάθε κόλπο, τὸ κάθε στενό, ὡς καὶ τὶς πέτρες ἀκόμα στὸ βυθὸ τοῦ φιόρδ, μοῦ φάνηκε πὼς ἔκρυβε κάτι τόσο σοβαρὸ καὶ κρίσιμο, ὥστε νὰ ἔπρεπε νὰ τὸ συλλογιστῶ καλὰ πρὶν λάβω μιὰ

τόσο βαρειά, μοιραία ἀπόφαση. Ταυτόχρονα ὅμως εἶδα πὼς ἡ ἰδέα αὐτὴ γέμιζε τὴ γυναίκα μου μὲ τόση μαγεία, ὥστε δὲν μποροῦσα νὰ πῶ ὄχι. Γι' αὐτὸ εἶπα ναὶ καὶ τὴν ἔσφιξα στὸ στῆθος μου γιὰ νὰ κρύψω τὴ δυσθυμία μου.

Ὅταν ὅμως γυρίζαμε στὸ σπίτι, σ' ὅλην τὴν ὕπαρξη τῆς Ἔλσας εἶτανε χυμένο κάτι σὰ λάμψη νεανική. Δὲν εἶχε νοήσει τίποτε ἀπὸ κεῖνο ποὺ αἰστανόμουνα πραγματικά. Σὰ νὰ πίστευε πὼς βάδιζε πρὸς κάποια μεγάλη εὐτυχία, τόσο ἔλαμπε ἡ ὄψη της καθρεφτίζοντας τὸ ζωντανὸ αἴστημα, ποὺ ἔδενε μαζὶ ἐκεῖνο ποὺ ὑπῆρξε μὲ κεῖνο ποὺ ὑπῆρχε. Καὶ μοῦ πέρασε στὴν ψυχὴ ἕνα τόσο θλιβερὸ συναίστημα μὲ τὴν ἰδέα πὼς μποροῦσε νἀληθέψῃ ἡ προαιστησή μου, ὥστε μοῦ εἶταν ἀδύνατο νὰ κρατήσω τοὺς στοχασμούς μου.

— Εἶσαι βέβαιη πὼς θὰ εἶναι, ὅπως τὸ περιμένεις; ρώτησα.

Ἔκαμε κίνηση σπασμωδικὴ κ' ἡ ἔκφραση τοῦ προσώπου της εἶτανε σχεδὸν πικρή, ὅταν ἀπάντησε:

— Γιατί θέλεις νὰ μοῦ τὰ καταστρέψῃς ὅλα;

— Τὸ κάνω ἀλήθεια;

—Ὄχι, μὰ εἶμουν τώρα τόσο εὐτυχισμένη.

Σώπασα καὶ τὴν ἔσυρα πιὸ κοντά μου. Ἐμπρὸς στὴν πίστη της λησμόνησα τὸ δισταγμό μου κ' ἡ ἀσήμαντη ἐκδρομή μας πῆρε στὴ φαντασία μας σχήματα παράξενα, ἔτσι ὅπως ὅταν κοντινὰ νησιὰ ὑψώνουνται στὸν ὁρίζοντα καὶ λάμπουνε σὲ φῶς φανταστικό.

9

Τέλος μιὰ Κυριακὴ πρωΐ καθόμαστε στὸ κατάστρωμα τοῦ βαποριοῦ καὶ βιαζόμαστε νὰ φτάσουμε κεῖ ποὺ θέλαμε.

Εἶχαν περάσει πολλὰ χρόνια ποὺ δὲν κάμαμε αὐτὸν τὸ δρόμο, χρόνια ποὺ φέρανε καλὰ καὶ κακά, χρόνια ποὺ μᾶς χωρίσανε καὶ χρόνια ποὺ μᾶς ξανασμίξανε. Δρόμους ξεχωριστοὺς πῆραν οἱ στοχασμοί μας, μὰ συναπαντηθήκαν πάλι καὶ δεμένοι σὰ μ' ἕνα παράξενο μυστικὸ αἴστημα, ποὺ ἤθελε νὰ προκαλέσῃ τὴ μοίρα, καθόμαστε πλάγι πλάγι, ἐνῶ μπροστά μας περνοῦσαν οἱ τοποθεσίες ἀραδιαστές, φωτισμένες ἀπὸ τὸν ξάστερο ἀνοιξιάτικο ἥλιο, περιβρεγμένες ἀπὸ τὸ γαλανόλαμπο νερό, ποὺ ἕνας ἀλαφρὸς ἄνεμος τὸ ἔκανε νὰ τρεμουλιάζῃ.

Ἡ ἀντίστασή μου εἶχε χαθεῖ τώρα ὁλότελα.

Ἄφησα νὰ μὲ σέρνῃ χωρὶς θέλησή ἡ γυναίκα μου καὶ δεχόμουνα τὴν κάθε ἐντύπωση μὲ μιὰ συγκίνηση, σὰ νὰ εἶμουνα δώδεκα χρόνια νεώτερος καὶ νὰ καθόμουνα στὸ κατάστρωμα καὶ νὰ τραβοῦσα πρὸς νέα ἄγνωστα τέρματα, ποὺ μέλλανε νἀλλάξουνε τὴν καθημερινὴ ζωή μου καὶ νὰ δώσουνε σ' ὅλην τὴν ὕπαρξη νέες ἄποψες. Ἡ γυναίκα μου μοῦ φαινότανε ξανανιωμένη ὅπως καὶ γώ. Τὸ πρόσωπό της τὸ χρωμάτιζε ἁπαλὴ κοκκινάδα καὶ τὰ μάτια της φεγγοβολούσανε μὲ τὴ λάμψη ἐκείνη ποὺ δίνει ἡ εὐτυχία. Ἡ φωνή της εἶχε τόνους ἀόριστης τρυφερότητας, ποὺ μὲ χαδεύανε μ' ὅλη τὴ δύναμη τῆς χίμαιρας, ποὺ πλημμυροῦσε καὶ τοὺς δυό μας, καὶ μεταξύ μας πετούσανε λόγια καὶ χαμόγελα, βλέμματα καὶ κινήματα, ὅπως γίνεται μόνο στὸν πρῶτον καιρὸ τῆς ἀγάπης.

Κι ὅταν τὸ βαπόρι μᾶς ἔβγαλε τέλος στὴ στεριά, ἀφοῦ σταθήκαμε μόνοι στὴν ἀποβάθρα καὶ βλέπαμε τὸ πλοῖο ποὺ ἔφευγε, πιαστήκαμε ἔπειτα μέση μὲ μέση καὶ πήραμε ἀργὰ τὸ δρόμο, ποὺ πήγαινε φιδωτὸς

ἀνάμεσα σὲ λεφτοκαριὲς καὶ ψηλὲς ροζιάρικες βελανιδιές. Στὰ κλαδιά τους μόλις φαινόταν ἕνα πράσινο ἀνοιξιάτικο χνούδι καὶ τότε εἴδαμε πόσο λίγο εἶταν προχωρημένη γύρω μας ἡ βλάστηση. Ἡ θάλασσα, ποὺ κρατεῖ σφιγμένο στὸ κρύο της ἀγκάλιασμα ὅλο τὸ σύμπλεγμα τῶν βραχόνησων, τὰ ζώνει μὲ τὴν ψύχρα τῶν πάγων, ποὺ ἐμποδίζει τὴν ἐργασία τῆς ἄνοιξης. Ἐδῶ δὲ χλόϊζε ὁ τόπος ὅπως μέσα στὴ στεριά, ὅπου λιβάδια καὶ δάση φουντώνουν γλήγορα, προφυλαγμένα ὅπως εἶναι ἀπὸ τὴ ζώνη τῶν βραχόνησων, ποὺ κρατεῖ μακριὰ τοὺς βορεινοὺς ἀνέμους. Ἐδῶ εἶταν ἐρημιὰ καὶ κρύο, στὰ κλαδιὰ τῶν δέντρων φαινόντανε χλωμὰ ἀνοιχτοπράσινα σημάδια, ποὺ λάμπανε σταχτεροκίτρινα, οἱ ἰτιὲς εἶταν γεμάτες χνουδωτὰ ἀνθάκια, ἡ χλόη κρεμότανε κάτω ἀπὸ τὰ ξερόφυλλα κ' οἱ ἀνεμῶνες, ποὺ μέσα στὴ στεριὰ εἶτανε πιὰ μαδημένες, ἐδῶ ἀνθίζανε λευκογάλαζιες κάτω ἀπὸ τοὺς κλάδους τῶν χαμηλῶν λεφτοκαριῶν.

Αὐτὴ ἴσια ἴσια ἡ ἀργὴ ἀνάπτυξη τῆς φύσης πλημμυροῦσε καὶ τοὺς δυό μας μὲ μιὰ νέα εὐτυχία, βυθισμένοι καθὼς εἴμαστε στὴν ψυχική διάθεσή μας. «Βλέπεις, ἐδῶ ἔρχεται ἀργότερα, ὅπως τότε» !—«Ξέρεις ὅσοι κάθουνται στὰ νησιὰ βλέπουνε δυὸ φορὲς τὴν ἄνοιξη !»

Καὶ κοιτάζαμε πέρα τὸ πλατὺ φιόρδ, ποὺ ἔζωνε ὅλην αὐτὴ τὴν ἀργοπορημένη ἄνοιξη, καὶ χαιρόμαστε τοὺς γλάρους ποὺ πετοῦσαν ὅπως μιὰ φορὰ σὲ μακρουλὰ τόξα ἀπάνω ἀπὸ τὸ γαλανὸ νερό, χαιρόμαστε τὰ λευκὰ φτερά τους, ποὺ γυαλίζανε στὸν ἥλιο, καὶ σταθήκαμε νὰ δοῦμε τὸ παιγνίδι τους καλήτερα, καθὼς βουτούσανε στὸν ἀέρα καὶ φθάνανε στὸ νερό, στὸ μέρος, ὅπου τὸ ἄγρυπνο μάτι τους ξάνοιγε τὴ λεία.

Χέρι μὲ χέρι, σὰ δυὸ παιδιά, ἀνεβήκαμε τὸ λόφο καὶ φτάσαμε σ' ἕνα μικρὸ κόκκινο σπίτι καὶ κοιταχτήκαμε, σὰ νἀλλάζαμε ἀναμεταξύ μας κάποιο μυστικό, ὅταν ὁ βαρκάρης, ποὺ μᾶς περνοῦσε ἀντίπερα μιὰ φορά, βγῆκε στὴν πόρτα καὶ μᾶς ἔταξε νὰ μᾶς φέρῃ στὸ νησὶ τῆς νιότης μας.

Σιωπηλοὶ περάσαμε τὸ γαλανὸ νερό. Χωρὶς νἀλλάξουμε λέξη, γεμάτοι ἀπὸ τὴν παράξενη διάθεση, ποὺ κυρίευε καὶ τοὺς δυό μας καὶ ποὺ φαινότανε πὼς μεγαλώνει μὲ κάθε νέα τοποθεσία ποὺ μᾶς ἀνοιγότανε, καθόμαστε χεροπιασμένοι κι ἀφίναμε νὰ μᾶς πλημμυρίζουν οἱ ἀνάμνησες, ξέροντας καλὰ πὼς ὁ ἕνας γνώριζε ὅ,τι συλλογιζόταν ὁ ἄλλος. Ποτὲ δὲ μᾶς φάνηκε αὐτὸ τὸ πέρασμα τόσο λαμπρό, ποτὲ δὲν εἴχαμε δεῖ ὅπως τώρα τὴ μαγευτικὴ μεγαλοπρέπεια τοῦ μεσημεριανοῦ ἥλιου, ποτὲ τὸ φεγγοβόλημα τοῦ νεροῦ καὶ τῆς πυκνόφυλλης ἀκροθαλασσιᾶς δὲν εἶχε σμίξει τόσο μελωδικὰ μὲ τὸ σοβαρὸ βάθος τοῦ σκοτεινοῦ δάσους τῶν ἐλατιῶν. Κι ὅταν πλησιάσαμε στὸ νησάκι, νομίζαμε πὼς κάθε πέτρα, κάθε δέντρο, κάθε θάμνο μεγαλώνανε ὄχι ἀπὸ τὸ πλησίασμα, μὰ ἀπὸ τὴν ἀνάμνησή μας, ποὺ εἶχε φυλάξει πιστότερα ἀπὸ τὴν πραγματικότητα τὴν τοποθεσία αὐτή, ἀπ' ὅπου βλάστησε γιὰ μᾶς ἡ εὐτυχία ὅλης τῆς ζωῆς.

Ὅταν ὅμως φτάσαμε στὴ στεριά, σταματήσαμε κ' οἱ δυὸ καὶ τὸ ξεφωνητὸ τῆς μαγείας, ποὺ ἔτρεμε στὰ χείλη τῆς Ἕλσας, πάγωσε. Ἄφωνοι κοιτάξαμε ὁ ἕνας τὸν ἄλλον καὶ σὰ στενοχωρημένοι ἀπὸ κάτι νέο, ἀνέλπιστο, ποὺ δὲ θέλαμε οὔτε νὰ τὸ δοῦμε κὰν ἢ νὰ τὸ γνωρίσουμε, προχωρήσαμε ἀργὰ στὸ στενὸ μονοπάτι.

Ἐκεῖνο ποὺ παρατηρήσαμε εἶταν πὼς τὸ σπιτάκι τοῦ νησιοῦ δὲν εἶτανε τώρα πιὰ σταχτί. Εἶτανε χρωματι-

σμένο κόκκινο. Δὲν εἶταν πιὰ τὸ πλατὺ δίπατο χτίριο, μὰ ἕνα χαμηλὸ σπιτάκι στὴ μεριά, ὅπου ἔστεκε μιὰ φορὰ ἡ πρώτη κατοικιά μας. Φαινότανε σὰ νὰ εἶχε μαζευτεῖ στὴν παλιὰ θέση, σὰ νὰ τὸ εἶχε κάμει ἡ φτώχεια κ' ἡ ἀνάγκη νὰ μικρύνῃ τόσο. Σταθήκαμε μιὰ στιγμὴ σιωπηλοί, σὰ νὰ χρειαζόμαστε νὰ πάρουμε τὴν ἀναπνοή μας.

— Γιῶργο, εἶπε ἡ Ἔλσα, τί εἶναι τοῦτο ;

Μοῦ ἔφτασε νὰ δείξω μόνο τὶς παλιὲς βελανιδιές, ποὺ εἶταν ὁλόγυρα. Τὰ κλαδιά τους εἶχανε μαῦρα σημάδια κ' ἡ φλούδα τους εἶτανε καψαλισμένη. Τῆς ἔδειξα τὰ θεμέλια, τὰ μαυρισμένα ἀπὸ τὴν καπνιά, τὸ μικρὸν κῆπο ποὺ εἶχε παραμεληθεῖ κ' ἕνα σωρὸ μαδέρια ὄξω στὴν αὐλή. Εἶτανε καμένα, σαπισμένα καὶ φαγωμένα. Αὐτὸ εἶταν ὅλο ποὺ ἔμενε ἀπὸ τὴν πρώτη μας κατοικία.

— Θἄπιασε φωτιά, εἶπα.

Κ' ἡ φωνή μου ἔτρεμε.

— Καμένο μέρος.

Σὰ νὰ νοιώθαμε κ' οἱ δυὸ τὸν ἑαυτό μας ἀχώριστο ἀπὸ τὸ μέρος αὐτό, ποὺ εἴχαμε χρόνια νὰ τὸ δοῦμε, μᾶς κινήθηκε ἡ περιέργεια νὰ μάθουμε τί ἔτρεξε, τί ἔγινε κι ἄλλαξε τὸ νησὶ τῆς εὐτυχίας μας τόσο, ὥστε νὰ μᾶς καταντήσῃ ἀγνώριστο.

Ἡ νέα αὐτὴ περιέργεια σκόρπισε σχεδὸν ὅλον τὸν κόσμο τῶν ὀνείρων, ποὺ μᾶς ἔδενε ὡς τώρα, καὶ πλάτυνε τὸν κύκλο τῆς αἰστησής μας τόσο, ὥστε νὰ περικλείσῃ καὶ τὴ ζωὴ ἐκείνων, ποὺ εἶχανε ζήσει κ' ἐργαστεῖ καὶ ὑποφέρει σ' αὐτὸ τὸ μέρος καὶ ποὺ ὁ καιρὸς ποὺ πέρασε τοὺς ἄλλαξε τόσο σκληρά, ὥστε νὰ μὴν τοὺς χρυσώνουν πιὰ εὐτυχισμένα ὄνειρα τὴν τραχειὰ πραγματικότητα.

Κ' ἐνῶ γυρίσαμε τὴ σκέψη μας στοὺς ἀνθρώπους αὐτούς, ποὺ πρωτήτερα τοὺς θεωρούσαμε μόνο σὰν ἀναγκαῖο συμπλήρωμα τῆς δικῆς μας χαρᾶς, ἄνοιξε ἡ πόρτα τοῦ σπιτιοῦ καὶ στὴ λάμψη τοῦ ἡλιοῦ, ποὺ ἔπεφτε στὴ σκάλα, παρουσιάστηκε μιὰ καμπουριασμένη γειτόνισσα καὶ μᾶς κοίταξε μ' ἕνα χαμόγελο, ποὺ ἔδειχνε πῶς μᾶς γνώρισε. Φαινότανε τόσο γερασμένη, ποὺ ἔμοιαζε σὰ νὰ βγῆκε ἀπὸ κάποιο παραμύθι, ἀκκουμποῦσε σ' ἕνα ραβδὶ καὶ τὸ σουρωμένο πρόσωπό της ζάρωνε ἀκόμα περσότερο ἀπὸ τὸν πόνο, ὅταν κινοῦσε τὸ ἀρθριτικὸ κορμί της.

—Ἀλλοιῶς τὸ ἀφήσανε κι ἀλλοιῶς τὸ βρίσκουνε τἀφεντικά..., εἶπε ἡ γερόντισσα.

Κ' ἐνῶ αὐτὴ προχωροῦσε μὲ κόπο, παρουσιάστηκε ἀπὸ πίσω ἕνας γέρος, ἦρθε, μᾶς χαιρέτησε κι αὐτός, ἔτριψε τὰ χέρια, ἔβηξε καὶ μουρμούρισε ἀκατανόητα λόγια, κάνοντας θέση στοὺς δύο ξένους νὰ περάσουν τὸ κατώφλι.

Ἀπὸ μιὰ βεράντα μισοτελειωμένη εἴδαμε ὄξω τὸ φιόρδ καὶ τὸ στενὸ τοῦ καιροῦ τῆς νιότης μας. Ὁ κῆπος εἶταν παραμελημένος ὅπως κι ὅλο τὸ καινούριο σπίτι, ἡ χλόη ἔπνιγε τοὺς δρόμους, ὅπου περπατούσαμε μιὰ φορά, καὶ στὸ κιόσκι κάτω στὴν ἀκρογιαλιὰ σαπίζανε τραπέζια καὶ καθίσματα, γιατὶ κανένας δὲ διόρθωνε ὅ,τι χαλοῦσε ἡ βροχὴ κι ὁ ἄνεμος.

Χωρὶς νὰ χρειαστῇ νὰ τοὺς ρωτήσουμε, μᾶς διηγηθήκανε οἱ δυὸ γέροι πῶς τοὺς ἔτρεξε τὸ κακό. Ἡ γυναίκα διηγότανε κι ὁ ἄντρας βεβαίωνε ξαναλέγοντας τὰ λόγια της. Καὶ τὸ κακὸ εἶχε ρθεῖ τόσο δόλια καὶ ξαφνικά, ὥστε νὰ μὴν μπορέσῃ νὰ τοῦ ἀντισταθῇ κανεὶς οὔτε νὰ μπορέσῃ νὰ δώσῃ κανεὶς βοήθεια.

Ἡ πυρκαϊὰ ἔπιασε μιὰν ἀνοιξιάτικη μέρα τὸ Μάρτη, μιὰ μέρα ποὺ φυσοῦσε ὁ βοριὰς ψυχρὸς κι ὁ πάγος ἀνάμεσα στὰ νησιὰ οὔτ' ἔσπαζε οὔτε βαστοῦσε νὰ περάσουν ἀπάνω του. Γι' αὐτὸ οἱ γειτόνοι στέκανε καὶ κοιτάζανε χωρὶς νὰ μποροῦνε νἄρθοῦνε νὰ βοηθήσουν. Μόνοι τους οἱ δυὸ γέροι γλυτώσανε ὅ,τι μπορέσαν κ' ἔπειτα στέκανε καὶ κεῖνοι καὶ κοιτάζανε νὰ καίεται ὅ,τι εἶχαν, δίχως νὰ μποροῦνε νὰ κάμουν τίποτε.

Μὲ τὶς τελευταῖες σπίθες ποὺ σβηστήκανε στὴ στάχτη, ἔσβησε καὶ σ' αὐτοὺς ἡ τελευταία ἐλπίδα πὼς θὰ μπορούσανε νὰ περάσουν ἄνετα τὰ γερατειά τους. Μιὰ μέρα μόνο ἔφτασε νὰ σαρώσῃ ὅλα ὅσα μαζευτήκανε σὲ χρόνια.

Σὰ χτυπημένοι ἀπὸ τὴν ἴδια μοίρα καθόνταν ἐκεῖ ἐκεῖνοι οἱ δυό, ποὺ λίγες στιγμὲς προτήτερα αἰσταν όντανε τὸν ἑαυτό τους ξανανιωμένον, κι ἀκούγανε τὰ βαρειά, τὰ λίγα λόγια τῶν γερόντων, ποὺ τοὺς ἐρήμωσε τὸ σπίτι ἡ πυρκαϊά. Ἀκριβῶς τὸ συγκινητικὰ συνηθισμένο τῆς ἱστορίας αὐτῆς μὲ τὶς διάφορες ἀσήμαντες λεπτομέρειες κατασύντριψε τοὺς ξένους· γύμνωσε τὰ ὅ,τειρά μας ἀπὸ τὴ λαμπράδα τῆς χίμαιρας καὶ μᾶς πλημμύρισε μὲ σιωπηλὴ μελαγχολία. Μᾶς φαινότανε πὼς ἐνῶ ἐμεῖς δὲ γνωρίζαμε τίποτε, πὼς ἐνῶ ζούσαμε τὴ ζωή μας καὶ φανταζόμαστε πὼς εἴμαστε εὐτυχισμένοι, ἐδῶ ἔξω στὸ νησάκι καιγότανε καὶ χανότανε κάτι ἀπὸ κεῖνον τὸ θησαυρὸ τῆς ζωῆς, ποὺ εἴχαμε μαζέψει καὶ τονὲ νομίζαμε καλὰ φυλαγμένον.

Ἡ Ἔλσα εἶχε τὸ συναίστημα πὼς σ' αὐτὴν τὴν πυρκαϊὰ ἔχασε κείνη περσότερα ἀπὸ τοὺς δυὸ γέρους. Γιατὶ ποιά σημασία εἶχαν τὰ ἔπιπλα, τὰ φορέματα, τὰ πράματα; Ποιά σημασία εἶχε ἂν δυὸ ἐρειπωμένοι ἄν-

θρωποι, ποὺ ἡ ζωή τους κόντευε νὰ τελειώσῃ, καθόνταν ἐδῶ καὶ θλιβόντανε γιὰ τὴν ἀντίθεση μεταξὺ χτὲς καὶ σήμερα, μιὰν ἀντίθεση ποὺ καταντοῦσε ἀσήμαντη ὅσο ἡ ἀλλοτινὴ εὐημερία εἴτανε τόσο μικρή; Ποιά σημασία εἶχαν ὅλ' αὐτὰ ἐμπρὸς στὸ πῶς αὐτὴ δὲν ἔμελλε νὰ ξαναδῇ ποτὲ τὸ νησὶ τῆς νιότης της, ὅπως τὸ εἶδε μιὰ φορά;

Ἔτσι αἰστανότανε καὶ γύρισε καὶ μὲ κοίταξε καὶ δὲν μποροῦσα νὰ τῆς δώσω καμιὰ παρηγοριά. Γιατὶ στοχαζόμουνα πόσο κακὰ ἔκαμα νὰ μὴν ἀκούσω τὴ φωνὴ τῆς προαίστησής μου καὶ νὰ λυτρώσω καὶ τοὺς δυό μας ἀπὸ τὸ νὰ δοῦμε τὰ ἐρείπια τῆς εὐτυχίας μας. Μὰ δὲν εἶχα τὴν καρδιὰ νὰ τὸ πῶ κι ἅρπαξα τὸ μπράτσο της καὶ προχωρήσαμε στὸ νησὶ μακρήτερα.

Ἔγινε μὲ μᾶς ὅπως μὲ τὰ παιδιὰ τοῦ παραμυθιοῦ, ποὺ πλανηθήκανε καιρὸ στὴ μαγικὴ χώρα κι ἅμα γυρίσανε στὸν τόπο τους, βρήκανε πὼς ὁ καιρὸς διάστηκε καὶ γέρασε καὶ κούρασε τοὺς ἀνθρώπους γύρω τους. Ἄφωνοι κι ὀνειρεμένοι καθήσαμε στὴν ἀκρογιαλιὰ καὶ κοιτάζαμε τὸ φιόρδ. Ἐκεῖ μένανε ὅλα ὅπως εἴταν καὶ κεῖ ποὺ καθόμαστε λησμονήσαμε τὸ καινούριο σπίτι καὶ τὴν καταστροφὴ ποὺ ἔγινε πίσω μας. Θυμόμαστε μόνο πὼς κατοικούσαμε τρία χρόνια σ' αὐτὸν τὸν κόλπο, κάθε νέο καλοκαίρι σὲ νέα θέση. Καὶ μ' ἕνα εἶδος πόθου νὰ ξακολουθήσουμε ὅ, τι ἀρχίσαμε, ἀποφασίσαμε νὰ περάσουμε ἀντίπερα, στὴν κατοικία τοῦ δεύτερου καλοκαιριοῦ, σ' ἕνα κόκκινο σπιτάκι, ποὺ τὸ θυμόμαστε στὴν ἄκρη τοῦ δάσους, σ' ἕνα μικρὸ λιβάδι, ὅπου ἀποκοιμίζαμε τὸ πρῶτο μας παιδὶ μέσα σ' ἕνα λευκὸ πλεχτὸ καροτσάκι κάτω ἀπὸ τὸ γαλάζιο σκέπασμα.

Περάσαμε τώρα ἐκεῖ μὲ τὴ βάρκα καὶ ξέραμε πῶς

θὰ βροῦμε μιὰ ἔρημη ἀκρογιαλιά. Εἴχαμε μάθει πὼς ὁ καιρὸς σάρωσε καὶ δῶ κάθε σημάδι ἀπὸ ὅ,τι ὑπῆρχε μιὰ φορὰ καί τἄλλαξε ὅλα.

Στὸ μικρὸ ἀκρωτήριο, ὅπου βγήκαμε, κατοικοῦσε δῶ καὶ μερικὰ χρόνια ἕνας γέρος ψαρὰς μὲ τὴ γυναίκα του. Μιὰ χειμωνιάτικη νύχτα, ποὺ τὸ χιόνι στοιβαζότανε γύρω στὴν καλύβα, πέθανε ἡ γυναίκα κι ὅταν μιὰ μέρα σήμανε ἡ ὥρα καὶ γιὰ τὸ γέροντα, τὰ παιδιὰ κληρονομήσανε τὰ δυὸ σπιτάκια στὴν ἄκρη τοῦ δάσους, τὴ βάρκα καὶ τὸ ψαράδικο καλύβι κάτω στὴ θάλασσα.

Μὰ στὰ βραχόνησα ὑπάρχουν κάποιες ἱστορίες καὶ μιὰ ἀπὸ αὐτὲς εἶναι κ' ἡ ἱστορία τῶν μικρῶν κόκκινων σπιτιῶν στὴν ἄκρη τοῦ δάσους. Ὅταν περάσανε τὰ πενήντα χρόνια, γιὰ ὅσο διάστημα εἶχαν ἀγοράσει τὸν τόπο οἱ γέροι μιὰ φορά, ἦρθε ὁ χωρικὸς ποὺ τὸν εἶχε ἰδιοχτησία καὶ τὸν ξαναπῆρε. Ἔξιωξε τοὺς νέους κατόχους ἀποκεῖ. Καὶ γιὰ αὐτὸ γκρεμιστήκανε τὰ σπίτια, σηκωθήκανε τὰ ξύλα καὶ τὸ χωράφι, ποὺ φυτευότανε πρωτήτερα πατάτες, γέμισε ἀγριόχορτα κι ἀγκάθια καὶ τὸ μέρος φαινότανε καὶ δῶ σὰ νὰ τὸ ρήμαξε ἡ φωτιά.

Οἱ δυὸ ξένοι, ποὺ ζητούσανε τὰ χνάρια τῆς νεανικῆς τους εὐτυχίας, βρεθήκανε καὶ δῶ μπροστὰ σ' ἐρείπια. Εἴτανε σὰ νὰ τοὺς κυνηγούσανε παντοῦ χαλάσματα. Καὶ κυριεμένη ἀπὸ μιὰ ἀνησυχαστικὴ ἀγωνία ἡ Ἔλσα ἄφησε τὸ μπράτσο μου. Ἀνέβηκε τὸ λόφο, τὸ γεμάτο ξερόκλαδα, κ' ἔφτασε σ' ἕνα φράχτη ποὺ τοῦ ἔλειπε ἡ πόρτα καὶ στοὺς πάλους ἀπομένανε δυὸ σκουριασμένα, στραβωμένα σίδερα.

Ἐδῶ ἀκκούμπησε τὰ χέρια στὸ φράχτη κι ἀφίνοντας ἐλεύτερο τὸ δρόμο στὰ εὐκολοάλλαχτα αἰστήματα, ποὺ τῆς πλημμυροῦσαν τὴν ψυχή, ξέσπασε σ' ἕνα σφο-

δρὸ κλάμα, σὲ λυγμούς, σὰ νὰ σωριάστηκε στὴν κεφαλή της ὅλη ἡ δυστυχία τῆς ζωῆς. Μοῦ ἔσπρωξε τὸ χέρι ὅταν ἔκαμα νὰ τὴ χαδέψω κ' ἔκλαιγε τόση ὥρα, ὥστε ἄρχισα νὰ χάνω τὴν ὑπομονὴ καὶ τὴ βίασα νὰ φύγουμε γιὰ νὰ μὴ φτάσουμε ἀργὰ στὸ βαπόρι.

Δὲ μ' ἄκουε, ἀγκάλιασε τὸν ὦμο μου κ' εἶπε:

—Ἔχεις δίκιο, δὲν ἔπρεπε νἀρθοῦμε.

Κι ὁμολόγησε πὼς λογάριαζε καιρὸ τὴν ἐκδρομή αὐτή, πὼς τὴν ἐπιθυμοῦσε χρόνια, πὼς τυχαῖα, δὲν ἤξερε κ' ἡ ἴδια πῶς, τῆς ἦρθε ἡ ἰδέα πὼς ἔπρεπε νὰ γίνῃ τώρα, τώρα ἀμέσως. Στὰπόκρυφά της ὄνειρα ἡ ἰδέα τῆς ἐκδρομῆς αὐτῆς εἶχε δεθεῖ τόσο παράξενα μὲ τὴν ἰδέα ὁλάκερης τῆς εὐτυχίας μας. Τῆς φαινότανε σὰ νὰ ἔπρεπε νὰ κάνουμε τὴν ἐκδρομὴ αὐτή, σὰ νὰ μὴν μποροῦσε νὰ βεβαιωθῇ ποάγματι γιὰ τὴν εὐτυχία της πρὶν ξαναζῇ αὐτὸ τὸ μέρος, ἔτσι ὅπως τὸ εἶδε μιὰ φορὰ κι ὅπως τὸ ἔβλεπε πάντα στὰ ὄνειρά της. Εἶπε πὼς εἶχε σκοπό, ἅμα θἀρχόμαστε μαζὶ ἐδῶ ἔξω, νὰ μὲ παρακαλέσῃ νἀρθοῦμε νὰ κατοικήσουμε ἄλλο ἕνα καλοκαίρι. Κ' ἤξερε πὼς δὲ θὰ μποροῦσα νὰ τῆς τὸ ἀρνηθῶ. Μὰ τώρα ποὺ δὲν ἔμενε πιὰ τίποτε, τίποτε ἀπ' ὅλα ἐκεῖνα ποὺ εἴτανε μιὰ φορὰ δικά της, τώρα τῆς φαινότανε πὼς κόπηκε ὁ κρίκος ποὺ τὴν ἔδενε μὲ τὴ ζωὴ τὴν ἴδια.

Ἔμεινα ἄφωνος ἐμπρὸς στὸ ἀπελπισμένο ξέσπασμά της κ' ἐννοοῦσα μόνο πὼς εἶχα νὰ κάνω μὲ μιὰ ἀπὸ κεῖνες τὶς φαντασιοπληξίες ἢ τὰ ὄνειρα, ποὺ γιὰ ἕναν ἄνθρωπο μὲ ἔντονη συναισθηματικὴ ζωὴ ἔχουν μεγαλήτερη σπουδαιότητα παρότι ἡ ἴδια ἡ ζωή. Ὅσο γιὰ μένα, αἰστάνθηκα βέβαια καὶ γὼ συγκίνηση, τόσο ἀπὸ τὶς ἐνθύμησες ποὺ μοῦ ξυπνοῦσαν αὐτὰ τὰ μέρη, ὅσο κι ἀπὸ τὴν καταστροφὴ ποὺ ἔγινε κεῖ. Μὰ οὔτε σκέ-

φτηκα διόλου νὰ συνδέσω τὴν ἐρήμωση αὐτὴ μὲ ὅ,τι μοῦ εἶταν ἀγαπημένο καὶ σημαντικό. Κ' ἔμεινα σαστισμένος ἐμπρὸς σ' αὐτὸ τὸ ξέσπασμα τοῦ πόνου.

Δοκίμασα νὰ τὸ ἡσυχάσω μὲ τὰ συνηθισμένα μέσα, ποὺ ἡσυχάζει ὁ ἄντρας τὸ γυναίκιον πόνο. Μὲ χάδια. Μὰ ἡ Ἔλσα μοῦ ἔσπρωξε τὸ χέρι, γιατὶ εἶδε πὼς ὁ μαλακός μου τρόπος ἔκρυβε μιὰ παρηγοριά, ποὺ τὴν περιφρονοῦσε. Ἤθελε μόνο συμπάθεια. Τὸ πρόσωπό της πῆρε σιωπηλή, ἀπλησίαστη ἔκφραση, σὰ νὰ εἶχε ὑποτάξει ὅλο της τὸ εἶναι στὴ φαντασία, ποὺ τὴν κυρίευε καὶ ποὺ δὲν ἤθελε νὰφήσῃ νὰ τῆς τὴν ταράξῃ κανένας.

Κοίταξε τὸ ρημαγμένο μέρος γύρω της κ' ἐνῶ ἡ ματιά της γέμισε συμπόνεση, εἶπε :

— Δυστυχισμένοι ἄνθρωποι !

Ἡ δική της ἀπογοήτεψη ἄλλαξε πάλι σὲ συμπόνεση γιὰ τὴ δυστυχία ἄλλων ἀνθρώπων, τὴ δυστυχία ποὺ μαρτυροῦσε αὐτὸς ὁ ρημαγμένος τόπος. Ξανακάθησε χάμω καὶ ρίξαμε τὰ μάτια γύρω στὸ μικρὸ λόφο ἐκεῖ στὴν ἄκρη τοῦ δάσους, ποὺ μᾶς ἔφερνε στὴν ἀνάμνηση τὴν ξένοιαστη γαλήνη ἑνὸς ὁλάκερου καλοκαιριοῦ. Ἀρχίσαμε νὰ μιλοῦμε. Καὶ δοκιμάσαμε νὰ παραστήσουμε στὸ νοῦ μας τὴ σκηνὴ ποὺ προηγήθηκε ἀπὸ τὴν ἐρήμωση αὐτή. Ὁ χωρικός, ποὺ εἶχε ἰδιοχτησία του τὸν τόπο, ἦρθε στὰ παιδιά, ποὺ κληρονομήσανε τὸ σπίτι. Τοὺς εἶπε μιὰ καὶ καλὴ πὼς τέλειωσε ἡ προθεσμία. Περάσανε τὰ πενήντα χρόνια κ' ἔπρεπε νὰ γκρεμιστοῦν τὰ σπίτια. Ἤθελε πάλι τὸν τόπο του. Ὁλοφάνερα δὲν εἶχε ἀπὸ αὐτὸ καμιὰ ὠφέλεια. Θὰ εἶταν ἴσως καλήτερα γι' αὐτὸν ἂν πουλοῦσε τὸν τόπο γι' ἄλλα τόσα χρόνια ἀκόμα. Μὰ εἶδε πὼς οἱ ἄλλοι νοικιάζανε τὸ καλοκαίρι τὸ ἕνα σπίτι. Τὸ εἰσόδημα

αὐτὸ τοῦ κίνησε τὸ φτόνο καὶ τοῦ καρφώθηκε στὸ νοῦ ἡ ἐπίμονη ἰδέα πὼς δὲν ἔπρεπε νὰ κατοικῇ κανεὶς ἐδῶ. Ὁ τόπος ἔπρεπε νἀνήκῃ σ' αὐτὸν καὶ σὲ κανέναν ἄλλον.

Κ' ἔτσι τὰ παιδιά, ποὺ κατοικοῦσαν ἐδῶ, ἔπρεπε νὰ γκρεμίσουν τὰ σπίτια τους καὶ νὰ φέρουν τὰ ὑλικὰ σ' ἄλλο νησί, ὅπου κάποιος πλούσιος συγκινήθηκε καὶ τοὺς ἔδωσε τόπο νὰ χτίσουνε νέα σπίτια. Μὰ ὅταν εἶχε φορτωθεῖ κ' ἡ τελευταία βάρκα κ' εἶταν ἕτοιμη νὰ φύγῃ, ἔπιασε καὶ τὸ νέον ἡ μανία καὶ μὲ τὸ δικαίωμα, ποὺ εἶχε κι αὐτός, ἅρπαξε τὸ πελέκι. Ἔκοψε τὰ δέντρα, ξερρίζωσε τοὺς θάμνους, ἔβγαλε τὴν πόρτα τοῦ φράχτη καὶ τὴν ἔρριξε ἀπάνω στὴ βάρκα. Κι ἀφοῦ κύλησε τὶς πέτρες τῆς σκάλας στὴ θάλασσα καὶ κατάστρεψε ἔτσι καὶ τὴν ἀποβάθρα, ἔφυγε ἀπὸ τὸ νησὶ εὐχαριστημένος πὼς ὁ ἐχτρός του δὲν εἶχε νὰ κερδίσῃ τίποτε.

Γι' αὐτὰ μιλούσαμε, ὅμως ὅλη τὴν ὥρα ἡ δική μας ἀπογοήτεψη παραφύλαγε πίσω ἀπὸ τὰ λόγια μας κ' ἡ Ἔλσα ἔτρεμε.

— Εἴμαστε μεῖς ποὺ σέρνουμε μαζί μας τὴ δυστυχία ; ρώτησε.

Χαμογέλασα. Ὁ λόγος της μοῦ φάνηκε ὑπερβολικός.

— Πᾶμε στὸ τρίτο νησί. Ἐκεῖ ξέρουμε πὼς ὅλα εἶναι ὅπως εἶτανε, εἶπα.

Μὰ ἡ Ἔλσα κούνησε τὸ κεφάλι καὶ σηκώθηκε ἀπότομα :

— Πᾶμε ἀπὸ τὸ δάσος, ἀπὸ τὸν παλιὸ δρόμο.

Καὶ χωρὶς νὰ περιμένῃ τὴν ἀπόκρισή μου, τράβηξε μπροστά. Φαινότανε σὰ νὰ τῆς ξαναῆρθε ἡ προτητερινὴ ζωηρότητα, σὰ νὰ τίναξε ἀπὸ πάνω της ὅλο

τὸ βάρος τῆς ξένης λύπης, καθετὶ ποὺ ἴσκιωνε τὸ μέρος αὐτὸ τῶν παλιῶν θυμητικῶν μας καὶ μᾶς κυνηγοῦσε ὁλάκερη τὴν ἀλλόκοτη αὐτὴ μέρα μὲ ὅλη τὴ θλίψη καὶ τὴ δυστυχία τοῦ κόσμου. Μ' ἔφερε ἴσια στὸ δάσος σ' ἕνα στενὸ μονοπάτι, ὅπου τὰ ἔλατα σμίγανε τοὺς κλάδους τους ἀπάνω ἀπὸ τὰ κεφάλια μας. Ὁ δρόμος εἶτανε μαλακὸς κ' εὐκολοπάτητος. Τριγύρω μας ὁ ἥλιος ἔτρεμε ἀπάνω στὰ ὑγρὰ μοῦσκλα, στὰ κλαδιὰ καὶ στοὺς κορμούς. Τὸ μονοπάτι ἔβγαινε κάτω σ' ἕνα μικρὸν κόλπο, ποὺ ἔκοβε τὸ δάσος ἐμπρὸς σ' ἕναν ἀπότομο βράχο, καὶ στὴν ἀκρογιαλιά, ὅπου εἶταν ἀριὰ τὰ δέντρα, ὁ ἥλιος ἔπεφτε πλατιὰ ἀπάνω στὸ γυμνό, ἀνοιχτὸ καὶ μόλις χλοϊσμένο ἔδαφος.

Ἐδῶ σταμάτησε ἡ Ἔλσα κι ἄρχισε νὰ ψάχνῃ στοὺς κορμοὺς τῶν δέντρων. Κι ὅταν τὴν εἶδα νὰ γυρεύῃ κάτι ἐκεῖ, ξύπνησε μέσα μου καὶ μένα κάποια θύμηση κοιμισμένη πολὺν καιρό, τόσο ὥστε μόλις μοῦ ἦρθε μιὰ φορὰ στὸ νοῦ στὸ διάστημα ἔντεκα χρόνων.

Εἶταν ἕνα βράδι, τότε ποὺ κατοικούσαμε σὲ κεῖνο τὸ σπιτάκι ποὺ τώρα γκρεμίστηκε, ἕνα αὐγουστιάτικο βράδι. Εἴχαμε ρθεῖ ἐδῶ ἀπὸ τὸ ἴδιο μονοπάτι, νἀποχαιρετίσουμε ἕνα ὡραῖο καλοκαίρι. Κ' ἡ Ἔλσα ἔβγαλε ἀπὸ τὸ φόρεμά της μιὰ μαύρη καρφίτσα καὶ τὴν ἔμπηξε στὸν κορμὸ ἑνὸς ἐλάτου.

— Νὰ δοῦμε ἂν θὰ εἶναι δῶ ὅταν ξαναέρθουμε εἶπε.

Ἡ ἀνάμνηση αὐτὴ σκίρτησε μέσα στὴν ψυχή μου καὶ μὲ μελαγχόλησε. Ἄξαφνα εἶδα τὴ γυναίκα μου νὰ τρέχῃ μ' ἀνάλαφρη κραυγὴ σ' ἕνα μικρὸ ἔλατο. Ἀπὸ τὴ φλούδα του ἔβγαλε μιὰ σκουριασμένη καρφίτσα κ' ἔτρεξε καὶ μ' ἀγκάλιασε καὶ μὲ φίλησε καὶ δάκρυζε ἀπὸ εὐτυχία.

Προσεχτικὰ τὴν ἔμπηξε πάλι στὸν κορμὸ τοῦ δέντρου. Γιατὶ δὲν τῆς βαστοῦσε ἡ καρδιὰ νὰ τὴν πάρῃ μαζί της. Ἴσως νὰ εἶχε κάποιον προληπτικὸ φόβο νὰ τὴν ἀγγίσῃ. Μὰ ἀπὸ τὴν ὥρα ποὺ τὴ βρῆκε, ἡ θλιβερὴ ἐντύπωση ἀπὸ τὴ δική μας ἀπογοήτεψη κι ἀπὸ τὴ δυστυχία τῶν ἄλλων χάθηκε, σβήστηκε κι ἀπὸ τοὺς δυό μας. Καὶ σὰ νὰ μᾶς εἶταν αὐτὸ τὸ περιστατικὸ παρηγορητικὸς χαιρετισμὸς μιᾶς ἀγαθῆς μοίρας, περάσαμε εὐτυχισμένοι τώρα ἀπάνω ἀπὸ τὰ ἐρείπια τῆς πυρκαϊᾶς, ποὺ δὲ μᾶς ἄφησε ἄλλο τίποτε παρὰ μιὰ παλιά, σκουριασμένη καρφίτσα, ποὺ εἶτανε τόσο καλὰ κρυμένη, ὥστε δὲν μπόρεσε νὰ τὴν πάρῃ κανείς.

10

Πόσες φορὲς συλλογίστηκα τὴν ἐκδρομὴ αὐτή, πόσες φορὲς ἀπὸ τότε μοῦ παρουσιάστηκε σὰ σύμβολο ὅλης τῆς ζωῆς μας!

Τότε ὅμως αὐτὸ τὸ περιστατικὸ μᾶς ἔκαμε ἄλλη ἐντύπωση, παρότι μοῦ κάνει τώρα ἡ ἀνάμνησή του. Τότε μᾶς ἔκαμε νὰ πᾶμε καὶ στὸ μέρος, ποὺ κατοικήσαμε γιὰ τρίτη φορὰ τὸ καλοκαίρι, καὶ νὰ νοικιάσουμε γιὰ δεύτερη φορὰ τὸ σπίτι, ποὺ ἡ γυναίκα μου δὲν ἤθελε νὰ τὸ δῇ στὴν ἀρχή. Καὶ χαρούμενοι τραβήξαμε ὄξω στὸ μέρος, ποὺ μᾶς ἔδενε μαζί του μιὰ σκουριασμένη καρφίτσα, ποὺ δὲν τὴν πῆρε κανείς.

Δίχως σύννεφα, ποὺ νὰ κρύβουνε τὸν ἥλιο, στέκει ἐμπρός μου τὸ καλοκαίρι, ποὺ ἀκολούθησε τὴν ἀνοιξιάτικη αὐτὴ ἐκδρομή. Μὲ ποιά ὄρεξη ἐργαζόμουνα καὶ πῶς προχωροῦσε ἡ ἐργασία εὔκολα. Ἥσυχα καὶ χωρὶς κόπο στοιβαζόντανε τὰ φύλλα καὶ σχηματίζανε τὸ βιβλίο, ποὺ θὰ ἔβγαινε τὸ χινόπωρο, καὶ συχνὰ πε-

ρίμενε τὸ φαγητὸ στὸ τραπέζι, ὅταν συρτωνόταν ἡ πόρτα κ' ἡ Ἔλσα κάθιζε ν' ἀκούσῃ νὰ τῆς διαβάσω τὶς σελίδες, ποὺ γραφήκανε ὡς τὸ μεσημέρι. Γαλήνια κ' εὐτυχισμένη καθόταν ἐκεῖ καὶ χαιρότανε ποὺ ὁ ὄγκος τοῦ χειρόγραφου μεγάλωνε κάθε μέρα. Γιατὶ γνώριζε καλὰ ποιός ἔδινε ζωὴ στὴν ἐργασία. Γνώριζε πὼς ὅσα ἔγραφα ἐκεῖ γιὰ τοὺς ἀνθρώπους βλασταίνανε ἀπὸ τὶς μακριὲς ὁμιλίες μεταξύ μας κ' εἶταν εὐχαριστημένη ποὺ τὴν ὀνόμαζα ζωντανὸ σημειωματάρι μου, σημειωματάρι ποὺ βαστοῦσε ἀσφαλέστερα παρὰ κάθε γραφὴ τοὺς στοχασμούς μου καὶ μοῦ τοὺς ξαναέδινε δροσεροὺς καὶ ξανανιωμένους. Γιατὶ ὅταν τοὺς ἀντλοῦσα ἀπὸ τὴν πιστὴ μνήμη, ποὺ τοὺς φύλαγε καλήτερα παρότι ἐγώ, τοὺς ξανάβλεπα μὲ τὸ μεγεθυντικὸ φακὸ τῆς ἀγάπης, μὲ τὸ φακὸ ποὺ ἔβλεπε κείνη ὅλα ὅσα ἀφοροῦσαν αὐτὴ καὶ μὲ καὶ προπαντὸς τὴν ἐργασία μου. Γιὰ τοῦτο, ὅταν τῆς διάβαζα ὅ,τι εἶχα γράψει, εἶχα τὸ συναίσθημα πὼς ὅσα εἴχαμε δεῖ μαζὶ σὲ δράματα κερδίζανε τώρα μὲ τὴ γραπτὴ μορφή τους. Αἰστανότανε μιὰν ἤρεμη, παράξενη μητρικὴ χαρὰ ἐκεῖ ποὺ ἀκολουθοῦσε τὴ γεννητικὴ ἀνάπτυξη τῶν πνευματικῶν αὐτῶν τέκνων μου κι ὅμως τὰ ζηλοτυποῦσε, γιατὶ νόμιζε πὼς γεμίζουνε τὴ σκέψη μου σὲ βαθμὸ ποὺ νὰ παραμερίζουν ἐκεῖ μέσα αὐτὴ τὴν ἴδια, τὸ σπίτι, τὰ παιδιὰ κι ὅλα ὅσα ἔδινε ἡ ζωή. Ναί, δὲν πιστεύω νὰ μποροῦσε καὶ νὰ ὑποψιαστῇ ἀκόμα πόσο αὐτὴ ἡ συνδημιουργία μαζί της μοῦ εἶτανε πολυτιμότερη ἀπὸ τὴ δημιουργία τὴν ἴδια.

Ὅσο καὶ νὰ φαίνεται παιδιάστικο, εἶναι ὡστόσο ἀλήθεια πὼς τίποτε ἄλλο δὲ μὲ κέντρισε ποτὲ περσότερο σὲ πνευματικὴ δράση, ὅσο ὅταν ἀπὸ τὴν ἔκφραση τοῦ προσώπου της, ποὺ δὲν μποροῦσε νὰ κρύψῃ

ποτὲ τὸ στοχασμό του, ἐννοοῦσα πὼς μοῦ πέτυχε τὸ ἔργο ποὺ ἔγραψα καὶ πὼς εἶταν εὐχαριστημένη. Ἐκεῖ ποὺ ἔγραφα, συλλογιζόμουνα πὼς θὰ τῆς τὸ διαβάσω κ' ἡ ἰδέα αὐτὴ σκορποῦσε τὶς χίλιες φαντασιοπληξίες, ποὺ ἔρχουνται ἀπροσκάλεστες καὶ θέλουνε νὰ ἐμποδίσουνε τὴν πέννα νὰ προχωρήσῃ. Μὰ ὅταν τέλειωνε τὸ διάβασμα κ' ἐρχόμαστε στὴν τραπεζαρία, γελούσαμε κ' οἱ δυὸ ἂν εἶχε κρυώσει τὸ ψάρι καὶ τὰ παιδιὰ κακοπλυμένα, ἡλιοκαμένα καὶ ξυπόλυτα καθόνταν ἐκεῖ καὶ περιμένανε πεινασμένα.

— Περιμέναμε τόση ὥρα ἐδῶ, μουρμούριζε ὁ Οὔλοφ. Ποῦ εἴσαστε ;

— Διαβάζαμε τὸ βιβλίο τοῦ πατέρα, ἀπαντοῦσε ἡ μαμά.

— Δὲν μπορούσατε νὰ περιμείνετε νὰ φᾶμε πρῶτα ;

— Ὄχι, δὲν μπορούσαμε.

— Θὰ εἶναι ἀστεῖο βιβλίο, ἔλεγε ὁ Οὔλοφ.

Μὰ ὁ Σβάντε, ποὺ δὲν ἤξερε νὰ συλλαβίσῃ ἀκόμα, ἔπαιρνε στὴν προστασία του τὸ ἄγνωστο βιβλίο τοῦ πατέρα καὶ, ὅπως πάντα, ἔμπαινε ἡ μητέρα στὴ μέση κ' ἡσύχαζε τὰ ταραγμένα νερά.

Τί καλοκαίρι ὅμως εἶταν ἐκεῖνο ! Τί θαυμαστὸ καλοκαίρι, ὅλο διάθεση γιὰ ἐργασία, δροσεροὺς ἀνέμους, καθαρὸ ἥλιο καὶ θερμὲς φεγγαροφώτιστες βραδιές ! Μᾶς μένει στὴν ἀνάμνηση σὰ μιὰ μόνη ἡλιοπλημμυρισμένη μέρα. Θυμοῦμαι τοὺς φίλους ποὺ ἀράζανε στὴν ἀποβάθρα μας μὲ τὰ κότερά τους, θυμοῦμαι τὶς ἐκδρομὲς μὲ τὰ κοφινάκια μὲ τὸ φαγὶ στοὺς δροσεροὺς ἀνέμους, τὰ λουτρὰ στὴν ἀνοιχτὴ θάλασσα, ὅπου ἔμαθε ὁ Οὔλοφ νὰ κολυμπᾷ κι ὁ Σβάντε κυλιότανε στὸν ἄμμο. Θυμοῦμαι τὶς γιορτὲς μὲ τὶς γιρλάντες τἄνθη, τοὺς στίχους, τὶς φράουλες καὶ τὸ κρασί, τοὺς μακρι-

νοὺς ἥσυχους περίπατους στὸ δάσος τῶν ἐλατιῶν, ποὺ ἀνοιγότανε σ' ἕνα ἡλιοφωτισμένο φιόρδ καὶ θυμοῦμαι τὸ βαρκάρη, ποὺ μᾶς συνόδευε στὶς θαλασσινὲς ἐκδρομὲς καὶ τὸ πρόσωπό του μὲ τὰ ψαρὰ γένια γελοῦσε μ' ὅλους μας.

Τί σύντομο ποὺ εἶταν αὐτὸ τὸ καλοκαίρι καὶ πόσο γλήγορα ἦρθε ὁ χειμώνας! Μὲ ποιά μελαγχολία παρακολουθούσαμε τὶς ἀλλαγὲς τῆς φύσης, πῶς θεριζόντανε τὰ λιβάδια μὲ τὰ λαμπρὰ ἄνθη τους, πῶς κιτρινίζαν τὰ σπαρτὰ καὶ τὰ καλάμια ψηλώνανε καὶ φουντώνανε στὸ γιαλὸ καὶ σχηματίζαν ἕνα πυκνὸ πράσινο δάσος μὲ μενεξεδένιες κορυφὲς ἐκεῖ ποὺ πρὶν ἔσπαζε τὸ κῦμα παιγνιδιστὸ ἀπάνω στὶς πέτρες.

Κι ὅταν τέλος πλησίαζε ἡ μέρα νὰ φύγουμε, πῶς πηγαίναμε νὰ δοῦμε τελευταία φορὰ ὅλα τἀγαπημένα μέρη! Ἀνεβαίναμε στὸ βουναλάκι μὲ τὴν πλατειὰ θέα, πηγαίναμε κ' ἐρχόμαστε στὸ μονοπάτι τοῦ δάσους, ἰδίως ὅταν σκοτείνιαζε καὶ τἄστρα λάμπανε ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ κλαδιὰ τῶν ἐλατιῶν. Μᾶς χρειάστηκε σχεδὸν μιὰ βδομάδα γιὰ τὸν ἀποχαιρετισμό.

Πήραμε μαζὶ τὰ παιδιὰ καὶ κάναμε τὸ γῦρο τοῦ νησιοῦ μὲ τὴ βάρκα καὶ μιλούσαμε γιὰ τὸ βιβλίο μας, ποὺ εἶταν ἕτοιμο καὶ θὰ ἔβγαινε τὸ χινόπωρο. Ὧρες πολλὲς μπορούσαμε νὰ περπατοῦμε στὸ στενὸ μονοπάτι, ποὺ ἔφερνε ἀπὸ τὸ κοκκινοβαμένο σπίτι μας κάτω στὴν ἀκρογιαλιὰ καὶ κάθε βράδι μέναμε στὴν ἀποβάθρα πολλὴ ὥρα κι ἀκούγαμε τὸ θόρυβο τῶν κυμάτων, ποὺ τώρα ἀχοῦσε ἡσυχότερος παρότι τὴν ἀνήσυχη ἄνοιξη, μὰ καὶ τραχήτερος μαζί.

Τὸ τελευταῖο ὅμως βράδι, ὅταν τὸ αὐγουστιάτικο φεγγάρι ἔπαιρνε νὰ χαθῇ πιά, κατεβήκαμε μόνοι μας στὸ ἀκρογιάλι καὶ μπήκαμε στὴ βάρκα.

Μὲ τὸ νυχτερινὸ ἀεράκι ἀνοιχτήκαμε ὄξω ἀπὸ τὸ μαῦρον κόλπο, ὅπου τὸ χλωμὸ μισοφέγγαρο ἅπλωνε ἀστραφτερὲς γραμμὲς καὶ τριγύρω τὰ ὄεντρα στέκανε τόσο σκοτεινὰ καὶ παράξενα, παίρνοντας σχήματα διαφορετικὰ ἀπὸ κεῖνα ποὺ τοὺς ἔδινε τὸ φῶς τῆς μέρας. Πλέαμε σὰ σὲ μαγικὴ τοποθεσία κι ἀκούγαμε νὰ σπάζουν ἀλαφρὰ τὰ κύματα στὰ πλευρὰ τῆς βάρκας. Καὶ χωρὶς νὰ ποῦμε τίποτε, χωρὶς νὰ τὸ εἴχαμε συμφωνήσει ἀπὸ πρίν, γύρισα τὴ βάρκα ἔτσι ὥστε στρήψαμε στοὺς βράχους καὶ βγήκαμε στὸ ἀκρογιάλι τοῦ ἄλλου κόλπου. Πιαστήκαμε χέρι μὲ χέρι καὶ τραβήξαμε στὸν παλιὸ ὄρόμο, ποὺ ἔφερνε στὸν ψηλὸν ἔλατο, ποὺ στὴ φλούδα του εἴτανε μπηγμένη ἡ σκουριασμένη καρφίτσα. Δὲ χρειαζότανε νὰ ψάξουμε νὰ βροῦμε τὸ ὄεντρο, γιατὶ τὸ καλοκαίρι εἴχαμε ρθεῖ συχνὰ κ' εἴχαμε φόβο πὼς θὰ πήγαινε κανένας νὰ πειράξῃ τὸ πραματάκι, ποὺ εἴτανε τόσο καλὰ κρυμένο καὶ τὸ θαρρούσαμε σὰ σφραγίδα τῆς ἀμέτρητης εὐτυχίας μας, μιᾶς εὐτυχίας, ποὺ μιὰ στιγμὴ φάντηκε πὼς χάθηκε, ὅμως ξαναῆρθε.

Μὰ καθὼς στεκόμαστε βυθισμένοι στοὺς στοχασμούς μας καὶ κοιτάζαμε τὸ φῶς τοῦ φεγγαριοῦ νὰ σβήνῃ στὴ σκοτεινιὰ τοῦ ὄάσους, ἡ γυναίκα μου εἶπε :

— Δὲ θέλω νὰ τὴν ἀφήσω ἐδῶ. Ἤθελα νὰ τὴν πάρω μαζί μου.

Τὴν ἔβγαλε προσεχτικὰ καὶ τὴν κάρφωσε στὸ φόρεμά της.

— Μπορεῖ νὰ μὴν ξαναγυρίσω ἐδῶ καὶ δὲ θέλω νὰ τὴ βρῇς ἐσὺ κατόπι.

Ἔπειτα ὅταν ξαναπλέαμε ὄξω μὲ τὸ νυχτερινὸ ἀεράκι, μοῦ πλημμύρισε τὴν ψυχὴ μὲ ἄρρωστη θλίψη μιὰ προαίσθηση, μιὰ προαίσθηση ἐκείνου, ποὺ δὲν

πίστευα πὼς θὰ γίνῃ ποτέ. Κοίταζα πρὸς τὸ μέρος τῆς βάρκας ἐκεῖ ποὺ εἴτανε καθισμένη ἡ Ἔλσα. Μοῦ φάνηκε πὼς τὸ μέρος εἴταν ἄδειο καὶ πὼς ἔπλεα μόνος σὲ ἀσάλευτα νερά, ποὺ εἶχαν ὄψη ἀλλιώτικη ἀπὸ κείνη ποὺ τοὺς δίνει τὸ ἡμερινὸ φῶς. Καθόμουνα ἐκεῖ κυριεμένος τόσο ἀπὸ τὸ αἴστημα αὐτό, ὥστε λησμόνησα πὼς δὲν εἶμουνα μόνος κι ὅταν ἄκουσα τὴ φωνὴ τῆς γυναικός μου, ταράχτηκα, σὰ νὰ ξύπνησα σὲ μιὰ νέα πραγματικότητα. Μιλοῦσε σιγὰ σὰ νὰ μιλοῦσε μὲ τὸν ἑαυτό της καὶ στὴν ἀρχὴ ἄκουγα τὰ λόγια χωρὶς νὰ τὰ ἐννοῶ.

— Συλλογίστηκα συχνά, ἔλεγε, πὼς ὑπάρχουν ἄνθρωποι, ποὺ τοὺς χρειάζεται νὰ πιστεύουνε σὲ κάτι, καὶ πὼς τοὺς ἀδικεῖ κανεὶς ὅταν τοὺς παίρνει τὴν πίστη τους. Εἶμαι εὐτυχισμένη καὶ πιστεύω ὅ,τι πιστεύεις καὶ σύ. Δὲ θέλω νὰ κάνω τίποτε ποὺ δὲ σοῦ ἀρέσει, οὔτε νὰ πιστεύω κάτι ποὺ δὲν τὸ ξέρεις. Μὰ δὲν μπορῶ νὰ μὴν πιστεύω στὸ θεό. Σοῦ κακοφαίνεται πολὺ γι' αὐτό;

Ἂν μοῦ τὸ ἔλεγε αὐτὸ ἡ γυναίκα μου στὰ πρῶτα χρόνια τῆς νιότης μας θὰ εἶμουνα ἕτοιμος νὰ συζητήσω καὶ νὰ χτυπήσω μὲ ὅλα τὰ μέσα μιὰ τέτοια πίστη, ποὺ ἡ νηφάλια τάση τῆς ἐποχῆς μὲ εἶχε μάθει νὰ τὴν ἀντικρύζω σχεδὸν μὲ περιφρόνηση. Τὰ χρόνια, ποὺ μὲ κάνανε γεροντότερο, δὲ μοῦ δώσανε βέβαια τὴν πίστη, ὅμως μοῦ πήρανε τὴν ὄρεξη νὰ θέλω νὰ προσηλυτίσω ἄλλους, οὔτε καὶ τὴ γυναίκα μου τὴν ἴδια. Ἐκεῖνο ποὺ πίστευα δὲν εἴταν κάτι σταθερό. Ζητοῦσα μόνο νὰ βρῶ τὸ πιὸ ψηλὸ καὶ συχνά, ἀκόμα καὶ στὴν πρώτη νιότη μου, ἡ φτώχεια ἐκείνου, ποὺ τὸνομάζουνε μὲ τὴν κακὴ λέξη «ὑλισμό», μὲ ξάφνισε μὲ τὴν ξερή του ψυχρότητα. Μὰ γιὰ

τὰ πράματα αὐτά, ποὺ εἶταν ἀκόμα μέσα μου πολὺ συγχυσμένα κι ἄμορφα, δὲ μιλοῦσα ποτὲ μ' εὐχαρίστηση καὶ τώρα τὰ λόγια τῆς γυναίκας μου ἤρθανε τόσο ξαφνικὰ καὶ μοῦ φάνηκε σὰ νὰ μὲ ταπεινώνανε.

— Πῶς μποροῦσε νὰ μοῦ κακοφανῇ, ἀποκρίθηκα μόνο.

— Ὦ πόσο χαίρουμαι, ἀντήχησε πάλι ἡ φωνή της. Τὸ πρόσωπό της μόλις τὸ ξεχώριζα.

— Τότε δὲ θὰ θυμώσῃς, ἂν σοῦ πῶ ἀκόμα πὼς κάθε βράδι κάνω τὴν προσευχή μου, ἔτσι ὅπως τὴν ἔκανα ὅταν εἶμουνα παιδί. Σὲ ποιόν προσεύχουμαι δὲν τὸ γνωρίζω. Μὰ βάζω καὶ τὰ παιδιὰ καὶ προσεύχουνται γιὰ σέ, γιὰ μὲ καὶ γιὰ τὸν ἑαυτό τους.

Ἄφησα τὰ κουπιά, σηκώθηκα ἀπὸ τὴ θέση μου κ' ἔπιασα μὲ τὰ δυὸ χέρια τὸ πρόσωπο τῆς γυναικός μου καὶ τὴ φίλησα χωρὶς νὰ μπορῶ νὰ προφέρω λέξη.

—Δὲ θέλω νὰ ὑπάρχῃ τίποτε ποὺ νὰ μὴν τὸ γνωρίζῃς, εἶπε.

Ξανακάθησα στὴ θέση μου καὶ πῆρα τὰ κουπιά. Ἡ βάρκα τράβηξε πάλι τὸ δρόμο της καὶ σὲ λίγο εἶδα ἀνάμεσα στὰ φυλλώματα τῶν δέντρων ἕνα φῶς, ποὺ μὲ ὡδήγησε στὴν ἀποβάθρα μας. Ἀγκαλιασμένοι πήραμε τὸ μονοπάτι τοῦ σπιτιοῦ μας κι ὅταν καλονυχτιστήκαμε μ' ἕνα φιλὶ ἡ Ἔλσα εἶπε :

— Μ' ἔκαμες τόσο εὐτυχισμένη ἀπόψε. Ὦ, δὲν ξέρεις, πόσο εὐτυχισμένη μ' ἔκαμες !

Αὐτὸ τὸ βράδι κάθησα ἀργὰ κ' ἔκαμα ὅ,τι δὲν εἶχα κάμει συχνὰ ὅλο αὐτὸ τὸ καλοκαίρι. Συλλογιζόμουνα τὴν Ἔλσα καὶ μέ. Ἀδιάκοπα πρόβαλε ὁ στοχασμός : γιατί νὰ μὲ ρωτήσῃ ἂν τῆς ἐπιτρέπω νὰ

πιστεύῃ στὸ θεὸ καὶ νὰ προσεύχεται. Κ' ἐνῶ αὐτὴ ἡ γυναίκεια τρυφερότητα μὲ χάδευε σὰν πνοὴ εὐτυχίας ἀνέκφραστης, αἰστανόμουνα ταυτόχρονα μιὰ κεντιὰ μέσα μου : γιατί μὲ ρώτησε γι' αὐτὸ τὸ πρᾶμα ;

Πέρασε στὸ στοχασμό μου ὅλη ἡ νιότη μας κι ὅλα τὰ χρόνια τῆς ἀγάπης μας. Πίστευα πὼς πάντα ἡ θέλησή μου εἴτανε νὰ τὴν κρατῶ στὰ χέρια, πίστευα πὼς τὸ ἔκαμα πάντα καὶ τώρα ἀπὸ ὅλο τὸ εἶναι της ἔβγαινε ἕνας τόνος, ποὺ μοῦ ἔλεγε πὼς μὲ ὅλα αὐτὰ ξέσκισα ἀπρόσεχτα τὸ βάθος τῆς ψυχῆς της καὶ τῆς ἔκαμα μιὰ πληγή, ποὺ ἴσως νὰ μάτωνε πολὺν καιρὸ πρὶ νὰ τολμήσῃ νὰ μὲ κάμῃ νὰ ὑποψιαστῶ πὼς ὑπόφερε. Ἔδειχνε πὼς φοβότανε κάπως ἐμὲ ἢ τὴν κρίση μου ἢ καὶ τὰ δυό. Καὶ ρωτοῦσα τὸν ἑαυτό μου: Γιατί;

Γνώριζα πὼς δὲν μποροῦσα ποτὲ νὰ τὴ ρωτήσω γι' αὐτό. Γιατὶ θὰ μοῦ ἀγκάλιαζε τὸ λαιμὸ μὲ τὰ χέρια της καὶ θὰ μοῦ ἔλεγε : «Ὦ, δὲ μοῦ ἔχεις κάμει ποτὲ ἄλλο ἀπὸ καλό!» Νόμιζα πὼς ἄκουγα τὸ φανατισμὸ τῆς φωνῆς της, ὅταν ἔλεγε αὐτὰ τὰ λόγια. Ναί, ἤξερα πὼς ἔτσι θὰπαντοῦσε κ' ἤξερα πὼς ὅλα ὅσα ἔλεγε τὰ αἰστανότανε ἀληθινά. Ἡ ἰδέα ὅμως αὐτὴ δὲ μὲ ἡσύχαζε. Κατιτὶ ἄλλο μ' ἀπασχολοῦσε τώρα. Τί μ' ἔμελε κιόλας τὴν ὥρα αὐτὴ ἂν ἡ γυναίκα μου προσευχότανε στὸ θεὸ ἢ ὄχι. Τί μ' ἔμελε ἂν στοχαζότανε τοῦτο ἢ ἐκεῖνο. Ἐκεῖνα ποὺ εἶπε μὲ χτυπήσαν ἴσια στὴν καρδιά. Τὰ λόγια της σμίγανε καὶ γινόταν ἕνα μὲ αὐτὴν τὴν ἴδια καὶ μὲ τὸ καλοκαίρι ποὺ πέρασε, μὲ τὸ αἴστημα τῆς νυχτερινῆς ἐκδρομῆς στὰ σκοτεινὰ νερά, μὲ τὴ βουὴ τοῦ δάσους καὶ τὸ ἀχτιδοβόλημα τοῦ φεγγαριοῦ ἀπάνω στὰ σγουρὰ κύματα. Ὅλα σμίγανε σ' ἕνα σύνολο καὶ μοῦ ψιθυρίζανε πὼς κέρδισα ἕνα θησαυρό.

Μὰ ταυτόχρονα μὲ βασάνιζε ἡ ἰδέα πὼς τὴν εἶχα τρομάξει ὥστόσο δίχως νὰ τὸ θέλω. Καὶ τοῦτο μὲ βασάνιζε, ἐνῶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος τὰ λόγια της ἀντηχοῦσαν ἀκόμα σταὐτιά μου. Ξαναέφερνα στὸ νοῦ μου ὅλη τὴ ζωή, ποὺ ἔζησα μὲ τὴν Ἔλσα, ὅ,τι μποροῦσα νὰ θυμηθῶ κι ὅ,τι μποροῦσε νὰ ἔχῃ κάποιο σύνδεσμο μ' αὐτή. Κι ὅταν δὲν μποροῦσα πιὰ νὰ θυμηθῶ ἄλλο τίποτε, ζητοῦσα μέσα στὸ στόχασμό μου ἐκεῖνο ποὺ μοῦ εἶταν ἀδύνατο νὰ βρῶ.

Γιατὶ ἔνοιωθα ἕνα συναίστημα ἐνοχῆς μέσα μου, ἕνα συναίστημα ἐνοχῆς ποὺ μὲ βάραινε. Ὅμως δὲν μποροῦσα νὰ βρῶ πότε ἔσφαλα. Νόμιζα πὼς χωρὶς ἄλλο ἐγὼ εἶμουνα ὁ ἔνοχος. Ὅταν πῆγα νὰ κοιμηθῶ, εἶδα πὼς ἡ Ἔλσα εἶταν ξυπνητὴ ἀκόμα. Ὅταν ὅμως ἔπεσα, ἔσκυψε καὶ μοῦ φίλησε τὸ χέρι.

Ποτὲ ἄλλη φορὰ δὲν εἶδα τὸ πρόσωπό της μὲ τόσο εὐτυχισμένη ἔκφραση.

11

Τέλος πλησίαζε ἡ μέρα, ποὺ τὴν περιμέναμε καιρό, ἡ μέρα, ποὺ ἔμελλε νὰ γεννηθῇ τὸ τέκνο μας καὶ νὰ βγῇ στὸ φῶς τὸ μυστικό, ποὺ μοῦ εἶχε μπιστευτεῖ ἀπὸ καιρὸ ἡ γυναίκα μου, τὸ μυστικὸ ποὺ ἔδινε στὴν ψυχή της ἔνταση καὶ στὴν ἐλπίδα της φτερὰ κ' ἔμελλε νὰ ξαναφέρῃ τὴν εὐτυχία στὸ σπίτι μας. Τὸ προαίστημα αὐτὸ ἔκαμε τόσο φωτεινὸ τὸ καλοκαίρι μας, ἔτσι τουλάχιστο τὸ βλέπω τώρα. Μὰ ὅσα παράξενα κι ἂν μοῦ φαίνουνται ὅλα τώρα, τώρα ποὺ πιστεύω πὼς ἔχω τὴν ἐξήγησή τους, τόσο ἁπλὰ καὶ φυσικὰ ἤρθαν τότε καὶ δὲν μποροῦσα οὔτε νὰ ὑποψιαστῶ ὅλη τὴ σημασία ἐκείνων ποὺ μᾶς συνέβηκαν.

Εἴχαμε δυὸ παιδιὰ ὡς τότε κ' εἶχε δοκιμάσει ὅλες τὶς συγκίνησες τῆς μητρικῆς χαρᾶς, ποὺ δὲν τὶς λησμονᾶ ποτὲ ἕνας ἄντρας, ποὺ ἀγαπᾶ τὴ γυναίκα του. Μὰ ποτὲ ἄλλη φορὰ δὲν εἶδα τὴ γυναίκα μου νὰ χαίρεται τόσο ὅπως τώρα. Ποτὲ δὲν αἰστάνθηκε μιὰ τόση εὐδαιμονία γεμάτη εὐλάβεια, ὅπως τώρα, ποτὲ δὲν ἔνοιωσε ἁπλωμένη μιὰ τόσο γιορτινὴ διάθεση στὴν καθημερινὴ ζωή μας, ὅπως αὐτὸ τὸ σκοτεινὸ χινόπωρο στὴ μελαγχολικὴ πόλη, ὅπου ἡ βροχὴ ἔπεφτε ἀκατάπαυτη κ' ἡ ζωὴ ὅλη γύρω μας φαινότανε τόσο βαρειὰ καὶ σκυθρωπή, ὅσο ἴσως ποτὲ προτήτερα.

Εἴχαμε δυὸ ἀγόρια κ' εἴτανε φυσικὸ τὸ μικρὸ πλάσμα, ποὺ περιμέναμε, νὰ τὸνομάζουμε «τὸ κοριτσάκι». Τὸ περιμέναμε καὶ μιλούσαμε γι' αὐτό· κ' ἕνα μεσημέρι, ποὺ γύρισα σπίτι ἀπὸ τὴν ἐργασία μου, ἡ Ἔλσα μοῦ εἶπε:

—Αὐτὸ ποὺ περιμένουμε εἶναι ὁ ἄγγελός μου καὶ θὰ μὲ σώσῃ.

Τόσον καιρὸ εἶχα λησμονήσει πῶς κάποτε τρέξαμε κάποιον κίντυνο, γι' αὐτὸ δὲν ἔνοιωσα τὰ λόγια της ἀμέσως.

— Νὰ σὲ σώσῃ; εἶπα μηχανικά. Ἀπὸ τί πρᾶμα;

Τὸ πρόσωπό της πῆρε μιὰν ἔκφραση παράξενη, σὰ νὰ ξαναγύριζε στὸν ἑαυτό της γιὰ νὰ σκεφτῇ πῶς εἶναι δυνατὸ νὰ αἰστάνουνται διαφορετικὰ δυὸ ἄνθρωποι, ποὺ ἀγαποῦν ὁ ἕνας τὸν ἄλλον.

— Ξέχασες τὸ χειμῶνα; εἶπε.

Δὲν ἔνοιωσα ἢ δὲν ἤθελα νὰ νοιώσω.

— Νόμιζα πῶς ἐκεῖνο πέρασε, εἶπα.

— Νομίζεις πῶς μπορεῖ νὰ περάσῃ τίποτε; εἴταν ἡ ἀπάντησή της. Καὶ πρόστεσε:

— Ἴσως τὸ μικρό, ποὺ περιμένουμε, νὰ μπορέσῃ νὰ κάμῃ ἐκεῖνο ποὺ δὲν τὸ μπόρεσε ἄλλο τίποτες.

Τὴ σύντομη αὐτὴ ὁμιλία τὴ συλλογίστηκα συχνὰ καὶ τοῦ κάκου ζητοῦσα νὰ τὴ συναρμώσω μὲ τὴν ἀθόλωτη εὐτυχία, ποὺ ἀπολάψαμε τὸ περασμένο καλοκαίρι. Εἶτανε δυνατὸ ἡ γυναίκα μου μέσα σ' ὅλη τὴ λάμψη τῆς εὐτυχίας, ποὺ ἔδινε τὸν τόνο σ' ὅλο τὸ εἶναι της, νὰ ἔκρυβε τὸ σπόρο τῆς δυστυχίας, ποὺ ἔμελλε νὰ πέσῃ σ' ὅλη τὴ ζωή μας ; Εἶτανε δυνατὸ αὐτό ; Ζοῦσε τάχα δυὸ ζωές ; Μποροῦσε νὰ ζῇ μέσα στὸν ἥλιο καὶ ταυτόχρονα νὰ αἰστάνεται πὼς ἡ νύχτα εἶτανε κοντά ; Ἢ μήπως ἡ προαίστηση τοῦ φόβου, ποὺ ἔδειχνε τώρα, εἶτανε μιὰ ἀπὸ τὶς φαντασίες ἐκεῖνες, ποὺ εἶναι συνέπειες τῆς κατάστασης ποὺ βρισκότανε ;

Προσπαθοῦσα νὰ ἡσυχάσω τὸν ἑαυτό μου μὲ τὴν τελευταία σκέψη, μὰ δὲν τὸ κατώρθωνα καλά. Καὶ σιγὰ σιγὰ ἄρχισα νὰ βλέπω τὴ ζωὴ τῆς γυναικός μου μ' ἕνα νέο καὶ διαφορετικὸ φῶς, μὲ τὸ φῶς ποὺ ἔμελλε νὰ τὴ σκεπάσῃ τέλος ὁλάκερη.

Δὲν μπορῶ νὰ περιγράψω τὸ ὁλωσδιόλου νέο αἴστημα τῆς τρυφερότητας ποὺ ξύπνησε μέσα μου μὲ τοὺς στοχασμοὺς αὐτούς, ποὺ μοῦ εἶναι ἀδύνατο νὰ τοὺς ἐκφράσω μὲ λόγια. Μόλις μποροῦσα νὰ πιστέψω ὅ,τι ἔβλεπα, ὅταν ὅλα περάσανε καλὰ κ' ἡ γυναίκα μου, ἔπειτα ἀπὸ βαρὺν ἀγώνα, ἄρχισε νὰ δυναμώνῃ σιγὰ σιγά. Ἔφερε στὴ ζωὴ ἕνα χαριτωμένο πλάσμα κι ἀπὸ τὶς πρῶτες μέρες τοῦ μιλοῦσε μὲ λόγια, ποὺ δὲν μποροῦσε νὰ τἀκούσῃ κανένας ἄλλος.

Μὰ τὸ κοριτσάκι δὲν ἤρθε. Στὴ θέση του ἦρθε ἕν' ἀγοράκι, ποὺ τὸνομάσαμε Σβέν.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

1

Ὁ μικρὸς Σδὲν μεγάλωνε κ' ἔγινε ὁ ἀγαπημένος ὅλων. Εἶχε μακριὰ χρυσὰ μαλλιὰ καὶ γιὰ νὰ θυμούμαστε τὸ κοριτσάκι, ποὺ δὲν ἤρθε, ἡ μαμὰ τὰ σγούραινε, ὥστε νὰ κρεμοῦνε σὲ μακριὰ δαχτυλίδια γύρω στὸ μικρὸ προσωπάκι μὲ τὸ ἁπαλὸ δέρμα καὶ τὰ παράξενα ἀγγελικὰ μάτια. Ποτὲ παιδὶ δὲν εἶχε βαθήτερα μεγάλα μάτια μὲ τόσο πρώϊμα ὀνειρεμένο βλέμμα καὶ ποτὲ παιδὶ δὲν εἶχε ἐμπιστευτικότερο, τρυφερότερο χέρι, ποὺ νὰ χαδευόταν στὸ χέρι τῶν μεγάλων, σὰ νὰ ἤξερε πὼς παντοῦ θὰ εὕρισκε ἄσυλο, γιατὶ αὐτὸ τὸ ἴδιο δὲ γνώριζε τίποτες κακό.

Ὁ μικρὸς Σδὲν εἶταν τὸ εἴδωλο τοῦ μεγάλου ἀδερφοῦ. Τίποτε δὲν εἶταν ὡραιότερο ἀπὸ τὸ νὰ βλέπῃ κανεὶς πὼς ὁ μεγάλος ἀδερφός, ποὺ τοῦ ἄρεσε νὰ κάνῃ τὸν ἄντρα καὶ γι' αὐτὸ δὲν ἤθελε νὰ δείχνῃ τὰ αἰστήματά του, ἔσερνε τὸ μικρὸ ἀδερφάκι μέσα στὸ ἁμαξάκι, χαιρότανε μὲ τὸ γελαστὸ προσωπάκι καὶ γύριζε πίσω ἀδιάκοπα γ[illegible] δῇ μὴν ἔπεσε ὁ μικρός. Τὸ μόνο, ποὺ μποροῦσε νὰ συγκριθῇ μὲ τὴν εἰκόνα αὐτή, εἶταν ὅταν ἔβλεπε κανεὶς τὸ Σδάντε νὰ κάνῃ τὸ ἴδιο πρᾶμα. Κι ὁ Σδάντε χαιρότανε περσότερο νὰ κάνῃ τὸν προστάτη, γιατὶ στὰ παιγνίδια του μὲ τὸ μεγάλο ἀδερφὸ εἶταν πάντα αὐτὸς ὁ μικρότερος, ποὺ ἔπρεπε νὰ ὑπακούῃ. Ὁ Σδὲν εἶτανε τόσο μικρὸς μπροστὰ στὰ μεγαλήτερα ἀδέρφια, ποὺ τὰ θαύμαζε καὶ τἀκολουθοῦσε, ὥστε ἔμεινε πάντα ὁ μικρουλάκης ἀ-

δερφός. Εἴτανε τόσο χαρούμενος ποὺ μαζευόμαστε ὅλοι τριγύρω του, ἅμα γινότανε κάτι κ' ἡ κρυσταλλένια φωνή του καὶ τὸ ξάστερο γέλιο του ἀντηχούσανε σ' ὅλο τὸ σπίτι. Τρέχαμε γύρω του γιατὶ θέλαμε νὰ δοῦμε πῶς λάμπανε τὰ μάτια του, πῶς τὰ μικρὰ λευκά του χέρια σαλεύανε ἀπὸ εὐχαρίστηση, γιατὶ θέλαμε νὰ δοῦμε ὅλη τὴν ἀστραφτερὴ αὐτὴ παιδιάτικη χαρά, ποὺ πλημμυροῦσε μὲ ἥλιο τὴν καρδιά μας.

Ἤθελα νὰ εἶχα γραμένη προτήτερα τὴν ἱστορία αὐτὴ τοῦ μικροῦ ἀδερφοῦ, γιὰ νὰ μποροῦσε νὰ τὴ δῇ ἐκείνη φύλλο μὲ φύλλο, ἐκείνη ποὺ γνώριζε καλήτερα τὴ σύντομη ἱστορία τῆς ζωῆς του, καλήτερα ἀπὸ μέ, καλήτερα ἀπὸ κάθε ἄλλον. Ἐκείνη ποὺ θυμότανε καὶ τὸ παραμικρότερο ἀπὸ τὸ βιβλίο τῆς ζωῆς του, ἐκείνη ποὺ ἐξακολουθοῦσε νὰ ζῇ μαζί του ἀκόμα κι ὅταν τὰ φωτεινὰ μάτια του δὲ λάμπανε πιὰ ἀνάμεσό μας· ἐκείνη ποὺ τὸν ἀκολούθησε στὸ μονοπάτι, ποὺ δὲν τὸ πατᾶ κανεὶς πρὶν φτάσῃ ἡ ὥρα του. Ἔτσι θὰ μποροῦσε νὰ γεμίσῃ μὲ τὸ πνεῦμα της αὐτὰ ποὺ ἤθελα νὰ πῶ κ' ἔτσι τὸ ποίημά μου θὰ εἶχε τὴν πηγή του πιὸ ἀμεσότερη, σὰ νὰ εἶταν ὁ λόγος γιὰ ἕνα παιδὶ ποὺ ζοῦσε ἀκόμα.

Γιατὶ ὁ μικρὸς Σβὲν ζοῦσε μὲ τὴ μητέρα του, κοντά της καὶ γιὰ χάρη της. Ἔπαιζε στὴν κάμαρά της κι ὅλο τὸ πρωΐ, ποὺ ὁ πατέρας ἔλειπε καὶ τὰ μεγαλήτερα παιδιὰ εἶτανε στὸ σκολειό, ὁ μικρὸς Σβὲν καθισμένος κάτω στὸ πάτωμα ἄκουγε τὴ μαμὰ νὰ τοῦ διηγᾶται παραμύθια. Ἡ μαμὰ ἤξερε πολλὰ παραμύθια, ὅμως κανένα ἄλλο δὲν ἄρεσε τόσο τοῦ Σβὲν ὅσο ἡ κοκκινόσκουφη, ποὺ τὴν ἔφαγε ὁ λύκος ἐκεῖ ποὺ πήγαινε στὴ γιαγιά. Τὸν συγκινοῦσε τόσο, ὅταν συλλογιζότανε τὴν τύχη τῆς μικρῆς κοκκινόσκουφης, εἶχε τόσο φόβο

ἀπὸ τὸν τρομερὸ λύκο καὶ θύμωνε τόσο μαζί του. Ἤθελε νὰ γίνῃ μεγάλος καὶ νὰ πάῃ νὰ τὸν βρῇ νὰ τὸν σκοτώσῃ.

Ἔπειτα παίζανε μὲ τὴ μαμά. Παίζανε πὼς ὁ Σδὲν ἔγινε μεγάλος καὶ ταξίδεψε καὶ πὼς ἡ μαμὰ καθότανε μόνη καὶ τὸν περίμενε. Κ' ἔπειτα γύριζε ὁ Σδὲν κ' ἡ χαρὰ εἴτανε τόσο μεγάλη, ὥστε ἡ μαμὰ ἔπρεπε νὰφίνῃ τὴ δουλειά της καὶ νὰ τὸν παίρνῃ στὴν ἀγκαλιὰ καὶ νὰ τὸν φιλῇ πολλὲς φορές.

Τοῦ μικροῦ Σδὲν τοῦ εἴχαμε βγάλει πολλὰ ὀνόματα στὸ σπίτι. Τονὲ λέγαμε μικρὸ ἀδερφούλη καὶ Νέννε, ποὺ τὸ βρῆκε μόνος του, καὶ μαϊμουδάκι καὶ χρυσό, ὅπως μᾶς ἐρχότανε στὸ στόμα. Ἤξερε ὅλα τὰ ὀνόματά του καὶ τἀριθμοῦσε καὶ καμάρωνε γι' αὐτά. Ὁ μικρὸς Σδὲν δὲν ἔπαιζε πολὺ μ' ἄλλα παιδιὰ καὶ δὲν τοῦ ἄρεσε νὰ μένῃ πολὺ μαζί τους. Γύριζε πάλι στὴ μαμά, σὰ νὰ εἴταν αὐτὸ τὸ φυσικότερο πρᾶμα τοῦ κόσμου. Καὶ δὲν τὸν ἔμελε ἂν ἔκοβε τὸ παιγνίδι στὴ μέση καὶ τἄλλα παιδιὰ θυμώνανε. Μόλις ἔβλεπε τὴ μαμά, ἔτρεχε σ' αὐτή, τῆς ἔπιανε τὸ χέρι καὶ πήγαινε κοντά της. Εἴτανε μιὰ ἀγάπη ποὺ περνοῦσε κάθε ὅριο καὶ δὲν ψυχραινότανε ποτέ, γιατὶ ἡ μαμὰ εἴτανε τόσο εὐτυχισμένη μ' αὐτή, ὥστε νὰ μὴν τῆς γίνεται ποτὲ βάρος ὁ μικρός.

Ὁ Σδὲν κ' ἡ μαμὰ εἶχαν τὰ μικρά τους μυστικὰ κι ὅταν τῆς ψιθύριζε κάτι στὸ αὐτί, δὲν εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ τὸ ἀκούσῃ οὔτε ὁ μπαμπάς. Ἂν δοκίμαζε νὰ τὸ κάμῃ μόνο ἔτσι γιὰ νὰ πειράξῃ τὸ Σδέν, αὐτὸς ἔβαζε τὴ φωνή :

— Ὄχι, νὰ μὴν ἀκούσῃ, δὲν κάνει νὰκούσῃ.

Κ' ἡ μαμὰ ἔσπρωχνε τὸν μπαμπά, ὥστε ὁ μικρὸς μποροῦσε νὰ τῆς πῇ στὸ αὐτὶ ὅ,τι ἤθελε.

Καὶ τότε θριάμβευε ὁ Σδέν.

— Βλέπεις, ἔλεγε. Δὲν κάνει νὰ τὸ ἀκούσῃς.

Κ' ἔπειτα ἔφευγε κρατώντας τὸ χέρι τῆς μαμᾶς καὶ περιγελοῦσε τὸν μπαμπά. Αὐτὸ τὸ ἔλεγε πείραγμα τοῦ μπαμπᾶ καὶ λίγα πράματα ἤξερε ποὺ νὰ τὸν διασκεδάζαν τόσο.

Μοῦ φαίνεται πὼς τοὺς βλέπω ἀκόμα ἐμπρός μου καὶ τοὺς δυὸ νὰ περπατοῦν ἀπάνω κάτω στὸ μακρὺ δρόμο μὲ τὰ γυμνὰ δένδρα τὸ χειμώνα, ὅταν ὁ Σδὲν φοροῦσε τὴ μικρή του γούνα, ποὺ εἶταν καμωμένη ἀπὸ μιὰ παλιὰ τῆς μαμᾶς καὶ τὴν καμάρωνε τόσο. Εἴτανε κιόλα πολὺ δύσκολο νὰ πῇ κανεὶς ποιός ἀπὸ τοὺς δυὸ εἶχε νὰ πῇ περσότερα στὸν ἄλλον. Κι ὅταν, ἀφοῦ τοὺς κοίταζα ἀρκετά, μοῦ ἐρχότανε ἡ ἐπιθυμία καὶ πήγαινα μαζί τους, ὁ Σδὲν γινότανε ζηλιάρης καὶ σούφρωνε τὸ μικρὸ κόκκινο στοματάκι τόσο ποὺ ἡ μαμὰ ἔπρεπε νὰ τὸν μαλλώνῃ γιὰ τὸν τρόπο του καὶ νὰ τοῦ λέῃ πόσο καλὸς εἶναι ὁ μπαμπάς. Αὐτὸ δὲν τὸ ἀναγνώριζε μ' εὐχαρίστηση ὁ Σδέν. Κ' ἐνῶ πηγαίναμε κ' οἱ τρεῖς μαζί, ἔκανε τῆς μαμᾶς κρυφὰ νέματα, ποὺ δὲν ἔπρεπε νὰ τὰ δῇ ὁ μπαμπάς, σὰ νὰ ἤθελε νὰ μένῃ εὐτυχισμένος μὲ τὸ πὼς δὲν ἄφινε νὰ σπάσῃ ὁ κύκλος τῆς μυστικῆς συνεννόησης, ποὺ εἶχε χαράξει γύρω ἀπὸ τὴν ἀγάπη του καὶ τὸν ἑαυτό του.

Μὰ ὅταν ὁ μπαμπὰς εἴτανε στὴν πόλη καὶ γύριζε στὸ σπίτι, ὁ Σδὲν περίμενε κρυμένος πίσω ἀπὸ τὴν πόρτα γιὰ νὰ τὸν φοβίσῃ. Πήγαινε κ' ἔστεκε κεῖ πολὺ πρὶν ἀπὸ τὴν ὥρα, ποὺ θὰ γύριζε ὁ μπαμπάς. Ἀδιάκοπα ἔβγαινε ἀπὸ τὸν κρυψώνα του καὶ ρωτοῦσε:

—Πιστεύεις πὼς θὰ φοβηθῇ ὁ μπαμπάς;

Φυσικὰ ἡ μαμὰ τοῦ ἔλεγε ναὶ καὶ φυσικὰ ὁ Σδὲν ἔμενε τρισευτυχισμένος μὲ τὴν ἐλπίδα αὐτή. Κι ὅταν

ὁ μπαμπὰς ἔφτανε τέλος κ' ἔμενε ὄξω στὸ διάδρομο γιὰ νὰ τινάξῃ τὸν ἄμμο ἀπὸ τὶς γαλόσες του, ὁ Σδὲν πλησίαζε τόσο σιγὰ καὶ δὲ συλλογιζότανε πιὰ νὰ τὸν φοβίσῃ, μὰ ἔστεκε μόνο ἐκεῖ καὶ χαμογελοῦσε, σὰ νὰ ἤξερε καλὰ πὼς ὁ μπαμπὰς δὲν μποροῦσε νὰ τονὲ δῇ δίχως νὰ χαρῇ. Κι ἀργὰ ἀργὰ γλυστροῦσε σιμότερα, σὰ νὰ ἤθελε νὰπολάψῃ τὴν ἀνυπομονησία, ποὺ εἶχε ὁ μπαμπὰς νὰ τὸν σφίξῃ στὴν ἀγκαλιά του, κ' ἔπειτα κρεμιότανε στὸ λαιμὸ τοῦ μπαμπᾶ κι ὁ μπαμπὰς τὸν ἔφερνε μέσα, ἐνῶ ὁ σκύλος τοῦ σπιτιοῦ γαύγιζε ἀπὸ χαρὰ καὶ πηδοῦσε γύρω μας.

Θυμοῦμαι καλὰ τὰ μάτια τῆς γυναικός μου ὅταν ἔβλεπε τὴ σκηνὴ αὐτή.

—Νὰ ἤξερες πόσο μιλῶ γιὰ σὲ μαζί του, ἔλεγε, ὅταν ὁ Σδὲν ἔδινε τέλος τοῦ πατέρα τὴν ἄδεια νὰ τὸν ἀφήσῃ ἀπὸ τὴν ἀγκαλιά του, κ' ἔκανε θέση τῆς μαμᾶς

2

Ἀπὸ τὸν καιρὸ ἀκόμα ποὺ ὁ Σδὲν εἶτανε τόσο μικρὸς ὥστε μόλις μποροῦσε καὶ κουνιότανε, ἔγινε στενὸς φίλος τοῦ σκύλου κ' εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ τὸν κάνῃ ὅπως θέλει: νὰ τὸν τραβᾷ ἀπὸ ταὐτιά, νὰ τοῦ μαδᾷ τὴν οὐρά, νὰ ξαπλώνεται ἀπάνω του καὶ νὰ τὸν κρατᾷ στὶς κοπιαστικότερες θέσες. Ὁ σκύλος δὲν ἔδειχνε μεγάλη στενοχώρια γιὰ ὅλα αὐτά, μόνο κάποτε φαινότανε σὰν ξαφνισμένος γιὰ ὅσα τραβοῦσε κ' ἤσυχος. κ' ἤμερος πήγαινε καὶ ξαπλωνότανε σ' ἄλλη μεριὰ μὲ τὴ μάταια ἐλπίδα πὼς ὁ καλόβουλος τύραννός του θὰ κουραζότανε καὶ θὰ τὸν ἄφινε σὲ ἡσυχία.

Μὰ ὅταν ὁ Σδὲν ἔβγαινε στὴν αὐλή, ὁ σκύλος ἔτρεχε κοντά του, ὅπου κι ἂν πήγαινε. Φυσώντας τὰ κοντά,

σκιστὰ ρουθούνια του ἔστεκε κεῖ καὶ κοίταζε πῶς ὁ Σβὲν γέμιζε μὲ ἄμμο ἕνα τενεκεδένιο κουβαδάκι ἀργὰ καὶ προφυλαχτικά, ἢ πῶς κάποτε ἄλλαζε τὸ παιγνίδι αὐτὸ μὲ τὴ λιγότερο ταιριαστὴ διασκέδαση νὰ τσαλαβουτᾷ μέσα στὸ βαρέλι μὲ τὸ νερό. Ὁ σκύλος πήγαινε πάντα κοντά του κι ὅταν πλησίαζε κανένας ξένος, παρακολουθοῦσε τὸ φέρσιμό του μὲ δύσπιστα μάτια, ἕτοιμος νὰ μπῇ στὴ μέση, ἂν τὸ ἀπαιτοῦσε ἡ περίσταση.

Ὁ Σβὲν κι ὁ σκύλος τραβοῦσαν κιόλα τὸ δικό τους δρόμο καὶ συχνὰ σηκώνανε τὸ σπίτι σ' ἕνα πόδι, ὅταν δὲν μποροῦσε νὰ τοὺς βρῇ κανείς. Κι ὅταν ἀρχίζαμε νὰπελπιζόμαστε πιὰ πῶς θὰ τοὺς ξαναδοῦμε ζωντανούς, παρουσιαζόνταν ἄξαφνα, σὰ νὰ μὴν εἶχε γίνῃ τίποτε, ξαφνισμένοι κ' οἱ δυὸ γιὰ τὴν ταραχή μας.

Θὰ εἶταν ἄδικο, ἂν ἔλεγα πῶς ὁ Σβὲν εἶτανε καθαυτὸ ἀνυπάκουο παιδί. Σ' αὐτὸ ὅμως τὸ κεφάλαιο δὲν εἶταν τόσο εὐκολομεταχείριστος. Ἡ μητέρα του τονὲ φιβέριζε συχνὰ πῶς θὰ τὸν δείρῃ, μὰ καὶ συχνὰ βεβαίωνε καὶ μένα πῶς εἶταν ἄξια νὰ ξεσκίσῃ ἐκεῖνον ποὺ θὰ τολμοῦσε νἀγγίξῃ μὲ τὸ χέρι του τὸν Σβέν. Ὅμως ὁ Σβὲν δὲ φαινότανε νὰ δίνῃ σημασία σὲ μαλλώματα καὶ συμβουλὲς κι ὅταν ἔβλεπε τὴ μητέρα του νὰ πετᾷ ἀπὸ τὴ χαρά της, ποὺ τὸν ξαναεῖδε ζωντανό, ἔμενε τόσο ξαφνισμένος, σὰ νὰποροῦσε πῶς εἶτανε δυνατὸ αὐτοὶ οἱ δυὸ νὰ στοχάζουνται διαφορετικὰ γιὰ κατιτὶ σ' αὐτὸν τὸν κόσμο.

— Δὲν εἶταν κανένας φόβος, ἔλεγε ὁ Σβέν. Ὁ σκύλος εἶτανε μαζί.

Ἡ μαμὰ δὲν ἤθελε νὰ πῇ κακὸ γιὰ τὸ σκύλο, προσπαθοῦσε μόνο νὰ τὸν πείσῃ πῶς ὁ σκύλος δὲν μπορεῖ ποτὲ νὰ εἶναι τὸ ἴδιο μ' ἕναν ἄνθρωπο. Τοῦ ἔλεγε ὅσα

μποροῦσε νὰ τοῦ πῇ. Ὁ Σδὲν τὴν ἀγκάλιαζε καὶ τῆς ἔταζε πὼς δὲ θὰ ξαναφύγῃ καὶ δὲ θὰ ξανακάμῃ τὴ μαμὰ νὰ λυπηθῇ.

Μὰ ὅταν ἐρχόταν ἡ ἄνοιξη καὶ τὸ νερὸ ἄρχιζε νὰ τρέχῃ ἀπὸ τὴ στέγη στὴν αὐλή, ὁ Σδὲν λησμονοῦσε ὅλα τἄλλα, ἐξὸν ἀπὸ τὸ πὼς εἶταν ἕνα μικρὸ ἀγόρι, ποὺ ἤθελε νὰ πηγαίνῃ βαθιὰ στὸ δάσος.

Ποιός ξέρει μὲ ποιοὺς στοχασμοὺς ἔτρεχε κεῖ γύρω ἢ ποιός ξέρει ἀκόμα ἂν τὸ ἐννοιωθε πὼς ἔκανε κατιτὶς ἐμποδισμένο ; Πήγαινε μιλώντας μόνος κι ὁ σκύλος τὸν ἀκολουθοῦσε κι ὅταν ἔφτασε στὴν πόρτα τοῦ φράχτη καὶ τὴ βρῆκε ἀνοιχτή, ἔπρεπε νὰ βγῇ νὰ ρίξῃ μιὰ ματιὰ στὸν κόσμο, ποὺ τονὲ μάγευε κεῖ ὄξω. Τότε εἶδε στὸ ἄλλο μέρος τοῦ μεγάλου δρόμου, ψηλὰ στὴν ἄκρη τοῦ χαντακιοῦ, τὰ κίτρινα ἄνθη, ποὺ λάμπανε φυτρωμένα στὸ σταχτερὸ χῶμα, κ' ἔτρεξε κεῖ, ὅσο βαστοῦσαν τὰ μικρά του πόδια. Μὰ τώρα εἶτανε σχεδὸν μέσα στὸ δάσος καὶ δὲν μποροῦσε πιὰ νὰντισταθῇ. Ψηλὰ καὶ μὲ ροζιάρικους κλάδους ὑψωνόντανε τὰ ἔλατα ἀποπάνω του καὶ προχώρεσε μέσα στοὺς κορμούς, ὅπου ὁ ἥλιος ἔλαμπε στὰ μοῦσκλα καὶ τὰ πρῶτα ἀνοιξιάτικα πουλιὰ εἶχαν ἀρχίσει νὰ κελαδοῦν. Ἕνας μικρὸς ποντικὸς πετάχτηκε μέσα ἀπὸ τὶς πέτρες κι ὁ μικρὸς Σδὲν ἔτρεξε κατόπι του. Ὅλο καὶ μακρήτερα πήγαινε πάντα. Ἐκεῖ εἶταν ἕνα μικρὸ βάλτο καὶ στὶς ἰτιὲς ὄξω στὸ βάλτο λαμποκοποῦσαν κρεμασμένα χνουδωτὰ ἀνθουλάκια. Δὲν μποροῦσε νὰ τὰ φτάσῃ, γιατὶ θὰ βούλιαζε στὸ νερὸ καὶ θὰ μούσκευε τὰ πόδια. Μποροῦσε ὅμως νὰ ρίξῃ μερικὰ πετραδάκια στὸ βάλτο καὶ νἀκούσῃ πῶς βροντοῦσαν καὶ νὰ δῇ τοὺς μεγάλους πλατιοὺς κύκλους ποὺ κάνανε στὸ νερό. Τὸ ἔκαμε καὶ τὰ μάγουλά του κοκκινίσαν καὶ τὰ μάτια του λάμψανε ἀπὸ

χαρά. Ὁλοένα καὶ περσότερο γινότανε χαρούμενος καὶ προχώρεσε παρέκει ὡς τὸ λιβάδι κάτω, ὅπου εἶναι τὸ μικρὸ ἐξοχικὸ ὅασιλικὸ παλάτι, κι ὅταν βγῆκε ὄξω στὸ δρόμο ἄρχισε νὰ τρέχῃ. Ἔτρεξε, ἔτρεξε κι ὅταν ἔφτασε στὴν ψηλὴ πόρτα μὲ τὰ κάγκελα, εἶδε πὼς εἴτανε πάλι κοντὰ στὸ σπίτι. Τότε ἔγινε ξανὰ χαρούμενος γιατὶ γνώρισε τὸ δρόμο καὶ γιατὶ ὁ σκύλος ρουθούνισε, κούνησε τὴν κομένη οὐρά του κ' ἤθελε νὰ γυρίσῃ σπίτι. Κι ἄξαφνα ἄρχισε νὰ ποθῇ τὴ μαμὰ καὶ τότε θυμήθηκε τὰ κίτρινα λουλούδια, ποὺ κρατοῦσε στὸ χέρι.

Ἀργὰ καὶ προσεχτικὰ ὅάδιζε τώρα πρὸς τὸ σπίτι κ' ἴσως μόλις τώρα νὰ θυμήθηκε ἀόριστα πὼς δὲν ἔπρεπε νὰ φύγῃ ἀπὸ τὸ σπίτι. Ἕνα μόνο δὲν ἤξερε ὁ Σὅὲν καὶ δὲν μποροῦσε νὰ τὸ νοιώσῃ: Πόση ὥρα ἔλειπε ἀπὸ κεῖ. Γιατὶ δυὸ ὧρες καὶ μιὰ στιγμὴ εἴτανε γι' αὐτὸν τὸ ἴδιο.

Ὅταν ὅμως πέρασε γοργὰ τὸ λιβάδι κι ἄρχισε νὰ τρέχῃ πάλι γιὰ νὰ φτάσῃ στὴ μαμὰ καὶ νὰ τὸν ἀγκαλιάσῃ ἐκείνη, νὰ τὸν χαδέψῃ καὶ νὰ τὸν φιλήσῃ, κι αὐτὸς νὰ τῆς διηγηθῇ τὶ ὡραῖα ποὺ διασκέδασε—τότε τρόμαξε ὁ Σὅὲν ἀκούοντας πὼς ἀρχίσανε νὰ φωνάζουνε γύρω του. Τότε τοῦ φάνηκε πὼς εἶδε τὸν μπαμπὰ καὶ τὴ μαμά, τὸν Οὔλοφ καὶ τὸ Σὅάντε, τὶς δυὸ ὑπηρέτριες κι ἄλλους ἀκόμα. Φωνάζανε ὁ ἕνας δυνατότερα ἀπὸ τὸν ἄλλον, ὁ ἕνας ἐδῶ κι ὁ ἄλλος ἐκεῖ. Ὁ Σὅὲν δὲν μπόρεσε νὰ ὃῇ ἀπὸ ποῦ ἤρθανε. Γιατὶ μόλις ἔκαμε νὰ στρίψῃ πρὸς τὸ ἕνα μέρος, φώναξε κάποιος πίσω του κι ὅταν πάλι γύρισε νὰ κοιτάξῃ πρὸς τὸ ἄλλο, τὸν ἅρπαξε κάποιος στὰ χέρια, κάποιος ποὺ ἔτρεχε γλήγορα ὅσο μποροῦσε, καὶ πρὶν μπορέσῃ νὰ συλλογιστῇ καλά, βρέθηκε μέσα στὴν τραπεζαρία κ' ἡ

μαμὰ τὸν πῆρε στὴν ἀγκαλιὰ καὶ τὸν ἔσφιγγε τόσο, ποὺ δὲν μποροῦσε νἀνασάνῃ.

Ὁ Σδὲν ἤξερε καλὰ πὼς δὲν ἔπρεπε νὰ ἔχῃ ποτὲ φόβο ἀπὸ τὴ μαμά, αὐτὴ τὴ φορὰ ὅμως ἔχασε τὸ θάρρος. Γιατὶ τώρα θυμήθηκε ποὺ τοῦ εἶχε πεῖ πὼς θὰ τὸν δείρῃ κι ὅταν ἀντίκρυσε τὸν μπαμπά, τὸν ἔπιασε ἀμέσως τρόμος. Γιατὶ ὁ μπαμπὰς φαινότανε σοβαρὸς κ' εἶπε μὲ πολὺ αὐστηρὸ τόνο :

— Τώρα πρέπει νὰ πάρουμε τὸ ξύλο, Σδέν. Γιατί, καθὼς θυμοῦμαι, σοῦ τὸ ἔταξε ἡ μαμά.

Ὁ Σδὲν τὰ ἔχασε κι ἀπάνω στὸν κίντυνο βρῆκε καταφύγιο τὰ λουλούδια ποὺ κρατοῦσε. Τὰ ἔδωσε τῆς μαμᾶς.

Μὰ δὲν εἴτανε διόλου ἀνάγκη νὰ τὸ κάμῃ. Γιατὶ ἡ μαμὰ εἴτανε τόσο τρομαγμένη κ' εἴτανε τόσο εὐτυχισμένη ποὺ τὸν ξανάβλεπε, ὥστε τὸν ἅρπαξε μόνο στὴν ἀγκαλιά της μισοκλαίοντας, μισογελώντας καὶ τὸν ἄφησε νὰ τὴ χαδεύῃ. Καὶ τέλος τοῦ πῆρε τὰ λουλούδια καὶ τὰ ἔβαλε σ' ἕνα μικρὸ πράσινο ἀνθογυάλι, τὰ ἔσιαξε καὶ τὰ ἔδειξε τοῦ Σδέν, τί ὡραῖα ποὺ λάμπανε στὸν ἥλιο.

Τότε παράτησε κι ὁ μπαμπὰς κάθε ἰδέα τιμωρίας, πῆγε στὸ γραφεῖο του κ' ἔνοιωθε πόσο εἶναι περιττός.

Μὰ ὅταν ἡ μαμὰ ἔμεινε μόνη μὲ τὸ Σδέν, τὸν πῆρε στὴν ἀγκαλιά της καὶ τοῦ διηγήθηκε, σὰ νὰ εἴταν παραμύθι, πόσο εἴταν ἀνήσυχη καὶ τί τρόμο δοκίμασε ἡ ψυχή της. Τοῦ εἶπε πὼς νόμισε πὼς ὁ Σδὲν ἔσπασε τὸ πόδι του καὶ πὼς εἴτανε πεσμένος μόνος μέσα στὸ δάσος καὶ πὼς δὲ θὰ τὸν ξαναύρισκε παρὰ μόνο νεκρό. Ἢ πὼς ἔπεσε στὸ νερὸ καὶ θὰ τονὲ βγάζανε πνιγμένον καὶ τότε οὔτε ἡ μαμά, οὔτε ὁ μπαμπάς, οὔτε τὰδέρφια

θὰ μπορούσανε νὰ ξαναχαροῦν. Ὁ Σβὲν τἄκουγε ὅλα αὐτὰ κ' ἐννοοῦσε μόνο πὼς ἡ μαμὰ τὸν ἀγαποῦσε περσότερο ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄλλους. Ἔπειτα ἔβαλε ἡ μαμὰ τὸ Σβὲν καὶ τῆς διηγήθηκε τί εἶδε καὶ τί ἔκαμε, πῶς διασκέδασε καὶ πόσο μακριὰ πῆγε. Ἄκουσε νὰ τῆς μιλῇ γιὰ τὸν ποντικό, γιὰ τὰ πουλιὰ, γιὰ τὸ βάλτο καὶ γιὰ τὰ πετραδάκια ποὺ πετοῦσε. Καὶ τέλος νοιώσανε κ' οἱ δυὸ ὁ ἕνας τὸν ἄλλον κ' εἶταν εὐτυχισμένοι μόνο γιατὶ ξαναδωθήκανε.

Κι ἀφοῦ εἶπαν ὅσα εἶχανε νὰ ποῦν, πῆρε ἡ μαμὰ τὸ Σβὲν καὶ τὸν ἔφερε στὴν ἐταζέρα. Ἐκεῖ βρισκόντανε πολλὰ ὡραῖα πράματα κι ὁ Σβὲν εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ παίζῃ κάποτε μ' αὐτά. Ἀνάμεσα στἄλλα εἶταν ἕνα λευκὸ σκυλάκι ἀπὸ πορσελλάνη, ποὺ εἶχε μιὰ φούντα στὴν οὐρὰ καὶ κρατοῦσε μιὰ μικρὴ παντούφλα στὸ στόμα. Εἶτανε πολὺ παλαιὸ πρᾶμα κι ὁ μπαμπὰς τὸ εἶχε ἀπὸ τὴ μητέρα του, ποὺ τὸ εἶχε πάλι χάρισμα ἀπὸ τὴ νουνά της, ὅταν εἶτανε δυὸ χρονῶν.

Αὐτὸ ἄρεσε τοῦ Σβὲν περσότερο ἀπὸ ὅλα κι αὐτὸ πῆρε ἡ μαμὰ ἀπὸ τὴν ἐταζέρα ἀπάνω στὴ χαρὰ τῆς καρδιᾶς της καὶ τὸ ἔδωσε τοῦ Σβέν, ἀντὶ νὰ τοῦ δώσῃ τὸ ξύλο ποὺ τοῦ ἔταξε. Μὰ ὁ Σβὲν δὲν ἄπλωνε τὸ χέρι νὰ τὸ πάρῃ.

— Μπορεῖ νὰ τὸ σπάσω, εἶπε. Καὶ θὰ θυμώσῃ ὁ μπαμπάς.

Ὅμως δὲν ξεχνοῦσε ποτὲ πὼς τὸ σκυλάκι εἶτανε δικό του. Καὶ κάποτε, ὅταν εἶταν κανεὶς ξένος στὸ σπίτι, μιλοῦσε γι' αὐτό.

— Μοῦ τὸ ἔδωσε ἡ μαμά, ἔλεγε, ὅταν πῆγα στὸ δάσος καὶ ξαναγύρισα. Μοῦ τὸ ἔδωσε ἀπὸ τὴ χαρά της, ποὺ μὲ ξαναεἶδε.

Κ' ἡ μαμὰ ὑπερασπιζότανε τὴν παιδαγωγική της

μέθοδο ἐναντίο κάθε κριτικῆς, σηκώνοντας ψηλὰ τὸ μικρὸ Σᾶν μπροστὰ σὲ ὅλους. Εὐλογημένη νὰ εἶναι! Εἶχε δίκιο.

3

Ἔτσι πέρασε ἕνας χρόνος δίχως νὰ τὸ νοιώσουμε πῶς πέρασε. Μὰ τὸν καιρὸν αὐτὸ ἄρχισε ἡ Ἔλσα νὰ ὑποφέρῃ σοβαρὰ καὶ χωρὶς νἀλλάξουμε λέξη γι' αὐτὸ τὸ πρᾶμα μεταξύ μας, γνωρίζαμε πῶς ὑπῆρχε μόνον ἕνα μέσο. Ἡ ἐγχείριση, ποὺ εἶχε γίνει μιὰ φορὰ προτήτερα, μᾶς εἶχε δείξει τὸν κίντυνο, καὶ τὰ συμπτώματα ποὺ φαινότανε τώρα μᾶς εἶταν ἀρκετὰ γνωστά. Δὲ μᾶς ξάφνισε λοιπὸν διόλου, ὅταν ὁ γιατρὸς μᾶς εἶπε μιὰ μέρα τὴ γνώμη του, δηλαδὴ πῶς μόνο μιὰ νέα ἐγχείριση μποροῦσε νὰ σώσῃ τὴν Ἔλσα.

Εἴμαστε κείνη τὴν ἡμέρα σὰ νὰ εἶχε καταδικαστῇ σὲ θάνατο ἡ ζωή μας ὅλη κ' ἔβλεπα πῶς ἡ Ἔλσα ἀποχαιρετοῦσε ὅλα γύρω της. Πρώτη φορὰ τὸ ἔβλεπα καθαρὰ μπροστά μου πόσους ἀπὸ τοὺς ὁλόβαθους στοχασμούς της κρατοῦσε κρυμένους ἀπὸ μὲ κι ἀπ' ὅλους, πόσο εἶτανε συνηθισμένη μὲ τὴν ἰδέα τοῦ θανάτου καὶ πῶς ἡ βεβαιότητα, ποὺ εἶχε πῶς θὰ πεθάνῃ νέα, τῆς ἔτρωγε τὴ ζωϊκὴ δύναμη μέσα της. Ἔγινε χλωμὴ καὶ τὸ πρόσωπό της ἀδυνάτισε. Τὰ χέρια της εἶτανε κίτρινα σὰν κερὶ καὶ φαινότανε σὰ νὰ εἶχε κάποιο φόβο ἀπὸ μένα.

Τότε μὲ παρεκάλεσε πρώτη φορὰ νὰ τῆς ἐπιτρέψω νὰ πεθάνῃ. Πρώτη φορὰ μοῦ μίλησε γιὰ κεῖνο ποὺ ἔκρυβε μέσα της, γιὰ κεῖνο πιὸ τὴ βίαζα νὰ μοῦ πῇ καὶ δὲν μποροῦσε νὰ βγάλῃ ἀπὸ τὰ χείλη της ἄλλο ἀπὸ ὑπαινιγμούς.

— Ἀπὸ τὸν καιρὸ ποὺ εἴμουνα μικρή, εἶπε, πολὺ πρὶν γνωριστοῦμε, μοῦ εἶτανε τόσο φυσικὸ νὰ στοχάζουμαι πῶς δὲ θὰ ζήσω πολύ. Ἔπειτα βρῆκα ἐσένα καὶ τὰ λησμόνησα ὅλα. Γιατὶ μ' ἔκαμες τόσο εὐτυχισμένη, ὅσο δὲν μπόρεσα νὰ σὲ κάμω ἐγὼ ποτέ. Μοῦ ἔδωσες τρία παιδιά, τὰ δυὸ μεγάλα καὶ τὸ μικρὸ Σβέν. Καὶ τί μπορῶ ἐγὼ νὰ κάμω γι' αὐτά, γιὰ σέ, γιὰ ὅλους σας ; Εἶμαι τόσο ἄρρωστη καὶ δὲ θὰ γίνω ποτὲ καλά. Πρέπει νὰ μὲ λησμονήσῃς. Ὦ ναί, τὸ ξέρω πῶς θὰ λυπηθῇς γιὰ μέ, γιατὶ μ' ἀγαπᾷς, ἂν κ' εἴμουνα πάντα φιλάστενη κι ἀδύνατη καὶ δὲν μποροῦσα νὰ κάμω τίποτες γιὰ κανένα. Μὰ πρέπει νὰ μὲ λησμονήσῃς καὶ νὰ βρῇς μιὰν ἄλλη νὰ σὲ βοηθήσῃ μὲ τὰ παιδιά.

Καὶ μὲ παρακάλεσε πάλι νὰ τῆς ἐπιτρέψω νὰ πεθάνῃ, παρακάλεσε νὰ τὴν ἀφήσω νὰ περάσῃ ἥσυχη λίγες βδομάδες, ποὺ ἔχει νὰ ζήσῃ ἀκόμα.

Μόνο πῶς δὲν ἤθελε νὰ πεθάνῃ στὴν ἐγχείρισῃ, μὰ εἶταν εὐχαριστημένη νὰ κλείσῃ τὰ μάτια ἥσυχα κ' ἤθελε μόνο νὰ ζήσῃ μὲ τοὺς πόνους τόσο, ὅσο τῆς χρειαζότανε νὰ προετοιμάσῃ τὰ παιδιὰ γιὰ ὅ,τι μέλλει νὰ γίνῃ καὶ νὰ τἀποχαιρετήσῃ.

Ὅλα αὐτὰ μοῦ ἤρθαν τόσο ξαφνικά, ὥστε δὲν μποροῦσα νὰ συγκεντρώσω τοὺς στοχασμούς μου, πολὺ λιγότερο νὰ βρῶ λόγια νὰ τῆς ἀπαντήσω. Αἰστανόμουν ἀόριστα πῶς ἂν ἄγγιζα τὸ ζήτημα, θὰ ριχνόμουνα σ' ἕναν ἀγώνα, ποὺ θὰ εἶχε γι' ἀποτέλεσμα κάτι περσότερο ἀπὸ κεῖνο, ποὺ γενικὰ οἱ ἄνθρωποι εἶναι καταδικασμένοι νὰ ὑποφέρουν. Αἰστανόμουνα τὸν τρόμο ποὺ εἶχα πάντα, ὅταν εἴτανε νἀγγίξω κατιτίς, ποὺ εἶναι τὸ πιὸ τρίσβαθο κι ἀνέγγιχτο χτῆμα ἑνὸς ἄλλου ἀνθρώπου. Κι ἂν ὑπάρχῃ κάτι, ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ τὸ

ἀποφασίσῃ κανεὶς ἄλλος, παρὰ μόνος του ὁ καθένας, εἶναι δίχως ἄλλο τὸ ζήτημα ἂν πρέπῃ νὰ σκύψῃ σ ἕνα βέβαιο θάνατο, ἢ νἀναλάβῃ ἕναν ἀγώνα, γιὰ νὰ κερδίσῃ ἴσως τὴ ζωή.

Ὅπως ἔβλεπα μπροστά μου ἐκεῖ τὴν Ἔλσα, μοῦ φαινότανε τόσο κοντά, μὰ καὶ τόσο μακριὰ ταυτόχρονα. Ἡ παράκληση, ποὺ μοῦ ἔκαμε νὰ τὴν ἀφήσω νὰ πεθάνῃ, εἶτανε τόσο συγκινητικὴ καὶ τόσο σοβαρή, ὥστε δὲν εἶχα τὸ θάρρος νὰ τὴν παρακαλέσω νὰ ξαναγυρίσῃ χάρη μου στὴ ζωή. Γιατὶ ἡ ζωὴ ἄξιζε καὶ γι' αὐτὴ τὸ ἴδιο. Καὶ παρατήρησα μὲ ξάφνισμα πὼς μποροῦσε νἀφήσῃ ὅλα ὅσα ἀγαποῦσε, γιατὶ εἶταν ἑτοιμασμένη γι' αὐτό. Μὰ ταυτόχρονα αἰστανόμουνα μ' ὅλη τὴ δύναμη τῆς ἀπελπισίας πὼς ἐγὼ δὲν μποροῦσα νὰ τὴ χάσω. Δὲν τὸ μποροῦσα. Κι ἀπάνω στὴν ἀπελπισία μου, ἅρπαξα τὸ μόνο ποὺ μοῦ ἦρθε στὸ νοῦ κ' εἶπα :

— Μὰ τὸ Σδὲν μπορεῖς νὰ τὸν ἀφήσῃς ;

Τινάχτηκε, σὰ νὰ τὴ χτυπήσανε, κ' ἔπλεξε τὰ χέρια της ἀπελπισμένα.

— Ὄχι, ὄχι, δὲν μπορῶ.

Πῆγε τρεκλίζοντας στὴν πόρτα τῆς κρεβατοκάμαρας καὶ μὲ παρακάλεσε νὰ τὴν ἀφήσω μόνη. Τὴν εἶδα νὰ κλείνῃ πίσω της τὴν πόρτα, κ' ἔμεινα ὅπως εἶμουνα καθισμένος κ' εἶχα τὸ συναίστημα πὼς ὅλα ὅσα ἔζησα μαζί της εἶτανε πεθαμένα καὶ χαμένα καὶ πὼς τώρα τὰ μᾶς ἄφινε. Ἐνοιωσα πὼς ἂν δὲν τὸ ἔκαμε, αὐτὸ δὲν ἔγινε χάρη μου, μὰ χάρη τοῦ μικροῦ μὲ τὰ χρυσὰ μαλλιὰ καὶ τὰ παράξενα παιδικὰ μάτια, τοῦ μικροῦ ἀγγέλου της, ποὺ ἦρθε καὶ τὴν ἔδεσε μὲ τὴ ζωή. Τὸ βρῆκα ὁλωςδιόλου φυσικὸ πὼς δὲν μποροῦσα νὰ τὴν κρατήσω στὴ ζωὴ ἐγὼ μόνος. Ἔσκυψα τὸ κεφάλι κ'

ἔκλαψα, ἔκλαψα πρώτη φορὰ γιὰ μὲ τὸν ἴδιον καὶ γιὰ τὴ ζωή μου. Καὶ δὲν περίμενα τίποτες, δὲν πίστευα τίποτες ἄλλο παρὰ πὼς θὰ περνοῦσαν τώρα ἥσυχες κι ἀνίλεες οἱ μέρες ὡς τὴ στιγμὴ ποὺ ἔμελλε νὰρθῇ. Καὶ τέλος ὁ θάνατος θὰ ξέσκιζε ὅλα, γιὰ ὅσα ἔζησα.

Πόσο κάθησα ἔτσι ἐκεῖ, δὲν τὸ θυμοῦμαι. Θυμοῦμαι μόνο πὼς νύχτωσε καὶ πὼς τρόμαξα ὅταν ἔνοιωσα πὼς ἡ γυναίκα μου εἴτανε γονατιστὴ μπροστά μου κι ἀκκουμποῦσε τὸ κεφάλι της στὸ χέρι μου. Εἶχε ρθεῖ τόσο σιγά, ὥστε δὲν τὴν ἄκουσα κ' ἡ φωνή της εἶχε τόσο ἥσυχο τόνο, ὅταν εἶπε :

— Θέλω νὰ ζήσω γιὰ σένα, Γιῶργο, γιὰ τὸ Σδὲν καὶ τὰ μεγάλα ἀγόρια μας.

Γνώριζα τὴ φωνή της ὅταν ἔπαιρνε τόσο βαθὺ καὶ θερμὸ τόνο, σὰ νὰ σιγάζανε ὅλα τἄλλα μέσα της ὄξω ἀπὸ τὴν ἀγάπη. Ἔνοιωσα πὼς ἡ ἀπόφασή της τώρα εἴταν ἀκλόνητη, πὼς ἡ Ἔλσα εἴτανε πάλι δική μας ἢ ἤθελε νὰ γίνῃ κ' ἕνα θερμὸ κῦμα εὐγνωμοσύνης σ' αὐτὴ καὶ σ' ὅλη τὴ ζωὴ φούσκωσε μέσα μου. Πέρασε πολλὴ ὥρα ὅσο νἀλλάξουμε τὴ θέση μας, μὰ ὅταν τὸ κάναμε σηκώθηκε ἡ Ἔλσα κι ἄναψε ὅλα τὰ φῶτα, σὰ νὰ εἴχαμε γιορτή.

Ἔπειτα φώναξε τὰ παιδιὰ μέσα κι ὅλα ἤρθανε σιωπηλὰ καὶ ξαφνισμένα καὶ δὲ χρειαζόμαστε νὰ τοὺς ἐξηγήσουμε τίποτε. Γιατὶ ὅλα εἶχαν ἐννοήσει, καθένα μὲ τὸν τρόπο του, ὅλα εἶχανε μιλήσει μεταξύ τους ὅπως καὶ μεῖς οἱ μεγάλοι καὶ ξέρανε πὼς ἡ ζωὴ τῆς μαμᾶς κιντύνευε καὶ πὼς θὰ ἔκανε τὴν ἐγχείριση γιὰ νὰ μπορέσῃ νὰ ζήσῃ χάρη τους.

Ὁ Σδὲν πήδησε στὴν ἀγκαλιὰ τῆς μαμᾶς καὶ στρυμώχτηκε στὸ στῆθος της. Καὶ μᾶς ἔκαμε ὅλους νὰ χαμογελάσουμε μέσα στὰ δάκρυα, ὅταν εἶπε :

— Ἡ μαμὰ δὲν πρέπει τἀφήσῃ τὸ μαϊμουδάκι.

Αὐτὸ εἶταν ἕνα ἀπὸ τὰ χαδευτικὰ ὀνόματα ποὺ τοῦ λέγαμε καὶ τὸ μεταχειρίστηκε κι ὁ ἴδιος χωρὶς νὰ ἔχῃ τὴν ὑποψία, πῶς ἠχοῦσε κωμικά. Γι' αὐτὸ τὰ λόγια του μᾶς φανήκανε σὰ μιὰ ἐπαγγελία τῆς ζωῆς καὶ μᾶς ἡσυχάσανε.

Ὅταν ὅμως τὰ παιδιὰ πήγανε νὰ κοιμηθοῦν, ἡ Ἔλσα καὶ γὼ περπατούσαμε πιασμένοι μέσῃ μὲ μέσῃ μέσα στὶς κάμαρες. Κ' εἶδα πῶς ἀπεχαιρετοῦσε πάλι, μὰ ὄχι μὲ τὸν ἴδιον τρόπο καθὼς λίγες ὧρες προτήτερα. Τὴν ἄλλη μέρα θὰ πήγαινε στὴν κλινική.

Μὰ ὅταν ξύπνησα τὸ πρωΐ, ὁ Οὐλὲφ εἶταν καθισμένος στὴ μεγάλη πολυθρόνα ἀντικρυνὰ στὴν πόρτα τῆς κρεβατοκάμαρας.

—Εἶσαι πολλὴ ὥρα ἐδῶ ; τονὲ ρώτησα ξαφνισμένος.

— Ναί, ἀπάντησε μονοσύλλαβα.

Καθόταν ἐκεῖ καὶ συλλογιζότανε τὴ μητέρα του καὶ συλλογιζότανε πῶς ὅλα γίνανε τόσο σοβαρὰ μεμιᾶς. Πρώτη φορὰ παρατήρησα πόσο εἶχε μεγαλώσει καὶ τοῦ ἔπιασα τὸ χέρι σὰν ἑνὸς συνομίληκου. Ἔτρεμε τὸ πρόσωπο τοῦ παιδιοῦ, ποὺ εἴτανε μόνο δέκα χρονῶν, μὰ δὲν μποροῦσε νὰ βγάλῃ λέξῃ.

Ὅταν ἔπειτα εἴμαστε στὸ ἁμάξι, ξανακυρίεψε τὸν ἑαυτό του κι ἀνέβηκε ἄλλῃ μιὰ φορὰ στὴ σκάλα καὶ χάδεψε τὸ μάγουλο τῆς μητέρας καὶ τῆς εἶπε, σὰ νὰ μιλοῦσε σὲ παιδί :

— Μὴ φοβᾶσαι, μαμά, θὰ περάσῃ.

Ὁ Σβάντε ἦρθε κι αὐτὸς καὶ σηκώσανε στὰ χέρια καὶ τὸ μικρὸ τὸ Σβέν, ποὺ μιλοῦσε καὶ φλυαροῦσε. Τὴ στιγμὴ αὐτὴ ἡ Ἔλσα δὲν ἤξερε ποιόν ἀγαποῦσε περσότερο ἀπ' ὅλους. Μὰ στὸ δρόμο ποὺ πηγαίναμε,

μιλήσαμε πολλὲς φορὲς γιὰ τὸ μεγάλο μας ἀγόρι, ποὺ γιὰ πρώτη φορὰ μίλησε κ' αἰστάνθηκε σὰν ἄντρας.

4

Ὁ ἄγγελος τοῦ θανάτου πέρασε καὶ τὴ φορὰ αὐτὴ ἔξω ἀπὸ τὸ σπίτι μας, τὰ φτερά του ὅμως μᾶς ἀγγίξανε, σὲ τρόπο ποὺ τὸ ἄγγισμα αὐτὸ νὰ δώσῃ γιὰ καιρὸ τὸν τύπο του στὴ ζωή μας. Ὡστόσο, ἡ εὐτυχία γύρισε ἀκόμα μιὰ φορὰ στὸ σπίτι μας, μετριασμένη ὅμως καὶ σοβαρότερη. Ἀκόμα μιὰ φορὰ γύρισε μείνῃ ποὺ ἔρριχνε φῶς ἱερὸ στὴν καθημερινὴ ζωή μας. Τὰ παιδιά μας τὴ χαρήκανε, ὅταν γυρίσαμε, κι ὁ μικρὸς Σδὲν ἀνέβηκε στὴν ἀγκαλιὰ τῆς μαμᾶς, στρυμώχτηκε σιμά της κ' εἴτανε τόσο εὐτυχισμένος.

— Βλέπεις, δὲν ἔφυγες ἀπὸ τὸ μαϊμουδάκι, εἶπε.

Εἶχε τόσο θριαμβευτικὴ ἔκφραση, σὰ νὰ πίστευε πὼς χάρη του ἔγινε καλὰ ἡ μαμά. Καὶ γιὰ νὰ ἐγκαρδιώσω ὅλους μας εἶπα :

— Μοῦ φαίνεται, θὰ πιστεύῃς πὼς ἐσὺ ἔκαμες καλὰ τὴ μαμά.

— Αὐτὸ εἶναι ἀλήθεια, ἀπάντησε ἡ γυναίκα μου.

Κ' εἶδα πάλι στὸ πρόσωπό της τὴν ἔκφραση, ποὺ μοῦ εἶχε φανεῖ ἄλλοτε τόσο ξένη, μὰ καὶ ποὺ ἄρχισα νὰ τὴν ἐννοῶ σιγὰ σιγά.

Ἔσφιξε σιγαλὰ τὸ μικρὸ Σδὲν στὴν ἀγκαλιά της κι ἀπὸ τὰ μάτια της στάξανε δυὸ λαμπερὰ δάκρυα. Ἔπειτα μοῦ ἔδωσε τὸ χέρι κ' εἶπε :

— Εἶμαι τόσο χαρούμενη, ποὺ εἶμαι πάλι σπίτι.

Δὲν μποροῦσα νἀπαντήσω τίποτε. Κοίταξα μόνο τοὺς μαζεμένους μπροστά μου κ' ἤξερα πὼς εἶχα ἐδῶ τὴν εὐτυχία, ποὺ λίγες βδομάδες προτήτερα μό-

λις τολμοῦσα νὰ τὴν ἐλπίζω. Κι ὅμως αἰ
στὴν καρδιά μου μιὰ κεντιά, σὰν ἀπὸ μιὰ προαίστηση
ἀπελπιστικῆς ἐρημιᾶς.

5

Τὴν ἄνοιξη, ποὺ ἤρθε τώρα, τὴ θυμοῦμαι σὰ μιὰ θάλασσα ἀπὸ ἄνθη, ποὺ γέμισε κάθε ἄδειο μέρος τοῦ σπιτιοῦ μας. Τὰ ζεμπούλια σμίγαν ἁπαλὰ μὲ τὶς γαλάζιες ἀνεμῶνες, οἱ γαλάζιες ἀνεμῶνες μ' ἄσπρες, μὲ λευκόϊα καὶ μενεξέδες κι ὅταν κόντευε νὰ φτάσῃ ἡ μέρα τοῦ Ἁϊγιανιοῦ κι ὁ καλοκαιρινὸς ἀέρας ἔπαιζε στὶς κατεβασμένες κουρτίνες, ἤρθανε κ' οἱ φεγγοβόλες πασκαλιές.

Ἡ μαμὰ κι ὁ Σοὲν εἶταν ἐκεῖνοι ποὺ φέρνανε τἄνθη κ' εἶτανε δύσκολο νὰ πῇ κανεὶς ποιὸς ἀπὸ τοὺς δυὸ τὰγαποῦσε πιὸ πολύ. Τοὺς βλέπω ἀκόμα πλάϊ πλάϊ, μὲ τὰ χέρια γεμάτα ἄνθη, μὲ τὰ μάγουλα κοκκινισμένα νὰ πηγαίνουνε μιλώντας ἀπὸ τὴ μεγάλη αὐλὴ στὴν ἀνοιχτὴ βεράντα. Τὰ μαλλιά της εἶτανε τόσο μαῦρα, ὅσο ξανθὰ εἶταν τὰ δικά του, μὰ τὰ βαθιὰ γαλανὰ μάτια καὶ τῶν δυὸ εἶτανε τὰ ἴδια. Ὁ ἕνας μὲ τὸν ἄλλον εἶταν ἡ πιὸ παράξενη ἀντίθεση κι ὅμως οιάζανε περσότερο παρότι μοιάζουν πάντα μητέρα καὶ παιδί. Ταιριάζανε σὰ νὰ εἴτανε πλασμένοι νὰ εἶναι πάντα
πηγαίνουν πάντα μ' ἄνθη στὸ χέρι, νὰ βαδίζουν ὡς τὸ τέλος τῆς ζωῆς τους κρατημένοι χέρι χέρι καὶ νὰ κοιτάζουνται στὰ μάτια. Κανένας δὲν μποροῦσε νὰ τοὺς δῇ μαζί, χωρὶς νὰ φωτιστῇ τὸ πρόσωπό του ἀπὸ ἕνα ἡλιόφεγγο χαμόγελο καὶ πολλὲς φορὲς μοῦ ἔτυχε νὰ τὸ δῶ αὐτὸ καὶ νὰ ἐχτιμήσω περσότερο τὸν πλοῦτ μου.

Γιατὶ αὐτὴν τὴν ἐποχὴ μοῦ φαινότανε ἡ ζωὴ πλουσιότερη παρὰ ποτέ. Τὰ λησμόνησα ὅλα ὅσα εἶχανε γεμίσει τὴ ψυχή μου μὲ προαίστησες βαρειὲς καὶ μοῦ ἀρκοῦσε ἡ στιγμὴ μονάχα. Μοῦ φαινότανε σὰ νὰ ἔπρεπε νὰ δοκιμάσουμε ὅ,τι θλιβερὸ καὶ βαρὺ δοκιμάσαμε, μόνο καὶ μόνο γιὰ νἀπολάψουμε ἔπειτα πιὸ βαθιὰ τὴν εὐτυχία. Ἔνοιωθα εὐγνωμοσύνη γιὰ κάθε νέα μέρα ποὺ περνοῦσε, εἶμουνα εὐχαριστημένος ποὺ μποροῦσα νὰ λησμονῶ κ' εἶχα τὸ συναίστημα πὼς τραβούσαμε πρὸς μιὰν εὐτυχία μεγαλήτερη ἀπὸ κείνη ποὺ φτάνουν οἱ ἄνθρωποι.

Νομίζω πὼς κ' ἡ γυναίκα μου, ἕνα διάστημα τουλάχιστο, μοιραζότανε τὸ αἴστημά μου. Γιατὶ ἀπὸ κείνη χυνότανε αὐτὸς ὁ ἀδιάκοπος χείμαρρος τῆς εὐδαιμονίας. Εἶχε γυρίσει ἀλήθεια στὴ ζωή, αἰστανότανε τὸν ἑαυτό της καλά, ζοῦσε κάτω ἀπὸ μεγάλα παλιὰ δέντρα καὶ μέσα σ' ἕνα πλῆθος λουλουδιῶν. Εἶχε ὅλους μας τριγύρω της καὶ τίποτε δὲν ἐνοχλοῦσε τὴ γαλήνη της.

Ἔτσι περπατοῦσε μαζί μου ἕνα βράδι στὸ μεγάλο δρόμο, ὅπου δὲν ἀπαντούσαμε κανέναν καὶ γι' αὐτὸ τὸν προτιμούσαμε. Γύρω μας ἀνθίζαν οἱ πασκαλιὲς γεμίζοντας τὸν ἀέρα μὲ τὴ μυρουδιά τους καὶ στὸν ἀχνό, φωτεινὸ οὐρανὸ ἔπλεε τὸ νέο φεγγάρι, δίχως νὰ φωτίζῃ, κολυμπώντας μόνο μέσα στὸ γλαυκό, ποὺ ἄπλωνε πλατύν, ἀπέραντο τὸ θόλο του, ὅπου τὰ χλωμὰ ἄστρα δοκιμάζανε νὰ φεγγοβολήσουνε, χωρὶς ὅμως νὰ κατορθώνουνε νὰ σκίσουνε τὴ νύχτα.

Ὅταν θυμοῦμαι τὸν καιρὸ αὐτὸ κι ὅλα ὅσα γίναν ἔπειτα, ξαφνίζουμαι μὲ τὴν ἔνταση ποὺ εἶχε πάρει ἡ ψυχή μας τότε. Σὰ νὰ πέρασε ἀπάνω στὸν οὐρανό μας ἕνα ψιλὸ μονάχα σύννεφο καὶ σκορπίσθηκε ἔπειτα,

ἔτσι πηγαίναμε κ' ἐρχόμαστε δῶ κάθε βράδι εὐτυχισμένοι καὶ στὶς ὁμιλίες μας δὲν ὑπῆρχε οὔτε τὸ ἀλαφρότερο σημάδι θλίψης. Ὅλα ὅσα εἶχανε γίνει εἴτανε θαμένα πίσω μας. Δὲν εἴτανε βέβαια ἡ ξένοιαστη εὐτυχία μὲ τὴν τυφλή, ἀδοκίμαστη ἀκόμα αὐτοεμπιστοσύνη τῆς νιότης. Εἶταν κάτι περσότερο. Εἶταν ἐκείνη ἡ ἥσυχη ἁρμονία, ποὺ ἔρχεται μεταξὺ δυὸ ἀνθρώπων, ποὺ ὑποφέρανε μαζὶ καὶ νικήσανε, μιὰ εὐτυχία, ποὺ τίποτε δὲν μπορεῖ νὰ τὴ θολώσῃ καὶ νὰ τὴ σβήσῃ, γιατὶ εἶναι δεμένη ἄλυτα μαζὶ μὲ τὸ πιὸ τρίσβαθο εἶναι δυὸ ἀνθρώπων. Τὸν καιρὸ αὐτὸ γνωρίζαμε πὼς τίποτε δὲν πιθυμούσαμε, τίποτε περσότερο ἀπὸ κεῖνο ποὺ εἴχαμε. Σὲ τέτοιες ὧρες τῆς ζωῆς μπορεῖ ὁ ἕνας νὰ ζητᾷ τὴ μοναξιὰ γιὰ νὰ στεγνώσῃ τὰ δάκρυά του, γιατὶ ντρέπεται νὰ δείξῃ πόσο εἶναι εὐτυχισμένος. Οὔτε ξένοι στοχασμοί, ποὺ τραβοῦνε τὸ δικό τους δρόμο, οὔτε φαντασιοπληξίες, οὔτε πόθοι μποροῦνε νὰνυψώσουνε τὴν ψυχικὴ αὐτὴ διάθεση, ποὺ πηγάζει μέσα ἀπὸ τὴ ζωϊκὴ δύναμη. Ὅλα ἐκεῖνα, ποὺ ψάλλουν τὰ τραγούδια κ' οἱ θρῦλοι, ζοῦνε μεστὴ ἐκεῖ μέσα τὴν ἀστέρευτη ζωή τους, ἔτσι ὅπως δὲ φτάνει νὰ τὴν ἀποδώσῃ κανένα ποίημα, καὶ νομίζω πὼς παρόμοια συναιστήματα μπορεῖ νὰ τἀγιάσῃ μόνο ἡ συμβίωσὴ μεταξὺ ἀντρὸς καὶ γυναίκας.

Ἔτσι τουλάχιστο αἰστανόμαστε αὐτὲς τὶς ἤρεμες ἀνοιξιάτικες νυχτιές, ποὺ οἱ περίπατοί μας τελειώνανε πάντα στὸ ἴδιο μέρος, στὰ κρεβάτια ποὺ κοιμόντανε τὰ παιδιά. Δὲ μιλούσαμε πολὺ γιὰ ὅσα αἰστανόμαστε. Ἕνα βράδι ὅμως εἶπε ἡ γυναίκα μου:

— Πόσος καιρὸς εἶναι ποὺ παντρευτήκαμε;

— Γιατί ρωτᾶς; Σὺ δὲν ξεχνᾶς ποτέ σου τὶς χρονολογίες.

— Ναί, μὰ εἶναι ἀλήθεια πὼς περάσανε περσότερα ἀπὸ δέκα χρόνια; Εἶναι ἀλήθεια πὼς γεράσαμε τόσο;

— Σὲ λυπεῖ αὐτό; ἀπάντησα καὶ χαμογέλασα.

Ἀκκούμπησε ἀπάνω μου καὶ πῆρε τὸ χέρι μου.

— Εἴτανε μιὰ ἐποχή, ποὺ εἶχα τόσο φόβο ἀπὸ τὰ γερατιά, εἶπε. Καὶ τὸν ἔχω ἀκόμα. Μὰ δὲ νοιώθω γιατί λένε πὼς στὰ νιάτα του ἀγαπᾶ κανεὶς περσότερο καὶ πὼς εἶναι πιὸ εὐτυχισμένος. Ἐκεῖνοι ποὺ τὸ λένε δὲ θἀγαπήσανε ποτέ.

Ἔκαμα νἀντιλογήσω. Μὰ μ' ἔκοψε κι ἄρχισε ἄλλη ὁμιλία. Μίλησε γιὰ στενούς μας φίλους, γιὰ γνωστοὺς ποὺ συναναστρεφόμαστε, καὶ δὲν ἤθελε νὰ παραδεχτῇ πὼς εἴτανε δυνατὸ νὰ εἶταν εὐτυχισμένοι. Διηγήθηκε μερικὰ πράματα ἀπὸ τὴ ζωή τους, τί κάμανε καὶ τί εἶπαν. Περσότερο ἐπίμενε σὲ ὅ,τι δὲν κάμανε καὶ δὲν εἶπαν. Κ' ἔκλεισε τὴν ὁμιλία της μὲ τὰ λόγια:

— Μοῦ φαίνεται πὼς στὶς μέρες μας οἱ ἄνθρωποι λησμονήσανε νἀγαποῦν. Ἔχουνε τόσες ἄλλες ἔνοιες.

Ὅλα ὅσα μοῦ ἔλεγε τώρα ἡ γυναίκα μου μὲ ξαφνίζανε. Γιατὶ σπάνια συνήθιζε νὰ σκοτίζεται μὲ τοὺς ἄλλους ὅταν εἴτανε μαζί μου. Δοκίμασα νὰ ὑπερασπιστῶ τὴν ἀνθρωπότητα, κατώρθωσα μάλιστα νὰ τὴν κάμω νὰ παραδεχτῇ μερικὲς ἐξαίρεσες.

Μὰ σὲ ὅλα, ὅσα τῆς ἀνάπτυξα, ἀπάντησε σὰ νὰ μὴ μὲ ἄκουγε πιά· κι ἅμα σώπασα, ξακολούθησε τὴν ἴδια σειρὰ τῶν στοχασμῶν της:

— Γιατί εἴμαστε σὺ καὶ γὼ πιὸ εὐτυχισμένοι ἀπὸ τὸν ἄλλον κόσμο;

Τὸ εἶπε μὲ τόση σοβαρότητα, σὰ νὰ μελετοῦσε μονάχα ἕνα γνωστὸ καὶ παραδεγμένο περιστατικό, καὶ πρόστεσε:

— Βρίσκω πῶς ὅλοι οἱ ἄλλοι εἶναι δυστυχισμένοι, ὅταν τοὺς συγκρίνω μὲ σὲ καὶ μέ.

Χαμογέλασα μὲ τὸ ζῆλό της, ἐνῶ ταυτόχρονα τὰ λόγια της μοῦ θερμαίνανε τὴν καρδιά.

— Γιατί θέλεις νὰ συγκρίνῃς: εἶπα.

— Γιατὶ αὐτὸ μὲ κάνει εὐτυχισμένη, ἀπάντησε.

Κ' ἐνῶ ἔμεινε ὀρθὴ ἐκεῖ μπροστά μου καὶ μὲ κοίταξε, πρόστεσε:

— Ἄφησέ με νὰ τὸ πῶ τώρα, γιατὶ δὲν πιστεύω νὰ βρῶ ἄλλη φορὰ περίσταση νὰ σοῦ τὸ πῶ: Τὸ βρίσκω τόσο παράξενο ὅταν συλλογίζουμαι τὸν πρῶτον καιρὸ ποὺ παντρευτήκαμε. Νόμιζα τότε πῶς σ' ἀγαποῦσα καὶ πῶς εἶμουνα εὐτυχισμένη. Εἴτανε γιατὶ δὲ γνώριζα τίποτε καὶ δὲν ἐννοοῦσα τίποτε. Τώρα γνωρίζω τί σημαίνει καὶ θέλω νὰ σ' εὐχαριστήσω.

Πρὶν προφτάσω νὰ τὸ ἐμποδίσω, ἅρπαξε τὸ ἀριστερό μου χέρι καὶ τὸ φίλησε κι ὅταν ἔκαμα νὰ τὸ τραβήξω, τὸ κράτησε σφιχτὰ καὶ τὸ ξαναφίλησε στὸ μέρος ποὺ φοροῦσα τὸ δαχτυλίδι.

Εἶχε τόση δύναμη καὶ τὸ αἴστημά της κι αὐτὴ ἡ ἴδια ὅταν ἔλεγε τὰ λόγια αὐτά, ὥστε μὲ σύγχυσε. Ἄφωνος τὴν πῆρα στὴν ἀγκαλιά μου καὶ τὴ φίλησα μὲ τὸ αἴστημα πῶς φιλοῦσα γιὰ πρώτη φορὰ τὴν ἀρρεβωνιαστικιά μου. Καὶ γνώριζα μαζί της πῶς ἡ γῆ δὲν ἔκρυβε μεγαλήτερη εὐδαιμονία.

6

Ὁ Σδὲν βρῆκε σύντροφο νὰ παίζῃ κι αὐτὸ εἴταν κατιτὶ σημαντικὸ στὴ μικρὴ ζωή του. Γιατὶ προτήτερα ἔπαιζε μόνο μὲ τὰ μεγαλήτερα ἀδέρφια. Τώρα ὁ σύντροφος εἴτανε μερικοὺς μῆνες μικρότερος ἀπὸ τὸ Σδὲν

κι εἶτανε κιόλας κοριτσάκι. Ὅλα αὐτὰ εἶτανε κατιτὶ πολὺ νέο καὶ χαριτωμένο καὶ τὴν ἐποχὴ αὐτὴ ὁ Σδὲν εἶχε νὰ μιλῇ πολλὰ μὲ τὴ μαμά.

Ἡ μικρὴ Μάρθα εἶχε ρθεῖ στὴν ἐξοχὴ μὲ τοὺς γονεῖς της καὶ στὴν ἀρχὴ κι αὐτὴ κι ὁ Σδὲν κοιταζόντανε μεταξύ τους ἀπὸ μακριά. Ἡ Μάρθα εἶταν ἕνα μικρό, ἀσύγκριτα χαριτωμένο κοριτσάκι μὲ κόκκινα ὁροσερὰ μάγουλα, γαλανὰ μάτια καὶ μακριὰ σγουρὰ μαλλιά, σχεδὸν ἀπαράλλαχτα σὰν τοῦ Σδέν. Καὶ δὲν πέρασε πολὺς καιρός, ὅσο ποὺ μιὰ μέρα ἦρθε καὶ κάθησε κοντὰ στὸ Σδὲν καὶ τὸν κοίταζε περίεργη τί ἔκανε.

Ὁ Σδὲν εἶτανε συνηθισμένος νὰ παίζῃ μόνος του. κ' εἶχε βρεῖ ἕνα παιγνίδι, ποὺ τονὲ διασκέδαζε πολύ. Ἔβγαινε ὄξω, κάθιζε χάμω στὰ λιθάδι καὶ παρατηροῦσε μὲ τὴ μεγαλήτερη περιέργεια τί γινόταν ἐκεῖ μπροστά του. Εἶταν ἐκεῖ μερμύγκια ποὺ σκαρφαλώνανε στὰ χορταράκια, μιὰ πεταλούδα ποὺ κάθιζε σ' ἕνα λουλούδι κ' ἔπειτα πετοῦσε μὲ λευκὰ φτερὰ μακρήτερα στὸν ἥλιο, ἕνας σκάθαρος ποὺ ἀναποδογυρίστηκε κ' ἔπρεπε νὰ τὸν σηκώσουν γιὰ νὰ μπορέσῃ νὰ συρθῇ παραπέρα, μικρὰ πουλάκια ποὺ πηδούσανε γύρω στοὺς ὅώλους τῆς γῆς καὶ δὲν πειραζόντανε διόλου ἀπὸ τὴν παρουσία τοῦ παιδιοῦ, ἐκεῖ ποὺ ζητούσανε τροφὴ γιὰ τὸν ἑαυτό τους ἢ γιὰ τὰ μικρά τους. Ἡ καθότανε μονάχα ἐκεῖ ὁ Σδὲν κ' ἔκοβε χορταράκια καὶ τὰ κοίταζε καὶ τὰ περνοῦσε ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ δάχτυλά του κι ὅταν γέμιζε τὸ χέρι του, τὰ πετοῦσε κι ἄρχιζε νὰ κόβῃ ἄλλα. Αὐτὸ τὸ ἔλεγε ὁ ἴδιος «παιγνίδι στὴ χλόη» καὶ μποροῦσε νὰ μιλῇ πολλὴ ὥρα γι' αὐτό, ὅταν ἄφινε τὸ παιγνίδι κ' ἔτρεχε νὰ διηγηθῇ τῆς μαμᾶς τὶς ἀνακάλυψες ποὺ

ἔκαμε. Αὐτὸ τὸ παιγνίδι τοῦ Σβὲν κοίταζε ἡ μικρὴ Μάρθα καὶ τέλος τονὲ ρώτησε τί ἔκανε κεῖ.

— Δὲ βλέπεις; Παίζω στὴ χλόη, εἶπε ὁ Σβέν. Καὶ ξαφνισμένος ἄνοιξε πλατιὰ τὰ μάτια του.

Ὄχι, ἡ Μάρθα δὲν τὸ ἐννοοῦσε, μὰ ἀφοῦ εἶδε τὸ Σβὲν νὰ παίζῃ τόση ὥρα ἐκεῖ, νόμισε πὼς ἔπρεπε νὰ εἶναι κάτι πολὺ διασκεδαστικὸ καὶ κάθησε κι αὐτὴ κοντά του. Καὶ τὰ δυὸ παιδιὰ κόβανε χλόη καὶ κοιτάζανε τὰ μερμύγκια καὶ πλησιάσανε τὸ ἕνα μὲ τὸ ἄλλο τόσο, ποὺ ὅταν σηκωθήκανε νὰ φύγουν, εἴτανε κρατημένα χέρι χέρι καὶ νομίζανε πὼς μπορούσανε νὰ μείνουν αἰώνια ἔτσι.

Ἔπειτα ἀπὸ λίγες μέρες ὁ Σβὲν εἴτανε καθισμένος κοντὰ στὴ μαμὰ καὶ τῆς μιλοῦσε γιὰ τὴ Μάρθα. Τώρα δὲ μιλοῦσε πιὰ γιὰ τὴ χλόη καὶ τἄνθη, γιὰ τὰ πουλιὰ καὶ τὶς πεταλοῦδες. Διηγότανε μονάχα τί εἶπε ἡ Μάρθα καὶ πὼς παίζανε καλὰ μαζί.

Μιὰ μέρα τοῦ εἶπε ἡ μαμά:

— Τὴν ἀγαπᾶς πολὺ τὴ Μάρθα;

Κι ὁ Σβὲν τέντωσε τὸ κάτω ἀχεῖλι κι ἀπάντησε:

— Δὲν ξέρεις πὼς ἡ Μάρθα εἶναι ἀρραβωνιαστικιά μου;

— Μὰ αὐτὸ δὲ μοῦ τὸ εἶπες, ἀπάντησε σοβαρὰ ἡ μαμά.

— Πρέπει ὅμως νὰ τὸ ξέρῃς· θὰ παντρευτοῦμε, εἶπε ὁ Σβέν.

— Πότε θὰ παντρευτῆτε; ρώτησε ἡ μαμά.

— Ἅμα μεγαλώσουμε, ἀπάντησε ὁ Σβέν.

Ὁ Σβὲν εἶταν εὐχαριστημένος ποὺ εἶχε ἀρραβωνιαστικιὰ κ' εἴτανε τῶραιότερο θέαμα, ποὺ μπορεῖ νὰ φανταστῇ κανείς, ὅταν τὰ δυὸ παιδιὰ πιασμένα χέρι χέρι περνοῦσαν τὴν αὐλὴ κι ὁ ἥλιος ἔπαιζε στὰ

σγουρὰ μαλλιά τους, ἢ ὅταν ὁ Σδὲν ἔσερνε τὴ Μάρθα στὸ μικρό της καροτσάκι καὶ γύριζε πίσω ἀδιάκοπα νὰ τὴ βλέπῃ.

Κάποτε ὅμως μαλλώνανε καὶ τότε ὁ Σδὲν κατέβαζε τὰ μοῦτρα κ' ἐρχότανε κ' ἔλεγε τῆς μαμᾶς πὼς ἡ Μάρθα εἶναι κακή.

Κ' ἡ μαμὰ τοῦ ἀπαντοῦσε :

— Ναί, μὰ ἀφοῦ θὰ τὴν παντρευτῇς, πρέπει νὰ τὰ ξαναφτιάσῃς μαζί της.

— Δὲ θὰ τὴν παντρευτῶ, ἔλεγε ὁ Σδέν.

Ὡστόσο ξαναφιλιώνανε, τὰ συμβιβάζανε, φιλιόντανε καὶ παίζανε καλήτερα ἀπὸ πρίν.

Ἐννοεῖται πὼς ἡ μαμὰ ἀγαποῦσε τὴν ἀρρεβωνιαστικιὰ τοῦ Σδὲν τουλάχιστο ὅσο κι αὐτὸς κι ὅταν ἐρχότανε κ' ἤθελε νὰ πάρῃ τὸ Σδὲν κι ὁ Σδὲν δὲν ἤθελε νἀφήσῃ τὴ Μάρθα, τότε ἡ μαμὰ ἔπαιρνε καὶ τοὺς δυὸ ἀρρεβωνιασμένους ἀπὸ τὸ χέρι κ' ἔπαιζε μαζί τους καὶ γινότανε ἡ ἐμπιστεμένη τους. Ναί, φοβοῦμαι πὼς μιλοῦσε μαζί τους γι' ἀγάπη καὶ γιὰ γάμο, γιατί γνώριζε τὴ γλῶσσα τους, ὅσο κανένας ἄλλος κ' ἴσως ἀκόμα μὲ τὴ δύναμη, ποὺ εἶχε ἡ φαντασία της, εἶχε ἀρχίσει νὰ αἰστάνεται πὼς εἶναι πεθερά.

Δὲν ὠφελοῦσε τίποτες ἀνίσως δοκίμαζε κανεὶς νὰ πάρῃ τὴν ἀγάπη τοῦ Σδὲν ἀπὸ τὴν ἀστεία ὄψη της. Ὁ Οὔλοφ γελοῦσε ἐννοεῖται μὲ τὸ μικρὸ ἀδερφὸ καὶ προσπαθοῦσε νὰ τὸν πείσῃ πὼς ἕνας ἀληθινὸς ἄντρας δὲ σκοτίζεται πολὺ μὲ τὰ κορίτσια. Κι ὁ Σδάντε, ποὺ στὸ σημεῖο αὐτὸ εἶχε λιγότερο καθαρὴ τὴ συνείδηση, ἤθελε νὰ πειράζῃ τὸ μικρὸ ἀδερφὸ λέγοντάς του πὼς εἶναι μικρὸς ἀκόμα.

Ὁ Σδὲν στενοχωρεμένος ἔτρεχε στὴ μαμά. Κ' ἡ μαμὰ τοῦ ἔλεγε πὼς δὲν ἔπρεπε νὰ τὸν μέλῃ τί λέ-

γανε τὰ μεγάλα ἀδέρφια καὶ πὼς δὲν εἶναι καθόλου κωμικὸ νἀγαπᾷ τὴ Μάρθα, ἀδιάφορα ἂν εἶναι μικρὸς ἢ μεγάλος.

Ἔτσι ἡσύχαζε ὁ Σδὲν καὶ δὲν ἄφινε νὰ θολώνεται περσότερο ἡ εὐτυχία του. Εἶτανε τόσο σοβαρὸς μέσα στὴ χαρά του, ὥστε δὲν ἐννοοῦσε πὼς εἶτανε δυνατὸ νἀστειεύεται κανεὶς γιὰ ἕνα τέτοιο πρᾶμα καὶ γι' αὐτὸ δὲν τὸ κρατοῦσε μυστικό. Ὅταν κανεὶς μεγάλος τονὲ ρωτοῦσε, ἂν εἶναι ἀλήθεια πὼς ἔχει ἀρρεβωνιαστικιά, ὁ Σδὲν ἀπαντοῦσε «ναὶ» ἀπερίφραστα κ' ἔτρεχε ἀμέσως κ' ἔπαιζε μαζί της, σὰ νὰ ἤθελε νὰ ρωτήσῃ μ' αὐτὸ τὸν κόσμο, ἂν δὲν εἶναι ἀλήθεια ὡραία καὶ χαριτωμένη, σὰ μιὰ πραγματικὴ ἀρρεβωνιαστικιά.

Ναί, γενικὰ ὁ τρόπος τοῦ Σδὲν εἶτανε τέτοιος, ὥστε πάψανε νἀστειεύουνται μαζί του· κι αὐτὰ τἀδέρφια ἀκόμα τὸν ἀφήσανε πιὰ ἥσυχο.

Μιὰ μέρα ὅμως δὲν ξέρω πῶς κατέβηκε τοῦ Οὔλοφ νὰ τοῦ πῇ πὼς ἔχει μακριὰ μαλλιὰ σὰν κορίτσι. Αὐτὸ τὸ εἶχε ἀκούσει ὁ Σδὲν καὶ πρίν, μὰ δὲν τὸν ἔννοιασε.

Τώρα ὅμως ὁ μεγάλος ἀδερφὸς πρόστεσε :

— Μὰ δὲν πηγαίνει πιά, ἀφοῦ ἔχεις ἀρρεβωνιαστικιά.

Κι αὐτὸ ἔκαμε βαθειὰ ἐντύπωση τοῦ Σδέν.

Ἀπὸ τὴν ἡμέρα αὐτὴ δὲν ἔπαψε νὰ τυραννῇ τὴ μαμὰ γιὰ τὰ μαλλιά του.

— Θέλω νὰ ἔχω τὰ μαλλιὰ σὰν τἄλλα ἀγόρια, ἔλεγε.

Δὲν ὠφέλησε πὼς ἡ μαμὰ τὸν παρακάλεσε νὰ μὴν τονὲ νοιάζῃ τί λέγανε τὰ μεγάλα ἀδέρφια. Δὲν ὠφέλησε ἀκόμα πὼς τὸν παρακάλεσε νἀφήσῃ τὰ μαλλιά του γιὰ χάρη τῆς μαμᾶς, ποὺ τἀγαποῦσε τόσο. Ὁ Σδὲν ἐπίμενε πὼς πρέπει νὰ τὰ κόψουν.

σγουρὰ μαλλιά τους, ἢ ὅταν ὁ Σὲν ἔσερνε τὴ Μάρθα στὸ μικρό της καροτσάκι καὶ γύριζε πίσω ἀδιάκοπα νὰ τὴ βλέπῃ.

Κάποτε ὅμως μαλλώνανε καὶ τότε ὁ Σὲν κατέβαζε τὰ μοῦτρα κ' ἐρχότανε κ' ἔλεγε τῆς μαμᾶς πὼς ἡ Μάρθα εἶναι κακή.

Κ' ἡ μαμὰ τοῦ ἀπαντοῦσε :

— Ναί, μὰ ἀφοῦ θὰ τὴν παντρευτῇς, πρέπει νὰ τὰ ξαναφτιάσῃς μαζί της.

— Δὲ θὰ τὴν παντρευτῶ, ἔλεγε ὁ Σὲν.

Ὡστόσο ξαναφιλιώνανε, τὰ συμβιβάζανε, φιλιόντανε καὶ παίζανε καλήτερα ἀπὸ πρίν.

Ἐννοεῖται πὼς ἡ μαμὰ ἀγαποῦσε τὴν ἀρρεβωνιαστικιὰ τοῦ Σὲν τουλάχιστο ὅσο κι αὐτὸς κι ὅταν ἐρχότανε κ' ἤθελε νὰ πάρῃ τὸ Σὲν κι ὁ Σὲν δὲν ἤθελε νἀφήσῃ τὴ Μάρθα, τότε ἡ μαμὰ ἔπαιρνε καὶ τοὺς δυὸ ἀρρεβωνιασμένους ἀπὸ τὸ χέρι κ' ἔπαιζε μαζί τους καὶ γινότανε ἡ ἐμπιστεμένη τους. Ναί, φοβοῦμαι πὼς μιλοῦσε μαζί τους γι' ἀγάπη καὶ γιὰ γάμο, γιατί γνώριζε τὴ γλώσσα τους, ὅσο κανένας ἄλλος κ' ἴσως ἀκόμα μὲ τὴ δύναμη, ποὺ εἶχε ἡ φαντασία της, εἶχε ἀρχίσει νὰ αἰστάνεται πὼς εἶναι πεθερά.

Δὲν ὠφελοῦσε τίποτες ἀνίσως δοκίμαζε κανεὶς νὰ πάρῃ τὴν ἀγάπη τοῦ Σὲν ἀπὸ τὴν ἀστεία ὄψη της. Ὁ Οὔλοφ γελοῦσε ἐννοεῖται μὲ τὸ μικρὸ ἀδερφὸ καὶ προσπαθοῦσε νὰ τὸν πείσῃ πὼς ἕνας ἀληθινὸς ἄντρας δὲ σκοτίζεται πολὺ μὲ τὰ κορίτσια. Κι ὁ Σβάντε, ποὺ στὸ σημεῖο αὐτὸ εἶχε λιγότερο καθαρὴ τὴ συνείδηση, ἤθελε νὰ πειράζῃ τὸ μικρὸ ἀδερφὸ λέγοντάς του πὼς εἶναι μικρὸς ἀκόμα.

Ὁ Σὲν στενοχωρεμένος ἔτρεχε στὴ μαμά. Κ' ἡ μαμὰ τοῦ ἔλεγε πὼς δὲν ἔπρεπε νὰ τὸν μέλῃ τί λέ-

γανε τὰ μεγάλα ἀδέρφια καὶ πὼς δὲν εἶναι καθόλου κωμικὸ νἀγαπᾷ τὴ Μάρθα, ἀδιάφορα ἂν εἶναι μικρὸς ἢ μεγάλος.

Ἔτσι ἡσύχαζε ὁ Σὲν καὶ δὲν ἄφινε νὰ θολώνεται περσότερο ἡ εὐτυχία του. Εἴτανε τόσο σοβαρὸς μέσα στὴ χαρά του, ὥστε δὲν ἐννοοῦσε πὼς εἴτανε δυνατὸ νἀστειεύεται κανεὶς γιὰ ἕνα τέτοιο πρᾶμα καὶ γι' αὐτὸ δὲν τὸ κρατοῦσε μυστικό. Ὅταν κανεὶς μεγάλος τονὲ ρωτοῦσε, ἂν εἶναι ἀλήθεια πὼς ἔχει ἀρρεβωνιαστικιά, ὁ Σὲν ἀπαντοῦσε «ναὶ» ἀπερίφραστα κ' ἔτρεχε ἀμέσως κ' ἔπαιζε μαζί της, σὰ νὰ ἤθελε νὰ ρωτήσῃ μ' αὐτὸ τὸν κόσμο, ἂν δὲν εἶναι ἀλήθεια ὡραία καὶ χαριτωμένη, σὰ μιὰ πραγματικὴ ἀρρεβωνιαστικιά.

Ναί, γενικὰ ὁ τρόπος τοῦ Σὲν εἴτανε τέτοιος, ὥστε πάψανε νἀστειεύουνται μαζί του· κι αὐτὰ τἀδέρφια ἀκόμα τὸν ἀφήσανε πιὰ ἥσυχο.

Μιὰ μέρα ὅμως δὲν ξέρω πῶς κατέβηκε τοῦ Οὔλοφ νὰ τοῦ πῇ πὼς ἔχει μακριὰ μαλλιὰ σὰν κορίτσι. Αὐτὸ τὸ εἶχε ἀκούσει ὁ Σὲν καὶ πρίν, μὰ δὲν τὸν ἔννοιασε.

Τώρα ὅμως ὁ μεγάλος ἀδερφὸς πρόστεσε:

— Μὰ δὲν πηγαίνει πιά, ἀφοῦ ἔχεις ἀρρεβωνιαστικιά.

Κι αὐτὸ ἔκαμε βαθειὰ ἐντύπωση τοῦ Σέν.

Ἀπὸ τὴν ἡμέρα αὐτὴ δὲν ἔπαψε νὰ τυραννῇ τὴ μαμὰ γιὰ τὰ μαλλιά του.

— Θέλω νὰ ἔχω τὰ μαλλιὰ σὰν τἄλλα ἀγόρια, ἔλεγε.

Δὲν ὠφέλησε πὼς ἡ μαμὰ τὸν παρακάλεσε νὰ μὴν τονὲ νοιάζῃ τί λέγανε τὰ μεγάλα ἀδέρφια. Δὲν ὠφέλησε ἀκόμα πὼς τὸν παρακάλεσε νἀφήσῃ τὰ μαλλιά του γιὰ χάρη τῆς μαμᾶς, ποὺ τἀγαποῦσε τόσο. Ὁ Σὲν ἐπίμενε πὼς πρέπει νὰ τὰ κόψουν.

— Δὲ θέλω νὰ φαίνουμαι σὰν κορίτσι, ἔλεγε.

Ἡ μαμὰ λυπότανε καὶ μὲ τὴν ἰδέα μόνο πὼς μποροῦσε κανεὶς νἀγγίξῃ τὰ ὡραῖα μαλλιά.

— Δὲν μπορῶ νὰ φανταστῶ τὸ παιδὶ χωρὶς τὰ σγουρὰ μαλλιά του, ἔλεγε.

Τὸν ἔπαιρνε στὴν ἀγκαλιά της, τοῦ ψιθύριζε, τοῦ μιλοῦσε, τὸν ἱκέτευε. Μὰ ὁ Σδὲν δὲν μποροῦσε νὰ πειστῇ. Παρακαλοῦσε τόσο κ' εἴτανε τόσο συγκινητικός, ποὺ τέλος κατώρθωσε νὰ τοῦ γίνῃ τὸ θέλημα.

Ἦρθε μέσα στὴν κάμαρά μου μὲ τὸ κόκκινο καπελάκι του, μὲ τὸ ἄσπρο φόρεμα κυματιστὸ γύρω στὶς μικρὲς γαμπίτσες.

— Πάω στὴν πόλη νὰ κόψω τὰ μαλλιά, φώναξε.

Εἴτανε γεμάτος ζῆλο κ' εὐχαρίστηση κι ὅταν κάθησε στὸ τραῖνο, φλυαροῦσε ἀκατάπαυτα καὶ γύρισε κ' εἶπε ἑνὸς ἀγνωστου ἡλικιωμένου κυρίου, ποὺ δὲν τὸν εἶδε ποτὲ στὴ ζωή του, πὼς πηγαίνει στὴν πόλη νὰ τοῦ κόψουν τὰ μακριὰ μαλλιά.

Ὁ ξένος κύριος σήκωσε τὰ μάτια ἀπὸ τὴν ἐφημερίδα, ἔρριξε στὸ παιδὶ ἕνα ξεχασμένο ἀδιάφορο βλέμμα καὶ ξακολούθησε νὰ διαβάζῃ.

Ὁ Σδὲν νόμισε πὼς ὁ κύριος δὲν ἄκουσε καὶ ξαναεῖπε γιὰ νὰ τοῦ ἐξηγήσῃ :

— Θὰ κόψω τὰ μαλλιά μου γιὰ νὰ μὴ φαίνουμαι σὰν κορίτσι.

Μὰ ὁ ξένος κύριος κρύφτηκε πίσω ἀπὸ τὴν ἐφημερίδα του καὶ ψιθύρισε κάτι, ποὺ ἔκανε τὴ μαμὰ νὰ πῇ τοῦ ἀγαπημένου της νὰ σωπάσῃ.

Ἔπειτα ἔμεινε ἄφωνος ὁ Σδὲν σ' ὅλον τὸ δρόμο καὶ καθότανε ὅλως διόλου ἀκίνητος, σὰ νὰ στοχαζό-

τανε κάτι. Φαινότανε τόσο ἀνόρεχτος, ὥστε ἡ μαμὰ τὸν πῆρε στὴν ἀγκαλιά της καὶ τονὲ χάδεψε καὶ θύμωσε μὲ τὸν ἡλικιωμένον κύριο, ποὺ δὲν ἔνοιωσε πὼς ὁ μικρὸς καθόταν ἐκεῖ λυπημένος γιατὶ ὁ κόσμος δὲ νοιαζότανε πὼς ἕνα μικρὸ παιδάκι εἶναι χαρούμενο.

Ὁ Σδὲν δὲ μιλοῦσε ἅμα βγῆκε στὸ δρόμο· ἔπειτα ὅμως εἶπε ψιθυριστά, σὰ νὰ εἶχε φόβο μὴν τὸν ἀκούσῃ κανείς :

— Αὐτὸς δὲν εἶτανε βέβαια εὐγενὴς κύριος.

— Ναί, μὰ βλέπεις, δὲν τονὲ γνωρίζεις, Σδέν, τοῦ εἶπε ἡ μαμά.

— Μποροῦσε ὅμως νὰ εἶναι εὐγενής, εἶπε ὁ Σδέν.

— Μὰ τὰ παιδιὰ δὲν πρέπει νὰ μιλοῦνε στοὺς ξένους, τοῦ παρατήρησε ἡ μαμά.

— Νόμιζα πὼς θὰ χαιρότανε νἀκούσῃ πὼς δὲ θὰ φαίνουμαι πιὰ σὰν κορίτσι.

Ἄμοιρο παιδάκι! συλλογίστηκε ἡ μαμὰ καὶ θύμωσε πάλι μέσα της, ὅταν στοχάστηκε ὅλους τοὺς σκυθρωποὺς ἀνθρώπους, ποὺ σβήνουν τὴ χαρὰ τῶν παιδιῶν. Ἄμοιρο παιδί! Ποιά θὰ εἶναι μιὰ μέρα ἡ τύχη σου στὸν κόσμο;

Καὶ γιὰ νὰ παρηγορήσῃ σωστὰ τὸ Σδὲν καὶ νὰ ξαναφέρῃ τὴ χαρά του, εἶπε :

— Εἶτανε κακός, πολὺ κακὸς κύριος· ἀλήθεια.

Τότε ἄστραψε πάλι ἀπὸ χαρὰ ὁ Σδὲν κ' ἡ λύπη του σβήστηκε, γιατὶ μποροῦσε νὰ πιστεύῃ πὼς μόνο κακοὶ ἄνθρωποι κάνουνε τέτοιο πρᾶμα. Τοῦ κόψανε τὰ μαλλιὰ κ' ἡ μαμὰ τὸν πῆγε στὸ ζαχαροπλαστεῖο. Τοῦ ἔδωσε γλυκίσματα κι ὁ Σδὲν εἶταν ὑπερευχαριστημένος γιατὶ νόμιζε πὼς ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖ ξέρανε πὼς πρώτη φορὰ ἔκοψε τὰ μαλλιά του. Ἔπειτα γύρισε μὲ τὴ μαμὰ στὸ σπίτι κι ὅταν φτάσανε στὴν

αὐλή, ἄφησε τὸ χέρι της κ' ἔτρεξε ὅσο μποροῦσε γλήγορα μέσα στὸν μπαμπά.

Στάθηκε μπρὸς στὸ τραπέζι, ἔβγαλε τὸ καπέλο του καὶ λησμόνησε πὼς δὲν ἔπρεπε νὰ ἐνοχλῇ τὸν μπαμπὰ ὅταν ἐργάζεται. Στάθηκε ἄφωνος μὲ τὸ καπέλο στὸ χέρι κι ὅλο τὸ σῶμα του εἴτανε σὲ κίνηση ἀπὸ τὴν περιέργεια νἀκούσῃ τὶ θὰ ἔλεγε ὁ μπαμπάς. Ναί, τὰ μάτια του μεγαλώσανε τόσο, ποὺ φαινότανε σὰ νὰ μὴν εἴταν ὅλος ἄλλο τίποτε ἀπὸ μάτια.

Ὁ μπαμπὰς κοίταζε καὶ κοίταζε καὶ μάντευε πὼς θὰ εἶχε γίνει κάτι περίεργο. Τέλος ἔνοιωσε καὶ τότε ἔπρεπε νὰ σηκώσῃ τὸ μικρὸν ψηλὰ καὶ νὰ τὸν ξαναβάλῃ κάτω.

— Τώρα ἔγινε ὁ Σὲν σωστὸ ἀγόρι, εἶπε ὁ μπαμπάς.

Καὶ μὲ τὸ πιστοποιητικὸ αὐτὸ τοῦ ἀρρενωποῦ του ἔτρεξε ὁ Σὲν νὰ τονὲ δοῦνε τὰ μεγάλα ἀδέρφια καὶ νὰ τὸν τονὲ θαυμάσῃ ἡ Μάρθα.

7

Τὸ καλοκαίρι, ποὺ ἄρχισε σὲ μιὰ τόσο γελαστὴ τοποθεσία, ἔπρεπε νὰ συνεχιστῇ στὰ δυτικὰ ἀκρογιάλια κι ὁ λόγος εἴτανε πὼς μὲ τραβοῦσε κεῖ μιὰ ἐπιθυμία δυνατότερη παρότι μπορῶ νὰ τὴν περιγράψω.

Ἀδύνατο νὰ πῶ πὼς ἤρθε μέσα μου ὁ παράλογος αὐτὸς πόθος. Ἴσως νὰ εἴταν ἀφορμὴ πὼς πέρασα ἕνα καλοκαίρι ἐκεῖ ὅταν εἶμουνα παιδὶ κ' εἶναι βέβαια ἀρκετὰ ἀβέβαιο τὶ μέρος παίζουν αὐτὲς οἱ ἔστω παροδικὲς δυνατὲς ἐντύπωσες τῆς παιδικῆς ἡλικίας στὴ μόρφωση τῶν αἰστημάτων, ποὺ ἐπηρεάζουν τὴν κατοπινὴ ζωή μας.

Καὶ μὲ μοῦ φαίνεται παράξενο πὼς ἡ ἀνάμνηση τῶν

ἡμερῶν αὐτῶν κρατήθηκε τόσο ζωηρὴ περσότερο ἀπὸ τριάντα χρόνια. Εἴμουνα δηλαδὴ τότε μόλις ἕξι χρονῶν κ' οἱ θύμησες τῆς ἡλικίας αὐτῆς σβήνουνε πάντα ἔξω ἀπὸ κεῖνες, ποὺ δένουνται μὲ τὸ σπίτι, ὅπου ζήσαμε χρόνια ὁλάκερα. Ὅλον τὸν καιρὸ ἔπειτα ἔβλεπα μπροστά μου τὴ θάλασσα, ἔτσι ὅπως τὴν εἶχα δεῖ τότε. Τὴν εἶχα δεῖ μὲ τεράστια κύματα μεγαλωμένα ἀπὸ τὴν παιδικὴ φαντασία ὡς τὸ ἀφάνταστο. Εἶχα δεῖ τὰ φύκια, τὶς μέδουσες καὶ τὰ θαλασσινὰ ἀστεράκια, ὁλάκερη τὴν πλούσια ζωὴ τοῦ βυθοῦ στοὺς ρηχοὺς κόρφους καὶ κοντὰ στοὺς σταχτιοὺς σκοπέλους. Εἶχα δεῖ βράχους γυμνοὺς νὰ ὑψώνουνται ἁπάνω ἀπὸ τὸ κῦμα, ποὺ ἔσπαζε στὰ πόδια τους, κ' αἰστάνθηκα νὰ ξυπνᾷ μέσα μου ἡ παράξενη θύμηση μιᾶς μεγάλης τρικυμίας, ποὺ χτυποῦσε μὲ σωροὺς ἄμμο τὸ εὐαίσθητο παιδικὸ πρόσωπό μου.

Εἶναι παράξενο πὼς κρατεῖ κανεὶς τόσον καιρὸ μιὰ τέτοια θύμηση κι ἀκόμα πιὸ παράξενο πὼς μπορεῖ αὐτὴ κ' ἐνεργεῖ μὲ τόση δύναμη μὲς τὴν ψυχή μας. Μιὰ τέτοια θύμηση εἶναι γεμάτη νοσταλγικὴ μελαγχολία, ποὺ μοιάζει μὲ τὄνειρο τῆς κόρης, ποὺ περιμένει τὸν ἱππότη νἀρθῇ μιὰ μέρα καὶ νὰ σκύψῃ νὰ τῆς ψιθυρίσῃ ταξίματα ὑπερβολικῆς εὐτυχίας. Ἡ μελαγχολία αὐτὴ μοιάζει μὲ τὸ αἴστημα τοῦ νέου, ποὺ ἀκούει στὶς φλέβες του τὰ μηνύματα θριάμβων ποὺ προσμένει. Ναί, μοιάζει ἴσως περσότερο μὲ τὴν ἥσυχη πίστη γιὰ τὸ μέλλον, ποὺ ζεῖ στὴν ψυχὴ ἀντρῶν, ποὺ μέσα τους δὲν πεθαίνει ποτὲ ὅλως διόλου ὁ νέος. Ζοῦσε καὶ στὴ δική μου ψυχὴ σὰ νοσταλγία καὶ περάσανε δεκάδες χρόνια ὅσο νὰ μπορέσω νἀκούσω τὸ μήνυμά της.

Ὅταν ὅμως ὕστερ' ἀπὸ πολλὰ χρόνια μποροῦσα νὰ

γνωρίζω πιὰ πῶς μοῦ εἶτανε δυνατὸ νἀπολάψω ἕνα καλοκαίρι κοντὰ στὴ θάλασσα, τότε εἶταν ἡ γυναίκα μου ποὺ μ' ἔκανε νὰ φοβοῦμαι πῶς ὅλη ἡ χαρά μου θὰ ἔλιωνε σ' ἕναν καπνό. Ἡ γυναίκα μου δὲν εἶχε δεῖ ποτὲ τὰ δυτικὰ ἀκρογιάλια κ' ἤξερα πῶς εἶχε ἕνα εἶδος ἀντιπάθεια γιὰ ὅλο τὸ ταξίδι κ' εἶπε τὸ ναὶ μονάχα γιατὶ ἔνοιωσε πῶς ἡ παραμικρότερη ἀντίσταση θὰ μὲ λυποῦσε. Τὸ γνώριζα αὐτό, γιατὶ μιὰ μέρα εἶπε : «Δὲν μπορῶ νὰ φανταστῶ ἕνα καλοκαίρι, ποὺ δὲ βλέπει κανεὶς δέντρα».

Κ' ἔνοιωσα καλὰ πῶς μὲ τὰ λόγια αὐτὰ ποὺ τῆς ξεφύγανε, πρόδωσε μιὰν ἀντιπάθεια γιὰ ὅλο τὸ ταξίδι αὐτό, μιὰν ἀντιπάθεια ποὺ εἶτανε ριζωμένη τόσο βαθιὰ ὥστε νὰ φοβᾶται κ' ἡ ἴδια πῶς δὲ θὰ μποροῦσε νὰ τὴ νικήσῃ. Ἀφοῦ ὅμως εἶδε πῶς τὴν παρατήρησα, ἔκαμε τὸ καθετὶ γιὰ νὰ ἐξαλείψῃ αὐτὰ τὰ λόγια ἀπὸ τὴ θύμησή μου. Μὰ δὲν τὸ κατώρθωσε κι ἄρχισα νὰ αἰστάνουμαι μιὰ στενοχώρια ὅταν στοχαζόμουνα τὴ θάλασσα, ποὺ τὴν ποθοῦσα τόσο.

Ὅλο αὐτὸ τὸ πρᾶμα δὲν εἶτανε γιὰ μὲ οὔτε τόσο ἀσήμαντο οὔτε τόσο μωρό, ὅσο φαίνεται ἴσως. Κανένας δὲν μπορεῖ νὰ αἰστανθῇ πραγματικὴ χαρὰ ὅταν σμίγουνε μ' αὐτὴ παραφωνίες κ' ἡ χειρότερη παραφωνία, ποὺ μποροῦσα νὰ φανταστῶ, εἶτανε πῶς ἡ γυναίκα μου δὲ μοιραζότανε τὴ χαρά μου. Εἴμουνα συνηθισμένος νὰ μὴ μένω ποτὲ μόνος οὔτε στὴ χαρὰ οὔτε στὴ θλίψη καὶ γινόμουνα ἔξω φρενῶν ὅταν ἔβλεπα τώρα πῶς ἔμενα μόνος μὲ τὸν πόθο μου.

Ἤθελα νὰ πραγματοποιηθῇ τὄνειρό μου κι ἀγωνιζόμουνα γι' αὐτὸ μὲ τὸν ἴδιο ζῆλο, ὅπως τότε ποὺ πίστευα πῶς εἶχα χάσει τὴν ἀγάπη τῆς γυναίκας μου κι ἀγωνιζόμουνα νὰ τὴν ξαναποχτήσω. Μέρα καὶ νύχτα

στοχαζόμουνα τί μποροῦσα νὰ κάμω γιὰ νὰ ξεφύγω τὸν κίντυνο ποὺ φοβόμουνα πὼς θὰ μοῦ τάραζε τὴ χαρὰ τοῦ καλοκαιριοῦ καὶ τέλος νόμισα πὼς βρῆκα τὸ μέσο. Πρότεινα δηλαδὴ μιὰ μέρα τῆς γυναίκας μου νὰ κάμουμε τὸ γῦρο ὅλης τῆς Σουηδίας ὡς τοὺς δυτικοὺς γιαλοὺς καὶ τὸ ἔκαμα γιατί ἤθελα νὰ τὴ νικήσω. Αἰστανόμουνα πὼς θἀνοίγαμε μεταξύ μας ἕναν ἀγώνα καὶ δὲν ἤθελα νὰ βγῶ νικημένος ἀπ' αὐτόν. Ἤθελα νἀναγκάσω τὴ γυναίκα μου νἀγαπήσῃ τὴ θάλασσα καὶ νόμιζα πὼς ὁ τρόπος, ποὺ βρῆκα, εἶταν ὁ καλήτερος ποὺ μποροῦσε νὰ σκεφτῇ ἕνας ἄνθρωπος. Ἡ σειρὰ τῶν στοχασμῶν μου εἶταν ἡ ἑξῆς : «Ὁ δρόμος περνᾶ μὲς ἀπὸ τὰ βραχόνησα τῆς Στοκχόλμης, πλέοντας πλάϊ σ' ὅλο τὸ θαυμαστὸ ἀνατολικὸ γιαλό. Σιγὰ σιγά, χωρὶς νὰ τὸ νοήσῃ, θὰ βρεθῇ ἡ Ἑλσα ἀπὸ τὴ γελαστὴ φύση τῶν ἀνατολικῶν γιαλῶν στὴν ξερὴ τῶν δυτικῶν κι ἀσυναίσθητα θὰ τῆς ἐπιβληθῇ τὸ μεγαλεῖο τους, ποὺ ξεπερνᾶ κάθε ἄλλο μεγαλεῖο».

Ὡστόσο δὲν μπορῶ νὰ πῶ πὼς στὸ ταξίδι αὐτὸ ἔγινε κάτι, ποὺ νὰ μὲ κάμῃ νὰ πιστέψω πὼς τὸ σχέδιό μου εἶχε τὴν ἐπιτυχία ποὺ πιθυμοῦσα. Ἡ γυναίκα μου εἶταν εὐχαριστημένη, ὅπως πάντα ὅταν ταξίδευε στὴ θάλασσα, χωρὶς ὅμως νὰ δείχνῃ πὼς τὸ ταξίδι ἔδινε κάποια ὡρισμένη διεύθυνση στοὺς στοχασμούς της. Ὅλη ἡ ἱστορία εἶτανε γι' αὐτὴ ἕνα μακρινὸ θαλασσινὸ ταξίδι, τώραιότερο ποὺ ἔκανε, τίποτε ὅμως περσότερο.

Ὅλο τὸ διάστημα βρισκόμουνα σὲ φοβερὴ ἔνταση καὶ τὸ θάρρος μου ἄρχισε νὰ πέφτῃ ὅταν περάσαμε τὴν Γκαίτεμποργ καὶ εἶδα τὸν ἀφρὸ τῆς θάλασσας νὰ σπάζῃ στἀγαπημένα μου περιγιάλια.

Φυσοῦσε δυνατὸς ἀέρας καὶ φυσικὰ τὴ στιγμὴ αὐτὴ

κάθε ἄλλο εἴτανε παρὰ εὐχάριστος, ὄχι τόσο γιατὶ ἔκανε ἐνοχλητικὸ τὸ ταξίδι, ὅσο γιατὶ μιὰ τρικυμία στὰ δυτικὰ ἀκρογιάλια δὲν εἶναι τὸ καταλληλότερο μέσο νὰ σβήσῃ μιὰν ἀντιπάθεια πρὸς τὴ θάλασσα, ὅταν ὑπάρχει. Παρατηροῦσα ὅλη τὴν ὥρα τὴν γυναίκα μου καὶ τὴν παρατηροῦσα ἀπὸ τὸ πλευρό, ἐνῶ τὸ βαπόρι ἀνέβαινε ψηλὰ στὰ κύματα καὶ κεῖνα πλημμυρίζανε τὸ κατάστρωμα ἀπὸ τὴν καρίνα ὡς τὸ τιμόνι. Μὰ δὲν μποροῦσα νἀνακαλύψω τίποτε, ποὺ νὰ ἔδινε τὴν ἀπάντηση στὸ ἄφωνο ρώτημά μου. Ὅπως καθόταν ἐκεῖ καὶ κοίταζε τὰ μαῦρα νερά, μοῦ φαινότανε ἀπλησίαστη καὶ μέσα μου κράζαν ἑκατὸ ἀντιφατικὲς φωνές, ποὺ μαζεύαν ὅλη τὴ δυναμή τους γιὰ νὰ φτάσουνε στὴν καρδιὰ καὶ στὴ συμπάθειά της.

Μὰ ὅπως καθόμουν ἐκεῖ, ἄρχισε νὰ φεύγῃ ἡ ἀνησυχία μου καὶ δίχως νὰ μ' ἐνοχλῇ κανένας δισταγμὸς καὶ δίχως καμιὰ νευρικότητα ἔβλεπα πρώτη φορὰ τὴ φύση τῶν δυτικῶν γιαλῶν. Μὲ γέμιζε μ' ἕνα αἴσθημα, ἱερὸ μπορῶ νὰ πῶ, καὶ μπρὸς σ' αὐτὸ χανόντανε ὅλα τἄλλα.

Τὸ πλοῖο χόρευε ἀπάνω στὴν ταραγμένη θάλασσα καὶ μπρὸς στὴν πλώρη του, ξεχώριζε ἡ σκιαγραφία ἑνὸς μακριοῦ νησιοῦ, ποὺ σημαδευότανε σ' ἕνα βάθος ἀπὸ σύννεφα ποὺ κυνηγοῦσαν ἕνα τἄλλο. Ὅσο σιμώναμε πρὸς τὸ νησί, τόσο πιὸ δυνατὰ μὲ φλόγιζε βαθιά μου ἡ χαρὰ τοῦ πόθου, ποὺ τὸν ἔθρεφα τόσα χρόνια καὶ ποὺ τώρα ἔμελλε νὰ πληρωθῇ. Κατεβήκαμε στὴν ἀποβάθρα καὶ μ' ἕνα βλέμμα ἀχόρταστο ἀγκάλιασα ὅλα γύρω μου. Εἶδα τὶς ἀποβάθρες, τὰ παραπήγματα τῶν πλοίων, ὅλα τὰ μικρὰ χτίρια, ποὺ λάμποντας μὲ τἀνοιχτὰ χρώματά τους, στρυμωνόντανε στὴν πλαγιὰ τοῦ γυμνοῦ βουνοῦ. Στὸ λιμάνι χοροπηδοῦσαν οἱ βάρκες ἡ μιὰ κοντὰ στὴν ἄλλη κι ἀπάνω στοὺς βρά-

χους ξηραινόντανε στὸν ἥλιο σωροὶ ψάρια. Ἔξω σ' ἕνα ἀκρωτήρι τοῦ νησιοῦ στεκόντανε μαζεμένοι μερικοὶ ἄντρες μὲ πισσωμένα φορέματα, μὲ ναυτικὰ κασκέτα καὶ ψηλὰ ποδήματα καὶ ταχτοποιοῦσαν ἀργὰ καὶ προσεχτικὰ ἕνα σωρὸ μεγάλα ψάρια, ποὺ πρώτη φορὰ τὰ ἔβλεπα.

Ὁ δυνατὸς ἀέρας χτυποῦσε τὸ πρόσωπό μου καὶ τὰ μάγουλα, καὶ γύρω μου ἄκουγα ἕναν κρότο σὰν ἀπὸ βροντεροὺς καταρράχτες, ποὺ τοὺς δέρνουν ἄγριοι ἄνεμοι. Εἶδα τὶς γραμμὲς τῶν βράχων νὰ χάνουνται γλαυκόμαυρες στὸ μάκρος, ἐνῶ ἡ μπόρα κυνηγοῦσε μὲ λύσσα τὰ σύννεφα στὸν οὐρανό, ποὺ ἔλαμπε γαλανὸς ἐκεῖ ὅπου σκιζόντανε τὰ νέφη. Κι ὅταν ἤρθα στὸ μικρὸ λευκοχρισμένο σπίτι μας, ἔξω στὴν ἄκρη ἄκρη τοῦ δυτικοῦ ἀκρωτηριοῦ, μακριὰ ἀπὸ τὶς ἄλλες ἀνθρώπινες κατοικίες, τότε εἶδα πρώτη φορὰ τὴ θάλασσα.

Στάθηκα πολλὴ ὥρα καὶ κοίταζα ἔξω αὐτὴν τὴν θάλασσα, ποὺ κατώρθωσα νὰ τὴ φτάσω τέλος. Κι ὅταν μπῆκα στὴν κάμαρά μας, εἶδα πὼς τὰ δικά μου παράθυρα εἶχαν τὴν ἴδια θέα, ποὺ εἶπα πρωτήτερα, μὲ τὴ διαφορὰ πὼς ἡ θάλασσα φαινόταν ἀπὸ δῶ ἀκόμα σιμότερα. Στάθηκα πάλι ἐκεῖ καὶ δὲν ἤξερα τὶ γινότανε μέσα μου ἐκείνη τὴ στιγμή. Μὰ τὴν ἴδια ὥρα ἔπεσε ἡ ματιά μου στὴ γυναίκα μου. Ἔστεκε στὸ παράθυρο καὶ κοίταζε ἔξω καὶ μιὰ στιγμὴ μοῦ φάνηκε πὼς ἀπὸ τὴν ὥρα, ποὺ πάτησα τὸ νησὶ αὐτό, λησμόνησα ὅλα ὅσα εἶχανε τραβήξει τὴ σκέψη μου τόσον καιρό, ὅλη τὴ νευρικότητα, ὅλους τοὺς ὁϊσταγμούς, τοὺς δόλους, τοὺς ὑπολογισμούς, ὅλον τὸν ἀγώνα νὰ βιάσω τὴ γυναίκα μου νὰ αἰστάνεται ὅπως ἐγώ. Τώρα ἔστεκε κεῖ καὶ δὲν ἤξερα ἂν ἐκείνη τὴ στι-

γμὴ οἱ στοχασμοί μας παλεύανε μεταξύ τους ἢ συναπαντιόνταν.

Τότε ἔστριψε τὸ πρόσωπο κ' εἶδα πὼς τὰ μάτια της εἴτανε δακρυσμένα. Μοῦ ἅπλωσε τὸ χέρι της, τὸ ἔπιασα καὶ σταθήκαμε κεῖ μαζὶ καὶ κοιτάζαμε τὴ θάλασσα. Κάτω ἀπὸ τὰ παράθυρά μας τὰ κύματα κυλοῦσαν ἀπάνω στὶς πέτρες κι ὅτο μακριὰ ἔφτανε τὸ μάτι, ἔβλεπε μόνο τὶς λευκὲς κορφὲς ἀπάνω στὴ σκοτεινὴ ἐπιφάνεια τῆς θάλασσας καὶ τὰ μικρὰ βραχόνησα, ποὺ γύρω τους σπάζανε τὰ κύματα. Σὰν καταρράχτες ἀπὸ λευκὸ ἀφρὸ ὀρθωνόντανε ψηλὰ τὰ κύματα, σπρωγμένα ἀπὸ τὸ βάρος ὁλάκερης τῆς θάλασσας, ποὺ τὰ στρύμωχνε ἀπὸ τὴ δύση. Εἴτανε μιὰ ταραχὴ γεμάτη ἥσυχη δύναμη, μιὰ μεγάλη ἔκρηξη, ποὺ εἶχε κάτι ἀπὸ τὴν ἀναγάλια τῆς ζωῆς.

Ἐμπρὸς στὴν ταραχὴ αὐτὴ ἡ δική μου ἡσύχασε κ' ἐνῶ κρατοῦσα τὸ χέρι τῆς γυναικός μου αἰστάνθηκα πὼς κ' οἱ δυὸ βαδίζαμε πρὸς τὴ θάλασσα καὶ φτάσαμε σ' αὐτὴ ἀπὸ χωριστοὺς δρόμους. Δὲν προφέραμε λέξη, μὰ στεκόμαστε αὐτοῦ πολλὴ ὥρα καὶ μέσα μας πέθαινε ὅ,τι εἶχε ὑπάρξει ἐκεῖ. Ὅταν ἀποκοιμηθήκαμε, ἀκούγαμε ἀκόμα τὸ θόρυβο τοῦ ἀνέμου καὶ τῶν κυμάτων κι ὅταν ἔπαψε ἡ ταραχή, μᾶς ξύπνησε ἡ γαλήνη.

Ἐμπρὸς ἀπὸ τὰ παράθυρά μας ἁπλωνόταν ἡ θάλασσα ἥσυχη καὶ μεγάλη.

8

Τὴν ἀνάμνηση αὐτὴ τὴν εἶχα σημειώσει ἀπὸ χρόνια. Δὲ γνώριζα τότε πὼς θὰ εἶχα νὰ παλέψω μὲ τὴ γυναίκα μου ἕναν ἄλλο μεγαλήτερον ἀγώνα, ἕναν ἀ-

γώνα, ποὺ ὕστερ' ἀπὸ τὸ τέλος του ἡ μοίρα μου εἴτανε νὰ μείνω μόνος κι ὡστόσο ὄχι μόνος, μὲ τὴν ψυχὴ θλιμένη κι ὡστόσο ὄχι χωρὶς ἐλπίδα.

Τώρα βλέπω πῶς καθόμαστε τότε ἀπάνω στὸν ψηλότερο βράχο, ἐμπρὸς ἀπὸ τὸ λευκὸ ἀναπαυτικὸ σπίτι μας. Μὲ μιὰ λαμπράδα, ποὺ πάντα εἶναι νέα, ποὺ ἀλλάζει κάθε βράδι, βυθᾷ ὁ ἥλιος στὴ θάλασσα κι ἀνάμεσά μας εἶναι ὁ Σδέν. Εἶναι ξυπόλυτος καὶ μελαψὸς κ' ἐπειδὴ μὲ τὸ βράδι ψυχραίνει ὁ ἀέρας, χώνει τὰ μικρά του πόδια κάτω ἀπὸ τὸ φόρεμα τῆς μαμᾶς. Παρακαλεῖ νὰ τὸν ἀφήσουμε νὰ μείνῃ ὅσο φαίνεται ἀκόμα ὁ ἥλιος. Τὰ μάτια του κοιτάζουν ξαφνισμένα τὶς τελευταῖες φλογερὲς ἀναλαμπὲς τοῦ ἡλιοῦ, ποὺ χάνεται στὴν ἥσυχα κυματισμένη θάλασσα. Κάθεται κεῖ μὲ τὸ σαγόνι ἀκκουμπημένο στὸ χέρι του, σὰ νὰ συλλογίζεται κάτι σοβαρό, ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ τὸ ἐκφράσῃ μὲ λόγια. Κι ὅταν τέλος ξέρει πῶς πρέπει νὰ πάῃ νὰ κοιμηθῇ, κρεμιέται στὸ λαιμὸ τοῦ μπαμπᾶ καὶ παρακαλεῖ νὰ τὸν φέρω στὸ κρεββάτι του.

Μὲ τὸ ἀλαφρό μου φόρτωμα στὴν ἀγκαλιὰ κατεβαίνω σιγὰ τοὺς βράχους κι ὅταν γυρίζω βλέπω ἐκεῖ ἀπάνω τὸ σκοτεινὸ ἴσκιο τῆς γυναικός μου. Κάθεται, ὅπως καθότανε ὁ Σδὲν πρωτήτερα, καὶ τὰ μάτια της κοιτάζουνε στὸ σημεῖο, ὅπου βασιλεύει ὁ ἥλιος κι ὅπου ἔχουνε σβήσει οἱ τελευταῖες ρόδινες φλόγες.

9

Ποτὲ δὲ θαυμάστηκε τόσο ὁ Σδέν, δὲ χαδεύτηκε, δὲν κρατήθηκε ἀπὸ ὅλους στὰ χέρια καὶ δὲν ἀποθεώθηκε, ὅπως αὐτὸ τὸ καλοκαίρι. Οἱ ναυτικοὶ τὸν πέρνανε

στὸν ὦμο καὶ τοῦ φτιάνανε βαρκίτσες, οἱ γερόντισσες σταματούσανε καὶ χαμογελοῦσαν, μόλις τὸν βλέπανε.

Οἱ νέες γυναῖκες λησμονοῦσαν τὰ δικά τους παιδιὰ καὶ λέγανε πὼς ποτὲ δὲν εἶδαν τόσο ὡραῖο ἀγόρι, τὰ κορίτσια τὸν περνοῦσαν ἀπὸ τοὺς βράχους χωρὶς νὰ τὰ παρακαλέσῃ καὶ παίζανε μαζί του. Ὁ Σδὲν γύριζε ἀδιάκοπα στὸν ἥλιο καὶ μαύρισε καὶ δυνάμωσε στὸν ἀέρα αὐτόν, ὅπως ποτὲ ἄλλη φορά.

Μ' ἕνα λόγο ὁ Σδὲν εἴτανε τὸ κέντρο ὅλων τῶν στοχασμῶν μας κι ὁ ἥλιος τοῦ μόνου αὐτοῦ καλοκαιριοῦ, ποὺ περάσαμε στὰ δυτικὰ ἀκρογιάλια.

Ὡστόσο εἴτανε παράξενο πὼς ἴσια ἴσια τὸν καιρὸ αὐτὸ βρῆκε ἕνα νέο θέμα ὁμιλίας καὶ πάντα γύριζε σ' αὐτό. Εἴτανε χαραχτηριστικὸ τοῦ Σδὲν πὼς μιλοῦσε γιὰ ὅλα ὅσα τοῦ ἐρχόντανε στὸ νοῦ καὶ τὸ ἔκανε περσότερο ἀπροσποίητα παρόσο τὰ συνηθίζουν τὰ παιδιά, χωρὶς νὰ τὸν μέλῃ γιὰ τὴν ἐντύπωση ποὺ ἔκανε στοὺς μεγάλους. Ὁ Σδὲν ἀπὸ τὴ στιγμὴ ποὺ ἄνοιξε τὰ μάτια δὲν αἰστάνθηκε γύρω του ἄλλο ἀπὸ θερμότητα κι ἀγάπη. Ὅταν ἔφτασε στὴν ἡλικία, ποὺ οἱ γονεῖς μποροῦνε νὰ καταγίνουνται μὲ τὰ τέκνα τους, τὸν ἀκολουθούσανε πάντα δυὸ μάτια, δυὸ μάτια ποὺ χαιρόντανε στὸ κάθε κίνημά του, ἐννοούσανε καὶ τοῦ δίνανε θάρρος σὲ κάθε λόγο του, καθρεφτίζανε κάθε κίνημα τῆς τρυφερῆς κι ἀθώας ψυχῆς του καθαρότερα καὶ καλήτερα παρότι θὰ τὸ ἔκανε ὁ ἴδιος. Μὲ τὸ μέσο τῆς ἀγάπης τῆς μητέρας του γνώρισε ὁ μικρὸς Σδὲν ὅλον τὸν κόσμο γύρω του κ' ἐπειδὴ αὐτὴ ἡ ἀγάπη ταίριαζε μὲ τὴ δικήν του φύση, τὴ γεμάτη τρυφερὴ ἀφοσίωση, ὅπως κι αὐτὸς ταίριαζε μὲ κείνη, ποὺ κάθε μέρα τοῦ ἔδινε κάτι νέο, ὅλο καὶ κάτι περ-

σότερο—ἔτσι ὁ Σδὲν δὲν μποροῦσε νὰ σκεφτῇ διαφορετικὰ παρὰ νὰ ἐκφράζῃ φυσικὰ κι ἁπλά, ὅπως τοῦ ἐρχότανε, καθετὶ ποὺ σάλευε, μεγάλωνε καὶ ρωτοῦσε μέσα του.

Νὰ ὑπῆρχε τάχα μέσα καὶ σὲ κεῖνον, ἂν καὶ δὲν μποροῦσε νὰ τὸ ἐκφράσῃ, κάτι σὰν προαίστηση πὼς δὲν εἴτανε γι' αὐτὸν τὸν κόσμο ; Νὰ τὸν ἔδενε τάχα καὶ κεῖνον αὐτὴ ἡ προαίστηση περσότερο μὲ τὴ μητέρα του, ποὺ ἔκρυβε κάτω ἀπὸ τὴν εὐτυχία της τὸ ἴδιο αἴστημα ; Ποιός μπορεῖ νὰ δώσῃ μιὰν ἀπάντηση σ' αὐτό ; Ἢ ποιός μπορεῖ νὰ δοκιμάσῃ νὰ τὴ δώσῃ ; Κανείς. Μόνο ἡ σιωπὴ σαλεύει ἀπάνω ἀπὸ ἀνθοφορτωμένους τάφους.

Τὸ βέβαιο εἶναι ὅμως πὼς ὁ μικρὸς Σδὲν ἀνακάλυψε μιὰ μέρα μιὰν εἰκόνα κρεμασμένη στὴν κάμαρα τῆς μαμᾶς κι ἀφοῦ τὴν κοίταξε μερικὲς στιγμές, τὴν κατέβασε καὶ τὴν παρατηροῦσε σιωπηλός, σὰ νὰ ἔβλεπε ἐκεῖ κάτι νέο, ποὺ τὸ λογικό του δὲν τὸ ἐνοιωθε.

Δὲν εἴτανε καμιὰ εἰκόνα σύμφωνη μὲ τὸ σημερινὸ αἴστημα. Ἔχει πολὺ λίγη τέχνη καὶ διηγεῖται μιὰν ἱστορία. Ὑπάρχει μιὰ παράδοση, ποὺ λέγεται ἡ πομπὴ τοῦ θανάτου. Ὁ θάνατος εἶναι σκεπασμένος μὲ λευκὸ μαντύα, τὸ κρανίο του ὅμως μένει ξέσκεπο. Πίσω του ἔρχεται μιὰ μακριὰ ἀκολουθία ἀπὸ νέους καὶ γέρους ἀνάκατα κ' εἶναι τόσο μακριὰ ὥστε χάνεται στὸ ἀπέραντο καὶ κανένας δὲν μπορεῖ νὰ δῇ τὸ τέλος της. Ὁ θάνατος κρατεῖ στὸ χέρι ἕνα κουδούνι καὶ φαίνεται πὼς μόλις τὸ σήμανε. Φαίνεται, γιατὶ στὸ δρόμο κάθεται μιὰ γυναίκα λυγισμένη ἀπὸ τὰ γερατειὰ κι ἁπλώνει παρακαλεστικὰ τὰ χέρια στὸν ἀνίλεο, ποὺ περνᾷ μπροστά της χωρὶς νὰ τὴν κοιτάξῃ. Κοντὰ ὅμως

στὸ θάνατο στέκει ἕνα νέο ζευγάρι ἐρωτεμένων. Στὸ αὐτὶ τοῦ νέου ἔχει σημάνει τὸ κουδούνι τοῦ θανάτου καὶ τὸ ἀπελπισμένο ἀγκάλιασμα τῆς ἀγαπημένης δὲν μπορεῖ νὰ τὸν κρατήσῃ. Ἡ πομπὴ τοῦ θανάτου προχωρεῖ κι ὅταν ἔρχεται ἡ θέσῃ, ποὺ μένει ἐλεύτερη γιὰ τὸ νέο, πρέπει νὰ τὴν πάρῃ κ' ἡ θέσῃ του στὴ γῆς μένει ἀδειανὴ καὶ κανεὶς πόθος δὲν μπορεῖ νὰ τὸν καλέσῃ πίσω. Ἐκεῖ ὅμως ποὺ φαίνεται πὼς τελειώνει ἡ πομπή, ροδίζει μιὰ μεγάλη λάμψη σὰν τὸ φῶς τῆς χαραυγῆς.

Αὐτὴ εἶναι ἡ εἰκόνα κ' ἡ μαμὰ τὴν εἶχε πάρει μαζὶ μ' ἄλλες εἰκόνες καὶ φωτογραφίες καὶ στόλισε τὴν καινούρια καλοκαιρινὴ κατοικιά μας.

Σὲ μιὰ φωτογραφία τῆς εἰκόνας αὐτῆς κάρφωσε τὸ βλέμμα ὁ Σδὲν καὶ ρώτησε τὴ μαμά :

— Τί εἶναι αὐτό ;

Κ' ἡ μαμὰ τοῦ διηγήθηκε τὸ παραμύθι τοῦ σκληροῦ θανάτου, ποὺ ἔρχεται καὶ παίρνει ἐκεῖνον, ποὺ εἶναι νέος, κι ἀφίνει τὴ γερόντισσα, ποὺ παρακαλεῖ νὰ πάῃ κοντά του.

Ὁ Σδὲν ξανακρέμασε τὴν εἰκόνα στὴ θέσῃ της.

Τὸ ἄλλο πρωῒ ὅμως τὴν πῆρε πάλι κι ἀφοῦ τὴν κοίταξε μιὰ στιγμή, ζήτησε τῆς μαμᾶς νὰ τοῦ ξαναπῇ τὴν ἱστορία.

Πάλι κάθησε ὁ Σδὲν κι ἄκουγε καὶ πάλι τέντωσε ξαφνισμένος τὰ μεγάλα μάτια του.

— Πιστεύεις, μαμά, πὼς ὁ νέος εἶναι λυπημένος ποὺ θὰ πεθάνῃ ; εἶπε.

— Ναί, μὰ ἡ ἀρρεβωνιαστικιά του εἶναι περσότερο λυπημένη, ἀπάντησε ἡ μαμά.

— Μπορεῖ ὅμως νὰ γίνῃ ἄγγελος καὶ νὰ βγάλῃ λευκὰ φτερὰ στοὺς ὤμους, εἶπε ὁ Σδέν.

— Βέβαια θὰ γίνῃ, εἶπε ἡ μαμά.

Μὰ ὁ Σβὲν ἀναστέναξε καὶ δὲν ἔμεινε εὐχαριστημένος.

— Γιατί δὲν μπορεῖ νὰ πάῃ μαζὶ ἡ γερόντισσα ἀφοῦ τὸ θέλει; εἶπε.

— Αὐτὸ δὲν τὸ ξέρει κανείς, Σβέν, εἶπε ἡ μαμά, μόνο ὁ Θεὸς τὸ ξέρει.

— Τὸ ξέρει αὐτός;

— Ναί, τὸ ξέρει.

Ὁ Σβὲν ξαναβγῆκε ὄξω στὸν ἥλιο καὶ στοὺς βράχους. Ὅμως ἀπὸ τότε ἡ ἱστορία αὐτὴ τοῦ ἔγινε ἡ πιὸ ἀγαπημένη καὶ σχεδὸν κάθε πρωΐ, ὅταν ἡ μαμὰ χτένιζε τὰ μαλλιά της, ἐρχόταν ὁ Σβέν, κατέβαζε τὴν παράξενη εἰκόνα καὶ παρακαλοῦσε τὴ μαμὰ νὰ τοῦ διηγηθῇ.

Μὰ συνέβηκε κάτι ἄλλο ἀκόμα τοῦ Σβὲν κι αὐτὸ ἔγινε τὸ χειμώνα. Τὸν εἶχαν πάρει μαζὶ στὸ θέατρο, σὲ μιὰν ἀπογευματινὴ παράσταση, ποὺ δινότανε μιὰ Κυριακή. Παίζανε τὸν «Τυχερὸ Πέτρο» τοῦ Στρίντμπεργ καὶ βέβαια ὁ Σβὲν δὲν ἔνοιωθε πολλὰ πράματα ἀπὸ τὸ ἔργο, ὡστόσο διασκέδαζε μὲ τὸ δικό του τρόπο. Διασκέδαζε τόσο καλά, ὥστε ἡ εὐθυμία του μεταδόθηκε καὶ στοὺς καθισμένους τριγύρω του...

Ἔπειτα ὅμως ἦρθε ἡ σκηνή, ποὺ παρουσιάζεται ὁ θάνατος στὸν ἥρωα τοῦ ἔργου, κι ὁ Σβὲν σώπασε. Κανεὶς δὲ συλλογίστηκε τὴ σκηνὴ αὐτὴ καὶ πῶς μποροῦσε νὰ τοῦ κάμῃ τόση ἐντύπωση. Ὅ,τι ὅμως ἔγινε κατόπι δὲν τὸ πρόσεξε ὁ Σβέν. Κι ὅταν ἔπειτα τὸν ρωτοῦσε κανεὶς τί εἶδε στὸ θέατρο, ἀπαντοῦσε μόνο :

— Εἶδα τὸ θάνατο. Εἶταν ἕνας μεγάλος, ψηλὸς σκελετὸς καὶ μποροῦσε καὶ μιλοῦσε. Καὶ κρατοῦσε ἕνα δρεπάνι στὸ χέρι.

Αὐτὴν τὴν ἀνάμνηση ὁ Σβὲν τὴν ἔδεσε μαζὶ μὲ τὴν εἰκόνα τῆς πομπῆς τοῦ θανάτου. Τὸ μόνο ποὺ δὲν μποροῦσε νὰ νοιώσῃ εἴτανε πὼς ὁ θάνατος, ποὺ εἶδε στὸ θέατρο, κρατοῦσε δρεπάνι, ἐνῷ στὴν εἰκόνα χτυποῦσε ἕνα κουδούνι. Ὅσο γιὰ τἄλλα, ἡ ἐντύπωση ἀπὸ τὸ θέατρο, ἡ εἰκόνα στὴν κάμαρα τῆς μαμᾶς καὶ τὸ παραμύθι, ποὺ τοῦ διηγήθηκε αὐτή, εἴτανε σὰ νὰ εἶχανε σμίξει σ' ἕνα πρᾶμα.

Κι ἀδιάκοπα μιλοῦσε γι' αὐτὸ τὸ θέμα. Ἡ εἰκόνα ἐκείνη τοῦ τυπώθηκε τόσο ζωηρὰ στὴ φαντασία, ὥστε τίποτε δὲν μποροῦσε νὰ τὴ σβήσῃ. Καὶ διηγότανε στὸν καθέναν, ποὺ ἤθελε νἀκούσῃ, πὼς ἦρθε ὁ θάνατος στὸν Πέτρο καὶ τονὲ φοβέριξε πὼς θὰ τὸν πάρῃ καὶ πὼς ἔφυγε πάλι, ὅταν ὁ Πέτρος τὸν παρακάλεσε τόσο θερμά. Τὸ διηγότανε μὲ τέτοιον τρόπο, ποὺ ἀνατρίχιαζε μόνο μὲ τὴν ἀνάμνηση κι ὁ ἴδιος. Καὶ νὰ τοῦ εἶχε παρουσιαστεῖ μπροστά του ὁλοζώντανος ὁ θάνατος, δὲ θὰ τονὲ συγκινοῦσε δυνατότερα.

Οἱ φίλοι του ὅμως ἐκεῖ ὄξω στὸ νησὶ τὸ βρίσκανε παράξενο πὼς μποροῦσε ἕνα τόσο μικρὸ παιδὶ νὰ μιλῇ γιὰ τέτοιο πρᾶμα. Δὲν ἀστειεύντανε μαζί του, μὰ ἐκεῖνο ποῦ τοὺς διηγότανε τοὺς δυνάμωνε στὸ αἴστημα πὼς εἶχανε μπροστά τους ἕνα πλάσμα παράξενα λεπτὸ καὶ τρυφερὸ καὶ τὸ παίρνανε στὰ χέρια τους καὶ τὸ ἀνεβάζανε στοὺς βράχους.

Κι ὁ Σβὲν δὲν ἄφινε τὴν εὐτυχία του νὰ συγχυστῇ ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς μύθους. Εἴτανε τόσο συνειθισμένος μ' αὐτούς, ὥστε τοῦ φαινότανε πὼς τὸν ἀκολουθούσανε σὰν ὁ ἴσκιος τὸν ἥλιο. Κ' ἔπλασε τὸ δικό του κόσμο ἔξω στὸ νησί. Ὅταν ἡ θαλασσοταραχὴ ἔβραζε κι ὁ ἄνεμος βογγοῦσε, ἔστεκε στὸ παράθυρο καὶ κοίταζε ὄξω τὴ θάλασσα, ποὺ βούϊζε, καὶ μποροῦσε νὰ μένῃ ὧρες ἐκεῖ.

Ὅταν ὁ οὐρανὸς εἶτανε γαλανὸς κι ὁ ἄνεμος φυσοῦσε στὸ νησὶ ψυχρὸς καὶ σιγανός, κατέβαινε μόνος στὸ ἀκρογιάλι, ψάρευε θαλασσινὰ ἄστρα καὶ μάθαινε νὰ παίζῃ μὲ βαρκούλες.

Μὰ περσότερο τοῦ ἄρεσε νὰ μένῃ ψηλὰ στὸ βράχο, στὴ βίγλα τῶν πιλότων, καὶ παρακαλοῦσε τὴ μαμά, ποὺ καθότανε κεῖ μὲ τὴν ἐργασία της, νὰ τοῦ διηγιέται ὅ,τι γνώριζε γιὰ τὴ θάλασσα. Εἶτανε κάτι περσότερο ἀπὸ εὐτυχισμένος ὅταν ἔτρεχε μὲ γυμνὰ πόδια στοὺς βράχους καὶ μάζευε ἀπάνω τὰ μικρά του παντελόνια καὶ σκαρφάλωνε τόσο προσεχτικὰ μὲ τὰ λεπτά του πόδια, σὰ μικρὴ βασιλοπούλα. Μὰ ὅταν ἤθελε νὰ πάῃ μακρήτερα, τότε παρακαλοῦσε νὰ τὸν πάρουνε στὰ χέρια. Κ' ἐπειδὴ δὲν μποροῦσε κανεὶς νἀρνηθῇ τίποτε τοῦ Σδέν, βρισκότανε πάντα κάποιος ποὺ τὸν ἔπαιρνε στὰ χέρια ἢ στὸν ὦμο. Καὶ τότε κοίταζε μὲ καμάρι γύρω του καὶ χαμογελοῦσε μὲ τὴ συναίστηση τῆς δύναμής του καὶ τῆς εὐδαιμονίας πὼς τὸν ἀγαποῦσαν ὅλοι.

Ὅταν ὅμως μένανε μόνοι ἡ μαμὰ κι ὁ μπαμπάς, ἔλεγε ὁ τελευταῖος συχνά :

— Εἶναι γερὸς καὶ χαρούμενος ὅσο δὲν εἶτανε ποτέ. Γιατί μιλεῖ πάντα γιὰ τὸ θάνατο ;

Καὶ κείνη ἀπαντοῦσε :

— Δὲν τοῦ μιλῶ ἐγὼ γι' αὐτόν. Οἱ στοχασμοί του ἔρχουνται καὶ φεύγουν ὅπως θέλουν.——Βλέπεις;

Ἔδειξε κάτω στὸ ἀκρογιάλι. Ἐκεῖ καθότανε ὁ Σδὲν μόνος καὶ φαινότανε ὑπερβολικὰ εὐτυχισμένος καὶ χαρούμενος. Κρατοῦσε ἕνα σκοινὶ στὸ χέρι καὶ στὸ σκοινὶ εἶτανε δεμένο ἕνα ξύλο, ποὺ ἔμοιαζε μὲ βάρκα. Ὁ Σδὲν τὴν ἔσερνε στὸ ἀκρογιάλι, τὴ φόρτωνε πετραδάκια καὶ τὴν τραβοῦσε πάλι.

— Ἀκούς ; εἶπε ἡ Ἔλσα.

Καὶ γιὰ νὰκούσουμε καλήτερα, πλησιάσαμε σιγὰ σιγὰ χωρὶς νὰ μᾶς δῇ ὁ μικρός.

Εἴτανε καθισμένος ἀκούνητος, ἄφησε τὴ βαρκούλα νὰ σέρνεται ἀπάνω κάτω στὰ κύματα καὶ μὲ σιγανὴ φωνὴ τραγουδοῦσε μόνος του.

Ἔλεγε ἕνα ναυτικὸ τραγούδι, ποὺ τὸ εἶχε μάθει ἀπὸ τὰ παιδιὰ στὸ νησί.

Τραγουδεῖ λαρά, τραλαλαρά, λαρὰ
καὶ θωρεῖ τὸ μνῆμα του στὴ θάλασσα βαθιά.

Μᾶς εἶδε ἄξαφνα, σώπασε κ' εἶπε πὼς δὲ θέλει νὰ τραγουδῇ, ὅταν τὸν ἀκούει ὁ μπαμπάς.

10

Παρατήρησα πὼς στὸ βιβλίο αὐτὸ μιλῶ σχεδὸν μονάχα πῶς περνούσαμε τὰ καλοκαίρια μας.

Ὁ λόγος εἶναι μόνο γιατὶ τὸ καλοκαίρι εἴχαμε ζωηρότερο τὸ αἴστημα πὼς ζοῦμε. Τὸ χειμώνα κατοικούσαμε ἢ στὴν πόλη, ἢ τόσο κοντὰ στὴν πόλη, ὥστε μπορούσαμε νὰ εἴμαστε κεῖ ὅποτε θέλαμε. Κ' ἔτσι, γινότανε καὶ μὲ μᾶς ὅ,τι καὶ μὲ τὸν περσότερο κόσμο. Ἡ ζωὴ τῆς πρωτεύουσας μᾶς παράσερνε στὴ ζάλη της, ὥστε ἀπομένανε μετρημένες οἱ ὧρες, ποὺ μπορούσαμε νὰ ζοῦμε ὅλοι μαζὶ καὶ νὰ αἰστανόμαστε πὼς εἴμαστε ὅλοι ἕνα. Λείπανε οἱ παράμερες ὁμιλίες μὲ τὴ γυναίκα μου, ἔλειπε ἡ φαιδρὴ συναναστροφὴ μὲ τὰ παιδιά. Οὔτε ἡ γιορτὴ τῶν Χριστουγεννῶν, αὐτὴ πολὺ λιγότερο, δὲν ἐρχότανε χωρὶς τὸ αἴστημα τῆς ἐκνευριστικῆς βίας, ποὺ ἀφίνει πίσω κούραση, βαριέστισμα καὶ δυσθυμία. Γιὰ τοῦτο περιμέναμε τὸ

καλοκαίρι σὰν ἀπολύτρωση ἀπὸ κάτι πονηρὸ κι ὅταν φεύγαμε ἀπὸ τὴν πρωτεύουσα, εἴτανε σὰ νὰ πηγαίναμε νὰ ξανανιώσουμε καὶ νὰ βροῦμε τὴν καθαυτὸ οἰκογενειακὴ ζωή.

Τώρα θέλω νὰ διηγηθῶ γιὰ τὸ τελευταῖο μας καλοκαίρι, ποὺ εἴχαμε ἀληθινὰ τὸ αἴστημα πὼς ζοῦμε, γιὰ τὸ καλοκαίρι, ποὺ ἔγινε ὁλωςδιόλου διαφορετικὸ παρότι ἐλπίζαμε καὶ στοχαζόμαστε.

Τὴ φορὰ αὐτὴ διαλέξαμε ἕνα ἄλλο μέρος καὶ τὸ κάναμε γιὰ νὰ ἔχῃ γύρω της ἡ γυναίκα μου ὅλα ὅσα εἶχε στερηθεῖ τὸ περασμένο καλοκαίρι στὰ δυτικὰ ἀκρογιάλια. Γιατί, ὅσο κι ἂν τῆς ἐπιβλήθηκε κι αὐτῆς ἡ θάλασσα, ἔκρυβε ὡστόσο στὸ βάθος τῆς ψυχῆς της μιὰν ἀντιπάθεια γι' αὐτή, γι' αὐτὴ ποὺ θέλει νὰ κυριαρχῇ μ' ἐρημικὴ μεγαλειότητα καὶ δὲν ἀνέχεται κοντά της ψηλὰ δέντρα κι ἀνθισμένα λιβάδια. Μέσα της νοσταλγοῦσε πάντα τὰ φυλλωμένα δάση καὶ τὰ περισσὰ ἄνθη κ' ἡ νίκη ποὺ κέρδισα στὸν ἀγώνα μου γιὰ τὴ θάλασσα εἶδα πὼς εἴτανε μισὴ νίκη μόνο. Ἔτσι συμφωνήσαμε νὰ ὁρίζῃ στὸ ἑξῆς πότε ὁ ἕνας, πότε ὁ ἄλλος μας τὸν τόπο ποὺ θὰ μέναμε τὸ καλοκαίρι.

Κ' ἐξὸν ἀπὸ αὐτό, θέλαμε τὸ καλοκαίρι τοῦτο νὰ τὸ περάσουμε μὲ τὴ συντροφιὰ ἄλλων καὶ νὰ ξαναδοκιμάσουμε κεῖνο τὸ αἴστημα, ποὺ μᾶς γέμιζε τὶς καρδιὲς μιὰ φορά, ὅταν ἡ εὐτυχία μας ἀντανακλοῦσε σ' ἕναν κύκλο φίλων, ποὺ μπαινοβγαίνανε στὸ σπίτι μας, ὅπως καὶ στὸ δικό τους.

Γιὰ νὰ κάμουμε ὅσο τὸ δυνατὸ μεγαλήτερη τὴν ἀντίθεση μὲ τὸ περασμένο καλοκαίρι, διαλέξαμε τὸ «Λύδιγγαι» καὶ στήσαμε τὴν κατοικία μας στὸ ἀπάνω πάτωμα ἑνὸς μισοερειπωμένου πύργου.

Εἴτανε μιὰ κατοικία μὲ πολλὲς μεγάλες κάμαρες,

μὲ στραβωμένα παράθυρα, μὲ λεκιασμένους τοίχους καὶ μεγάλες βεράντες παλαιοῦ ρυθμοῦ, μιὰ στενόμακρη, ποὺ ἔβγαινε στὴν αὐλή, καὶ μιὰ μικρότερη, ποὺ εἶχε θέα πρὸς ἕναν κῆπο μὲ χορταριασμένους δρόμους κι ἀκλάδευτα φραουλόθαμνα, πρὸς τὶς βελανιδιὲς μακριὰ καὶ τὸν ἥσυχο φωτεινὸν κόλπο, ποὺ τριγυρισμένος ὅπως εἶταν ἀπὸ τὴν πρασινάδα ἔμοιαζε μ' ἀτάραχη λίμνη. Οἱ βεράντες εἶτανε κι ἀπὸ τὰ δυὸ πλευρὰ τοῦ σπιτιοῦ σκεπασμένες μ' ἀγριοκλήματα καὶ τὸ ὅλο ἔκανε τὴν ἐντύπωση σπιτιοῦ, ποὺ κιντύνευε νὰ σκεπαστῇ ἀπὸ τὰ φυτά, νὰ ταφῇ ἀποκάτω τους, νὰ χαθῇ καὶ νὰ γίνῃ ἕνα μὲ τὴ φύση. Ὅταν καθότανε κανεὶς στὴ μικρότερη βεράντα καὶ κοίταζε τὶς βελανιδιὲς καὶ τὸν ἥσυχο κόλπο πέρα ἀπὸ τὸν κῆπο, δὲν μποροῦσε νὰ μὴ στοχαστῇ πῶς ὅλα, ὅσα εἶτανε χτισμένα καὶ καλλιεργημένα ἐδῶ, θὰ χανόντανε μιὰ φορὰ καὶ πῶς θἀρχότανε μιὰ μέρα, ποὺ νέοι ἄνθρωποι θὰ βρίσκανε κρυμμένο στὴ γῆς ὅ,τι στέγασε τὴ χαρὰ καὶ τὴ λύπη κ' ἔδωσε τροφὴ στὸ σῶμα ἀνθρώπων ξεχασμένων ἀπὸ καιρό. Τὸ αἴστημα αὐτὸ κυρίευε μελαγχολικὰ ἐκεῖνον ποὺ καθόταν ἐκεῖ βυθισμένος στὴ διάθεση, ποὺ γεννοῦσε τὸ μέρος αὐτό, καὶ τοῦ φαινότανε πῶς ὅλη ἡ γήϊνη εὐτυχία περιοριζότανε μόνο στὸ νὰ ζήσῃ ἐδῶ, ὅσο νὰ πέσῃ τὸ σπίτι καὶ τὸ πᾶν νὰ σκεπαστῇ ἀπὸ τἄγρια φυτὰ καὶ τότε νἀποκοιμηθῇ κι αὐτὸς μὲ τὰ συντρίμματα καὶ τὰ παλιὰ σαπισμένα δέντρα καὶ νὰ γίνῃ ἕνα μὲ τὴν ἄκαρπη γίς, ποὺ φαινότανε σὰ νὰ κουράστηκε κι αὐτὴ νὰ κρατᾷ ἀπάνω της ἐκεῖνο, ποὺ εἶχε τὸν προορισμὸ νὰ συντηρῇ τὴ ζωὴ τῶν καλλιεργητῶν της.

Ἐδῶ ἀνθοῦσαν οἱ πασκαλιές, οἱ κύτισσοι κρεμιόντανε λαμπροὶ καὶ βαριοὶ ἀπάνω ἀπὸ τὶς ἀπεριποίητες

βραγιές, ὅπου οἱ παπαρούνες γέρνανε μισομαδημένες στὴ γῆς κ' οἱ τριανταφυλλιὲς βλασταίνανε παραστρυμωγμένες. Ἐδῶ εἶταν ὅλα, ὅπως ἀγαποῦσε ἡ γυναίκα μου τὴ φύση. Ἐδῶ εἶχαν ὅλα κατιτὶς ἀπὸ μιὰ μελαγχολικὴ ἀφτονία ποὺ πεθαίνει, κατιτὶς ποὺ ταίριαζε μὲ ὁλάκερη τὴν ψυχικὴ διάθεσή της Ἐδῶ γύριζε τριγύρω, σὰ νὰ ἔνοιωθε ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμὴ πὼς εἶτανε στὸ σπίτι της. Ἐδῶ λησμονήσαμε πὼς ἡ ζωὴ κ' οἱ ἄνθρωποι μᾶς εἶχανε πληγώσει βαριὰ καὶ πὼς καὶ μεῖς, γιὰ νὰ ὑπερασπιστοῦμε τὸν ἑαυτό μας, ἀνταποδώσαμε τὰ χτυπήματα. Ἐδῶ λησμονήσαμε τὴ θλίψη τοῦ χειμώνα καὶ τὶς ἐκνευριστικὲς διασκεδάσες του. Καὶ στὴν ἄλλη μεριὰ τοῦ κόλπου εἴχαμε φίλους κ' οἱ βάρκες πηγαινοερχόντανε ἀνάμεσα τῆς δικῆς τους καὶ τῆς δικῆς μας ἀποβάθρας.

Ἐμὲ ὅμως ἡ τοποθεσία ὅλη μοῦ κάθιζε βαριὰ στὸ στῆθος κ' εἶχα τὸ αἴστημα πὼς μ' ἐμπόδιζε στὴν ἐργασία μου. Μὲ βύθιζε σὲ μιὰ διάθεση διαφορετικὴ ἀπ' ὅσες γνώριζα. Μὰ ὁ καιρὸς περνοῦσε καὶ μ' αὐτὸν ἤρθε ἡ γαλήνη. Ὁ δαίμονας τῆς ἐργασίας μὲ κυρίεψε μὲ τόση δύναμη, ὅπως ποτὲ ἄλλη φορά, καὶ δὲ μ' ἐνοχλοῦσε ἄλλο τίποτε κι ἄλλος κανεὶς ἀπὸ τὸ Σδέν.

Γιατὶ εἶταν ὁ μόνος, που δὲν μπορούσαμε νὰ τονὲ συνηθίσουμε πὼς ὁ μπαμπὰς πρέπει νὰ ἔχῃ τὴν ἡσυχία του, ὅταν ἐργάζεται.

Ἄνοιγε τὴν πόρτα σὰ νὰ ἤθελε νὰ δείξῃ πὼς ἐννοοῦσε πὼς ἔπρεπε νὰ βασιλεύῃ ἡσυχία. Ἂν τὸν κοίταζα, ἔβαζε τὸ δάχτυλο στὸ στόμα κ' ἔλεγε «Σστ!» μὲ μιὰν ἔκφραση στὸ πρόσωπο, ποὺ ἔδειχνε πὼς γνώριζε τὴ δύναμή της καὶ ταυτόχρονα τόσο ἀθῶα, ὥστε ἀφινα τὴν πέννα χωρὶς νὰ θέλω. Ἂν ὅμως δὲν τὸν κοίταζα, τότε ἐρχότανε σιγὰ σιγα στὸ τραπέζι κ' ἔ-

στεκε κοντά μου. Μποροῦσε νὰ στέκῃ πολλὴ ὥρα ὑπομονετικὰ ἐκεῖ· κι ὅταν εἶχα τὴ δύναμη νὰ κάνω πὼς δὲν τὸν ἔνοιωσα, ἔφευγε πάλι τόσο σιγὰ ὅπως ἦρθε. Αὐτὸ ὅμως δὲ γινότανε συχνὰ κι ἂν ἔστριβα λιγάκι μόνο τὸ κεφάλι, ἔβλεπα ἀμέσως τὰ γαλανὰ μάτια του νὰ ζητοῦν ἀνυπόμονα τὰ δικά μου. Καὶ τότε εἶμουνα χαμένος.

— Τί θέλεις, Σδέν; ἔλεγα.

Καὶ νόμιζα πῶς ἔπρεπε νὰ φανῶ αὐστηρός, ἤξερα ὅμως πὼς δὲν τὸ μποροῦσα.

Τότε μοῦ ἔδειχνε ἕνα ἄνθος ἢ ἕνα πετραδάκι ἢ κατιτὶς ἄλλο σπάνιο πρᾶμα. Καὶ παράδινα τὰ ὅπλα. Παραιτοῦσα τὸ γράψιμο κι ἄφινα τὸ Σδὲν νὰ μ' ἐνοχλήσῃ ὅσο ἤθελε. Καὶ χαίρουμαι τώρα γι' αὐτό.

11

Ἐδῶ ἔξω τραγουδοῦσε ὁ μικρὸς Σδέν, ὅπως ἔκανε κι ὅλον τὸ χειμώνα καὶ βέβαια ἡ Ἔλσα γιὰ χάρη δική του καθαυτὸ ἐπίμενε καὶ πήραμε τὸ πιάνο μαζί μας στὴν ἐξοχή.

Γιατὶ ὅταν ἡ μαμὰ ἀνακάλυψε πὼς ὁ Σδὲν μποροῦσε νὰ τραγουδᾷ, εἶτανε φυσικὸ πὼς ἄρχισε νὰ τοῦ καλλιεργῇ τὸ χάρισμα καὶ πὼς καμάρωνε γιὰ τὴ φωνή του, ὅπως καὶ γιὰ ὅλα ὅσα ἔλεγε κ' ἔκανε. Τοῦ πῆρε μικρὰ βιβλία μὲ τραγούδια καὶ τοῦ ἔμαθε τὰ λόγια ἀπόξω.

Γιατὶ ὁ Σδὲν μόλις εἶταν ἀκόμα πεντέμισι χρονῶν καὶ δὲν ἤξερε νὰ διαβάζῃ. Ἡ μαμὰ εἶχε ὁρκιστεῖ νὰ μὴν τὸν ἀφήσῃ τόσο νωρὶς νὰ βασανιστῇ μ' ἕνα πρᾶμα τύσο φοβερό. Νὰ τραγουδᾷ ὅμως μποροῦσε κ' ἤξερε πολλὰ τραγούδια. Πολὺ

σπάνια τοῦ ξέφευγε ψεύτικος τόνος κι ὅταν τοῦ ξέφευγε κανένας, θύμωνε καὶ ξανάπιανε τὸ τραγούδι ἀπὸ τὴν ἀρχή. Δὲ ντρεπότανε κιόλας νὰ τραγουδᾷ κι ὅταν εἴτανε ξένοι μπροστά. Μπορούσανε νἀρθοῦνε νὰ τὸν ἀκούσουν ὅσοι θέλανε. Ὁ Σδὲν τραγουδοῦσε καὶ γελοῦσε καὶ λάμπανε τὰ μεγάλα γαλανὰ μάτια του. Γιατί νὰ ντρέπεται νὰ τραγουδᾷ, ἀφοῦ διασκέδαζε ὁ ἴδιος τόσο μ' αὐτὸ κι ἀφοῦ κιόλας τραγουδοῦσε τόσο ὡραῖα; Αὐτὸ τὸ εἶχε πεῖ ἡ μαμὰ κι ὅταν ἐκείνη εὕρισκε πὼς τραγουδᾷ ὡραῖα, ἔπρεπε νὰ τὸ βρίσκουν ὅλοι ὡραῖο.

Ἀπὸ ὅλα τὰ τραγούδια, ποὺ ἔλεγε ὁ Σδέν, ὡραιότερα τραγουδοῦσε τὸ ἑξῆς:

Μπὲ μπέ, ἄσπρο ἀρνί, ἔχεις καὶ μαλλί;
Ναί, ναί. μικρὸ παιδί, γεμάτο τὸ σακκί!
Γιὰ τὸν μπαμπὰ σακκάκι, γιὰ τὴ μαμὰ τρικό
καὶ δυὸ ξευγάρια κάλτσες γιὰ τὸ μικρὸ ἀδερφό.

Τὸ τέλος τοῦ τραγουδιοῦ αὐτοῦ εἶταν ἡ μεγαλήτερη ἐπιτυχία τοῦ Σδέν. Γιατὶ ὅταν ἔφτανε στὸν τελευταῖο στίχο, τὸ πήγαινε πιὰ στὰ τέσσερα, τόσο γλήγορα, τόσο γλήγορα, σὰ νὰ ἤθελε νὰ φάῃ τὴν τελευταία λέξη καὶ νὰ τὴν κρατήσῃ γιὰ τὸν ἑαυτό του. Τὸ πιάνο δὲν μποροῦσε νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ καὶ τοῦτο γιατὶ τὰ δυὸ ζευγάρια κάλτσες τὰ νόμιζε δικά του καὶ τὸ στίχο ἁλάκερο τὸν ἔπαιρνε σὰν ὑπαινιγμό. Γιατί νὰ μὴν εἶτανε κι ὅλο τὸ τραγούδι γραμμένο ἐπίτηδες γι' αὐτόν, ἀφοῦ μποροῦσε καὶ τὸ τραγουδοῦσε καὶ χαιρότανε τόσο πολύ;

Τὸ τραγούδι αὐτὸ δὲν εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ τὸ τραγουδῇ ἄλλος ἀπὸ τὸ Σδὲν καὶ δὲν μποροῦσε ἀλήθεια νὰ τὸ τραγουδῇ κανεὶς ἄλλος ὅπως αὐτός, αὐτὸς ποὺ στάθηκε ὁ μικρὸς ἀδερφὸς στὴ ζωή, ὁ μικρὸς ἀδερφὸς

στὸ θάνατο καὶ ποὺ ἔμεινε καὶ θὰ μείνῃ πάντα μ' αὐτὸ τὄνομα.

— — — — — — — — — —

Τὰ παράθυρα τῆς τροπεζαρίας εἶναι ἀνοιχτά, ἡ μυρουδιὰ ἀπὸ τὶς πασκαλιὲς χυμᾶ μέσα μὲ τὴ βραδινὴ αὔρα, ὁ ἥλιος γέρνει νὰ βασιλέψῃ καὶ στὸν τοῖχο ἀπάνω ἀπὸ τὸ πιάνο τρέμουν οἱ ἀχτίδες του.

Στὸ πιάνο εἶναι καθισμένη ἡ μητέρα ντυμένη λευκὸ καλοκαιρινὸ φόρεμα, γέρω στέκουν οἱ ἄλλοι καὶ στὴ μέση τραγουδᾶ ὁ μικρὸς Σβέν.

Γιὰ τὸν μπαμπὰ σακκάκι, γιὰ τὴ μαμὰ τρικὸ
καὶ δυὸ ζευγάρια κάλτσες γιὰ τὸ μικρὸ ἀδερφό.

Εἶναι τὸ βράδι τοῦ Ἁϊγιαννιοῦ κι ὁ Σβὲν εἶναι εὐτυχισμένος. Γιατὶ ἡ μαμὰ τοῦ εἶχε τάξει πὼς αὐτὸ τὸ βράδι μπορεῖ νὰ πάῃ νὰ κοιμηθῇ ὅποτε θέλῃ αὐτός. Αὐτὸ ἐννοεῖται δὲν τὸ θέλει καὶ περπατεῖ κρατημένος ἀπὸ τὸ χέρι τῆς μαμᾶς μαζὶ μὲ τἄλλα ἀδέρφια καὶ τοὺς μεγάλους ὄξω στὸν κῆπο, ὅσο ποὺ τὰ μάτια του κλείνουνε μόνα τους καὶ τότε τονὲ φέρνουν κοιμισμένον στὸ κρεββάτι του, χωρὶς νὰ ἐννοῇ τίποτε ἀπὸ τὴ δυστυχία του πὼς δὲν μπορεῖ νἀγρυπνήσῃ περσότερο.

Καὶ κοιμᾶται κεῖ κρατῶντας στὴν ἀγκαλιὰ τὸ φίλο του, τὸ λευκὸ ξύλινο σκυλάκι, ποὺ ἔχει μαλλιὰ σὰν ἀρνὶ καὶ μάτια ἀπὸ μαύρες χάντρες καὶ ποὺ ὁ Σβὲν τὸ εἶχε βαφτίσει **Φλόκι**. Ὁ Φλόκι εἶνε ἥσυχος σύντροφος στὸν ὕπνο. Δὲν ἐνοχλεῖ κανέναν.

Ἔξω στὶς κορφὲς τῶν δέντρων ἀντιλαλεῖ τὸ πρῶτο ἀριὸ κελάδημα τῶν πουλιῶν, ποὺ μηνᾶ τὸ ροδοχάραμα.

12

Δὲν τὸ πιστεύω νὰ ἔζησε ἄλλη φορὰ ὁ Σβὲν μιὰ

τόσο ξεχωριστὴ ζωὴ μαζὶ μὲ τὴ μητέρα του, ὅπως αὐτὸ τὸ καλοκαίρι, ἢ μπορεῖ κιόλα νὰ μὴν ἔλαβα ἐγὼ ἄλλη φορὰ τὴν εὐκαιρία νὰ τὴν παρακολουθήσω τόσο κατὰ βάθος. Μπορεῖ ἀκόμα νὰ εἶταν ἀφορμὴ καὶ τὸ πὼς γιὰ πρώτη φορὰ αὐτὸ τὸ καλοκαίρι δὲν εἴχαμε μαζὶ τὸ μεγάλο ἀγόρι μας. Γιατὶ ὁ Οὔλοφ ἔπρεπε νὰ ταξιδέψῃ στὰ βορινὰ μέρη γιὰ νὰ συνηθίσῃ νὰ μένῃ μόνος. Καὶ φυσικὰ τὸ ἀποτέλεσμα εἶτανε πὼς ἐκεῖνοι ποὺ μείνανε πίσω δεθήκανε μεταξύ τους στενότερα, ὅπως γίνεται πάντα. Καὶ τὸ βέβαιο εἶναι πὼς τὸ καλοκαίρι αὐτὸ ἄρχισα ἀσυναίσθητα νὰ βλέπω τὸ Σβὲν μὲ τὰ ἴδια μάτια, ποὺ τὸν ἔβλεπε ἡ μητέρα του καὶ πὼς τότε παρατήρησα περσότερο ἀπὸ ἄλλοτε πόσο εἶτανε διαφορετικὸς ἀπὸ τἄλλα παιδιά, ποὺ εἶχα δεῖ, ἂν καὶ δὲν τοῦ εὕρισκε κανεὶς ἄλλο τίποτε παρὰ ἐκεῖνο ποὺ λέγεται παιδιάστικο.

Ἕνα πρωῒ θυμοῦμαι πὼς μὲ ξάφνισε ποὺ τὸν εἶδα, ἐκεῖ ποὺ πήγαινα περίπατο, καθισμένον στὸ λιβάδι μ' ἕνα μπουκέτο ἄνθη στὸ χέρι. Τονὲ ρώτησα ἂν ἤθελε νἀρθῇ μαζί μου στὸ πάρκο. Αὐτὸ τὸ δεχότανε πάντα μ' εὐχαρίστηση καὶ γι' αὐτὸ μὲ ξάφνισε ὅταν αὐτὴ τὴ φορὰ τὸ ἀρνήθηκε κατηγορηματικά.

— Δὲ θέλεις νἀρθῇς μὲ τὸν μπαμπά, Σβέν ;

Μὲ πείραξε σχεδὸν καὶ νόμισα πὼς εἶταν ἰδιοτροπία.

Ὁ Σβὲν κούνησε τὸ κεφάλι κ' ἔμεινε στὴ θέσῃ του.

— Μὰ γιατί ;

— Περιμένω τὴ μαμά, εἶπε ὁ μικρὸς ἀδερφὸς μὲ μεγάλη σταθερότητα.

— Μὰ ξέρεις πὼς ἡ μαμὰ θὰ βγῇ ἔξω πολὺ ἀργότερα. Ἡ μαμὰ δὲν εἶναι τόσο καλά, ὅπως πρίν, καὶ

πρέπει νὰ μένῃ ἀργὰ στὸ κρεββάτι, γιατὶ δὲν κοιμᾶται τὴ νύχτα.

Κι αὐτὸ εἶταν κ' ἡ ἀλήθεια· κι ἂν δὲ μᾶς ἐμπόδιζε νἀπολαβαίνουμε τὸ καλοκαίρι, εἴτανε γιατί εἴμαστε συνειθισμένοι τόσα χρόνια μὲ τὸ φιλάστενο τῆς γυναικός μου, κ' ἔτσι βρίσκαμε τὸ πρᾶμα φυσικό.

Ὁ Σδὲν ὅμως δὲν ἐννοοῦσε νὰ πειστῇ μὲ κανέναν τρόπο κ' ἔμεινε στὴ θέση του.

— Τὸ *ξέρω* πῶς θαρθῇ *σήμερα*, εἶπε.

Χαμογέλασα γιὰ τὴ βεβαιότητα ποὺ εἶχε καὶ προχώρησα. Στοχαζόμουνα λιγότερο τὴν προφητεία του παρόσο τὴν ὑπερβολικὴ ἀγάπη ἑνὸς παιδιοῦ, μιὰν ἀγάπη ποὺ ξεπερνοῦσε τὴν ἡλικία του καὶ τὸ ἔκανε νὰ κάθεται κεῖ μὲ λίγα ἄνθη στὸ χέρι, μόνο καὶ μόνο γιὰ νὰ μὴ χάσῃ τὴ στιγμή, ποὺ θὰ ἔβγαινε ἡ μητέρα του.

Μὰ ἐνῶ περπατοῦσα, γύρισα ἄξαφνα πίσω καὶ κεῖ εἶδα τὸ ἄσπρο καπέλο τῆς γυναικός μου καὶ τὸ παρδαλὸ φόρεμά της νὰ παρουσιάζουνται ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ θάμνα τῶν γιασεμιῶν. Καὶ τὴν ἴδια στιγμὴ ἄκουσα τὴ φωνὴ τοῦ Σδέν.

Χαμογελώντας γύρισα καὶ τὸν εἶδα κρεμασμένον στὸ λαιμὸ τῆς μητέρας του μ' ἕνα ξέσπασμα τρυφερότητας. Τῆς φώναξα, μὰ ὁ μικρὸς ἀδερφὸς δὲν τὴν ἄφινε. Ἔμενε κρεμασμένος στὴ μητέρα του καὶ μοῦ φώναζε ἀπὸ μακριά, θριαμβευτικὰ γιατὶ βγῆκε ἀληθινὴ ἡ προαίστησή του καὶ μὲ κάποια δόση δυσαρέσκειας γιατὶ ἔδειξα δυσπιστία στὴν προαίστηση:

— Βλέπεις ποὺ ἦρθε! Βλέπεις ποὺ τὸ ἤξερα!

— Εἶσουνα μέσα καὶ κοίταξες, εἶπα.

Δὲν μπορῶ νὰ περιγράψω μὲ ποιὰ περιφρόνηση μοῦ ἀπάντησε ὁ Σδέν, μιὰ περιφρόνηση γιὰ κάθε λογικὴ ἐξήγηση ἐκείνου ποὺ αἰστανότανε καὶ γνώριζε:

— Ὄχι, δὲν κοίταξα. Κοίταξα, μαμά ;

Κ' ἡ μαμὰ τὸν παρηγόρησε βεβαιώνοντας πὼς δὲν κοίταξε. Ἐμένα ὅμως μοῦ εἶπε:

— Δὲν μπορεῖς νὰ πιστέψῃς πόσες φορὲς ἔγινε τὸ ἴδιο πρᾶμα. Εἶναι σὰ νὰ μὲ προαιστάνεται στὸν ἀέρα πὼς ἔρχουμαι. Τὰ παιδιὰ δὲν μποροῦνε νὰ φτιάσουνε μὲ τὸ νοὺ τέτοια πράματα.

13

Ὡστόσο ὁ Σδὲν δὲν εἶταν ὁ ἴδιος αὐτὸ τὸ καλοκαίρι. Χωρὶς καμιὰ ἀφορμὴ ἔλεγε ἄξαφνα πὼς εἶταν κουρασμένος καὶ τότε ἤθελε νὰ μένῃ ξαπλωμένος στὴ χλόη μὲ τὸ κεφάλι ἀκκουμπημένο στὴν ἀγκαλιὰ τῆς μαμᾶς. Ἢ ἐρχότανε στὸν μπαμπὰ καὶ τὸν παρακαλοῦσε νὰ τὸν πάρῃ στὰ χέρια. Τότε τὸν ἔπαιρνε ὁ μπαμπὰς ατὸν ὦμο καὶ τὸν ἔφερνε ὄξω στὸ δάσος καὶ ποτὲ ἄλλη φορὰ τὸ βλέμμα τοῦ Σδὲν δὲν εἶχε δείξει τόση εὐγνωμοσύνη καὶ ποτὲ ἄλλη φορὰ τὸ μικρό, ἁπαλό του χέρι δὲν εἶτανε τρυφερότερο.

Ἔπειτα παραπονιότανε πὼς τὸν πονοῦσε τὸ κεφάλι καὶ δὲν ἤθελε νὰ σηκωθῇ τὸ πρωῒ κ' ἔλεγε πὼς εἶταν κουρασμένος. Μὰ ἐπειδὴ ὁ μικρὸς εἶτανε καλὰ σὲ ὅλα τἄλλα, ὁ μπαμπὰς τονὲ σήκωνε ἀπὸ τὸ κρεββάτι καὶ τοῦ ἔλεγε πὼς ἔπρεπε νὰ ντυθῇ καὶ νὰ βγῇ ὄξω στὸν καθαρὸν ἀέρα. Τότε σηκωνότανε ὁ Σδὲν κι ὅσο εἶταν ὁ μπαμπὰς μέσα προσπαθοῦσε νὰ φορέσῃ τὶς κάλτσες του. Μόλις ὅμως ἔβγαινε ὁ μπαμπὰς στὴν πόρτα, πήγαινε στὸ κρεββάτι τῆς μαμᾶς καὶ τὴν παρακαλοῦσε νὰ τὸν ἀφήσῃ νὰ ξαπλωθῇ ἐκεῖ μαζί της.

Φυσικὰ ἡ μαμὰ δὲν μποροῦσε νἀντισταθῇ. Καὶ ποτέ του δὲν εἶτανε τόσο εὐχαριστημένος ὁ Σδέν. Ἔγερνε

κεῖ τὸ κεφάλι στὸ χέρι τῆς μαμᾶς, ἔκλεινε πάλι τὰ μάτια κ' ἔμενε ἥσυχος καὶ σιωπηλὸς ὅσο ποὺ ἄρχιζε νὰ ξαναβρίσκῃ τὴ δύναμή του. Τότε σηκωνότανε πάλι, πρὶν ὅμως σηκωθῇ, κοίταζε τὴ μαμὰ μὲ τὰ παράξενα μάτια του :

— Μὴν τὸ πῇς τοῦ μπαμπᾶ.

— Δὲν τὸ λέω· μὰ γιατί; ἔλεγε ἡ μαμά.

— Γιατί θὰ θυμώσῃ ὁ μπαμπάς.

Ὅλα αὐτὰ φαινόντανε τῆς μαμᾶς τόσο περίεργα, ὥστε ἔταζε τοῦ Σδὲν ὅ,τι ἤθελε· καὶ τοῦ ἔταζε φυσικὰ καὶ πῶς δὲ θὰ τὸ πῇ τοῦ μπαμπᾶ. Κι ὁ Σδὲν ἔβγαινε ὄξω κ' εἶταν ἥσυχος κ' εὐχαριστημένος ποὺ ἡ μαμὰ δὲν πρόδινε τὴν παρακοή του καὶ ποὺ ἔβλεπε πὼς εἶτανε συνεννοημένος μὲ τὴ μαμά.

Ὅταν ὅμως εἶτανε νὰ φύγῃ ἡ μαμὰ ἢ καὶ νὰ βγῇ μονάχα ἔξω χωρὶς αὐτόν, τότε τὸν ἔπιανε ἀπελπισία. Ἡ θλίψη του δὲν εἶχε ὅρια καὶ τὸ κλάμα του εἶτανε τόσο ἀπαρηγόρητο, ὥστε δὲν εὕρισκε κανένας μέσο νὰ τὸν ἡσυχάσῃ. Ναί, μᾶς ἔκανε τόση λύπη νὰ τὸν βλέπουμε ἔτσι, ὥστε δὲν τὸ ξεχνούσαμε εὔκολα κ' ἕνα πρωῒ μιλούσαμε γι' αὐτό. Εἶχα μόλις καταφέρει τὴ γυναίκα μου νἀρθῇ μαζί μου στὴν πόλη, ὅπου εἴχαμε νὰ φᾶμε μαζὶ μὲ μερικοὺς φίλους. Καὶ τὸ ἔκανα ἴσια ἴσια, γιατὶ εὕρισκα πὼς ἔπρεπε νὰ ἡσυχάσῃ λίγο ἀπὸ τὸ Σδέν.

Κατωρθώσαμε τέλος νὰ λησμονήσουμε τὴν ἐντύπωση, ποὺ μᾶς κάμανε τὰ δάκρυα τοῦ μικροῦ, καὶ περάσαμε μιὰν εὐχάριστη μέρα στὴν πόλη, ὅπως πάντα, ὅταν ξέραμε πὼς δὲν εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νὰ μείνουμε κεῖ. Ἡ διάθεσή μας εἶχε φτάσει στὸ κορύφωμα, ὅταν ἡ γυναίκα μου μὲ ρώτησε ψιθυριστὰ ἂν θὰ μὲ δυσαρεστοῦσε πολὺ ἂν ἔφευγε αὐτὴ πρωτήτερα ἀπὸ

μέ. Πολὺ σπάνια κάναμε ἐκδρομὴ γιὰ νὰ διασκεδάσουμε κ' ἡ πρότασή της δὲ μοῦ ἄρεσε πολύ. Εἶπα λοιπὸν τῆς Ἔλσας πὼς εἰδοποιήσαμε στὸ σπίτι πὼς θὰ γυρίσουμε μὲ τὸ τελευταῖο βαπόρι κ' ἔτσι δὲ μᾶς περίμενε κανείς. Μ' ἕνα λόγο — τῆς πρόβαλα ὅσες πρόφασες μοῦ ἤρθανε στὸ νού. Καὶ τέλος δοκίμασα καὶ τὸ κυριώτερο ἐπιχείρημα :

— Ὁ Σὲν θὰ κοιμᾶται ὅταν θὰ φτάσῃς.

— Δὲν εἶναι γι' αὐτό, ἀπάντησε. Ἔχω διάθεση νὰ γυρίσω σπίτι.

Μὲ κοίταξε τόσο ἱκετευτικὰ καὶ φυσικὰ τὸ ἀποτέλεσμα εἴτανε πὼς ἔφυγε.

Στὸ μεταξὺ ὁ Σὲν ἔπαιζε ὅλο τὸ ἀπόγεμα γύρω στὸ σπίτι. Ὅταν ὅμως πλησίασε ἡ ὥρα ποῦ ἔπρεπε νὰ κοιμηθῇ, ἔγινε ἄφαντος. Οἱ ὑπερέτριές μας δὲν εἶταν ἀπὸ κεῖνες ποὺ σκοτίζουνται πολύ· κι ὅταν τονὲ φωνάξανε μερικὲς φορὲς καὶ δὲν πῆραν ἀπάντηση, ἡσυχάσανε μὲ τὴν ἰδέα πὼς θἀρθῇ, ἅμα πάρῃ νὰ σκοτεινιάζῃ. Ὁ Σὲν λοιπὸν βρῆκε περίσταση νὰ φύγῃ καὶ πῆγε καὶ κάθησε μόνος του στὴν ἀποβάθρα. Δὲν ἤξερε σωστὰ τὴν ὥρα ποῦ θἀρχότανε τὸ βαπόρι κ' ἔτσι ἔπρεπε νὰ περιμένῃ ἐκεῖ πολύ. Καθότανε ἥσυχα κ' ὑπομονετικὰ κ' ἡ μαμὰ τὸν ξεχώρισε ἀπὸ μακριά, ἐνῶ τὸ βαπόρι σταματοῦσε δῶ καὶ κεῖ στὶς ἀποβάθρες. Καθότανε μικρὸς μικρὸς καὶ μαζεμένος καὶ τὸ πράσινο καπελάκι του ἔλαμπε ἀπάνω ἀπὸ τὸ γαλανὸ νερό.

Τῆς φάνηκε τόσο παράξενο, σχεδὸν σὰ νὰ τὸ γνώριζε ἀπὸ πρὶν πὼς θὰ περίμενε κεῖ κι ὅλη τὴν ὥρα τὰ μάτια της δὲ φεύγανε ἀπὸ τὴ μικρὴ μορφή, ποὺ καθότανε στὸν μπάγκο τῆς ἀποβάθρας μὲ σκυφτὸ κεφάλι κι ὦμους, σὰ νὰ συλλογιζότανε. Ὅταν ὅμως ἄραξε τὸ βαπόρι κ' ἡ μαμὰ ἑτοιμαζότανε νὰ βγῇ, ὁ μι-

κρὸς Σδὲν ἔστεκε ὀρθὸς στὴν ἀποβάθρα μὲ τὴ μεγαλήτερη ἀνυπομονησία καὶ τὰ μάτια του ψάχνανε γύρω σὰ νὰ κιντύνευε ἡ ζωή του ὅλη. Κι ὅταν παρουσιάστηκε ἡ μαμά, εἴτανε δύσκολο νὰ πῇ κανεὶς ποιὸς εἴτανε πιὸ εὐτυχισμένος, ἐκεῖνος ποὺ δὲν περίμενε τοῦ κάκου ἐκεῖ ἢ ἡ μητέρα ποὺ βρῆκε τὸ παιδί της νὰ τὴν περιμένῃ.

— Μὰ πῶς ἦρθες ἐδῶ, Σδέν ; εἶπε ἡ μαμὰ μέσα σ' ὅλη τὴ χαρά της. Ἡ μαμὰ εἴτανε νὰ γυρίσῃ ἀργὰ τὴ νύχτα.

— Τὸ ἤξερα πῶς θἀρθῇς, εἶπε ὁ Σδέν.

Ἡ φωνή του καὶ τὰ μάτια του εἴτανε γεμάτα ξάφνισμα, πῶς ἡ μαμὰ δὲν μποροῦσε νὰ φανταστῇ ἕνα πρᾶμα τόσο ἁπλό.

— Ἤξερα πῶς θἀρθῇς καὶ γι' αὐτὸ κάθησα ἐδῶ καὶ περίμενα.

Κι ὅταν ἡ μαμὰ ρώτησε ἂν περίμενε πολλὴ ὥρα ἐκεῖ, ἀπάντησε :

— Βέβαια, ἀλλιῶς θὰ μ' εὕρισκε ἡ Ἄννα. Καὶ τότε θὰ ἔπρεπε νὰ πάω νὰ κοιμηθῶ.

Ἡ μαμὰ δὲν ἀπάντησε τίποτε σ' αὐτό. Τῆς εἴτανε δύσκολο νὰ τοῦ πῇ πῶς δὲν ἔκαμε καλά. Ἡ ἀθώα του ἀγάπη, ποὺ εἶταν ἀφορμὴ τῆς ἀνυπακοῆς του, τὸν ὑπεράσπιζε ἀπὸ κάθε μάλλωμα κι ὁ Σδὲν τὸ γνώριζε αὐτὸ καλά. Κοίταξε λοξὰ τὴ μαμὰ καὶ χαμογέλασε :

— Τὴν ἔφτιαξα τῆς Ἄννας. Κρύφτηκα πίσω ἀπὸ τὰ χαμόκλαδα καὶ δὲν μποροῦσε νὰ μὲ δῇ.

— Ἀλήθεια ! τὸ ἔκαμες αὐτό; εἶπε ἡ μαμά.

Προχωρήσανε κι οἱ δυὸ στὸ σπίτι, σὰ δυὸ συνένοχοι εὐχαριστημένοι ποὺ πετύχανε τὸ κόλπο τους καὶ φυσικὰ τὸ ἀποτέλεσμα εἴτανε πῶς αὐτὸ τὸ βράδι ἔπρεπε νὰ βάλῃ μόνη της ἡ μαμὰ τὸ μικρὸν νὰ κοιμηθῇ.

Αὐτὸ κιόλας τὸ ἔκανε συχνά, ἂν κι ὁ Σβὲν θὰ ἔκλεινε σὲ λίγο τὰ ἕξι χρόνια καὶ σὲ σοβαρότερες περίστασες τονὲ λέγαμε μεγάλο ἀγόρι.

Πόση ὥρα περνοῦσε ὅταν τὸν ἔβαζε μόνη της νὰ κοιμηθῇ! Πόσο ἀλαφρὰ κι ἁπαλὰ τὸν ἔγδυνε, πόσο προφυλαχτικὰ τοῦ ἔπλενε τὸ μικρὸ κερμάκι, πόσο μαλακὰ τὸ σκούπιζε κι ὅταν ἔπειτα ἔπρεπε νὰ φορεθῇ τὸ μακρὺ νυχτικό, ἄρχιζε τὸ παιγνίδι. Ἔπειτα καθότανε μὲ τὸ μικρὸν στὴν ἀγκαλιὰ κι ὀνειρευότανε τὸν καιρὸ ποὺ εἶταν ἀκόμα πολὺ μικρὸς καὶ τονὲ βύζαινε. Κι ὅταν τέλος τὸν ἔβαζε στὸ κρεββάτι, δὲν ἤθελε ποτὲ νὰ κάμῃ τὴν προσευχή του. Εὕρισκε χίλια μέσα νὰ μὴν ἀφίνῃ τὴ μαμὰ νὰ φύγῃ. Ὅταν ὅμως τέλειωνε τὴν προσευχή, ἀγκάλιαζε τὴ μαμὰ καὶ τῆς ψιθύριζε :

— Εἶναι τόσο ὡραῖα, σὰ μὲ βάζῃς ἐσὺ στὸ κρεββάτι. Γιατί ἐσὺ δὲ μὲ πιάνεις ποτὲ τραχιά.

Ἡ Ἔλσα ἔσκυβε ἀκόμα περσότερο καὶ τοῦ ἀπαντοῦσε :

— Θὰ σὲ βάζω πάντα ἐγώ. Ὅσο νὰ μεγαλώσῃς καὶ νὰ τὸ κάνῃς μόνος σου.

Ὅταν γύρισα τὴ νύχτα μὲ τὸ τελευταῖο βαπόρι, τὴ βρῆκα ποὺ περίμενε νὰ μοῦ διηγηθῇ ὅλα ὅσα εἶπε ὁ Σβέν.

Ἔπειτα ἀπὸ τὴν εὐχάριστη μέρα, ποὺ εἶχα περάσει μὲ τοὺς συναδέρφους μου, ὅλα αὐτὰ τὰ συγκινητικὰ χαραχτηριστικὰ τοῦ παιδιοῦ μοῦ κάμανε μεγαλήτερη ἐντύπωση παρότι θὰ μοῦ κάνανε σὲ συνειθισμένη περίσταση.

— Ξέρεις, εἶπα, πὼς ἕνας μεγάλος καὶ καλὸς ἄνθρωπος μεταχειρίστηκε κάποτε τὰ ἴδια λόγια, ὅταν μοῦ διηγήθηκε τὴν πρώτη του ἐντύπωση ἀπὸ τὸ θά-

νατο τῆς μητέρας του. Καὶ κεῖνος εἶτανε τότε πέντε ὡς ἕξι χρονῶν καὶ τὸ ζήτημα εἶτανε τὸ ἴδιο—νἀλλάξῃ τὸ πουκάμισο. Μεταχειρίστηκε ἀπαράλλαχτα τὰ ἴδια λόγια: Πρώτη φορά, εἶπε, ἔννοιωσα πὼς μὲ πιάνανε τραχιά.

Στάθηκα κοντά στὸ κρεββατάκι τοῦ Σδὲν καὶ τὸν κοίταζα πολλὴ ὥρα. Τὰ μελίγγια του εἶχαν κάνει μικροὺς λάκκους. Μὰ κοιμότανε βαθιὰ κ' ἥσυχα κ' ἔσκυψα καὶ τονὲ φίλησα στὸ μέτωπο.

Δοκιμάσαμε νὰ μιλήσουμε γι' ἄλλα πράματα, ὅμως εἴμουνα τόσο κυριεμένος ἀπὸ τὴ σκέψη γιὰ τὸ παιδὶ αὐτό, ὥστε δὲν εἶχα διάθεση γι' ἄλλο τίποτε.

— Δὲ συλλογίστηκες ποτὲ ἕνα πρᾶμα, εἶπα. Τὸν Οὔλοφ μπορῶ καὶ τὸν φαντάζουμαι μεγάλον, ἡλικιωμένον ἄντρα. Καὶ τὸ Σδάντε τὸ ἴδιο. Εἶναι τόσο διαφορετικοί! Ὡστόσο μπορῶ καὶ τοὺς βλέπω καὶ τοὺς δυὸ μεγαλωμένους. Μὰ τὸ Σδέν; Μπορεῖς νὰ τὸν φανταστῇς ἐσὺ μεγάλον; Τί τὸν θέλεις νὰ κάμῃ στὸν κόσμο; Νομίζεις πὼς εἶναι γι' ἄλλο τίποτε παρὰ γιὰ νὰ τὸν ἔχουμε μεῖς;

Ἡ γυναίκα μου χαμογέλασε μ' ἕναν τόνο θλιβερό, ποὺ σχημάτισε ψιλές, ἀλαφρὲς δίπλες γύρω στὰ χείλη της.

— Τὸ συλλογίστηκα συχνά, εἶπε. Κι ἀκολουθώντας τὴ σειρὰ τῶν στοχασμῶν της πρόστεσε :

— Αὐτὸ θὰ εἶναι ἴσως γιατὶ τὸν ἀγαπῶ περσότερο ἀπὸ ἄλλο καθετὶ στὸν κόσμο. Περσότερο ἀπὸ τἄλλα δυὸ παιδιά, περσότερο ἀπὸ σένα. Τὸ σκέφτηκα συχνὰ καὶ γνωρίζω πὼς ἂν πέθαινε ἕνα ἀπὸ τὰ μεγάλα παιδιά, δὲ θὰ ἔπαυα ποτὲ νὰ λυποῦμαι. Μοῦ φαίνεται ὅμως πὼς θὰ μποροῦσα νὰ ὑποφέρω τὴ λύπη γιὰ χάρη σᾶς τῶν ἄλλων, ποὺ θὰ ζούσατε. Ἂν πέθαινες ἐσὺ —

δὲν μπορῶ νὰ τὸ στοχαστῶ. Μὰ ἂν πέθαινε ὁ Σδέν, δὲ θὰ μποροῦσα νὰ ζήσω πιά. Πολλὲς φορὲς σκέφτηκα νὰ σοῦ τὸ πῶ. Γιατὶ ἤθελα νὰ τὸ ξέρῃς.

Μοῦ ἅπλωσε τὸ χέρι καὶ τὰ μάτια της γυρέψανε τὰ δικά μου, σὰ νὰ ἤθελε νὰ μοῦ ζητήσῃ νὰ τὴ συχωρέσω γιατὶ πίστευε πὼς μποροῦσε νὰ ζήσῃ χωρὶς ἐμέ. Κι ἅμα σδήσαμε τὸ φῶς, ἔμεινα πολλὴ ὥρα ἄγρυπνος καὶ στοχαζόμουνα τὰ λόγια της. Ἀποκοιμήθηκα μὲ τὴν πίστη πὼς ποτὲ δὲ θὰ λάβαινα τὴν πεῖρα, ἂν εἶπε τὴν ἀλήθεια ἢ ὄχι.

14

Ὁ Σδὲν ἀρρώστησε τόσο, ποὺ ἔπρεπε νὰ τὸν φέρουμε στὸ κρεββάτι. Μὰ ἂν καὶ γνωρίζαμε πὼς τὸ πρᾶμα εἶταν ἀρκετὰ σοβαρό, ὁ πυρετὸς ὡστόσο εἶτανε τόσο μικρός, ὥστε δὲ φοβηθήκαμε πραματικὸ κίντυνο. Ξακολούθησα νὰ γράφω ἀκούραστα κ' ἡ γυναίκα μου καθότανε κοντὰ στὸ κρεββάτι τοῦ παιδιοῦ, τοῦ κρατοῦσε τὸ χέρι καὶ τοῦ διηγότανε παραμύθια ὅταν εἶτανε σὲ κατάσταση νὰκούῃ.

Ὁ γιατρὸς μᾶς εἶπε πῶς ἡ ἀρρώστεια θὰ βαστοῦσε πολύ, ὡστόσο μᾶς βεβαίωσε πὼς δὲν εἶτανε κίντυνος κ' ἐπειδὴ ἀπὸ καιρὸ εἶχα στὸ νοῦ κάποιο ταξίδι, ἔφυγα γιὰ λίγες μέρες μὲ τὴν ἐλπίδα πὼς ἅμα θὰ γύριζα, θὰ εἶχε περάσει τὸ δυσκολότερο στάδιο.

Πέρασα λοιπὸν τρεῖς ὁλάκερες μέρες μὲ καλοὺς φίλους καὶ χάρηκα τὴ φιλία καὶ τὴν ὡραία φύση χωρὶς νὰ ἔχω πολλὴ ἀνησυχία. Ὅταν ὅμως καθόμουνα στὸ τραῖνο καὶ γύριζα στὴ Στοκχόλμη γιὰ νὰρθῶ πάλι ἀπὸ κεῖ στὸ σπίτι μου, μὲ κυρίεψε τόση ἀγωνία, ποὺ δὲν μποροῦσα νὰ τὴ νικήσω. Λίγο πρὶ νὰ φύγω, εἶχα μιλή-

σει στὸ τηλέφωνο μὲ τὴ γυναίκα μου. Ἄκουσα ἀπὸ μακριὰ τὴ φωνή της νὰ τρέμῃ ἀπὸ χαρά: Ὁ Σδὲν πηγαίνει καλήτερα! Κάθησε στὸ κρεββάτι καὶ γέλασε καὶ φλυάρησε. Ἔφαγε καὶ παρακάλεσε τὴ μαμὰ νὰ πῇ χαιρετίσματα τοῦ «πατεράκη», ὅπως τὸν ἔλεγε χαδευτικὰ ὅταν εἶταν πολὺ χαρούμενος. Ὅλα τάζανε τὶς καλήτερες ἐλπίδες κι ὡστόσο δὲν μποροῦσα νὰ ἡσυχάσω.

Ἔφτασα στὴ Στοκχόλμη στὶς ἑφτὰ τὸ βράδι, τὴ στιγμὴ ποὺ ἔφευγε τὸ τελευταῖο βαπόρι, ποὺ μποροῦσε νά μὲ φέρῃ σπίτι μου. Τράβηξα λοιπὸν ἴσια στὸ ξενοδοχεῖο, ὅπου πήγαινα πάντα. Εἶχε σκοτεινιάσει κ' ἔβρεχε δυνατά. Μπῆκα μέσα βιαστικὰ μὲ κεῖνο τὸ ἀπελπιστικὸ συναίστημα πὼς εἶμαι ξένος, ἕνα συναίστημα ποὺ μὲ πιάνει πάντα ὅταν ἔρχουμαι τὸ καλοκαίρι στὴ Στοκχόλμη καὶ γνωρίζω πὼς θὰ εἶμαι μόνος. Δὲν εἶχα προφτάσει ἀκόμα νὰ ζητήσω νὰ μοῦ δώσουνε δωμάτιο, ὅταν ἦρθε ὁ πορτιέρης καὶ μὲ παρεκάλεσε νὰ πάω στὸ τηλέφωνο.

Πῆγα καὶ κεῖ μοῦ εἶπαν πὼς ὁ γιατρὸς εἶχε φύγει γιὰ τὸ σπίτι μου καὶ πὼς ἔπρεπε νὰ πάρω ἀμέσως ἕνα ἀμάξι καὶ νὰ τρέξω καὶ γὼ ἐκεῖ.

Τὸ χτύπημα, ποὺ μοῦ ἦρθε τόσο σφοδρὰ καὶ ξαφνικὰ μὲ παράλυσε κ' ἡ κίνηση, ποὺ ἔβαλα σ' ἐνέργεια μοῦ φαινότανε καὶ μὲ τοῦ ἴδιου ὅλως διόλου αὐτόματη. Παράγγειλα νὰ μοῦ φέρουν ἕνα ἀμάξι καὶ τὴν ἴδια στιγμὴ ποὺ ἔκανα αὐτὸ σκέφτηκα πὼς ἔπρεπε νὰ φάω. «Ὁ Σδὲν πέθανε», συλλογίστηκα. «Δὲ θὰ τονὲ βρῶ ζωντανό, ἄμα φτάσω σπίτι. Ἄμα ὅμως φτάσω δὲν πρέπει νὰ εἶμαι νηστικὸς καὶ κουρασμένος. Πρέπει νὰ εἶμαι σὲ θέση νὰγρυπνήσω καὶ νὰ παρηγορήσω τὴ γυναίκα μου.» Ὅλα αὐτὰ περάσανε

στὸ νού μου ἐκεῖ ποὺ καθόμουνα καὶ περίμενα τὸ ἁμάξι. Ἔβλεπα τὸν ἑαυτό μου σὰν ἄλλο πρόσωπο, ἔβλεπα πὼς ἔβαζα κρέας στὸ πιάτο μου, τὸ ἔκοβα καὶ προσπαθοῦσα νὰ φάω. Ὅλη τὴν ὥρα στοχαζόμουνα ἕνα μόνο: τὸ ἁμάξι ποὺ δὲν ἐρχότανε. Θεέ μου! Τὸ ἁμάξι δὲν ἐρχότανε καὶ στὸ σπίτι πέθαινε τὸ παιδί μου καὶ δὲν μποροῦσα νὰ τὸ προφτάσω.

Πλήρωσα καὶ βγῆκα στὴν εἴσοδο τοῦ ξενοδοχείου καὶ περπατοῦσα πέρα δῶθε· μοῦ εἶταν ἀδύνατο νὰ σταθῶ σὲ μιὰ θέση, ἀδύνατο νὰ συγκεντρώσω τὴ σκέψη μου. «Τὸ παιδί μου πεθαίνει», εἶπα τοῦ πορτιέρη· «γι' αὐτὸ εἶμαι τόσο νευρικός.»

Δοκίμασα νὰ τοῦ χαμογελάσω γιὰ νὰ τοῦ δώσω νὰ ἐννοήσῃ πὼς τὸ ἔβλεπα κι ὁ ἴδιος πὼς ὁ τρόπος μου εἶταν παράλογος. Μὰ αἰστάνθηκα πὼς τὸ χαμόγελό μου μεταμορφώθηκε σὲ μορφασμὸ καὶ δὲν περίμενα οὔτε νὰ μοῦ ἀπαντήσῃ. Ξακολούθησα νὰ πηγαίνω πέρα δῶθε μὲ τὸ ρολόγι στὸ χέρι, σὰ νὰ ἤθελα νὰ τρέξω πρὶν ἀπὸ τὸν καιρὸ κι ὅταν ἔφτασε τέλος τὸ ἁμάξι, εἴμουνα βέβαιος πὼς εἶταν ἀργὰ πιά. Δὲν ἐννοοῦσα γιατὶ καθόμουνα ἐκεῖ καὶ γιατὶ ἤθελα νὰ κάμω αὐτὸν τὸ δρόμο μέσα στὴ δυνατὴ βροχή, αὐτόματα ὅμως, ὅπως καὶ πρωτήτερα, εἶπα τοῦ ἁμαξᾶ:

— Γλήγορα, ὅσο μπορεῖ νὰ τρέξῃ τὸ ἄλογο. Τὸ μικρὸ παιδί μου πεθαίνει.

Ὁ ἁμαξὰς μᾶς εἶχε φέρει μὲ τὸ ἁμάξι του πολλὲς φορές.

— Εἶναι τὸ μικρὸ ἀγοράκι, ποὺ εἶναι τόσο ὡραῖο; ρώτησε.

Τὰ ἁπλὰ αὐτὰ λόγια μὲ ξαναφέρανε στὴν πραγματικότητα καὶ στὸ στῆθος μου πέρασε ἕνα θερμὸ κῦμα

εὐγνωμοσύνης πρὸς τὸ νέο, ποὺ μὲ πήγαινε μὲ τὸ ἁμάξι του.

— Ναί, εἶπα μὲ πνιγμένη φωνή. Αὐτὸ εἶναι.

Καὶ κάθησα στὸ ἁμάξι μὲ τὸ συναίστημα πὼς βρῆκα ἕναν ἄνθρωπο, ποὺ ἔννοιωσε τἰ ἔτρεχε κ' ἤθελε νὰ μὲ βοηθήσῃ.

Ἐνῷ τὸ ἁμάξι ἔτρεχε στοὺς δρόμους, μιλοῦσα μὲ τὸν ἑαυτό μου ἄφωνα κ' ἔκλαιγα ἀπὸ χαρὰ καὶ πόνο: «Εἶναι τόσο ὡραῖο νὰ τονὲ θυμᾶται καὶ νὰ μοῦ τὸ λέῃ ἕνας ἄνθρωπος ποὺ τὸν πῆγε μόνο μὲ τὸ ἁμάξι. Καὶ νὰ πεθάνῃ αὐτός; Ὑπάρχουν ἑκατομμύρια παιδιὰ ποὺ ζοῦν. Γιατί πρέπει νὰ πεθάνῃ τὸ δικό μου;»

Ποτὲ δὲν ἔτρεξα μὲ τὸ ἁμάξι τόσο γλήγορα καὶ ποτὲ δὲ μοῦ φάνηκε μακρήτερος ὁ δρόμος. Ἔβλεπα νὰ λάμπουνε στὸ σκοτάδι οἱ σπίθες ἀπὸ τὰ πέταλα τῶν ἀλόγων, αἰστανόμουνα πὼς ἔβρεχε λιγότερο τώρα κ' ἔβλεπα τὴν τοποθεσία νὰ φεύγῃ γύρω μου σὰ σκοτεινὴ φαντασμαγορία καὶ μιλοῦσα ὅλη τὴν ὥρα μὲ τὸν ἑαυτό μου ἀκατανόητα λόγια, ποὺ δὲν ἐννοοῦσα πὼς μοῦ ἐρχόντανε στὰ χείλη. Μοῦ φαινότανε πὼς ἔτρεχα μέσα στὸ σκοτάδι γιὰ νἀπαντήσω ἐκεῖνο ποὺ ἔμελλε νὰ γίνῃ καὶ παρακαλοῦσα μόνο νἀργήσῃ νὰ γίνῃ, παρακαλοῦσα νὰ τονὲ βρῶ ζωντανὸν ἀκόμα ὅταν φτάσω κ' ἔτσι νὰ μποροῦσε νὰ κρεμαστῇ ἄλλη μιὰ φορὰ ἀπὸ τὸ λαιμό μου καὶ νἀκούσω τὴ φωνή του.

Κ' ἔτρεχε, ἔτρεχε τὸ ἁμάξι μὲ δαιμονικὴ βία. Πηδοῦσε ἀπὸ τὸ ἕνα πλευρὸ τοῦ δρόμου στὸ ἄλλο, μὰ δὲ μοῦ ἤρθε οὔτε μιὰ στιγμὴ στὸ νοῦ πὼς μποροῦσε νὰ σπάσῃ κάτι, ἢ νἀναποδογυριστοῦμε. Ὁ ἁμαξὰς εἴτανε λαμπρὸ παιδὶ καὶ συλλογιζότανε τὸ μικρὸ ἀγόρι μου, ποὺ εἴταν τόσο ὡραῖο καὶ χαριτωμένο καὶ δὲν ἔπρεπε νὰ πεθάνῃ.

«Εἶναι ὁ πατέρας μὲ τὸ παιδί του», ἔλεγα δυνατὰ μόνος μου. Χωρὶς νὰ τὸ νοιώθω ἀπάγγελνα στίχους κ' ἕνας σπασμωδικὸς λυγμὸς ἔσφιγγε τὸ λάρυγγά μου, σὰ νὰ ἤθελε νὰ μὲ πνίξῃ, καὶ γιὰ νἀνασάνω ἔσκυψα ἀπὸ τὸ ἀνοιχτὸ παράθυρο καὶ κοίταζα τὴν τοποθεσία, ὅπου γνώριζα κάθε ἄποψη, κάθε καμπὴ τοῦ δρόμου. Ἀπὸ τὶς πέτρες, ὅπου σκόνταβε τὸ ἁμάξι, ἔνοιωσα πὼς εἴχαμε στρήψει στὸ μονοπάτι, ποὺ ἔφερνε στὴν κατοικία μου. Μὲ μιὰν ἔνταση ὑπερβολικὴ ὅλου τοῦ εἶναι μου κοίταξα ὄξω στὸ σκοτάδι κ' εἶδα τὸν ἴσκιο ἑνὸς ἁμαξιοῦ, ποὺ ἔστεκε στὴν αὐλή. Ὁ γιατρὸς εἶναι κεῖ ἀκόμα! Ἔπειτα ἄκουσα ἀπὸ τὴ βεράντα τὴ φωνὴ τῆς γυναικός μου: «Ἔρχεται. Δόξα σοι ὁ Θεός. Νάτος!» Κ' ἔπειτα ἀπὸ λίγες στιγμὲς εἶχα ἀνεβεῖ τὴ σκάλα κ' εἴμουνα στὸ σαλόνι.

Ἔστεκα ἐκεῖ κ' ἡ συγκίνησή μου εἴτανε τόσο μεγάλη, ὥστε δὲν μποροῦσα νὰ νοιώσω τίποτε ἀπὸ κεῖνα ποὺ ἔβλεπα. Ἔβλεπα πὼς ὁ γιατρὸς ἔστεκε κεῖ κ' αἰστανόμουνα πὼς ἡ γυναίκα μου μὲ κρατοῦσε ἀγκαλιασμένον σφιχτά. Ἔβλεπα καθαρὰ πὼς φαινότανε χαρούμενη, μάλιστα πιὸ πολὺ ἀπὸ εὐτυχισμένη καὶ πὼς ἔπρεπε νὰ εἶμαι καὶ γώ. Ἄκουσα κάτι γιὰ μιὰ λιποθυμία, ποὺ τώρα πέρασε καὶ πὼς ὁ γιατρὸς τὴ θαρροῦσε ἀσήμαντη.

Ἀλλὰ δὲν μποροῦσα νὰ πῶ τίποτε οὔτε νὰ σκεφτῶ τίποτε. Ἡ εὐτυχία μοῦ ἦρθε τόσο ἀνέλπιστα, ὥστε μὲ μὴν μπορῶ νὰ συνέρθω ἀπὸ τὴ φοβερὴ νάρκη, ποὺ νὰ κυρίευε ἀκόμα.

Μηχανικὰ ἔβγαλα τὰ γάντια μου καὶ τὸ ἐπανωφόρι μου κ' ἔστεκα ἐκεῖ καὶ προσπαθοῦσα νὰ συνηθίσω τὰ μάτια μου στὴ λάμψη τῆς φωτισμένης κάμαρας.

— Δὲ θέλεις νὰ πᾷς μέσα νὰ τονὲ δῇς ; Δὲν κοιμᾶται, εἶπε ἡ γυναίκα μου.

Κ' ἡ φωνή της εἶχε ἕναν τόνο, σὰ νὰ ἤθελε νὰ μὲ μαλλώσῃ, ποὺ δὲν τὴν ἔνοιωσα.

— Ναί, ναί, εἶπα.

Καὶ χωρὶς νὰ νοιώθω τὶ ἔτρεχε μέσα πῆγα κ' εἶδα τὸ Σδὲν νὰ μὲ κοιτάζῃ ἀπὸ τὸ κρεββάτι μου, ὅπου εἶτανε ξαπλωμένος.

— Δὲ γνωρίζεις τὸν μπαμπά, Σδέν ;

— Ναί, εἶπε ὁ μικρὸς μὲ ξαφνισμένη φωνή.

Δὲν μποροῦσε νὰ νοιώσῃ γιατὶ ὅλοι οἱ μεγάλοι εἶτανε τόσο ἀνήσυχοι. Ἄπλωσε τὸ μικρό του χέρι καὶ μὲ χάδεψε καὶ παρατήρησα πόσο ἀδυνάτησε καὶ λίγνεψε.

Ἐνῷ ἔστεκα ἐκεῖ σκυμένος ἀπάνω στὸ παιδί, ἐννόησα πῶς ὅλα αὐτὰ εἶτανε πραγματικότατα καὶ πῶς τὸ παιδί μου ζοῦσε ἀκόμα.

Κρατοῦσα τὸ χέρι του στὰ μάτια μου κ' αἰστάνθηκα νὰ φεύγῃ τὸ βάρος ἀπὸ τὰ στήθη μου κ' ἡ ἄχνα ἀπὸ τὰ μάτια μου.

15

Τί παράξενες, γεμάτες ἐλπίδα, ἀνησυχία, ἀπελπισιὰ καὶ φόβους εἶταν οἱ μέρες ποὺ ἀκολουθήσανε ! Ὁ γιατρὸς μᾶς εἶπε πῶς ἡ ἀρρώστια θὰ βαστάξῃ πολύ, ἑτοιμαστήκαμε λοιπὸν νὰ περιμείνουμε μὲ ὑπομονὴ καὶ προσπαθούσαμε νὰ δείξουμε πῶς εἴχαμε κι αὐτὴν τὴν ἀρετή. Τὶς δυὸ κατοπινὲς μακρὲς βδομάδες ἡ ἀρρώστια τοῦ Σδὲν ταιριάστηκε μὲ τὶς συνήθιες τῆς καθημερινῆς ζωῆς μας, ὅπως γίνεται πάντα σὰν ἔρχεται ἡ ἀρρώστια σ' ἕνα σπίτι.

Ξακολούθησα λοιπὸν νὰ γράφω τὸ βιβλίο μου δίχως νὰ μ' ἐνοχλῇ κανεὶς κάθε πρωΐ κ' ἡ γυναίκα μου πηγαινοερχότανε σὲ μένα καὶ σὲ κεῖνον, καθότανε στὴν κάμαρα τοῦ Σδὲν—ποὺ εἶταν ἥσυχος, ὅταν τὴν ἔνοιωθε κοντά του—κι ὅταν ὁ μικρὸς κοιμότανε, ἔβγαινε ὄξω νἀνασάνῃ καθαρὸν ἀέρα καὶ νὰ μοῦ διηγηθῇ ὅλα τὰ καλὰ σημεῖα, ποὺ πίστευε πὼς ἔβλεπε πάντα τὸ προσεχτικό της μάτι. Ὁ Σδάντε γυρνοῦσε γύρω μόνος καὶ σιωπηλός, πήγαινε μὲ τὴ βάρκα στὸ ἀντικρυνὸ ἀκρογιάλι καὶ διηγότανε στὶς μικρὲς φιλενάδες του ἐκεῖ πὼς ὁ μικρὸς ἀδερφὸς εἶτανε βαριὰ ἄρρωστος καὶ πὼς στὸ σπίτι βασίλευε ἡσυχία.

Ἀναγκαστήκαμε νὰ πάρουμε μιὰ νοσοκόμα, γιὰ νὰ μπορῇ ἡ γυναίκα μου νἀναπαύεται τὴ νύχτα. Αὐτὸ δὲν ἔγινε χωρὶς μεγάλη ἀντίσταση ἀπὸ μέρος τῆς Ἔλσας. Γιατὶ εἶτανε τόσο ζηλότυπη γιὰ τὸ μικρό, ὥστε δὲ δεχότανε νὰ τὴ βοηθᾷ κανείς. Καὶ τέλος ὅταν παρατήρησε πὼς δὲν εἶχε πιὰ τὴ δύναμη, ἔδωσε μὲ δάκρυα τὴ συναίνεσή της κ' ὑποτάχτηκε στὸ ἀναπόφευχτο.

Ὡστόσο ἔπειτα ἀπὸ λίγες ὧρες ποὺ ἔφτασε ἡ νοσοκόμα, ἤρθε ἡ γυναίκα μου καὶ μοῦ διηγήθηκε μ' ὁλάστραφτα μάτια πὼς ὁ Σδὲν δέχτηκε μὲ μεγάλη χαρὰ τὴ νέα συντρόφισσά του.

—Ἐσένα σὲ θέλω νὰ μὲ περιποιέσαι, γιατὶ εἶσαι καλή, τῆς εἶπε.

Κ' ἔκλεισε τὰ μάτια του κ' ἔμεινε ἥσυχος μὲ τὸν πάγο στὸ κεφάλι, ποὺ πονοῦσε πάντα, καὶ μὲ τὰ μικρὰ ἀδυνατισμένα χέρια ἀπάνω στὸ σκέπασμα.

Ἕνα πρωΐ ἀκούσαμε ὄξω στὴν αὐλὴ τοὺς ἤχους ἑνὸς ὀργανέτου κ' ἐπειδὴ ἐκεῖνες τὶς μέρες ὁ Σδὲν εἶχε φάει κάτι καὶ μιλοῦσε καὶ φαινότανε φαιδρός, τονὲ

ρωτήσαμε ἂν ἤθελε νὰ τονὲ φέρουμε στὰ χέρια ὄξω νὰ δῇ τὴ μαϊμού.

Ἄλλοτε εἶταν ὁ Σδὲν ἐκεῖνος, ποὺ ἔτρεχε πρῶτος, ὅταν ἀκουγότανε κανένα ὀργανέτο. Ἔτρεχε βιαστικὸς στὸν μπαμπὰ καὶ τοῦ ζητοῦσε πεντάρες. Χαιρότανε νὰ δίνῃ κι ὅταν πλησίαζε μὲ τὶς πεντάρες του καὶ φαινότανε τόσο εὐτυχισμένος—σὰ νὰ γνώριζε τί σημασία ἔχει γιὰ ἕνα φτωχὸ μουσικὸ νὰ τοῦ δίνουν χρήματα γιὰ νὰ φάῃ — συχνὰ ἔκανε κάποιο μελαψὸ πρόσωπο νὰ γελᾷ, δείχνοντας τὰ λευκά του δόντια, καὶ κάποια μαῦρα ὁλάστραφτα μάτια νὰ κοιτάζουνε μὲ χαρὰ τὰ γαλανὰ δικά του.

Τώρα ὅμως κρεμότανε τόσο κουρασμένος καὶ μικρὸς στὴν ἀγκαλιὰ τοῦ πατέρα. Εἶτανε τυλιγμένος καλὰ σὲ μιὰ κουβέρτα καὶ φοροῦσε κάλτσες στὰ πόδια. Ἔτσι τονὲ βγάλαμε ὄξω κι ὁ πατέρας τὸν κρατοῦσε στὰ χέρια στὴ βεράντα, ἀπ' ὅπου μποροῦσε νὰ κοιτάζῃ κάτω στὴν ἡλιοφωτισμένη αὐλὴ καὶ νἀκούῃ τοὺς φαιδροὺς σκοποὺς τοῦ ὀργανέτου. Κουρασμένος, ἔβλεπε σὰν ξένα τὰ δέντρα καὶ τὴν αὐλὴ καὶ τὸ σωρὸ τῶν παιδιῶν, ποὺ στεκόντανε στὸν ἥλιο· κι ὅλη τὴν ὥρα τὸ βλέμμα του εἶτανε τόσο παράξενο, σὰ νὰ συλλογιζότανε γιατὶ ὅλα αὐτὰ δὲν εἶταν τόσο ὡραῖα, ὅπως ἄλλοτε. Δοκίμασε νὰ γελάσῃ ὅταν ἀντίκρυσε τὴ μαϊμού, ποὺ εἶτανε γι' αὐτὸν τὸ διασκεδαστικότερο ἀπ' ὅλα ὅσα ἤξερε καὶ ποὺ τώρα πηδοῦσε ἀπάνω κάτω στὸ ὀργανέτο, βροντώντας τὴ μικρὴ ἁλυσίδα της, κ' ἔκανε κωμικοὺς μορφασμοὺς ἐκεῖ ποὺ προσπαθοῦσε νὰ σπάσῃ ἕνα καρύδι.

Μὰ ὁ Σδὲν δὲν εἶχε δύναμη νὰ τὰ δῇ ὅλα αὐτά. Γινότανε μόνο ὅλο καὶ σοβαρότερος κι ὅλο καὶ βαρήτερος καθότανε στὴν ἀγκαλιὰ τοῦ μπαμπᾶ. Εἶτανε σὰ

νὰ ἔλειπε μακριὰ κ' ἔβλεπε κεῖ κάτω ὅλα ὅσα εἶταν ὡραῖα καὶ φαιδρὰ στὴ γῆς καὶ τὰ νοσταλγοῦσε κ' αἰστανότανε πὼς δὲν εἴτανε πιὰ γι' αὐτόν. Ἀκκουμποῦσε μόνο τὸ κεφάλι του στὸν ὦμο τοῦ μπαμπᾶ. Κ' ἔπειτα τονὲ φέρανε πάλι μέσα στὸ κρεββάτι του.

Ἡ μαμὰ τὸν ξάπλωσε κεῖ καὶ τοῦ ἔσιαξε τὰ μαξιλάρια.

— Δὲν εἶταν ὡραῖα, Σβέν ;

— Ὦ ναί, μόνο πὼς δὲν μποροῦσα ἀκόμα. Μὰ γλήγορα θὰ γίνω πάλι καλά.

Τότε ἔσκυψε ἡ μαμὰ καὶ χάδεψε τὰ μαλλιὰ τοῦ μικροῦ ἀδερφοῦ, χωρὶς ὅμως νὰ τὸ δῇ ἐκεῖνος ἄπλωσε τὸ ἄλλο χέρι της καὶ ζήτησε τὸ δικό μου καὶ τὸ ἔσφιξε σπασμωδικά.

16

Μιὰ νύχτα καθόμουνα μόνος στὴν κάμαρά μου κ' ἤξερα πὼς τὴν ἄλλη μέρα θὰ ἐρχόντανε οἱ γιατροὶ καὶ θἀποφασίζανε γιὰ τὴ ζωὴ ἢ τὸ θάνατο τοῦ μικροῦ Σβέν. Ἤξερα πὼς θὰ εἶτανε δυό, γιατὶ ὁ δικός μας γιατρὸς ἤθελε νὰ συμβουλευτῇ ἕναν εἰδικό· δὲν τολμοῦσε πιὰ νὰ πάρῃ ἀπάνω του μόνος τὴν εὐτύνη.

Καθόμουνα μόνος, ἡ λάμπα εἶταν ἀναμμένη κ' εἶχα μπροστά μου τὸ χειρόγραφο, ἀπ' ὅπου λείπανε τὰ τελευταῖα κεφάλαια.

Εἶχα καλονυχτίσει τὴ γυναίκα μου καὶ τῆς εἶπα πὼς ἤθελα νὰ ἐργαστῶ.

— Νὰ μπορῇς νὰ γράφῃς κι αὐτὸ τὸ βράδι ! μοῦ εἶπε :

Κ' εἶχε κάποια δόση πίκρας ὁ τόνος της, σὰ νὰ ἤθελε νὰ πῇ πὼς ἐγὼ δὲν αἰστανόμουνα ὅπως αὐτή.

Μετάνοιωσε ὅμως ἀμέσως, ἀκκούμπησε τὸ κεφάλι της στὸ δικό μου κ' εἶπε :

— Εἶσαι εὐτυχισμένος ποὺ μπορεῖς νὰ γράψῃς.

Καὶ τώρα καθόμουνα μόνος ἐδῶ καὶ κάθε μου νεῦρο ἔτρεμε σ' ἕνα ψυχικὸ συγκλόνισμα, τόσο σύνθετο καὶ τόσο φοβερό, ποὺ μόλις μπορῶ νὰ τὸ περιγράψω. Μολαταῦτα ἐλπίζα πῶς θὰ ζήσῃ τὸ παιδί μου, τὸ πίστευα μάλιστα. Ταυτόχρονα ὅμως εἶχα τὸ συναίστημα πὼς ἔπρεπε νὰ γράψω τώρα, τώρα ἢ ποτέ. Ἤξερα σχεδὸν κάθε λέξη, ποὺ ἔπρεπε νὰ γραφῇ στὰ φύλλα, ποὺ εἶχα μπρός μου λευκὰ κι ἄγραφα. Ἡ ἀνάγκη μ' ἔσπρωχνε κ' ἔγραφα, γέμιζα τὸ ἕνα μετὰ τὸ ἄλλο τὰ λευκὰ φύλλα καὶ τὰ ἔβαζα στὸ σωρὸ τοῦ χειρογράφου, ποὺ μεγάλωνε μπροστά μου ἀπάνω στὸ τραπέζι. Εἴτανε σὰ νὰ μοῦ ψιθύριζε στὸ αὐτὶ κάποια ἀόρατη φωνὴ τὴν προσταγή της καὶ σὰ νὰ χρωστοῦσα νὰ ὑπακούσω στὴ φωνὴ αὐτή, νὰ τὴν ὑπακούσω τυφλά.

Μὲ εἶχε πιάσει μιὰ καταπληχτικὴ βία, σὰ νὰ εἴτανε ζήτημα ζωῆς καὶ θανάτου.

Αὔριο, ἄκουγα μέσα μου, αὔριο ! Ποιός ξέρει τὶ θὰ γίνῃ αὔριο ! Μπορεῖ νὰ πεθάνῃ τὸ παιδί σου καὶ τότε νὰ μὴν μπορῇς νὰ γράψῃς. Ἔπειτα σοῦ γυρεύουνε χρήματα καὶ πάλι χρήματα. Μπορεῖς νὰ ξαναδουλέψῃς τὸ βιβλίο σου, νὰ τὸ διορθώσῃς, μὰ δὲ θὰ μπορέσῃς νὰ τὸ τελειώσῃς ποτέ, ἂν πεθάνῃ τὸ παιδί σου.

Σὰ χτυπήματα μὲ σπρώχναν ἐμπρὸς οἱ στοχασμοὶ καὶ στὴ χλωμὴ λάμψη τῆς λάμπας εἶδα τὸ πρωϊνὸ φῶς νὰ πέφτῃ ἀπὸ τὴν κουρτίνα ἀπάνω στὸ χαρτί μου. «Χρήματα, χρήματα ! Σοῦ χρειάζουνται χρήματα, ἂν πεθάνῃ τὸ παιδί σου καὶ θέλῃς νὰ σώσῃς τὴ γυναίκα σου.»

Κι ἀνάμεσα στὶς φωνές, ποὺ μὲ σπρώχνανε στὴν ἐργασία, ἄκουγα ἕναν ἦχο, ποὺ νόμιζα πὼς τὸν ἀναγνώριζα : «Εἶναι ὁ πατέρας μὲ τὸ παιδί του !» Ὁ πατέρας μὲ τὸ παιδί του ! Ποῦ τὸ εἶχα ἀκούσει ; Πότε εἶχα νοιώσει αὐτὴ τὴ δαιμονισμένη βία ; Εἴτανε σὰ νὰ σφυρίζανε καμουτσίκια, σὰ νὰ πετούσανε σπίθες τὰ πέταλα σὲ πέτρινους δρόμους, σὰ νὰ αἰστανόμουνα τὸ νυχτερινὸ ἀέρα νὰ δροσίζῃ τὸ φλογισμένο δέρμα μου. Ἔγραφα, ἔγραφα. Καὶ θυμήθηκα πὼς εἶχα τρέξει σὰ δαιμονισμένος μὲ τὸ ἁμάξι, μὲ τὴν ἰδέα πὼς τὸ παιδί μου εἴτανε πεθαμένο.

Μὰ δὲ συλλογιζόμουνα πιὰ τὸ παιδί μου. Συλλογιζόμουνα ἐκείνη, ἐκείνη ποὺ ἔπρεπε νὰ εἶμαι ὅλος δικός της ἂν εἴτανε δυνατὸ νὰ ἔμενε μαζί μου, ἂν τὸ ἀφάνταστο γινότανε πραγματικότητα, ἂν πέθαινε ὁ Σβέν. Ἔγραφα, ἔγραφα, ἔγραφα, ὅπως δὲν ἔγραψε ποτὲ κανεὶς γιὰ χρήματα, κ' ἔγραψα τὶς καλήτερες σελίδες, ποὺ χυθήκανε ἀπὸ τὴν πένα μου.

Κι ὅταν δὲν εἶχα πιὰ ἄλλη δύναμη, ἔπινα, ἔπινα πολὺ γιὰ νὰ συγκρατηθῶ στὴ ζωή.

Ἅμα ἀνέβηκε πιὰ ὁ ἥλιος ἕνα διάστημα στὸν οὐρανό, ἔγραψα τὶς τελευταῖες γραμμές. Καὶ κάθησα σὰν ἀναίστητος.

Μάζεψα τὰ γραμμένα φύλλα καὶ τὰ ἔβαλα στὸ συρτάρι μου, ἔπειτα βγῆκα σιγὰ καὶ πῆγα κι ἀκροάστηκα στὴν πόρτα τῆς κάμαρας τοῦ Σβέν. Ἡ γυναίκα μου τὴν ἄνοιξε καὶ κοίταξε ὄξω. Ἔσκυψα σιμά της καὶ τῆς εἶπα :

— Εἶναι ἕτοιμο.

Μοῦ χαμογέλασε κ' ἡ φωνή της ἔκλεινε ἕναν κόσμο εὐτυχίας, ὅταν ἀπάντησε :

— Κοιμᾶται τόσο ἥσυχα. Δὲν τὸ πιστεύω νὰ ὑπάρχῃ κίντυνος.

Τὴν ἄφησα κ' ἔπειτα ἀπὸ μιὰ στιγμὴ βυθίστηκα σ' ἕναν ὕπνο, ὅμοιο μὲ θάνατο.

17

Πρὶν περάσῃ ἡ ἄλλη μέρα, γνωρίζαμε πὼς δὲν ὑπῆρχε σωτηρία καὶ πὼς ὁ μικρὸς Σδὲν θὰ πέθαινε. Ἡ βεβαιότητα ἔπεσε ἀπάνω μας σὰ βαρὺ χτύπημα, γιατὶ ὅλον τὸν καιρὸ πρωτήτερα δὲν πάψαμε νὰ ἐλπίζουμε. Στεκόμαστε στὸ διάδρομο, οἱ δυὸ γιατροὶ ἄφωνοι καὶ σοβαροί, ἡ γυναίκα μου μὲ τὰ μάτια καρφωμένα στὸ πρόσωπό τους, σὰ νὰ νόμιζε πὼς δὲν εἶχανε προφέρει ἀκόμα τὴν τελευταία λέξη. Τοὺς κοίταζα ὅλους, κ' ἐνῶ ἀγκάλιασα τὴ μέση τῆς γυναίκας μου καὶ θέλησα νὰ τὴ σύρω κοντά μου, παρατήρησα πὼς ἡ συμπονετικὴ ὄψη τοῦ φίλου μας, τοῦ γιατροῦ τοῦ σπιτιοῦ μας, ἔτρεμε σπασμωδικά. Ὁ καθηγητὴς μιλοῦσε σιγὰ σὰ νὰ δυσκολευότανε νὰ προφέρῃ κάθε λέξη. Δὲν αἰστανόμουν ἄλλο τίποτε παρὰ πὼς ἦρθε τὸ ἀναπόφευχτο καὶ πὼς ἔπρεπε νὰ γκαρδιωθῶ γιὰ νὰ μπορέσω νὰ τὸ ὑποφέρω. Μὰ ἡ γυναίκα μου μ' ἕνα σφίξιμο τοῦ χεριοῦ μου, ὅπου αἰστάνθηκα ὅλον τὸν πόνο της, ξαπολύθηκε ἀπὸ τὸ μπράτσο μου ποὺ τῆς εἶχε ἀγκαλιασμένη τὴ μέση καὶ μπλέκοντας τὰ χέρια της, σὲ τρόπο ποὺ νἀκουστοῦνε κυριολεχτικὰ τὰ κόκκαλα ποὺ τρίξανε, φώναξε :

— Πέτε πῶς ὑπάρχει ἀκόμα ἐλπίδα. Πέτε το.

Οἱ δυὸ ἄντρες ξεφύγανε τὸ βλέμμα της, μὰ ἡ Ἔλσα ὀρθώθηκε κ' εἶπε :

— Δὲν πρέπει νὰ πεθάνῃ. Θὰ σᾶς δείξω πὼς θὰ ζήσῃ.

Ἔφυγε καὶ στεκόμαστε κεῖ σιωπηλοὶ καὶ τὴν εἴδαμε ποὺ μπῆκε στὴν κάμαρα τοῦ ἀρρώστου. Νοιώσαμε ὅλοι πόσο βαθιὰ αἰστάνθηκε τὸ πὼς δὲν εἴτανε πιὰ ἐλπίδα καὶ γι' αὐτὸ ἔδωσε τὴν ὑπόσκεση πὼς θὰ τὸν σώσῃ ἀπὸ τὸ θάνατο—στὸ πεῖσμα ὅλων. Χωριστήκαμε χωρὶς πολλὰ λόγια καὶ πῆγα στὴ γυναίκα μου χωρὶς νὰ ξέρω τὶ νὰ τῆς πῶ· ἤθελα μόνο νὰ εἶμαι κοντά της καὶ νὰ δῶ ἴσως ἐκεῖνο ποὺ φοβόμουνα περσότερο.

Δὲν τὴ βρῆκα στὴν κάμαρα τοῦ ἀρρώστου, μὰ στὴ δική μου κάμαρα καὶ τὸ πρόσωπό της εἴτανε σὰν πετρωμένο. Καθότανε μαζεμένη στὸν καναπέ, σφίγγοντας τὸ χέρι στὸ μάγουλό της, τὰ μάτια της εἴτανε στεγνὰ καὶ χωρὶς λάμψη καὶ κοίταζε στὸ μέγα σκότος. Ἡ στάση, ἡ ὄψη της κι αὐτὰ ἀκόμα τὰ χέρια της τὸ μαρτυρούσανε. Δοκίμασα νὰ τῆς μιλήσω, δοκίμασα νὰ προφέρω τὄνομά της, μὰ δὲν ἀπάντησε καὶ τέλος τὴν ἄφησα στὴ θλίψη της, περιμένοντας μ' ἀγωνία τὰ λόγια, ποὺ θὰ ἐρχόντανε ἅμα θὰ ξέσπαζε ἡ θλίψη της.

Πέρασε πολλὴ ὥρα ὅσο νὰ λυθῇ ἡ σιγὴ κι ἅμα λύθηκε, δὲ λύθηκε μὲ λόγια. Ἡ γυναίκα μου ἄπλωσε μόνο τὸ χέρι της σὲ μένα καὶ μ' ἔσυρε στὸν καναπέ. Ἔπεσε στὴν ἀγκαλιά μου κ' ἔνα μακρὺ ἀναφυλλητό, ποὺ φαινότανε πὼς ἔβγαινε ἀπὸ τὸ ἴδιο στῆθος, μᾶς συγκλόνησε καὶ τοὺς δυό.

— Πόσο σὲ λυποῦμαι! ψιθύρισε. Πόσο σὲ λυποῦμαι!

— Ἐμένα;

Ξαπολύθηκα ἀπὸ αὐτὴ καὶ τὴν κοίταξα. Γιατὶ ἡ φωνή της εἶχε κάτι ποὺ μὲ γέμιζε μ' ἕνα προαίστημα,

ποὺ δὲν ἤθελα νὰ τὸ ἀφήσω νὰ μοῦ ἀνεβῇ στὸ νοῦ σὰ στοχασμός.

Ἔστρηψε σὲ μένα μὲ σταυρωμένα χέρια καὶ φώναξε σχεδόν :

— Δὲν τὸ πιστεύω νἀπαιτῇς νὰ ζήσω δίχως τὸ Σδέν. Δὲν τὸ μπορῶ, δὲν τὸ μπορῶ.

Αὐτὸ εἶταν τὸ προαίστημά μου, ποὺ αὐτὴ τοῦ ἔδωσε ἔκφραση μὲ λόγια. Κ' ἔστεκα ἐκεῖ, χωρὶς νὰ ξέρω τί νὰ κάμω, χωρὶς νὰ μπορῶ νὰ προφέρω λέξη.

— Κάθησε κοντά μου, εἶπε. Δὲ θὰ ἐρεθιστῶ. Θὰ μιλήσω ἥσυχα. Γιατὶ δὲν εἶμαι πιὰ ἀνήσυχη. Αἰστάνουμαι μόνο πῶς γκρεμίζουνται ὅλα. Δὲν εἶμαι πιὰ ἐδῶ, ἂν καὶ δὲν μπορεῖς νὰ τὸ νοιώσῃς ἀκόμα, γιατὶ ξέρεις τόσα λίγα καὶ γιατὶ τόσα λίγα μποροῦσα νὰ σοῦ πῶ καὶ γώ. Μὰ γιατὶ νὰ σοῦ τὸ ἔλεγα, πρὶν ἔρθῃ ἡ ἀνάγκη νὰ σοῦ τὸ πῶ; Ἤθελα νὰ ζήσω μαζί σου, Γιῶργο, γιατὶ σ' ἀγαποῦσα περσότερο ἀπὸ καθετὶς ἄλλο σ' ὅλη τὴ ζωή. Τώρα δὲν εἶμαι νέα. Γέρασα τόσο, ὅσο δὲ θὰ γεράσῃς ἐσὺ ποτέ. Μόνο πῶς ἐσὺ δὲν τὸ ἤξερες, πῶς δὲ θέλησες νὰ τὸ δῇς ποτὲ κι ἀφοῦ σ' ἔβλεπα τόσο εὐτυχισμένον, δὲν ἤθελα νὰ σὲ ταράξω. Μὰ ὅσο μπορῶ νὰ θυμηθῶ, τὸ γνώριζα πῶς δὲν εἶμαι σὰν τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους. Εἶχα αἰστανθεῖ μέσα μου τὴν ἀνάγκη νὰ πεθάνω. Μπορεῖς νὰ τὸ νοιώσῃς, τί σοῦ λέω τώρα; Μόλις μπορῶ καὶ τὸ νοιώθω ἡ ἴδια. Ὅταν εἶμουνα στὴν ἀκμὴ τῆς εὐτυχίας μου καὶ ζοῦσα γιὰ σὲ καὶ γιὰ τὰ παιδιὰ καὶ γιὰ καθετὶς ποὺ εἶταν ὡραῖο, καὶ τότε τὸ ἤξερα πάντα πῶς θἀρθῇ μιὰ μέρα, ποὺ ἔπρεπε νὰ τὰ χωριστῶ ὅλα καὶ πῶς τίποτε δὲ θὰ μποροῦσε νὰ μ' ἐμποδίσῃ σ' αὐτό. Ἤξερα πῶς θὰ τὸ ἤθελα καὶ δὲ θὰ τὸ ἤθελα, θὰ τὸ πιθυμοῦσα καὶ δὲ θὰ τὸ πιθυμοῦσα κι

ὅμως θὰ πήγαινα στὸ σκότος, ὅπου ἀνήκω. Εἶχα τὸ συναίστημα πὼς θὰ γινότανε κάτι καὶ θὰ μὲ ἀνάγκαζε νὰ τὸ κάμω. Θυμᾶσαι τὸ χειμώνα, ποὺ ἡ ἀναμεταξύ μας σχέση εἶχε καταντήσει τόσο δύσκολη καὶ τόσο θλιβερή ! Δοκίμασα τότε νὰ σοῦ γράψω τι αἰστανόμουνα μέσα μου, γιατὶ δὲν μποροῦσα νὰ μιλήσω. Μὰ δὲν μποροῦσα νὰ σοῦ γράψω. Ὅ,τι ἤθελα νὰ σοῦ πῶ δὲ σοῦ τὸ εἶπα καὶ θυμοῦμαι πὼς ἀποροῦσα γιατὶ δὲ μὲ ρώτησες καὶ σὺ ἔπειτα, κι ἂς σὲ παρακάλεσα νὰ μὴν τὸ κάμῃς. Πολλὲς φορὲς τὸ ἤθελα νὰ μὲ ρωτοῦσες. Συχνότερα ὅμως εἴμουνα εὐχαριστημένη ποὺ δὲ μὲ ρωτοῦσες. Τί ἔχω ὑποφέρει ἐκείνη τὴν ἐποχή, Γιῶργο ! Νὰ μποροῦσες νὰ τὸ ὑποψιαστῇς τί ὑπόφερα ! Ἦρθες κ' ἔπιασες τὸ χέρι μου καὶ κάθησες κοντά μου καὶ δὲν αἰστάνθηκα πὼς εἶμαι εὐτυχισμένη ὅπως ἄλλοτε. Γιατὶ ἤξερα πὼς καθημερινὰ στοχαζόμουνα πὼς μποροῦσα νὰ πεθάνω καὶ νὰ χωριστῶ ἀπὸ σένα. Ἤθελα νὰ τὸ κάμω μόνη μου, Γιῶργο. Μπορεῖς νὰ τὸ νοιώσῃς πὼς ἤθελα νὰ τὸ κάμω μόνη μου μέσα στὴν εὐτυχία μου; Κ' εἶσουνα τόσο καλὸς μαζί μου κ' εὐγενικὸς καὶ χαρούμενος κ' εἶχα τὸ συναίστημα πὼς εἶμουνα μιὰ ἄπιστη γυναίκα καὶ σ' ἀπατοῦσα. Καὶ ξέρεις γιατί ἤθελα νὰ χωριστῶ ἀπὸ σένα; Ναί, γιατὶ τὸ γνώριζα καλὰ πὼς θὰ γινότανε μιὰ μέρα καὶ γι' αὐτὸ ἤθελα νὰ γίνῃ καλήτερα ὅσο εἶσουνα νέος καὶ δυνατὸς καὶ μποροῦσες νὰ μὲ ξεχάσῃς σὲ λίγο καὶ νὰ γίνῃς εὐτυχισμένος μὲ μιὰν ἄλλη.

Σώπασε μιὰ στιγμὴ καὶ τὰ μάτια της γεμίσανε δάκρυα. Ἔπειτα ξακολούθησε κ' ἡ φωνή της εἴτανε ξανανιωμένη.

—Ὕστερα ἦρθε ὁ μικρὸς Σβέν, Γιῶργο, κι ἀλλάξαν ὅλα. Θυμᾶσαι πὼς σοῦ τὸ εἶπα τότε; Πίστευα τότε

πὼς μοῦ τὸν ἔστειλε ὁ θεὸς γιὰ νὰ μὲ κρατήσῃ στὴ ζωὴ κ' ἔτσι νὰ μπορέσω νὰ σὲ κάμω εὐτυχισμένον, καθὼς τὸ πιθυμοῦσα καὶ παρακαλοῦσα κάθε βράδι τὸ θεὸ γι' αὐτό. Πίστευα σταθερὰ πὼς ὁ θεὸς μὲ ἄκουσε καὶ μιλοῦσα γι' αὐτὸ μὲ τὸ μικρὸ Σδὲν ὅταν εἴμαστε μόνοι καὶ δὲν μποροῦσε νὰκούσῃ κανεὶς τὰ λόγια μας. Μὰ τώρα, Γιῶργο, τώρα αὐτὸς μ' ἀφίνει. Τώρα γνωρίζω πὼς ὅλα τἄλλα, ὅλα ἐκεῖνα ποὺ δὲν τὰ ἤξερες ὡς τώρα, θὰ ξαναγυρίσουνε καὶ τώρα θέλω μόνο νὰ μοῦ συχωρέσῃς ὅλον τὸν πόνο ποὺ σοῦ προξενῶ. Ὅμως δὲν πρέπει νὰ μὲ παρακαλέσῃς νὰ μείνω. Πηγαίνω καὶ γὼ ἐκεῖ ποὺ πηγαίνει ὁ Σδέν.

Ἔστεκε μπρός μου καὶ μοῦ φάνηκε τὴ στιγμὴ αὐτὴ μεγαλήτερη παρότι εἶναι οἱ ἄνθρωποι. Εἴμουνα σὲ τόσο βαθμὸ ἀπροετοίμαστος νἀκούσω ἐκεῖνα ποὺ εἶπε, ὥστε μοῦ φάνηκε σὰ νὰ διηγήθηκε ἕνα ἀνησυχαστικὸ ὄνειρο, ποὺ δὲν μποροῦσα νὰ τὸ μεταμορφώσω σὲ πραγματικότητα. Μὰ αἰστανόμουνα κιόλα πὼς ἐνῷ μοῦ ἔδινε τὸν μεγαλήτερον πόνο, μοῦ ξεσκέπαζε καὶ τὴ μεγαλήτερη ἀγάπη, κ' ἤθελα νἀπλώσω πρὸς αὐτὴ τὰ χέρια γιὰ νὰ μὴ μοῦ ἁρπαχτῇ τὴν ἴδια στιγμὴ ποὺ ἔγινε ὁλότελα δική μου.

— Δὲν μπορῶ νὰ τὸ ὑποφέρω αὐτό, φώναξα σχεδόν. Δὲν μπορῶ νὰ τὸ ὑποφέρω. Νὰ χάσω καὶ σὲ καὶ κεῖνον. Δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ τὸ θέλῃς.

Σηκώθηκε ἄφωνη καὶ στάθηκε μπροστὰ σὰ μιὰ Νιόβη, ποὺ ἁπλώνει τὰ χέρια νἀγκαλιάσῃ τὰ παιδιά της, ποὺ χτυπιοῦνται ἀπὸ τὰ βέλη τῶν θεῶν ἀκόμα καὶ μὲς τὴν ἀγκαλιά της.

— Ἄφησέ με νὰ πάρω μαζὶ τὸ Σδέν, εἶπε. Θὰ πεθάνῃ ποὺ θὰ πεθάνῃ. Θὰ τὸν πάρω κάτω στὸ ἀκρογιάλι ἀπόψε τὸ βράδι, ὅταν θὰ κοιμοῦνται ὅλοι. Εἶναι

μιὰ μικρὴ πάλη. Κ' ἔτσι δὲ θὰ σὲ βασανίζω πιὰ ὅπως τὸ ἔκαμα ἕως τώρα.

Μπῆκα μπροστά της καὶ μὲ ὅση δύναμη εἶχανε τὰ χέρια μου τὴν κάθησα μὲ βία στὸν καναπέ.

— Περίμενε, εἶπα, περίμενε ! Δὲν τὸ ξέρεις καὶ σὺ τὶ κάνεις.

Μὰ ἐκείνη μοῦ ἀπάντησε μονάχα :

— Θὰ εἶναι δυστυχία καὶ τῶν δυό μας, ἂν μ' ἐμποδίσῃς. Μὴ μοῦ παραπονεθῇς ἔπειτα γιὰ ὅ,τι γίνῃ.

Στρηφογυρνοῦσε τὸ κορμὶ μὲ πόνο ἐκεῖ ποὺ τὴν κρατοῦσα κ' ἔπειτα ἀπὸ μιὰ στιγμὴ ἔπεσε σ' μακρὴ λιποθυμία. Τὴν ξάπλωσα στὸν καναπὲ κι ὅλα ὅσα εἶπε μοῦ φαινόντανε σὰν ὄνειρο παράλογο. Ἔστεκα ὥρα ἐκεῖ καὶ τὴν κοίταζα, ὅσο ποὺ ἄκουσα πὼς ἡ ἀναπνοή της ἔγινε κανονικὴ καὶ βεβαιώθηκα πὼς κοιμᾶται. Τότε τῆς ἔβαλα ἕνα μαξιλάρι κάτω ἀπὸ τὸ κεφάλι καὶ τὴ σκέπασα.

Τρέμοντας ἀπὸ τὸ ψυχικὸ συγκλόνισμα πῆγα στὴν κάμαρα, ὅπου εἶταν ὁ Σβέν. Τὸ δεξί του μάτι εἶτανε σβησμένο καὶ τὸ ἀριστερὸ εἶχε γίνει τόσο παράξενα καθαρὸ καὶ μεγάλο. Ἔσκυψα ἀπάνω του, πῆρα τὸ μικρὸ ἀθῶο του χέρι καὶ τὸ ἔφερα στὰ χείλη.

«Ἀγαπημένο παιδί», συλλογίστηκα. «Ἐμεῖς οἱ δυὸ δὲν μποροῦμε νὰ βοηθήσουμε ὁ ἕνας τὸν ἄλλον.»

18

Φέραμε τὸ κρεββάτι τοῦ Σβὲν στὴν κάμαρα μὲ τὴ βεράντα γιὰ νὰ μπορῇ νὰκούῃ ἀπὸ τὸ ἀνοιχτὸ παράθυρο τὰ πουλιὰ ποὺ κελαδοῦσαν καὶ τοὺς ἀνέμους ποὺ σφυρίζανε. Ἐκεῖ εἶταν ξαπλωμένος στὸ λευκὸ

κρεββατάκι του κι ὅταν σήκωνε τὰ μάτια, τὸ ἔκανε περιμένοντας νὰ τὸν φιλήσουν ἢ κινοῦσε ἥσυχα τὰ μικρὰ ἀδυνατισμένα χέρια καὶ τότε σκύβαμε ἀπάνω του γιατὶ ξέραμε πὼς ἤθελε νὰ μᾶς χαδέψῃ.

Ὁ Σβάντε περπατοῦσε στὰ δάχτυλα μέσα στὴν κάμαρα τοῦ ἀρρώστου κ' ἡ καρδιά του εἶταν γεμάτη ἀπὸ τὸ ἀφάνταστο: πὼς θὰ πέθαινε ὁ μικρὸς ἀδερφός. Ἔστεκε ἀκίνητος πολλὴ ὥρα καὶ τὸν κοίταζε ἢ ἔσκυβε καὶ τοῦ φιλοῦσε τὸ μάγουλο. Κι ὅταν ἡ μαμὰ συνῆρθε ἀπὸ τὴ λιποθυμία της καὶ μπῆκε μέσα, πῆγε καὶ τῆς ἀγκάλιασε τὸ λαιμὸ μὲ τὰ δυό του χέρια.

Ποτὲ δὲ θὰ λησμονήσω μὲ τὶ βλέμμα ἄρρητης ἀπελπισιᾶς ἀγκάλιασε καὶ κείνη τὸ παιδὶ καὶ τὸ κοίταζε στὰ μάτια.

— Τηλεγράφησες τοῦ Οὔλοφ; μοῦ εἶπε.

Τῆς εἶπα ναὶ μὲ τὸ νέμα καὶ τὴν εἶδα πὼς ἔσκυψε πάλι στὸ Σβάντε καὶ τὸν ἔσφιξε στὴ στῆθος της. Σπρωγμένος ἀπὸ ἕνα ξαφνικὸ ἔνστιχτο, σηκώθηκα καὶ βγῆκα ὄξω κι ἄφησα τὴ γυναίκα μου μόνη μὲ τὸ γερὸ παιδί της καὶ μὲ τὸ ἑτοιμοθάνατο. Ὅταν ἔφτασα στὴν πόρτα κ' ἔστριψα τὸ κεφάλι, εἶδα τὴ γυναίκα μου νὰ φέρνῃ τὸ Σβάντε στὸ κρεββάτι τοῦ Σβέν. Κάθησε στὸ ἕνα πλευρὸ κ' ἔβαλε τὸ Σβάντε νὰ καθήσῃ στὸ ἄλλο. Ἔπειτα ἔσκυψε στὸ Σβέν. Ὅλην τὴν ὥρα ὅμως κρατοῦσε τὸ χέρι τοῦ Σβάντε κ' εἶδα πὼς χάδευε καὶ τὰ δυὸ παιδιά, χωρὶς διάκριση.

Ὅταν τέλος βγῆκε ὄξω ὁ Σβάντε, πῆγα μέσα καὶ κάθησα στὴ θέση του, ἀντίκρυ στὴ γυναίκα μου. Μοῦ ἅπλωσε τὸ χέρι της ἀπάνω ἀπὸ τὸ ἑτοιμοθάνατο παιδὶ κ' εἶπε:

— Δὲν τὸ ξέρω ἂν θὰ εἶναι γιὰ καλὸ ἢ γιὰ κακό,

ὅμως θὰ μείνω μαζί σου. Γιατὶ τώρα πιστεύω πὼς ἔτσι τὸ θέλει ὁ θεός.

Κ' ἔπειτα ἀπὸ μιὰ στιγμὴ πρόστεσε :

— Κι ὁ Σβὲν τὸ θέλει. Μίλησα μαζί του.

Χωρὶς νὰ μπορέσω νὰ τῆς ἀπαντήσω, ἔσκυψα καὶ τῆς φίλησα τὸ χέρι. Καὶ τὴ στιγμὴ αὐτὴ δὲ γνώριζε κανεὶς μας τὶ εἶταν εὐτυχία καὶ τὶ δυστυχία.

19

Μάταια γυρεύω νὰ χωρίσω τὶς μέρες ποὺ ἀκολουθήσανε. Ναί, θὰ μοῦ εἶταν κιόλας ἀδύνατο νὰ πῶ πόσες εἶταν. Ἡ νύχτα ἔγινε μέρα κ' ἡ μέρα νύχτα κ' ἡ ζωή μας εἶχε ἕνα σημεῖο μόνο, ποὺ γύρω του τριγύριζε : τὴ μικρὴ κάμαρα, ὅπου εἴτανε ξαπλωμένος καὶ πάλευε μὲ τὸ θάνατο ὁ μικρός μας Σβέν, ἡ κάμαρα μὲ τὴ βεράντα, τὴ σκεπασμένη ἀπὸ τὸ ἁγιόκλημα, ποὺ γέμιζε τὸν ἀέρα μὲ τὴ μυρουδιά του.

Ἐδῶ περπατούσαμε, ἐδῶ καθόμαστε πλάϊ πλάϊ, κοιμόμαστε, τρώγαμε, ἀγρυπνούσαμε. Ἐδῶ καταστα-λάξανε σ' ἕναν ἐξαντλητικὸ πόνο ὅλα ὅσα ζήσαμε κι ὀνειρευτήκαμε μαζί. Ἐδῶ βούλωσε ἡ γυναίκα μου τὸ μπουκαλάκι μὲ τὸ μόσκο ὅταν ἔσβησε πιὰ ἡ τελευταία ἐλπίδα. Αὐτή, ποὺ ἤθελε νὰ πεθάνῃ μαζί του, παραμέρισε τὸ τελευταῖο διαγερτικὸ γιὰ νὰ μὴν μπορῇ νὰ κατηγορῇ ἔπειτα τὸν ἑαυτό της πὼς τάραξε τὶς τελευταῖες ὧρες τοῦ μικροῦ, μόνο γιὰ νὰ ἔχῃ ἐκείνη τὴ χαρὰ νὰ βλέπῃ νὰ μᾶς λάμπῃ τὸ μεγάλο μάτι του.

Γιατὶ τὸ δεξί του μάτι εἶτανε σβησμένο πιά. Τὸ βλέφαρο εἶταν κλεισμένο ἀπάνω του, σὰ νὰ εἶτανε πιὰ νεκρὸ τὸ μισὸ κορμί του, ὅταν ὅμως ἄνοιγε τὸ ἀρι-

στερὸ βλέφαρο, ἔλαμπε τὸ μάτι τόσο μεγαλήτερο. Εἴτανε τόσο σοβαρὸ καὶ μεγάλο, σὰ νὰ κοίταζε πιὰ σ' ἕναν κόσμο, ὅπου ὁ πατέρας κ' ἡ μητέρα του δὲν μπορούσανε νὰ κοιτάξουν ἀκόμα κι ὅπου ἐμεῖς δὲν εἴτανε δυνατὸ νὰ μποῦμε, πρὶν πέσῃ τὸ τελευταῖο παραπέτασμα καὶ τὸν ἀκολουθήσουμε στὸ δρόμο, ὅπου ἠχοῦνε οἱ καμπάνες τοῦ θανάτου κι ὅπου ὀφείλει νὰ βαδίσῃ ὅποιος τὶς ἀκούει, ὅσοι καὶ νὰ εἶναι οἱ δεσμοί, ποὺ τὸν κρατοῦνε στὴ γίς.

Ἐδῶ καθόμαστε ὅταν ἔλαμπε ὁ ἥλιος, ὅταν ἡ βροχὴ ἔπεφτε ὄξω κι ὅταν ἡ νυχτερινὴ λάμπα ἔρριχνε τὸ θαμπό, τρεμουλιαστό της φῶς ἀπάνω στὸ λευκὸ κρεββάτι καὶ στὸ Σὸν τὸν ἴδιον, ἐκεῖνον ποὺ ζητούσανε τὰ μάτια μας, ἐκεῖνον ποὺ εἶχανε θέμα οἱ ἄφωνες δμιλίες μας καὶ ποὺ τέλος τοῦ εὐχόμαστε νὰ λυτρωθῇ ἀπὸ τὸ μαρτύριό του! Ἥσυχος, ὅπως ἔζησε, ἔμενε ξαπλωμένος στὸ τελευταῖο κρεββάτι του κι ὅταν ἡ γυναίκα μου ἔσκυβε ἀπάνω του, σάλευε τὰ κουρασμένα χείλη του καὶ τὴ φιλοῦσε.

— Χάδεψε τὸν μπαμπά, Σόν, τοῦ ἔλεγε ἡ μαμά. Ὁ μπαμπὰς εἶναι δῶ.

Τότε γύριζε τὸ μεγάλο κουρασμένο μάτι του σὲ μένα κ' ἔβαζε τὸ λιγνό, λευκό του χέρι στὸ μάγουλό μου, σὰ νὰ ἔκανε τὸ κίνημα στὸν ὕπνο μόνο.

Ἔτσι καθόμαστε τὴν τελευταία νύχτα καὶ σιμότερα δὲν καθήσανε ποτὲ ἄνθρωποι. Κρατοῦσε ὁ ἕνας τὸ χέρι τοῦ ἀλλουνοῦ ἀπάνω ἀπὸ τὸ κρεββάτι τοῦ παιδιοῦ κ' ἕνα ἀλαφρὸ σφίξιμο φρόντιζε νὰ μὴν ἀφίνῃ νὰ πηγαίνῃ χαμένη καμιὰ κίνηση τοῦ προσώπου του, ἅμα γύριζε καὶ μᾶς ζητοῦσε μὲ τὸ ἕνα, μὲ τὸ μόνο, μεγάλο μάτι του. «Εἶδες;» «Εἶδες;» λέγαμε ἀναμεταξύ μας. Κ' ἐνῷ μαζεύαμε ἄπληστοι τὸ θησαυρὸ αὐτὸ ἀπὸ τὶς

ἀνάμνησες, ποὺ μέλλανε νὰ εἶναι τὸ μόνο ποὺ μᾶς ἔμενε, περάσανε οἱ ἀργὲς ὧρες τῆς νύχτας καὶ τὸ ροδοχάραμα ἁπλώθηκε ἀπάνω ἀπὸ τὸν κόλπο, ἀπάνω ἀπὸ τὶς βελανιδιὲς κι ἀπάνω ἀπὸ ὅλον τὸν παλιὸν κῆπο μπρὸς στὰ παράθυρά μας.

Σὰ νὰ θέλαμε νἀφήσουμε λεύτερον τὸ δρόμο στὴν ψυχὴ τοῦ μικροῦ ἀδερφοῦ νἀνεβῇ ἐκεῖ, ὅπου δὲν μπορούσαμε νὰ τὴν ἀκολουθήσουμε, ἀνοίξαμε τὶς πόρτες πρὸς τὴ βεράντα κι ὁ δροσερὸς πρωϊνὸς ἀέρας χύθηκε μέσα. Εἶχε βρέξει τὴ νύχτα καὶ μέσ' ἀπὸ τὰ σκορπισμένα σύννεφα ἔλαμπε ὁ ἥλιος ὄξω, ἐνῷ ἡ δμίχλη ἀργοσάλευε ἀκόμα ἀπάνω στὰ νερὰ τοῦ κόλπου. Ὁ ἥλιος ἀνέβαινε πάντα καὶ στὴ λάμψη, ποὺ σκορποῦσε, ἀρχίσανε νὰ κελαδοῦνε τὰ πουλιά. Καὶ τὸ μεγαλόπρεπο ξύπνημα τῆς φύσης μᾶς συγκίνησε τόσο, ποὺ ἔπρεπε νὰ βιάζουμε τὸν ἑαυτό μας νὰ σωπαίνουμε γιὰ νὰ μὴν ταράξουμε τὸ μικρόν, ποὺ κοιμότανε.

— Βλέπεις, εἶπε ἡ Ἔλσα, βλέπεις ; Τόσο ὡραῖα ἔπρεπε νὰ εἶναι ὄξω τὴν ὥρα ποὺ πεθαίνει.

Μὰ ὁ ἄγγελος τοῦ θανάτου ἀργοῦσε ἀκόμα, ὁ μικρὸς ξακολουθοῦσε νἀγασαίνῃ ἀκόμα ἥσυχα καὶ κανονικὰ κι ἀρχίσαμε νὰ κουραζόμαστε. Ἤθρα μὲ τὴ βία τὴ γυναίκα μου καὶ τὴν ἔβαλα νὰ ἡσυχάσῃ στὸν καναπὲ κοντὰ στὸ κρεββάτι τοῦ παιδιοῦ. Ἐκεῖ ἀποκοιμήθηκε μὲ τὸ χέρι στὸ κρεββάτι του κ' ἐνῷ ὁ πρωϊνὸς ἥλιος ἀνέβαινε ὁλοένα, ἀγρυπνοῦσα μόνος κι ἄκουγα τὴ βαρειά της ἀναπνοή. Μέσα μου εἶχανε ἡσυχάσει ὅλα καὶ παρακαλοῦσα νὰ δοθῇ ἕνα τέλος στὸ μαρτύριο ὅλων μας. Κάθησα ἐκεῖ ὅσο ποὺ σηκώθηκε ἡ γυναίκα μου ἀπὸ τὸ ἀποκοίμισμά της. Τότε ἀλλάξαμε θέση κι ἀποκαμωμένος ἀποκοιμήθηκα καὶ γὼ μὲ τὸ χέρι στὸ

ἴδιο μέρος, ὅπου ἀκκουμποῦσε πρὶν ἡ Ἔλσα τὸ δικό της.

Ἔτσι περάσανε δυοτρεῖς ὧρες κι ὁ ἥλιος ἀνέβαινε πάντα ψηλότερα στὸν καλοκαιρινὸ οὐρανό. Ξύπνησα ἀπὸ ἕνα ἀλαφρὸ σκούντημα τῆς γυναικός μου.

— Ξύπνα, εἶπε. Ὁ Σδὲν πεθαίνει τώρα.

Δὲν μποροῦσα νὰ μείνω ἐκεῖ μέσα. Βγῆκα ὄξω στὸν κῆπο· καὶ μὲ τὴν ἰδέα νὰ τοῦ δώσω μιὰ τελευταία χαρὰ—αὐτοῦ, ποὺ ἀγαποῦσε πάντα τἄνθη—ἔκοψα ἕνα μισοανοιγμένο ρόδο, τὸ ὡραιότερο ποὺ μποροῦσα νὰ βρῶ, γύρισα μέσα καὶ τὸ ἔβαλα στὸ μαξιλάρι τοῦ παιδιοῦ μου, κοντὰ στὸ μάτι ποὺ μποροῦσε κ' ἔβλεπε ἀκόμα. Ἀνίκανος νὰ τὸ ὑποφέρω περσότερο, βγῆκα πάλι ὄξω στὴ βεράντα. Ἀποκεῖ ἄκουσα πῶς μπῆκε μέσα ὁ Σδάντε καὶ κάθησε στὸ κρεββάτι. Μὰ δὲ γύρισα νὰ δῶ. Πῆγαινα μόνο πέρα δῶθε κι ἄκουγα τὴν κρατητή, φοβερὴ ἀναπνοή, ποὺ φαινότανε σὰ νὰ ἔβγαινε ἀπὸ μεγάλον καὶ μοῦ ξέσχιζε τὴν ψυχή. Τότε ἄκουσα μιὰ κραυγὴ τῆς γυναικός μου κ' ἔστριψα ἐκεῖθε.

Ὁ Σδὲν εἶχε ἀνοίξει τὸ μάτι κ' εἶδε τὸ ρόδο. Κι ἅπλωσε τὸ χέρι πρὸς τὸ ἄνθος, τὸ πῆρε, σὰ νὰ ἤθελε νὰ δῇ τὸ ρόδο γιὰ τελευταία φορά, μὰ τὸ ἄφησε νὰ πέσῃ πάλι στὸ μαξιλάρι.

Ἄξαφνα κλονίστηκε ὅλο τὸ μικρό του σῶμα ἀπὸ φοβερούς, συγκρατητοὺς σπασμούς. Ἀρχίζανε ἀπὸ τὸ κεφάλι, ποὺ εἶχε γυρίσει πλάγια, καὶ φαινόντανε πῶς κλαδώνανε στὰ μέλη, ποὺ εἶχανε γίνει ἀλύγιστα καὶ καὶ γαλανωπά. Τότε ἔγειρε ἡ γυναίκα μου τὸ κεφάλι γιὰ νὰ μὴ βλέπῃ πιά. Ὅταν ὅμως πάψανε οἱ σπασμοί, ἔκλαιγε σιγὰ καὶ μοῦ ἅπλωσε πάλι τὸ χέρι της ἀπάνω ἀπὸ τὸ μικρὸ κρεββάτι.

Ἔτσι καθόμαστε κεῖ μέσα ὅσο ποὺ ἔπαψε ἡ ἀνα-

πνοή...ξανακῆρθε...ἔγινε πιὸ κρατητή, δυνάμωσε...κ' ἔπαψε. Τότε ἡσυχάσανε ὅλα. Βασίλεψε ἡ σιγὴ τοῦ θανάτου. Σκυμένοι καὶ κλαίοντας ἀκολουθήσαμε τὸ φτερούγισμα τῆς ψυχῆς, ποὺ ἔφευγε.

Τοῦ κρατούσαμε κ' οἱ δύο τὰ χέρια καὶ μεμιᾶς τἀφήσαμε νὰ πέσουν παγωμένα ἀπάνω στὸ σκέπασμα.

Ἔπειτα βγῆκε ἡ γυναίκα μου ἀπὸ τὴν κάμαρα καὶ πῆγε νὰ ἡσυχάσῃ. Ἐγὼ ὅμως κάθησα ἐκεῖ κ' αἰστανόμουνα μὲ τρόμο πὼς ὅλα εἶχανε σιγάσει.

Τὸ ἀπόγεμα ἔφτασε ὁ Οὔλοφ, καὶ μαζὶ μὲ τὸν πατέρα καὶ τὴ μητέρα ἤρθε ἀπὸ τὸ πρῶτο ταξίδι του στὸν κόσμο κοντὰ στὸ κρεββάτι, ὅπου εἶτανε ξαπλωμένος νεκρὸς ὁ μικρὸς ἀδερφός. Ἔκλαψε κεῖ ἀντρικὰ κ' ἥσυχα κι ἅμα γύρισε στὴν τραπεζαρία τοῦ ἔδειξε ὁ Σβάντε τὸ δάχτυλό του.

Εἶχε ἕνα βαθὺ σημάδι κι ὁ Σβάντε τοῦ περίγραψε πὼς ὁ μικρὸς ἀδερφὸς εἶχε μπήξει ἐκεῖ τὸ νύχι του, πρὶν ξεψυχήσῃ. Τὸ σημάδι αὐτὸ ἔμεινε πολλὲς μέρες καὶ τοῦ φάνηκε κακὰ σὰ χάθηκε.

20

Μιὰ μικρὴ κίτρινη κάσα εἶναι στὴ μέση τῆς κάμαρας στὴν ἴδια θέση, ὅπου πρωτήτερα εἶταν ἕνα κρεββάτι μ' ἕνα ζωντανὸ παιδί. Τώρα ἡ κάμαρα εἶναι στολισμένη μὲ ρόδα. Δὲ φαίνεται σχεδὸν ἄλλο τίποτε ἀπὸ ρόδα κι ἀπὸ τὴν πόρτα μπαίνει μιὰ γυναίκα μόνη.

Κρατεῖ στὰ χέρια ἕνα παιδὶ καὶ τὸ παιδὶ εἶναι νεκρό. Δὲ θέλει νἀγγίσῃ ἄλλος κανεὶς τὸ ἀγαπημένο της καὶ μὲ τὰ ἴδια της τὰ χέρια, ποὺ δὲν τρέμουν, τὸ τοποθετεῖ στὴν κάσα. Τοῦ βάζει στὴν ἀγκαλιὰ ἕνα μι-

κρὸ ξύλινο μαλλιαρὸ σκυλάκι, ποὺ ἀγαποῦσε νὰ κοιμᾶται μαζί του ὅταν εἴτανε γερὸ καὶ κανεὶς δὲ στοχαζότανε τὸ θάνατο. Εἶναι ὁ Φλόκι, ποὺ θέλει νὰ συνοδέψῃ τὸν ἀφέντη του. Εἶναι ἥσυχος σύντροφος στὸν ὕπνο καὶ δὲν ἐνοχλεῖ κανέναν. Ἔπειτα κοιτάζει ἂν τὸ ἀγόρι της εἶναι ξαπλωμένο καλὰ καὶ τοῦ ἰσιάζει τὸ κρεββάτι, σὰ νὰ θέλῃ νὰ τῆς ραγιστῇ ἡ καρδιά, καὶ τοῦ φιλεῖ τὰ παγωμένα χείλη.

Ἔπειτα φεύγει καὶ γὼ στέκω μόνος μὲ τὸ σκέπασμα, πού, ὅπως τῆς ἔταξα, πρέπει νὰ τὸ καρφώσω μόνος. Βιδώνω, βιδώνω κι ὁ κρότος τῆς σμίλης ἀπάνω στὶς βίδες ποὺ τρυποῦν τὸ ξύλο, ἀχεῖ διαπεραστικὰ καὶ μοῦ φαίνεται σὰ νὰ ἔτριζα ὁ ἴδιος ἐγὼ τὰ δόντια ἀπὸ τὸν πόνο.

Ὅταν ὅμως τελειώνω, δὲν αἰστάνουμαι πόνο πιά. Εἶναι σὰ νὰ μοῦ εἶχε νεκρώσει ἡ ἀγωνία τοῦ τελευταίου καιροῦ κάθε ἱκανότητα νὰ αἰστάνουμαι, ὅπου κι ἂν κοιτάζω τὸ βλέμμα μου ἀπαντᾶ παντοῦ μόνο ἄνθη.

Βγαίνω ὄξω στὴ βεράντα κ' ἡ μυρουδιά, ποὺ χύνει τὸ ἁγιόκλημα, μὲ χτυπᾶ ἀπὸ τὸ σκοτάδι στὸ πρόσωπο, ἡ ἴδια μυρουδιὰ ποὺ εἴτανε σκορπισμένη γύρω μου τὴν ὥρα ποὺ αἰστανόμουνα νὰ μὲ σφίγγουνε τὰ δάχτυλα τοῦ παιδιοῦ μου μ' ὅλη τὴ δύναμη τοῦ θανάτου. Ὅλα σβήσανε μέσα μου, ὅλα περάσανε. Συλλογίζουμαι κείνη ποὺ μόλις βγῆκε ἀποδῶ κι ὅλα ὅσα μέλλουνε νὰ γίνουν. Αἰστάνουμαι πὼς δὲ θὰ λάβω ποτὲ καιρὸ νὰ θρηνήσω ὅπως ἤθελα τὸ μικρὸ ἀγόρι μου μὲ τἀγγελικὰ μάτια κι ὁλομόναχος γονατίζω ἐμπρὸς στὴν κάσα του, ἐγώ, ποὺ δὲ γνωρίζω μπροστὰ σὲ ποιόνε γονατίζω καὶ σὲ ποιὸν προσεύχουμαι.

21

Μὰ ὄξω στὸ νεκροταφεῖο εἶναι ἕνα μικρὸ μνῆμα. Εἶναι καμωμένο σὰν κῆπος μὲ φράχτη ἀπὸ πυξάρι, μὲ μιὰ τριανταφυλλιὰ καὶ μιὰ ραχούλα νωποχλοϊσμένη καὶ σκεπασμένη μὲ πυκνοὺς πυκνοὺς πανσέδες στὴν κορφή. Εἶναι διαφορετικὸ ἀπ' ὅλα τἄλλα μνήματα κι ἀπάνωθέ του πρασινίζει μιὰ φλαμουριὰ ἐρημική.

Ἀπάνω στὴ ραχούλα εἶναι μιὰ πέτρα καὶ στὴν πέτρα εἶναι γραμμένα τὰ λόγια: «Ὁ μικρός μας Σβέν.»

Ἐκεῖ κοιμᾶται ἡ εὐτυχία μας, ποὺ μιὰ φορὰ εἴτανε μεγαλήτερη ἀπὸ τὴν εὐτυχία ἄλλων. Ἐκεῖ κάτω ἀπὸ τὸ χῶμα εἶναι σκλαβωμένη ἡ ψυχὴ τῆς γυναικός μου, δεμένη μὲ μαγικὰ δεσμὰ καὶ καμιὰ ἀγάπη δὲν μπορεῖ νὰ τὴν ξαναφέρῃ πάλι ἀπάνω στὴ γῆς.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

Ἔχουμε αἰώνια μόνο τὸ χαμένο.

Ἔνρικ Ἴψεν

1

Τίποτες ἀπ' ὅσα περίμενα καὶ φοβόμουνα δὲν ἄργησε νἀρθῇ. Ἡ μόνη διαφορὰ εἴτανε πὼς ἐνῷ ἡ δυστυχία μεγάλωνε πάντα, ἐγὼ δὲν ἤθελα νὰ τὴν πιστεύω, ἂν καὶ τὴν προαισθανόμουνα καὶ γνώριζα πὼς θἀρθῇ. Γιατὶ ἐμεῖς οἱ ἄνθρωποι τὸ γνωρίζουμε πὼς θἀρθῇ ὁ πόνος. Μόνο μὲ ποιὰ μορφὴ θἀρθῇ δὲν τὸ γνωρίζουμε ποτέ.

Τὸ πρῶτο ποὺ αἰστάνθηκα κ' ἐννόησα μὲ τρόμο ἀνέκφραστο, ὅταν περάσανε τουλάχιστο τόσες μέρες, ὥστε νὰ μπορέσω νὰ συνέρθω καὶ νὰ σκεφτῶ ὅσα γίνανε, εἴτανε πὼς ἡ γυναίκα μου δὲν εἶχε μιλήσει ποτὲ τόσο μέσα ἀπὸ τὴν ψυχή της, ὅσο τὴν ὥρα ποὺ κάθησε μπρός μου στὴν κάμαρά μου καὶ μοῦ εἶπε πὼς εἶχε γεννηθεῖ γιὰ κακὸ καὶ πὼς τώρα, ποὺ χάθηκε ὁ Σδέν, ζεῖ μόνο γιὰ νὰ πεθάνῃ. Πάντα ξαναέλεγα τὰ λόγια της, πάντα τἄκουγα νἀντηχοῦνε σταὐτιά μου κι ὅσο περσότερο τὰ συλλογιζόμουνα, τόσο περσότερο βεβαιωνόμουν πὼς πάλευε ἀναμεταξὺ τοῦ πόθου νὰ πεθάνῃ καὶ τῆς ἀγάπης της σὲ μὲ καὶ τὰ παιδιά, ποὺ τῆς πρόσταζε νὰ ζήσῃ. Ὡστόσο ἐκεῖνα ποὺ μοῦ

εἶπε γιὰ τὴν ἀγάπη της σὲ μᾶς ἀρχίσανε λίγο λίγο νὰ διώχνουνε μέσα στὴ σκέψη μου ὅλα τἄλλα, ποὺ μαρτυρούσανε τὸν πόθο νὰ πεθάνῃ, ἕναν πόθο ποὺ τῆς εἶχε καταντήσει σχεδὸν ἀπόφαση. Τὴν ἔβλεπα νἀγωνίζεται μεταξὺ ἐκείνου, ποὺ αἰστανότανε γιὰ μᾶς τοὺς τρεῖς, ποὺ ζούσαμε ἀκόμα, καὶ τοῦ θολοῦ πόθου, ποὺ τὴν ἔσερνε σὲ κεῖνον ποὺ χάθηκε. Εἴμαστε ὅλοι ἕνα σύνολο γι' αὐτὴ κι ἀπὸ αὐτοῦ πήγαζε ὁ πόνος της· αἰστανότανε πὼς δὲ θὰ μποροῦσε νὰ φιλιώσῃ ποτὲ τὶς ἀντίμαχες δύναμες, ποὺ παλεύανε γιὰ τὴν ψυχή της.

Τὰ ἔβλεπα ὅλα αὐτά. Τὰ ἔβλεπα ὅλον τὸν καιρὸ ποὺ βάσταξε ἕνα ταξίδι, ποὺ σχεδὸν τὴ βίασα νὰ κάμουμε, γιὰ νὰ τὴ φέρω ἔξω στὸν ἥλιο καὶ στὴ θάλασσα καὶ νὰ τῆς δώσω νέες ἐντύπωσες ἀπὸ τὴ ζωή. Δὲ θὰ λησμονήσω ποτὲ αὐτὸ τὸ ταξίδι. Δὲ θὰ λησμονήσω ποτὲ τὴν ἀπελπισιά, ποὺ μὲ κυρίεψε, ὅταν κάθε βδομάδα ποὺ περνοῦσε παρατηροῦσα ὁλοένα καθαρότερα πὼς ὅλα ὅσα ἔβλεπε γλυστροῦσαν ἐμπρός της, σὰ νὰ μὴν εἶτανε πραματικὰ γι' αὐτή. Μοῦ ἔκρυβε πολλά, μοῦ ἔκρυβε ἀκόμα καὶ τὰ δάκρυά της κ' ἐννόησα πὼς τὸ ἔκανε γιατὶ εἶδε πὼς ζοῦσα μόνο μὲ τὴν ἐλπίδα νὰ τὴν ξαναφέρω στὴ ζωὴ κ' ἤθελε νὰ κρατήσω ὅσο τὸ δυνατὸ περσότερο τὴν ἐλπίδα αὐτή. Τὸ ἐννόησα αὐτὸ ἕνα βράδι, ποὺ καθόμαστε σὲ μιὰ βεράντα καὶ κοιτάζαμε τὰ νορβηγικὰ φιόρδ καὶ τὰ βραχόβουνα. Ἡ Ἔλσα τὰ κοίταζε ὅλα πολλὴ ὥρα, ἔπειτα ἔκλεισε τὰ μάτια ἐμπρὸς στὴν ἀγαπημένη της εἰκόνα καὶ μοῦ εἶπε :

— Γιῶργο, γιατὶ μὲ φέρνεις νὰ δῶ ὅλα αὐτά ;

Ἔπειτα ἄρχισε νὰ κλαίῃ σιγά, μὰ προσπάθησε

πάλι νὰ κρατήσῃ τὰ δάκρυα καὶ γύρισε καὶ μὲ κοίταξε.

— Γιατὶ κάνεις τόσα πολλὰ γιὰ μέ ; Γιατὶ εἶσαι τόσο καλὸς μαζί μου ; Καλήτερα θὰ εἴτανε νὰ μ' ἄφινες νὰ τραβήξω τὸ δικό μου δρόμο.

Αἰστάνθηκα πῶς εἶχα μπρός μου ἕναν πόνο, ποὺ δὲν μποροῦσε νὰ μετρηθῇ ἢ νὰ ζυγιστῇ. Αἰστάνθηκα μετάνοια γιατὶ ἤθελα νὰ τὴ βγάλω ἔξω ἀπὸ τὸν πόνο καὶ γιατὶ τὴν ἄφησα νὰ τὸ παρατηρήσῃ. Καὶ τὴ στιγμὴ αὐτὴ μοῦ φάνηκε μικρὸ κι ἀνάξιο νὰ δοκιμάσω νὰ ὁδηγήσω ἢ νὰ ἐπηρρεάσω τὴ θλίψη της. Τὴν ἔσυρα μόνο κοντά μου κ' εἶπα :

— Κλάψε κοντά μου ! Κλάψε ὅσο θέλῃς ! Μὴ βιάζῃς τὸν ἑαυτό σου ! Νομίζεις πὼς καὶ γὼ δὲ λυποῦμαι ὅσο καὶ σύ ;

Τὰ δάκρυα τῆς πλημμυρίσανε τὰ μάτια κι ὅμως τὸ πρόσωπό της, ποὺ εἴτανε γυρισμένο σὲ μένα, ἔλαμπε τόσο ἀπὸ χαρά, σὰ νὰ τῆς ἦρθε ἡ μεγαλήτερη εὐτυχία.

— Ἀλήθεια ; εἶπε.

Μὲ συγκίνησε τόσο τὸ πὼς ἡ γυναίκα μου πίστευε πὼς εἶχα λησμονήσει ἢ εἶμουνα στὸ δρόμο νὰ λησμονήσω, ὥστε ὁ πόνος μου ξέσπασε καὶ δὲν ἄκουγα καὶ δὲν ἔβλεπα ἄλλο τίποτε παρὰ ἐκεῖνο ποὺ αἰστανόμουνα ὁ ἴδιος καὶ κεῖνο ποὺ μὲ βασάνιζε. Τῆς διηγήθηκα πόσο ἄχαρο μοῦ φαίνεται τώρα τὸ σπίτι μας, ἀπὸ τότε ποὺ ἔλειψε ὁ Σδέν. Τῆς εἶπα τι φόβο εἶχα νὰ ξαναγυρίσω ἐκεῖ καὶ νἀρχίσω τὴν καθημερινὴ ἐργασία τώρα ποὺ ἤξερα πὼς ἡ κρυστάλλινη φωνή του δὲ θὰ μὲ προσδεχότανε καὶ δὲ θὰ κρυβότανε ὁ μικρὸς νὰ μὲ περιμένῃ νὰ γυρίσω. Ὅλα αὐτὰ τῆς τὰ εἶπα κ' αἰστάνθηκα πόσο ἡσυχότερη ἔγινε κεῖ ποὺ ἀκκουμποῦσε

στὸ στῆθος μου. Εἶμουνα εὐτυχισμένος μὲ τὴ συναίστηση πὼς μπορούσαμε ἀκόμα νὰ αἰστανόμαστε ἀπαράλλαχτα κ' οἱ δυό. Μὰ ἔνοιωσα κιόλας πὼς ὁ φόβος ποὺ εἶχε, πὼς δὲ μοιράζουμαι τὸν πόνο της ὅσο ἤθελε, ἐρχότανε ἀπὸ τὴν ἰδέα ποὺ εἶχε πὼς ὅλα ὅσα ἔκανα, ὅλα ὅσα στοχαζόμουν κ' ἔλεγα γινόντανε μόνο καὶ μόνο γιὰ νὰ τὴν ξαναφέρω στὴ ζωή.

Αὐτὰ στοχαζόμουνα τώρα. Μὰ ἔπειτα ἀπὸ κεῖνο τὸ βράδι, καθὼς τὸ παρατήρησα καλὰ ὁ ἴδιος, ἄλλαξε ὁ τρόπος μου πρὸς τὴ γυναίκα μου. Ἔγινα ὑπομονετικὸς καὶ δὲν περίμενα νὰ γυρίσῃ τόσο γλήγορα τοὺς στοχασμούς της ἀπὸ κεῖνον, ποὺ χάθηκε, σὲ μᾶς, ποὺ μᾶς εἶχε ἀκόμα. Ἔτσι μοῦ ἔδειχνε περσότερη ἐμπιστοσύνη κ' ἔγινε εἰλικρινέστερη μαζί μου. Τὸ ταξίδι ὅμως γλυστροῦσε σιμά μας, σὰ νὰ εἴτανε μόνο φανταστικὰ ὅλα ὅσα βλέπαμε. Ἀπαντήσαμε φίλους, μὰ καμιὰ συμπάθεια δὲν κατώρθωσε νὰ γεννήσῃ στὴ γυναίκα μου ἄλλο αἴστημα, παρὰ μόνο εὐγνωμοσύνη· οἱ ἄνθρωποι γλυστρούσανε κοντά μας, σὰ νὰ στεκόμαστε μέσα σὲ κάποια σύνορα, ποὺ δὲν μποροῦσε νὰ τὰ περάσῃ κανείς.

Καὶ τὴν ἡσυχία, ποὺ εἴτανε δυνατὸ νὰ βροῦμε, τὴ βρήκαμε μόνο ἕνα βράδι, ποὺ μεταφερθήκαμε στὸ νέο σπίτι μας, στὴ Στοκχόλμη. Τὴν ἀλλαγὴ αὐτὴ τὴ σκεδιάσαμε ὅταν ἀκόμα δὲν ὑποψιαζόμαστε πὼς μποροῦσε νὰ συμβῇ ὅ,τι μᾶς συνέβηκε τώρα, καὶ πατήσαμε τὸ καινούριο σπίτι μας μ' ἕνα αἴστημα φόβου γιὰ τὸ χειμώνα, ποὺ ἔφτανε.

Ὡστόσο γνωρίσαμε δῶ τὶς πρώτες μέρες τῆς ἀνακούφισης καὶ τῆς γαλήνης μέσα στὸν πόνο. Μετανοιώσαμε χίλιες φορὲς ποὺ κάμαμε τὸ ταξίδι καὶ σύραμε

μαζὶ τὸν πόνο μας γιὰ νὰ τὸν δείξουμε στὸν ξένον κόσμο.

2

Στὸ νεκροταφεῖο εἶναι μιὰ μικρὴ πέτρα μὲ τὴν ἐπιγραφὴ «Ὁ μικρός μας Σδέν». Εἶναι στημένη στὸ μικρὸ ὕψωμα κάτω ἀπὸ μιὰ φλαμουριά, ποὺ τὰ φύλλα της εἶναι τώρα μαδημένα. Πλάϊ στὸν κορμὸ τῆς φλαμουριᾶς εἶναι ἕνα κάθισμα καὶ στὸ κάθισμα κάθεται μιὰ ὁλομόναχη, μαυροντυμένη γυναίκα μὲ μακρὺν πέπλο, ὅπως μιᾶς χήρας. Κάθεται πολλὴ ὥρα ἐκεῖ καὶ κάτω ἀπὸ τὸ χινοπωριάτικο φῶς μιλεῖ μὲ κάποιον, ποὺ δὲν τὸν βλέπει κανείς.

Λέει τοῦ ἁμαξᾶ, ποὺ στέκει κοντὰ στὸ μνῆμα, νὰ φύγῃ κι αὐτὴ σκύβει καὶ μαζεύει στὸ μαντήλι της χῶμα ἀπὸ τὸν τάφο. Ἔπειτα βγάζει ἀπὸ μιὰ μικρὴ τσάντα ἕνα κομάτι μαῦρο μεταξωτὸ παννί, βελόνα, κλωστὴ καὶ ψαλλίδι. Κόβει τὸ παννὶ καὶ ράβει ἕνα μικρὸ σακκουλάκι. Τὸ γεμίζει χῶμα, κολλᾶ σ' αὐτὸ τὰ χείλη της κ' ἔπειτα κλείνει μὲ ραφὴ τὸ σακκουλάκι. Τὴ ραφὴ τὴν κάνει τόσο σφιχτή, ποὺ νὰ μὴν μπορῇ νὰ φύγῃ οὔτε σπειρὶ ἀπὸ τὸ χῶμα, καὶ στὶς ἄκρες στεριώνει ἕνα κορδόνι. Ἔπειτα μαζεύει πάλι τὰ πράματά της καὶ κάθεται πολλὴ ὥρα ἐκεῖ μὲ τὸ μαῦρο φυλαχτὸ στὸ χέρι καὶ συλλογίζεται πὼς τώρα εἶναι ἀφιερωμένη σὲ κεῖνον ποὺ κοιμᾶται στὸ μνῆμα.

Ἔπειτα γονατίζει κάτω ἀπὸ τἄφυλλα κλαδιὰ τῆς φλαμουριᾶς καὶ φιλεῖ τὴν πέτρα, ὅπου εἶναι γραμμένο τὄνομα τοῦ ἀγαπημένου της. Ἤσυχα κ' ἐπίσημα, σὰ νὰ ἔκανε κάποια ἱερουργία μπροστὰ σὲ πολλοὺς ἀνθρώπους, περνᾶ τὸ κορδόνι στὸ λαιμό, ἀνοίγει τὸ φό-

ρεμά της καὶ βάζει κοντὰ στὸ στῆθος της τὸ ἱερὸ χῶμα.

Ὅλην τὴν ὥρα τὸ πρόσωπό της εἶναι σοβαρό, μὰ κ' εὐτυχισμένο καὶ φωτεινὸ καὶ πρὶ νὰ σηκωθῇ, φιλεῖ τὸ χῶμα κάτω ἀπὸ τὰ πόδια της κ' ἔπειτα στέκει καὶ ρίχνει μιὰ ματιὰ στὸ μνῆμα. Ὁλάκερο δάσος ἀπὸ φυτὰ ἀνθεῖ σὲ γλάστρες γύρω στὸ μνῆμα καὶ νωπὰ λουλούδια εἶναι ἀπάνω στὸ ὕψωμα. Κανένα ἄλλο μνῆμα δὲν εἶναι τόσο ὡραῖο, τόσο περιποιημένο, τόσο πλούσια στολισμένο ἴσια ἴσια τώρα ποὺ ὁ χινοπωριάτικος ἄνεμος συνταράζει τὰ δέντρα.

Γελᾶ τότε ἀπὸ χαρὰ καὶ ξαναμιλεῖ σιγὰ καὶ γκαρδικὰ σὲ κάποιον, ποὺ δὲν τονὲ βλέπει κανείς. Ἔπειτα πηγαίνει στὸ ἁμάξι, ποὺ περιμένει στὴν πύλη τοῦ νεκροταφείου, καὶ γυρίζει μ' αὐτὸ στὸ σπίτι.

Μὰ ὅταν μπαίνῃ μέσα, ἔρχεται ἴσια σὲ μέ, βγάζει τὸ φυλαχτὸ καὶ μοῦ λέει τί ἔχει μέσα. Ἔπειτα μοῦ τὸ φέρνει ἐμπρὸς στὸ στόμα καὶ μὲ παρακαλεῖ νὰ τὸ φιλήσω. Τὸ κάνω γιὰ νὰ μὴν τῆς ταράξω τὴ χαρὰ καὶ μ' ἕνα εὐτυχισμένο χαμόγελο τὸ ξανακρύβει στὸ στῆθος της ἐνῷ λέει :

— Ἂν ἤξερες πόσο εἶμαι εὐτυχισμένη ὅταν εἶμαι ἔξω κοντὰ στὸ Σβέν, δὲ θὰ σὲ πείραζε ποὺ πηγαίνω τόσο συχνά. Εἶμαι γιὰ πολλὲς μέρες ἥσυχη, ὅταν πηγαίνω σὲ κεῖνον.

Ἔπειτα φεύγει πάλι καὶ μ' ἀφίνει μόνον. Κι ὅταν ὕστερ' ἀπὸ λίγες ὧρες σηκώνουμαι ἀπὸ τὴν ἐργασία μου καὶ πηγαίνω νὰ τὴ βρῶ, εἶναι μπροστὰ στὸ μικρὸ κομμὸ τοῦ Σβὲν κ' ἔχει στὰ χέρια της τὰ πράματα ποὺ μιὰ φορὰ εἴτανε δικά του.

3

Ἔτσι γυρίζουν πάντα οἱ στοχασμοί της σὲ κεῖνον ποὺ εἶναι νεκρὸς καὶ δὲν ὑπάρχει τίποτε ποὺ μπορεῖ νὰ τὴν ἐμποδίσῃ. Λέει πὼς θὰ πάῃ κοντά του γλήγορα καὶ τὸ λέει μ' ἕναν τόσο ἥσυχο, ἐμπιστευτικό, στοχαστικὸ τόνο, σὰ νὰ εἴτανε καὶ γιὰ τοὺς ἄλλους τὸ φυσικότερο πρᾶμα τοῦ κόσμου, ὅπως εἶναι γι' αὐτή.

Κάποτε προσθέτει :

—Ἤθελα μόνο νὰ ζοῦσα, ὅσο νὰ μεγαλώσουνε λιγάκι ἀκόμα τὰ παιδιὰ καὶ νὰ μὴ μὲ χρειάζουνται πιά.

Ἔπειτα παίρνει τὸ πρόσωπό της μιὰν ἀπελπισμένη ἔκφραση, σὰ νὰ ἤξερε καλὰ πὼς αὐτὰς ὁ πόθος εἶναι κατιτὶ περσότερο παρότι μπορεῖ νὰ ἐλπίζῃ ἢ νὰ ποθῇ καὶ τὸ μέτωπό της κάνει μιὰ βαθειὰ δίπλα ἀνάμεσα στὰ μάτια, σὰ νὰ τῆς προξενοῦσαν πόνο οἱ στοχασμοί της. Αἰστάνεται πὼς πρέπει νὰ διαλέξῃ ἀνάμεσα θανάτου καὶ ζωῆς, τουλάχιστο στοὺς πόθους της καὶ δὲν τὸ μπορεῖ. Γι' αὐτὸ θέλει νὰ ζήσῃ ἕνα διάστημα γιὰ χάρη αὐτῶν ποὺ ζοῦνε κ' ἔπειτα νὰ πεθάνῃ καὶ νὰ μείνῃ μὲ κεῖνον, ποὺ αἰστάνεται πὼς τοῦ ἀνήκει. Γυρεύει ἕνα συμβιβασμὸ ἀναμεταξὺ τοῦ πόθου νὰ πεθάνῃ καὶ τῆς ἀνάγκης νὰ ζήσῃ καὶ σὰ νὰ τὰ φοβᾶται καὶ τὰ δυό, γιατὶ καὶ τὰ δυὸ παλεύουνε νὰ κυριαρχήσουν τὴν ψυχή της καὶ τὰ δυὸ τὴν τυραννοῦν ἀτέλειωτα, καθένα μὲ τὸν τρόπο του.

— Θυμᾶσαι, λέει, ποὺ σοῦ εἶπα πὼς δὲν πιστεύω νὰ ὑπάρχῃ ἄλλη ζωὴ ἔπειτ' ἀπὸ αὐτή; Ἐσὺ μ' ἔκαμες νὰ τὸ πιστεύω.

Τὸ πρόσωπό της σκοτεινιάζει ἐνῷ τὸ λέει κ' ἡ φωνή της ἔχει ἕναν τόνο ὀργῆς ποὺ μὲ θλίβει.

Τὸ παρατηρεῖ καὶ γιὰ νὰ μ' ἐξιλεώσῃ πιάνει τὸ χέρι μου, ἐνῶ ξακολουθεῖ :

— Τώρα πιστεύω πὼς ὑπάρχει καὶ τώρα γνωρίζω πὼς μπορεῖ κανεὶς νἀρχίσῃ νὰ ζῇ μιὰ τέτοια ζωὴ ἐδῶ στὴ γίς. Χρειάζεται μόνο νὰ χάσῃ κάποιον, ποὺ μαζί του εἶναι τόσο σφιχτὰ δεμένος, ὥστε νὰ ἔχῃ τὸ συναίστημα πὼς πῆρε καὶ τὴ δική του ψυχὴ μαζί. Σχεδὸν κάθε βράδι ἔρχεται καὶ μὲ βρίσκει ὁ Σδέν. Δὲν ἔρχεται ὅταν τὸ θέλω ἢ ὅταν τὸν παρακαλῶ νἀρθῇ. Δὲν ἔρχεται ὅταν κλαίω, ὅταν τὸν λαχταρῶ καὶ τοῦ ἁπλώνω τὰ χέρια καὶ φωνάζω τὄνομά του. Ὅταν δὲν τὸν ὑποψιάζουμαι, τότε τὸν βλέπω καθισμένον κοντά μου. Κι ὅταν εἶμαι ἥσυχη τότε καὶ χαρούμενη, μοῦ χαμογελᾶ καὶ φαίνεται εὐτυχισμένος. Μὲ κοιτάζει, ὅπως μὲ κοίταζε ὅταν ζοῦσε, καὶ πρὶν προφτάσω νὰ στοχαστῶ χάνεται πάλι. Ὡστόσο εἶμαι εὐτυχισμένη. Γιατὶ γνωρίζω πὼς εἴτανε κοντά μου. Ἔρχεται συχνὰ ὅταν ἐσὺ κοιμᾶσαι καὶ γὼ μένω ἄϋπνη. Κάποτε λέω νὰ σὲ ξυπνήσω. Μὰ δὲν τολμῶ. Γιατὶ φοβοῦμαι πὼς ἂν ξυπνήσῃς, θὰ χαθῇ. Καὶ τότε μπορεῖ νὰ μὴν πιστέψῃς ἐκεῖνο ποὺ βλέπω.

Μὲ κοίταζε ὅλην τὴν ὥρα φοβισμένη, σὰ νὰ νόμιζε πὼς θὰ τῆς ἀντιλογήσω. Μὰ δὲν τὸ κάνω ποτέ. Δὲν τὸ γνωρίζω κιόλας ὁ ἴδιος τί πιστεύω.

Ἔχω πάθει τόσο φοβεροὺς κλονισμούς, ποὺ δὲν τολμῶ νὰ πῶ τί εἶναι πραγματικότητα καὶ τί φαινόμενο στὴν πεῖρα τῶν ἄλλων. Μήπως τὸ γνωρίζω τουλάχιστο μονάχα στὴ δική μου ; Μήπως γνωρίζω πὼς εἶναι πραγματικότητα μονάχα ἐκεῖνο, ποὺ φτάνω μὲ τὸ λογικό μου ; Εἶναι ἀποκλεισμένο νὰ ὑπάρχῃ μιὰ πραγματικότητα, ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ τὴ φτάσῃ κανεὶς μόνο μὲ τὸ αἴστημα ἢ,—γιατί ὄχι—καὶ μὲ τὴ φαντα-

σία ἀκόμα ; Μοῦ φαίνεται πὼς θὰ εἴτανε τὸ ἴδιο σὰ νὰ κολόβωνα τὸν ἑαυτό μου ἂν ταπείνωνα τὸ αἴστημά μου καὶ τὴ φαντασία μου τόσο, ὥστε νὰ πῶ πὼς ὑπάρχουνε μονάχα γιὰ νὰ εἶναι ὑποταγμένα στὸ λογικό. Στὴ σκέψη μου μοῦ φαίνεται τὸ ἴδιο σὰ νὰ ἤθελα νὰ κάμω τὸ μάτι νἀρνηθῇ τὸ σωματικὸ πόνο, γιατὶ δὲν τὸν βλέπει, ἢ τὸ αὐτὶ νὰ μὴν παραδεχτῇ τὸ αἴστημα τῆς γεύσης, γιατὶ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ τὸ ἀκούσῃ. Κι ὅσο κι ἂν γνωρίζω καλὰ τὰ ἐπιχειρήματα, ποὺ μποροῦνε νἀντιταχτοῦνε σ' ἕναν τέτοιον τρόπο σκέψης, μοῦ εἶναι ἀδύνατο νὰ τὰ δεχτῶ στὴν περίσταση αὐτή. Οὔτε πιστεύω, οὔτε δὲν πιστεύω. Μένω σὰ νὰ ποῦμε καρτερώντας μὲ ἀγωνία πὼς μιὰ μέρα θὰ μπορέσω νὰ φωτιστῶ γιὰ ὅ,τι δὲ γνωρίζω.

Καὶ μ' αὐτὸ βλασταίνει μέσα μου μιὰ σκέψη, ποὺ ρίζωσε τὴ στιγμὴ ποὺ γνώριζα πὼς θὰ πεθάνῃ τὸ παιδί μου. Ἐννοῶ πὼς ὅ,τι κι ἂν εἶναι αὐτό, πραγματικότητα εἴτε φαντασία, μιὰ μέρα θὰ μοῦ πάρῃ τὴ γυναίκα μου. Εἶναι τόσο στενὰ δεμένη μὲ τὴ ζωή μου, ποὺ δὲν μπορῶ νὰ κάμω χωρὶς αὐτή. Ἐνάντια στὴν εὐτυχία μου, ποὺ τὴνὲ νόμιζα μιὰ φορὰ τόσο δυνατή, ὥστε νὰ κοιτάζω, σὰν ἀπὸ ψηλά, κάτω τὴν εὐτυχία τῶν ἄλλων, ὀρθώνεται μιὰ δύναμη, ποὺ εἶναι ἡ μοῖρα ὅλων ὅσοι ζοῦνε. Ὁ θάνατος στέκει μπροστά μου, ὅπως ἔστεκε μιὰ φορὰ μπροστὰ στὸ Σὲν στὴν εἰκόνα, ποὺ ἤθελε νὰ τοῦ τὴ διηγοῦνται σὰν παραμύθι. Τὸ κουδούνι σημαίνει καὶ κεῖνος, ποὺ πρέπει νὰ φύγῃ ἀποδῶ, ἀκούει τὄνομά του κι ὅποιος πάλι δὲν τὸ ἀκούει ὀφείλει νὰ μείνῃ. Ἡ διαφορὰ εἶναι μόνο πὼς ἐγὼ βλέπω τὸ θάνατο ἀπὸ μακριά, πολὺ πρὶν πλησιάσῃ, γνωρίζω πὼς θὰ σημάνῃ τὸ κουδούνι καὶ πὼς ἐκείνη ποὺ θὰ καλέσῃ, θὰ φύγῃ μὲ χαρά.

Μὰ δὲ θέλω νὰ καταραστῶ ἄνεργος τὴ δύναμη τοῦ θανάτου. Μέσα μου μεγαλώνει ἕνας πόθος δυνατότερος παρότι τὸ συναιστάνουμαι. Εἶναι ὁ ἴδιος πόθος ποὺ ἔκαμε τὴ γυναίκα μου νὰ φωνάξῃ, ἅμα βεβαιώθηκε πὼς θὰ πεθάνῃ τὸ παιδί της : «Δὲν πρέπει νὰ πεθάνῃ. Τὸ ξέρω πὼς δὲ θὰ πεθάνῃ.» Μὲ τὸν ἴδιον τρόπο λέω τώρα καὶ γὼ στὸν ἑαυτό μου : «Δὲ θέλω νὰ τὴ χάσω. Πρέπει νὰ ζήσῃ στὸ πεῖσμα ὅλων.» Δὲ βλέπω πὼς προσπαθῶ τὸ ἀδύνατο. Ἡ κρίση, ποὺ ξύπνησε ἀμέσως τότε ὅταν εἴτανε γι' αὐτή, κοιμᾶται τώρα ποὺ εἶναι γιὰ μὲ τὸ ζήτημα. Θέλω νὰ πολεμήσω μὲ τὸ θάνατο γιὰ νὰ βαστάξω τὴν εὐτυχία της καὶ τὴ δική μου, ἔτσι ὅπως ἀνθοῦσε μιὰ φορά, ὄχι τότε ποὺ μᾶς χαμογελοῦσε ἡ ζωή, μὰ τουλάχιστο τότε ποὺ δοκιμάσαμε τὴν τιμωρία της κι ὥστόσο νομίζαμε πὼς μποροῦσε νὰ μᾶς χαμογελάσῃ. Ἤθελα νὰ κάμω τὸ καθετὶ γιὰ νὰ τὴν ξανακερδίσω. Σὰν τὸν Ὀρφέα ἤθελα νὰ κατεβῶ στὸν Ἅδη, νὰ τὴ βιάσω μὲ τὴν ἀγάπη μου νὰ ξαναγυρίσῃ, κι ἂν μὲ ἀκολουθοῦσε, δὲ θὰ ἔστρηβα βέβαια νὰ κοιτάξω πίσω τὶς σκιές.

Αὐτὸ εὔχουμαι μέσα μου καὶ δὲν περιμένω γλήγορα τὴν ἀμοιβή. Ἀπεναντίας ἑτοιμάζουμαι γιὰ μιὰ μακρή, σκληρὴ δοκιμασία καὶ γνωρίζω ἀπὸ πρὶν πὼς τὸ πρῶτο, ποὺ πρέπει νὰ μάθω, εἶναι ἡ τέχνη νὰ προσμένω.

Ἔχω ὅμως τόση βεβαιότητα στὴν πίστη μου, ὥστε χαμογελῶ μέσα μου ὅταν τὴν ἀκούω νὰ μιλῇ γιὰ τὸ θάνατο. Μπορῶ νὰ τὴν ἀκούω νὰ λέῃ πὼς ποθεῖ νὰ φύγῃ καὶ μπορῶ νὰ αἰστάνουμαι τὸ χάδεμά της, ἅμα μὲ παρακαλεῖ νὰ τὴ συχωρέσω. Τότε ἀπολαβαίνω τὸ χάδεμα καὶ λησμονῶ τὰ λόγια της. Ἔχω μιὰ μεγάλη, ἀπέραντη βεβαιότητα πὼς ἡ νίκη εἶναι τελειωτικὰ

δική μου κι ὄχι ἐκείνου, ποὺ κοιμᾶται στὴ γίς. Τὸν παίρνω σύμμαχο στοὺς στοχασμούς μου, τῆς λέω μάλιστα ἀκολουθώντας τὴ σειρὰ τῶν δικῶν της στοχασμῶν, πὼς ἔχει ὑποχρέωση νὰ ζήσῃ, γιατὶ τὸ θέλει ὁ Σδέν, γιατὶ μοῦ τὸ ψιθύρισε ἐκεῖ ποὺ κοιμόμουνα.

Μ' ἀκούει μὲ ξαφνισμένα, ἀστραφτερὰ μάτια κ' ἔπειτα ἀπὸ πολὺν καιρὸ—τόσο πολὺ ποὺ δὲν μπορῶ πιὰ νὰ θυμηθῶ τὶ εἶπα—μοῦ διηγιέται πὼς ὁ Σδὲν κάθησε στὸ κρεββάτι της, ντυμένος τὸ καινούριο ἄσπρο του φόρεμα μὲ τὴ γαλάζια κορδέλα, καὶ τῆς εἶπε :

— Μαμά, δὲν πρέπει νὰ κλαῖς τόσο πολὺ γιὰ μένα. Μὲ πονεῖ τὸ κεφάλι ὅταν κλαίς.

Ἀκούω αὐτὰ τὰ λόγια καὶ τὰ παίρνω σὰν ἕναν καλὸ οἰωνό. Μὲ μεγαλήτερη τώρα ἐλπίδα παρὰ ποτὲ ὀνειρεύουμαι ἕνα μέλλον, ὅπου τὸ νεκρὸ παιδί μας γίνεται ἕνας δεσμὸς γερότερος, παρότι εἶταν ὅταν ζοῦσε, καὶ θυμοῦμαι μὲ δάκρυα στὰ μάτια τὰ λόγια, ποὺ μοῦ εἶχε διδάξει ἐκείνη μιὰ φορά :

Νὰ γεράσουμε μαζί.

4

Ὁ ἀγώνας αὐτὸς ποὺ ἄρχισα δὲν εἶταν τίποτε λιγότερο παρὰ μιὰ πάλη μὲ τὸ θάνατο κι ὁ κατοπινὸς καιρὸς ἕνα ἀτέλειωτο συνάλλασμα μεταξὺ τῆς σκοτεινότερης ἀπελπισιᾶς καὶ τῆς φωτεινότερης ἐλπίδας. Φυσικά, τὸ δυσκολώτερο σὲ μιὰ τέτοια περίσταση εἶναι νὰ περιμένῃ κανένας ἥσυχος ὅ,τι ἔχει νὰ γίνῃ καὶ νὰ τὰ παρατᾷ ὅλα στὸν καιρὸ μὲ ὑπομονή, ἐνῷ ταυτόχρονα πιστεύει πὼς καθετὶ ποὺ γίνεται φέρνει σιμότερα τὴ νύχτα, ποὺ ἐλπίζει πὼς θὰ μπορέσῃ νὰ τὴν κρατήσῃ μακριά. Μὲ πόση προσοχὴ παρατηροῦσα τὴ γυναίκα μου τὴν ἐποχὴ αὐτή! Πῶς τὴν παρακολου-

θοῦσα στὶς ἐκδρομές της στὸ νεκροταφεῖο ! Καὶ πῶς χαιρόμουνα ὅταν τὴν ἔβλεπα νὰ μαζεύῃ φαιδρὴ κ' ἥσυχη τὰ παιδιὰ γύρω της, νὰ τοὺς διηγιέται καὶ νὰ τοὺς διαβάζῃ, ἔτσι ὅπως μονάχα αὐτὴ μποροῦσε νὰ τὸ κάνῃ ! Κ' οἱ φωνές τους ἀντηχούσανε χαρωπὲς ὅλες μαζί, ὅταν ἐκεῖνο ποὺ τοὺς διάβαζε ἔδινε ἀφορμὴ σὲ ἀστεῖα σχόλια. Καὶ πῶς πάλι παραμόνευα στὸ τραπέζι, ἢ στὴ βραδινή μας συνάθροιση κάτω ἀπὸ τὸ φῶς τῆς λάμπας, ἐκείνη τὴ βιασμένη, τὴν ἀφαιρεμένη ἔκφραση στὸ πρόσωπο τῆς γυναικός μου, ποὺ ἐρχότανε σὰ σύννεφο καὶ μᾶς ἔκανε ὅλους βουβούς.

Εἴτανε τότε σὰ νὰ ἔφευγε ἡ ψυχή της ἀπὸ μᾶς καὶ μᾶς ἄφηνε μόνους. Τὰ παιδιὰ ἀλλάζανε μαζί μου ματιές, ποὺ λέγανε καθαρὰ πῶς τὸ αἰστανόνταν κι αὐτὰ ὅπως καὶ γώ, ὅσο τοὺς τὸ συχωροῦσε ἡ ἡλικία, ματιὲς ποὺ μαρτυρούσανε πῶς ὑποφέρανε τὸ ἴδιο, ἂν καὶ τοὺς εἴταν αὐτῶν εὐκολότερο νὰ διασκεδάζουνε τοὺς στοχασμούς τους. Ὁ Σδάντε σηκωνότανε καὶ χάδευε τὴ μαμὰ καὶ δὲν ἔνοιωθε τὸν ἑαυτό του πειραγμένον, ποὺ δὲν κατώρθωνε νὰ ξεσυννεφιάσῃ τὸ βλέμμα της. Ἔπειτα ἐρχότανε σὲ μένα κ' ἔλεγε :

— Πόσο λυποῦμαι τὴ μαμά.

Ὁ Οὔλοφ ἔμενε ἡσυχότερος καὶ προσπαθοῦσε νὰ μιλῇ μαζί μου, σὰ νὰ εἴταν ὅλα ὅπως ἔπρεπε νὰ εἶναι. Ὅμως τὰ μάτια του παρακολουθοῦσαν τὴ μητέρα κι ὅταν ἐκείνη ἔβγαινε ὄξω γιὰ νὰ εἶναι μόνη, ὅπως τὸ ἔκανε συχνά, ὅταν αἰστανότανε πῶς δὲν μποροῦσε νὰ μᾶς κοιτάζῃ περσότερο καὶ νὰ μᾶς μιλῇ, τότε ὁ Οὔλοφ συνήθιζε νὰ πηγαίνῃ σιγὰ στὴν πόρτα καὶ νὰ στέκῃ ὥρα ἐκεῖ καὶ νἀκροάζεται. Ἂν ἡ σιωπὴ βαστοῦσε παραπολύ, τότε ἔμπαινε μέσα σιγὰ σιγὰ κι ἂν πάλι ἡ μητέρα δὲν τὸν ἤθελε, τότε γύριζε σιωπηλὸς

καὶ καθότανε μὲ ὑπομονετικὴ φυσιογνωμία, σὰ νὰ ἤξερε πὼς δὲν ἔπρεπε νὰ τἀπαιτῇ ὅλα μεμιᾶς.

Κι ὅταν σὲ τέτοιες στιγμὲς καθόμαστε μόνοι μας οἱ τρεῖς, συλλογιζόμαστε ὅλοι ἐκεῖνο ποὺ γινότανε πίσω ἀπὸ τὴν κλεισμένη πόρτα, ὅπου ἡ γυναίκα μου πάλευε νὰ φτάσῃ ὅλο καὶ σιμότερα στὰ σύνορα, ποὺ τελειώνει ἡ ζωή.

— Ξέρετε ἀπὸ τί ὑποφέρει ἡ μαμά; εἶπα μιὰ μέρα.

Ὁ Οὔλοφ κοίταξε ἀλλοῦ, χωρὶς νὰ μιλήσῃ, ὁ Σβάντε ὅμως ἀπάντησε :

— Ναί.

Δὲ χρειαζότανε κιόλας νὰ ρωτήσω. Γιατὶ ἤξερα πὼς τοὺς εἶχε προετοιμάσει αὐτὴ γιὰ ὅ,τι εἶχε νὰ γίνῃ.

5

Τὸ βράδι, ὅταν ἔμενα μόνος, κάθιζα συχνὰ κ' ἔγραφα, γιὰ νὰ διασκεδάζω τοὺς στοχασμούς μου ἢ ἔτσι γιὰ νὰ κάνω κάτι. Ἔγραφα ἕνα εἶδος ἡμερολόγιο, ποὺ τὸ φύλαγα στὸ βάθος ἑνὸς συρταριοῦ γιὰ νὰ μὴν πέσῃ τυχαῖα στὰ χέρια τῆς Ἔλσας.

Τώρα τὸ ξαναδιάβασα κι ὅ,τι εἶναι κεῖ γραμένο μοῦ φαίνεται σὰ νὰ γράφηκε ὅλως καὶ πολὺν καιρό. Μόλις μπορῶ νὰ πιστέψω πὼς δὲν περάσανε ἀπὸ τότε οὔτε δυὸ χρόνια. Μὰ ἐκεῖ ποὺ τὸ διαβάζω τώρα, ζωντανεύουν ὅλα ὅσα γίνανε κ' αἰστάνουμαι πάλι τὰ μαρτύρια τῆς φοβερῆς αὐταπάτης, ποὺ μὲ συντηροῦσε τότε.

ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ

4 τοῦ Σεπτέμβρη

Κάθουμαι δῶ καὶ συλλογίζουμαι τὸ μικρὸ Σδέν. Ὅλα εἶναι σιωπηλὰ γύρω μου καὶ νομίζω πὼς τὸν βλέπω, ὅπως τὶς τελευταῖες μέρες ποὺ εἶταν ὀρθὸς ἀκόμα, νὰ περπατᾷ στοὺς δρόμους τοῦ κήπου κρατώντας μὲ τὸ μικρό, τρυφερό του χέρι τὸ δικό μου καὶ νὰ μιλᾷ ἀδιάκοπα, ἐνῷ μὲ κοίταζε μὲ τὰ στοχαστικὰ παιδικὰ μάτια του. Καὶ καθὼς βυθίζουμαι στὴν ἀνάμνηση αὐτή, ἡ ἀπελπισία πὼς δὲ θὰ τὸν ξαναδῶ ποτὲ μοῦ εἶναι ὅσο δὲ λέγεται πικρή. Γιατὶ αὐτὸς εἶτανε χωρὶς νὰ τὸ ὑποψιάζεται τὸ κέντρο τοῦ σπιτιοῦ. Εἶταν αὐτός, ποὺ ἔτρεχε σὲ μᾶς τοὺς τέσσερους μεγάλους καὶ γέμιζε τὸ σπίτι μὲ τὰ κελαδήματά του, ὅταν ἐρχόμαστε. Γύρω σ' αὐτὸν μαζευόμαστε μὲ τὴν παραμικρότερη ἀφορμὴ γιὰ νἀκούσουμε μὲ χαρὰ τἰ ἔλεγε. Τώρα ὁ πατέρας του πρέπει νὰ προσπαθῇ νὰ γίνεται σκληρὸς στὴν ἀνάμνηση, γιὰ νὰ μὴν ἀφήσῃ τὸν ἑαυτό του νὰ κυριευτῇ ἀπὸ τὴν ἀπογοήτεψη καὶ νὰ συγκρατήσῃ κι ὅλους τοὺς ἄλλους. Δὲν τοῦ ἐπιτρέπεται οὔτε καὶ νὰ συλλογίζεται πολύ. Οὔτε ἀκόμα καὶ νὰ θλίβεται. Γιατὶ τότε θὰ ναυαγοῦσαν ὅλα.

Ἦρθε μόνο γιὰ νὰ πάρῃ τὴ μητέρα του καὶ νἀφήσῃ στὴ θλίψη ἐμᾶς τοὺς ἄλλους ; Ἢ ἦρθε μόνο γιὰ νὰ φύγῃ, τόσο ἥσυχα κι ὡραῖα ὅπως ἔφυγε, καὶ νὰ

μᾶς διδάξῃ ὅλους μὲ τὸ θάνατό του τὴ μεγάλη τέχνη τῆς ζωῆς ;

16 τοῦ Ὀχτώβρη

Τὰ συλλογίστηκα ὅλα καὶ τὰ εἶδα ὅλα καὶ γνωρίζω ποῦ γύρω γυρνᾷ ἡ πάλη. Εἶδα μέρα μὲ τὴν ἡμέρα πῶς ὅλα χειροτερέψανε. Καὶ δὲν εἶναι χαρὰ τὸ νὰ βλέπῃ κανεὶς καθαρά. Εἶναι πόνος. Τὸν καιρὸ αὐτὸ μπόρεσα νὰ παρακολουθήσω κάθε λεπτομέρεια κ' ἕνας λόγος ἢ ἕνα βλέμμα εἶχαν τὴ δύναμη νὰ μὲ κάμουν νὰ τρέμω ἴσια μὲ τὸ βάθος τῆς ψυχῆς μου, γιατὶ γνώριζα τὶ σημασία εἶχαν. Τὴν εἶδα νὰ λιώνῃ ἐμπρός μου καὶ μπρὸς στὰ παιδιὰ καὶ νὰ μιλῇ μὲ κάτι ἀόρατο. Ἔπρεπε νὰ τεντώσω ὅσο μποροῦσα πιὸ πολὺ κάθε μου νεῦρο γιὰ νὰ πάρω μὲ βία ἀπὸ τὰ μάτια της τὸ βλέμμα, ποὺ ἔδειχνε πῶς ἤρθε στὴ συναίστηση πῶς δὲν εἶτανε μόνη. Τὴν εἶδα νὰ τὰ αἰστανθῇ καὶ νὰ τὰ νοιώσῃ ὅλα μόνη της, νὰ προαιστανθῇ καὶ νὰ γνωρίσῃ τὶ παραμόνευε μέσα της. Ἔπεσε μπρός μου τρομαγμένη καὶ μὲ παρακάλεσε νὰ μὴν τὴν ἀφήσω νὰ φύγῃ—μὰ νὰ ἔχω ἀκόμα λίγη ὑπομονή.

Ὑποφέρω φοβερὰ νὰ παρακολουθῶ τὸν ἀγώνα της κι ὡστόσο γνωρίζω πῶς αὐτό, ποὺ μοῦ ἔγινε τώρα μαρτύριο, εἶναι μόνο μιὰ ἄλλη ὄψη ἀπὸ τὶς ἴδιες ἰδιότητες μιᾶς πλούσιας καὶ δυνατῆς φύσης, ποὺ τὰ κύματά της φουσκώνουν ὅπως τῆς θάλασσας—ἀπὸ τὶς ἴδιες ἰδιότητες, ποὺ μοῦ χαρίσανε μιὰ φορὰ ὅλη τὴν εὐτυχία καὶ τὴν ἀγαλλίαση τοῦ κόσμου.

30 τοῦ Ὀχτώβρη

Ἡ φοβερὴ ἀγωνία ἀρχίζει νὰ περνᾷ κ' ἡ γυναίκα μου αἰστάνεται τὸν ἑαυτό της καλήτερα μέρα μὲ τὴν

ήμέρα. Ἔπειτα ἀπὸ τὴ σκοτεινιὰ τοῦ χειμῶνα θὰ μακρύνουν οἱ μέρες κ' οἱ ὧρες θὰ γίνουνε φωτεινότερες.

8 τοῦ Δεκέμβρη

Εἶναι καιρὸς ποὺ δὲν ἄγγιξα τὸ ἡμερολόγιό μου. Μὰ ὁ λόγος εἶναι πὼς ἐργαζόμουνα. Ἔγραψα ἕνα θεατρικὸ ἔργο. Μέσα σὲ διόρθωσες κ' ἐργασία κάθε λογῆς, μέσα στὶς συχνὲς ἀδιαθεσίες τῆς γυναικός μου καὶ σὲ μιὰ νευρικότητα, ποὺ ἔκαμε ὅλο τὸ εἶναι μου νὰ φαίνεται σὰ μιὰ χορδὴ τεντωμένη, σηκωνόμουνα πρωΐ κ' ἔκλεβα τὸν καιρὸ κ' ἔγραφα. Τὴ νύχτα καθόμουνα ὡς τὶς δυό. Ἔκοβα τὴν ἐργασία καὶ πήγαινα ἔξω καὶ δειπνοῦσα γιὰ νὰκούω θόρυβο καὶ νὰ βλέπω ἀνθρώπους, γιὰ νὰ βρίσκουμαι μέσα σὲ μιὰ ζωὴ ὅλη πυρετό, νὰ τὴν αἰστάνουμαι νὰ βουΐζῃ γύρω μου καὶ νὰ μοῦ καίῃ τὰ μηλίγγια.

Τὸ ἔργο τέλειωσε ὅμως κ' αἰστάνουμαι μόνο μιὰ μεγάλη κούραση. Ἐκεῖνο ποὺ ζητῶ τώρα δὲν εἶναι οὔτε δόξα οὔτε ποιητικὴ χαρά. Ἔχω τὸ συναίστημα πὼς ὁ νοῦς μου ζεῖ μόνο σὲ βάρος τοῦ ἄλλου μου κορμιοῦ. Ναί, εἶναι κρῖμα πὼς ἡ μέρα ἔχει μόνο εἰκοσιτέσσερες ὧρες, ἅμα θέλῃ κανεὶς νὰ κατορθώσῃ τὸ ἀδύνατο.

17 τοῦ Δεκέμβρη

Μοῦ φαίνεται πὼς, χωρὶς νὰ τὸ γνωρίζω καθαρά, ὅλα ὅσα ἔζησα καὶ ζῶ, ὅ,τι εἴμουνα κ' εἶμαι, τραβοῦνε μ' ἕναν παράξενον τρόπο πρὸς ἕνα τέλος, δίχως ἐγὼ νὰ μπορῶ νὰ κινήσω οὔτε τὸ δάχτυλο. Στὸ μεταξὺ ζῶ τὴ συνηθισμένη μου ζωὴ καὶ δὲν πιστεύω πὼς μὲ βρίσκει κανένας ἀλλαγμένον. Ἅμα βγαίνω ἔξω κι ἀπαντῶ κό-

σμο εἶμαι φαιδρός, παραπολὺ φαιδρὸς μάλιστα. Γιατὶ αὐτὸ ἀνακουφίζει.

Μέσα στὸ σπίτι ὅμως ζῶ τὴν πραγματική μου ζωή. Κι ἀδιάκοπα ἔχω τὸ συναίστημα σὰ νὰ γλυστρᾷ ἀπάνω σ' αὐτὴ καὶ σὲ μένα κάτι ἀπὸ κεῖνο, ποὺ μιὰ φορὰ σὲ μιὰν ὁλωσδιόλου διαφορετικὴ περίσταση τὸ εἶπα πὼς εἶναι «μεγαλήτερο ἀπὸ εὐτυχία καὶ δυστυχία», κάτι ἀπὸ κεῖνο ποὺ δὲν ἔχει ὄνομα.

Τὸ κέντρο σὲ ὅλα αὐτὰ εἶναι φυσικὰ ἡ γυναίκα μου. Ἂν βαδίζῃ πρὸς τὴν ὑγεία ἢ πρὸς τὸ χαμό, δὲν τὸ γνωρίζω. Αὐτὸ μοῦ φαίνεται τώρα πὼς εἶναι κατιτίς, ὅπου δὲν μπορῶ νὰ κάμω τίποτε. Κάποτε μοῦ φαίνεται σὰ νὰ στέκω ἔξω, σὰ νὰ μὴν ἔχω κανένα μέρος σ' αὐτὸ καὶ νὰ μὴν μπορῶ νὰ τὸ φτάσω ποτέ. Καὶ σ' ὅλα αὐτὰ δὲν ὑπάρχει καμμιὰ ἔξαψη, μὰ μόνο ἕνας καρτερικὸς πόθος, ποὺ εἶναι δίχως χρῶμα.

25 τοῦ Γεννάρη

Ἡ γυναίκα μου κάθησε σήμερα στὸ πιάνο. Δὲ θέλει βέβαια νὰ τραγουδήσῃ ἀκόμα, ὡστόσο ἄκουσα μουσικὴ στὸ σπίτι μου κ' οἱ ἀλλοτινὲς μελωδίες δώσανε στὸ πνεῦμα μας μιὰ νέα φωτεινότερη διάθεση. Γενικὰ τὸν τελευταῖον καιρὸ τὴν κυρίεψε κάτι νέο, κάτι ποὺ τάζει περσότερα ἀπὸ τὸ πρωτητερινό. Ξύπνησε στὴ ζωὴ καὶ φέρνεται μαζί μας, ὅπως μιὰ φορά. Ἴσως ὄχι ὁλωσδιόλου τὸ ἴδιο ὅπως μιὰ φορά, ὅμως αἰστάνουμαι πὼς ἔρχεται κάθε μέρα πάντα πιὸ κοντά μας. Κάποτε πιστεύω ἐκεῖνο ποὺ λέει, πὼς δηλαδὴ ὅλο αὐτὸ ἔρχεται ἀπὸ τὸ πὼς γνωρίζει πὼς θὰ πεθάνῃ γλήγορα καὶ πὼς αὐτὴ ἡ ἐλπίδα τὴ συγκρατεῖ.

Κάποτε ὅμως πιστεύω πὼς καὶ νὰ εἶναι τώρα ὅπως τὸ λέει, ὡστόσο ὅλα αὐτὰ θἀλλάξουνε γλήγορα σὲ κάτι μεγαλήτερο, κάτι ποὺ τὸ αἰστάνεται μὲ ξάφνισμα καὶ φόβο κ' ἡ ἴδια, ὅμως δὲ θέλει νὰ τὸ πιστέψῃ.

Τὶ θὰ γίνῃ δὲ γνωρίζω. Μὰ γνωρίζω πὼς τώρα δὲν εἶμαι ἀπελπισμένος, ὅπως πρωτήτερα. Γιατὶ τώρα ζῶ κάτω ἀπὸ τὴ Μοῖρα, ποὺ—ὅ,τι καὶ νὰ γίνῃ—καθὼς τὸ βλέπω τώρα δὲ θὰ φέρῃ τίποτε ἄσκημο στὴ ζωή της καὶ στὴ δική μου. Αὐτὸ εἶχα φοβηθεῖ.

19 τοῦ Φλεβάρη

Δὲν μπορῶ νὰ ὑποφέρω πιά. Βλέπω μαῦρα, μαῦρα καὶ μόνο μαῦρα γύρω μου, τόσο ποὺ φρενιάζω ὅταν ἀντικρύζω σὲ κανέναν καθρέφτη μοναχὸν τὸν ἑαυτό μου. Καὶ τὸ καλήτερο εἶναι πὼς ἡ γυναίκα μου ἀρχίζει νὰ αἰστάνεται κάτι ἀπὸ ὅλα αὐτά.

26 τοῦ Μάρτη

Περιμένω μόνο πῶς νὰ περάσῃ ὁ χειμώνας καὶ νὰ φύγουμε ἀποδῶ. Μ' ἔχει κυριέψει μιὰ ἀπάθεια παράξενης λογῆς καὶ κάποτε ἔχω τὸ φόβο πὼς ὁ χειμώνας αὐτὸς μ' ἔχει κατασυντρίψει. Ὅ,τι θὰ φέρῃ τὸ καλοκαίρι ἴσως νὰ μὴν εἶναι κι αὐτὸ κάτι, ὅπου μπορεῖ κανένας νὰ βασίσῃ ἐλπίδες. Ἤρθαμε μέσα στὴ Στοκχόλμη μὲ τὴν ἐλπίδα πὼς ἡ κατάστασή μας θὰ καλητέρευε, ἔστω ἴσως καὶ σιγὰ σιγά. Τὰ πράματα ὅμως δείξανε πὼς θὰ εἴτανε καλήτερο νὰ μέναμε στὴν ἐξοχή, στὴ μοναξιά, ποὺ φαίνεται πὼς εἶναι τὸ προτιμότερο γιὰ μᾶς. Ἐδῶ εἶναι ἐρημικότερα παρότι ἐκεῖ.

31 τοῦ Μάη

Σὰ σήμερα μιὰ μέρα παντρευτήκαμε. «Τὸν ὡραῖο μῆνα Μάη.» Δὲν μπορῶ νὰ κρατηθῶ νὰ μὴ σημειώσω κάτι, ὅσο κι ἂν τὸ βρίσκω κι ὁ ἴδιος πὼς εἶναι παιδικό.

Εἶναι δηλαδὴ σήμερα δεκατέσσερα χρόνια ποὺ εἴμαστε παντρεμένοι κι ὁ χρόνος ποὺ πέρασε εἶταν ὁ δυσκολώτερος. Ὁ χρόνος ποὺ πέρασε εἶταν ὁ δέκατος τρίτος—ὁ κατεξοχὴ δίσεχτος χρόνος. Εἶναι σὰ νὰ πιστεύω πὼς κάποιος ἢ κάτι ἀποδῶ καὶ σήμερα θέλει νὰ ἰσιάξῃ τὸ δρόμο μας, ἢ σὰ νὰ αἰστάνουμαι πὼς κάτι μέσα μου κοντεύει νὰ γιατρευτῇ. Κι ὅλα αὐτὰ γιατὶ μοῦ ἤρθε στὸ νοῦ ἕνας ἀριθμός, ποὺ σὲ ὁμαλὲς περίστασες θὰ περνοῦσε ἀπαρατήρητος.

25 τοῦ Θεριστῆ

Οἱ μέρες περνοῦν ἐνῷ γυρίζω καὶ συλλογίζουμαι πὼς ἔπρεπε νἀρχίσω νὰ ἐργάζουμαι. Μὰ οἱ πεταλούδες τῆς ποίησης πετοῦνε μόνο ἀνήσυχες γύρω σὲ κάτι, ποὺ εἶναι καμένο κ' ἔρημο. Κάποτε ἔχω τὴν ἐντύπωση πὼς μποροῦσα νἀκολουθήσω τὸ φτερούγισμά τους. Μὰ ἔπειτα ἡ πραγματικότητα μοῦ ξαναθυμίζει ἐκεῖνο ποὺ ὑπάρχει κι ὅλα σκοτεινιάζουν.

Νὰ μποροῦσα μόνο νὰ εἶμαι πάντα ἔτσι, ὥστε νὰ μὴ διακρίνῃ τίποτε ἡ γυναίκα μου. Νὰ μποροῦσα νὰ εἶμαι σύμμετρος καὶ φαιδρὸς ἢ τουλάχιστο νὰ φαίνουμαι. Μὰ δὲν μπορῶ καὶ γνωρίζω πὼς αὐτὴ δὲ λυπᾶται μόνο γιὰ τὸν ἑαυτό της, μὰ καὶ γιὰ τὴ θλίψη ποὺ προξενεῖ σὲ μένα. Ὦ θὰ εἶναι βέβαια φοβερὸ νὰ εἶναι κανένας στὴν κατάστασή της. Νὰ μὴν μπορῇ νὰ κάμῃ

τίποτε καὶ νὰ πέφτῃ συντριμένη μὲ τὸ παραμικρότερο ποὺ τῆς φέρνει ἀνησυχία ἢ θλίψη. Νὰ συλλογίζεται ἀκατάπαυτα τὸ θάνατο, ποὺ πιστεύει πὼς θὰ ἔρθῃ, μὰ δὲν ἔρχεται. Καὶ θὰ τῆς εἶναι τριπλὰ φοβερότερο κοντὰ σὲ ὅλα αὐτὰ νὰ θλίβῃ τὸν ἄνθρωπο, ποὺ ἀγαπᾶ περσότερο ἀπ' ὅλα στὸν κόσμο καὶ νὰ μὴν τῆς εἶναι δυνατὸ νὰ κάμῃ τίποτε γιὰ νὰ τοῦ ἀλαφρώσῃ τὸν πόνο.

Κάποτε κάθεται καὶ μὲ κοιτάζει, ἅμα νομίζῃ πὼς δὲν τὸ παρατηρῶ καὶ τότε παίρνει τὸ πρόσωπό της μιὰ τέτοια ἔκφραση ἀπελπισιᾶς, ποὺ μοῦ ξεσκίζει τὴν καρδιά.

Χτὲς ἤρθε καὶ κάθησε κοντά μου κι ἀκκούμπησε τὸ χέρι της στὸ δικό μου.

— Πόσο πιὸ εὐτυχισμένος θὰ εἶσουν, ἂν δὲν εἶχες ἐμένα ! εἶπε.

Γνωρίζω πὼς πιστεύει στὴν ἀλήθεια κάθε λόγου ποὺ λέει κ' ἡ ἀπάντησή μου ἴσως νὰ κλόνισε γιὰ μιὰ στιγμὴ τὴν πίστη της καὶ νὰ ἔφερε μιὰν ἀναλαμπὴ ἐλπίδας στὰ μάτια της, ὅμως δὲν κατώρθωσε νὰ τῆς ξαναδώσῃ τὴν πεποίθηση πὼς εἶναι ἀπαραίτητη καὶ πὼς ἔχει τὴν ὑποχρέωση νὰ ζήσῃ.

6

Ἅμα διαβάζω τὰ φύλλα αὐτὰ καὶ βλέπω πὼς τρέκλιζα ἀναμεταξὺ ἐλπίδας καὶ φόβου δὲ νοιώθω πὼς μπορεῖ νὰ εἶναι ἀληθινὰ ὅσα διηγοῦνται αὐτὰ τὰ φύλλα. Κι ὅμως εἶναι. Κι ὅσο κι ἂν εἶναι τὰ σημειώματα αὐτὰ ἄπλερα καὶ κομματιαστά, μοῦ διηγοῦνται ὡστόσο μὲ τέλεια βεβαιότητα πὼς τότε ἔλπιζα περσότερο παρότι μπορῶ νὰ τὸ ἐννοήσω τώρα ποὺ ἐξηγηθήκανε καὶ τελειώσαν ὅλα.

Τόσο μόνο ἐννοῶ, πὼς αὐτὸν τὸ χειμώνα, ποὺ σὲ κάθε ἀνάμνηση ποὺ μοῦ ἄφησε οὔτε θέλω οὔτε μπορῶ νὰ γυρίσω, ἡ εὐτυχία μου εἶτανε στὸ πὼς βρῆκα στὸ τέλος κάτι, ποὺ θὰ βοηθοῦσε, ὅπως πίστευα, στὴ σωτηρία τῆς γυναίκας μου. Τί εὐτυχία εἶταν ἐκείνη! Νὰ μὴ μένω πιὰ ἄπραγος θεατής, μὰ νὰ μπορῶ νὰ λάβω μέρος, νὰ ἐνεργήσω, νὰ ἐργαστῶ μ' ἕναν ὡρισμένο σκοπὸ μπροστά μου, ἕνα σκοπό, ποὺ πίστευα τουλάχιστο πὼς θὰ τὸν πιτύχω. Τὸν καιρὸ τῆς νιότης μου μιὰ τέτοια πηγὴ θὰ φαινότανε ἴσως πολὺ φτωχή. Μὰ ὅταν τὰ χρόνια ἀρχίζουνε νὰσπρίζουν κάπως τὰ μαλλιά, ἀρκεῖται κανένας μὲ λιγότερα παρότι πρίν. Τότε μπορεῖ νὰ ζῇ καὶ νὰ ὑποφέρῃ, ὅταν πιστεύῃ πὼς εἶναι δυνατὴ μιὰ καλλιτέρεψη καὶ μὲ τὴ συναίστηση πὼς αὐτὴ βρίσκεται μέσα στὰ σύνορα τοῦ δυνατοῦ, μπορεῖ νὰ βρῇ κάτι, κάτι ποὺ νὰ μοιάζῃ κάπως μὲ τὴν εὐτυχία.

Σὲ μένα ἦρθε αὐτὴ ἡ βοήθεια τὴν ἴδια στιγμὴ ποὺ ἡ ὑποψία, πὼς ἡ ζωὴ τῆς πόλης εἶταν ὀλέθρια γιὰ τὴ γυναίκα μου, ἄρχισε νὰ γίνεται σιγὰ σιγὰ βεβαιότητα καὶ τέλος ἔφτασε στὴν ἀπόφαση νὰ τὴν πάρω ἀποκεῖ καὶ νὰ γυρίσουμε στὴν ἐξοχή, ποὺ δὲν ἔπρεπε νὰ τὴν ἀφήσουμε. Ὁ γιατρὸς μοῦ δυνάμωσε τὴν ἀπόφαση αὐτὴ κι ὅταν εἶπα τῆς γυναικός μου τὸ σχέδιο αὐτό, σὰν ἁπλὴ πιθανότητα, τὸ πρόσωπό της ἔλαμψε, σὰ νὰ τῆς ἔταξα τὶς χαρὲς τοῦ παραδείσου, κ' εἶπε μόνο :

— Μπορεῖς νὰ τὸ κάμῃς αὐτὸ γιὰ μέ; Τὸ θέλεις ;

Τὰ λόγια αὐτὰ μοῦ δώσαν ἐνέργεια καὶ ζωὴ καὶ μέσα σ' ὅλη τὴν ἀπελπισία, ὅλη τὴν ἀνησυχία κι ὅλα ὅσα ἔχω περιγράψει πρὶν καὶ διηγήθηκα, μέσα σ' ὅλα ὅσα μὲ κατασυντρίβανε, τὰ λόγια αὐτὰ λάμπανε

μπροστά μου σὰν ἄστρα στὸ σκοτάδι καὶ μὲ κεντούσανε στὴν τελευταία μεγάλη προσπάθεια, ποὺ ἔλπιζα πὼς θὰ ξαναέδινε τὴ χαρὰ σ' ὅλους μας. Ὅσο περσότερο τὰ συλλογιζόμουνα, τόσο πιθανότερο μοῦ φαινότανε πὼς εἶχα τώρα βρεῖ ἐκεῖνο ποὺ θὰ ξανάνοιγε τῆς γυναικός μου τὸ δρόμο τῆς ζωῆς. Σὰν ἕνας ποὺ φαντάζεται πὼς βρῆκε ἕνα φυλαχτό, ποὺ τοῦ δίνει τὴ δύναμη νὰ κάνῃ θάματα, στήριξα ὅλες τὶς ἐλπίδες μου σ' αὐτὸ τὸ σχέδιο κι ὅταν τέλος βρεθήκαμε στὴ μικρὴ βίλλα, ποὺ εἴτανε χτισμένη σ' ἕνα ψήλωμα μὲ θέα πρὸς τὰ φιόρδ καὶ πρὸς τὰ δάση, στὴ βίλλα, ποὺ τὰ φύλλα τῶν λευκῶν σαλεύανε μπρὸς στὸ παράθυρο, ὅπου θὰ καθότανε ἡ γυναίκα μου νὰ μὲ προσμένῃ νὰ γυρίζω ἀπὸ τὴν ἐργασία μου, ὅταν λοιπὸν βρεθήκαμε κεῖ, εἶχα τὴ βεβαιότητα πὼς εἶχε βρεθεῖ πιὰ ἡ λύση. Ὅσο καὶ νὰ μοῦ φαίνεται τώρα αὐτὸ παράξενο, τότε εἴμουνα γεμάτος βεβαιότητα. Πίστευα κ' εἴμουνα μὲ τὴν πίστη μου εὐτυχισμένος ὅσο δὲ λέγεται.

Ποτέ μου ἄλλη φορὰ δὲν αἰστάνθηκα περσότερη χαρὰ κ' ἐλπίδα, ὅσο ὅταν ἄρχισε νὰ πέφτῃ τὸ χειμώνα αὐτὸν τὸ χιόνι καὶ νοιώσαμε κεῖνο τὸ ξεχωριστὸ κρυφὸ αἴστημα, ποὺ εἶναι χαραχτηριστικὸ τῶν βορεινῶν κλιμάτων πὼς εἴμαστε ἀποκλεισμένοι ἀπ' ὅλους κι ἀπ' ὅλα. Ἀπὸ τὴ σοφίτα ὡς κάτω στὸ ὑπόγειο εἴταν ἕτοιμο τὸ σπίτι μας καί, ὅπως πρῶτα, ταχτοποιώντας ὅλα καὶ στολίζοντας τὶς κάμαρες μὲ πραματάκια κ' ἐφευρέματα, ποὺ εἶναι τὸ ξεχωριστὸ μυστικὸ τοῦ θηλυκοῦ φύλου, πήγαινε κ' ἐρχότανε πάλι μεταξύ μας ἡ γυναίκα μου. Οἱ φωνὲς τῶν παιδιῶν ἀντηχούσανε στὶς κάμαρες, τὰ καναρίνια κελαδοῦσαν, ὁ σκύλος γαύγιζε μὲ τὰ παιγνίδια καὶ τὰ μαλλώματα τῶν παιδιῶν. Καὶ τὸ πιάνο δὲν εἴτανε πιὰ κλειστό.

Ἄνοιξε ἕνα βράδι, ποὺ λίγο τὸ περίμενα. Δίχως νὰ προδώσῃ τὸ σκοπό της οὔτε μ' ἕνα λόγο, ἤρθε ἡ Ἔλσα κάτω στὴ σάλα καὶ κάθησε στὸ πιάνο. Μὲ κοίταξε καθὼς πέρασε μπροστά μου κ' ἔνοιωσα πόσο εἶταν εὐτυχισμένη, ποὺ μποροῦσε νἀκολουθῇ τοὺς πόθους της. Ἀπὸ τότε ποὺ πέθανε ὁ Σὲν καὶ δὲν μποροῦσε νἀκούῃ τὴν κρυστάλλινη φωνή του νὰ σμίγῃ μὲ τοὺς ἤχους τοῦ πιάνου, ἡ γυναίκα μου δὲν ἤθελε νὰ τραγουδήσῃ τοὺς σκοπούς, ποὺ τοὺς ἄκουγε πάντα μόνο ἐκεῖνος. Μόλις πίστευα τὰ μάτια μου ὅταν τὴν εἶδα νὰ καθήσῃ στὸ πιάνο καὶ νἀρχίσῃ νὰ παίζῃ.

Καὶ σὲ λίγο ἀντηχήσανε στὴν κάμαρα τὰ λόγια :

Λευκέ μου κύκνε,
βουβέ, νεκρέ,
δὲ θὰ σ' ἀκούσω
τώρα ποτέ.

Καὶ τὸ τέλος :

Ἅμα σβήστηκες
τόσο πονοῦσες,
εἶσουνα κύκνος
καὶ τραγουδοῦσες.

Οὔτε πρωτήτερα, οὔτε ὕστερότερα τὸ εἶχα ἀκούσει ἔτσι τὸ τραγούδι αὐτό. Ἐνῷ τραγουδοῦσε ἤρθανε τὰ παιδιὰ μέσα σιγὰ καὶ σταθήκαν ἄφωνα στὴν πόρτα. Μὲ κοιτάζανε ξαφνισμένα, σὰ νὰ μὴν πιστεύανε κι αὐτὰ ὅ,τι βλέπανε καὶ τοὺς ἀπάντησα μ' ἕνα νέμα, ἐνῷ τὰ μάτια μου δακρύσανε. Ἅμα σβήσανε οἱ τελευταῖοι τόνοι, χύθηκε σιωπὴ στὴν κάμαρα, μιὰ σιωπὴ ὅμως ἐπίσημη.

Ἡ γυναίκα μου σηκώθηκε κ' ἔκλεισε τὸ πιάνο.

— Δὲν μπορῶ πιὰ σήμερα, εἶπε γιὰ δικαιολογία.

Μᾶς κοίταξε ὅμως ὅλους κ' ἐννόησε ποιὰ χαρὰ μᾶς ἔδωσε. Τὸ πρόσωπό της ἔλαμψε, πέρασε κοντά μου καὶ πῆγε στὰ παιδιὰ καὶ τὰ πῆρε κ' ἔσφιξε στοὺς ὤμους της τὰ κεφάλια τους.

— Εὐχαριστῆστε τὸ μικρὸ ἀδερφό, εἶπε. Αὐτὸς μὲ βόηθησε.

Τὸ εἶπε αὐτὸ ὄχι νοσηρὰ ὅπως πρωτήτερα, ὄχι μὲ κεῖνον τὸ σχεδὸν ἐχτρικὸν τόνο, ποὺ μεταχειριζότανε ὅταν πίστευε πὼς ἐμεῖς ποὺ ζούσαμε τὴν ἐμποδίζαμε νὰνήκῃ σὲ κεῖνον ποὺ εἴτανε νεκρός. Τὸ εἶπε ἁπαλὰ κ' ἤρεμα καὶ σχεδὸν εὐτυχισμένα, μὲ μιὰν ἔκφραση σὰ νἀποχαιρετοῦσε κάτι περασμένο, ποὺ δὲ θὰ ξαναγύριζε ποτέ.

7

Πίσω ἀπὸ τὴν κρεββατοκάμαρα εἶταν ἕνα μικρὸ χώρισμα, ποὺ στὴν ἀρχὴ λογαριάζαμε νὰ τὸ κάνουμε δωμάτιο τουαλέττας,μὰ ἔπειτα δὲν ξέρω γιὰ ποιοὺς λόγους δὲν τὸ κάναμε. Εἴτανε πολὺ ἀκανόνιστο, τὰ παράθυρα ψηλὰ καὶ τὸ φῶς λιγότερο παρότι στὶς ἄλλες κάμαρες.

Ἐκεῖ κατοικοῦσε ὁ μικρὸς Σβέν. Ἐκεῖ εἶταν ἡ κάμαρά του κ' ἡ κάμαρα αὐτὴ ἔμενε κλειστή.

Κανεὶς δὲν εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ βοηθᾷ τὴ γυναίκα μου στὸ συγύρισμα αὐτῆς τῆς κάμαρας, κανεὶς δὲν εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ πειράζῃ τίποτε κεῖ μέσα. Ὅλα ἔπρεπε νὰ τὰ κάνῃ μόνη. Κρέμασε λευκὲς κουρτίνες στὸ μικρὸ παράθυρο καὶ στὸ ἄδειο τοῦ παράθυρου πίσω ἀπὸ τὶς κουρτίνες ἔβαλε ἕνα τραπέζι. Ἔρραψε ἕνα τραπεζομάντηλο ἀπὸ τὸ ἴδιο ὕφασμα ποὺ ἔκαμε καὶ

τὶς κουρτίνες, κι ἀπάνω στὸ τραπέζι εἴτανε τὰ παιγνίδια τοῦ Σδέν. Τὸ ἄλογο ποὺ ἔσερνε ἕνα κάρο, μερικοὶ μολυβένιοι στρατιῶτες καὶ μιὰ σκηνή. Ἐκεῖ ἀπάνω εἴτανε τὸ ἄσπρο φλιτζάνι τοῦ Σδὲν μὲ τὸ χρυσὸ γῦρο, ὁ κομπαράς του, ἕνα μικρὸ σπαθὶ καὶ μιὰ περικεφαλαία. Αὐτὰ εἴταν ὅλα ὅσα ἄφησε πίσω του. Κάτω ἀπὸ τὸ τραπέζι στέκανε δυὸ ξύλινα ἄλογα, τὸ ἕνα μὲ τὴ χήτη μαδημένη, καὶ μπρὸς στὸ τραπέζι εἴτανε μιὰ μικρή, χαμηλὴ ξύλινη καρεκλίτσα, ποὺ τὴν εἴχαμε χαρισμένη τοῦ Σδὲν καὶ κεῖνος τὴν ἔπερνε μέσα στὶς κάμαρες ὅταν εἴτανε πολὺ χαρούμενος κ' ἤθελε νὰ βάλῃ τὴ μαμὰ νὰ τοῦ πῇ παραμύθια.

Ἀνάμεσα ὅμως στὰ παιγνίδια εἴτανε στημένες μικρὲς καὶ μεγάλες φωτογραφίες σὲ κορνίζες καὶ στὸν τοῖχο, ὅσο εἴτανε δυνατὸ πιὸ κοντὰ στὸ φῶς, κρεμόνταν ἄλλες. Εἴταν ἐκεῖ εἰκόνες τοῦ μπαμπᾶ καὶ τῆς μαμᾶς, τῶν ἀδερφῶν κι ὅλης τῆς οἰκογένειας. Εἴταν ἐκεῖ ἡ φωτογραφία τοῦ Σδὲν μὲ τὴ μακριὰ ποδίτσα του κι ἄλλη μὲ τὴ μικρή του γούνα, καθὼς ἔστεκε ἀπάνω σ' ἕνα κάθισμα καὶ μισοέκλεινε τὰ μάτια θαμπωμένα ἀπὸ τὸν ἥλιο ποὺ ἔλαμπε στὸ χιόνι. Μὰ ὅλες οἱ εἰκόνες εἴταν ἀπὸ τὸν καιρὸ τῆς νιότης καὶ τῆς εὐτυχίας, ὅταν ἀκόμα δὲν εἶχε συμβεῖ τίποτε ποὺ νὰ μποροῦσε νὰ ξεσκίσῃ τοὺς δεσμούς, ποὺ μᾶς ἑνώναν ἀκόμα ὅλους. Καὶ μοναχό, ὁλομόναχο κρεμότανε σὲ μιὰ προεξοχὴ τοῦ τοίχου τὸ ἀντίγραφο τῆς εἰκόνας τοῦ Σπάγγεμπεργ, ποὺ παράσταινε τὸ θάνατο κ' ἔκανε τόσο στοχαστικὸ τὸ μικρὸ Σδέν, τῆς εἰκόνας, ποὺ τὴν ἱστορία της τοῦ διηγήθηκε ἡ μαμὰ πολὺ πρωτήτερα ἀπὸ τὴν ἡμέρα, ποὺ ἔμαθε γι' αὐτὴ ὁ ἴδιος περσότερα παρόσα μπορούσανε νὰ τοῦ διηγηθοῦν οἱ μεγάλοι.

Ἔπειτα βρισκόταν ἐκεῖ κατιτὶς ἄλλο ἀκόμα. Ἕνα

μικρὸ κομὸ βαμένο μὲ σκοῦρο βερνίκι· εἶτανε μιὰ φορὰ τοῦ Σδὲν κ᾽ εἶχε τὴ μικρὴ ἱστορία του, γιατί πρωτήτερα εἶτανε τοῦ μπαμπᾶ κ᾽ εἶχε ἀνοιχτοκίτρινο χρῶμα. Ἀπὸ τότε ὅμως,ποὺ τὸ πῆρε ὁ Σδέν, βάφηκε μὲ τὸ νέο χρῶμα του.Τώρα στὰ τρία συρτάρια τοῦ κομοῦ βρισκόνταν ὅλα τὰ πράματα ποὺ θυμίζανε τὸ μικρὸν καὶ δὲν ἔπρεπε νὰ εἶναι σκορπισμένα. Ἐκεῖ εἶτανε φυλαγμένο τὸ τελευταῖο πουκαμισάκι του καὶ τὸ τελευταῖο ζευγάρι κάλτσες, ποὺ φόρεσε. Ἐκεῖ εἶτανε τὰ μικρά του τετράδια μὲ τὰ τραγούδια, ἡ τελευταία λευκὴ καλοκαιρινὴ φορεσιά του μὲ τὴν ὄμορφη γαλάζια κορδέλα κι ὁ φιόγγος μὲ τὸ ἴδιο χρῶμα στὸ λευκὸ κασκέτο. Ἐκεῖ εἶτανε φυλαγμένα τὰ μικρὰ χρωματιστὰ παπούτσια καὶ τὰ βιβλία τοῦ μικροῦ Σδέν. Ἐκεῖ εἶταν ἀκόμα καὶ τὸ βιβλίο τοῦ μπαμπᾶ γιὰ τὰ μεγάλα ἀδέρφια, τὸ ἀντίτυπο ποὺ εἶχε δώσει τῆς μαμᾶς κ᾽ ἔπειτα τ πῆρε γιὰ δικό του ὁ Σδὲν ὅταν τὸν παρακάλεσε νὰ γράψῃ ἕνα βιβλίο μόνο γιὰ τὸ Νέννε.

Αὐτὴ εἶταν ἡ κάμαρα τοῦ Σδὲν καὶ ὅῶ εἶτανε τὸ ἄδυτο τῆς Ἔλσας. Κάθε βράδι ἔμπαινε κεῖ καὶ κάθε πρωῒ καθότανε κεῖ, πρὶν μιλήσῃ μὲ κανέναν ἄλλον. Ποτὲ δὲν εἶταν τόσο εὐτυχισμένη παρὰ ὅταν πήγαινε κι ὁ μπαμπὰς ἐκεῖ κ᾽ ἔμενε μαζί της.

Ἐκεῖ κατοικοῦσε κι ὁ Σδὲν καὶ τὶ ὁμιλίες γινόντανε κεῖ δὲν τὸ ξέρει κανένας. Κι ὅταν ἀκόμα διηγόταν ἡ Ἔλσα κάτι ἀπὸ αὐτές, ἐκεῖνο ποὺ ἔλεγε δὲν εἶτανε τίποτε μπροστὰ στὰ λόγια, ποὺ ἄλλαζε κεῖ μέσα μὲ τὸν κόσμο τοῦ ἀγνώστου.

— Δὲν τὸ πιστεύεις αὐτό, μοῦ εἶπε μιὰ μέρα. Ἐγὼ ὅμως τὸ αἰστάνουμαι.

Μὲ κοίταξε μὲ μεγάλα, ξαφνισμένα μάτια :

— Δὲν μπορεῖς νὰ πιστεύῃς, ὅπως πιστεύω ἐγώ

Γιατὶ ἔχεις κιόλας κάποιο δισταγμὸ ἂν εἶναι δυνατό, εἶπε. Ἐγὼ ὅμως τὸ ξέρω καὶ δὲν ἔχω κανένα δισταγμό.

Μιὰ ἀνάμνηση ξύπνησε μέσα μου, ἡ ἀνάμνηση τῆς ὥρας, ποὺ μοῦ παραπονέθηκε πὼς τὴν ἔκαμα νὰ χάσῃ τὴν πίστη, ποὺ εἶχε στὴν πραγματικότητα τὴν ἔξω ἀπὸ τὸ αἰσθητό. Ἔνοιωσα πὼς τώρα χρειαζότανε τὴν πίστη της, πὼς τὴ χρειάστηκε πάντα, πὼς ἡ πίστη αὐτὴ εἴτανε τόσο βαθιὰ δεμένη μὲ τὸ βαθήτερο εἶναι της καὶ πὼς ἴσως θὰ εἶχε ὑποφέρει λιγότερο, ἂν δὲν τῆς κλονιζότανε ποτὲ ἡ πίστη αὐτή. Τὸ ἴδιο ἤξερα καὶ γὼ πὼς δὲν ἔχασα ποτὲ ὁλότελα τὴν πίστη πρὸς κάποια συνέχεια μετὰ τὸ θάνατο. Προσπάθησα βέβαια νὰ κάμω μὲ τὴ λογικὴ τὴ σκέψη αὐτὴ ἀδύνατη μπροστὰ στὰ μάτια μου. Μὰ ἴσως τὸ ἔκαμα μὲ τὴν ἐλπίδα πὼς ἴσια ἴσια αὐτὴ ἡ προσπάθεια θὰ μ' ἔφερνε στὸ τέλος στὴν πεποίθηση γιὰ τὸ ἀντίθετο. Ἡ πεποίθηση αὐτὴ δὲν ἦρθε ποτέ, μὲ τὸ πέρασμα ὅμως τῶν χρόνων ἐκεῖνο ποὺ πίστευα γιὰ τὴ μελλόμενη ζωὴ ἔπαθε κάποια ἀλλαγή. Ἡ ἰδέα τῆς ἀθανασίας εἴτανε κ' ἔμεινε γιὰ μὲ ἐννοεῖται μονάχα μιὰ πιθανότητα, ὅμως λίγο λίγο πῆρε τὴ μορφὴ ἑνὸς κάτι ἀχνοῦ κι ἀπαλοῦ, ποὺ τὸ πλησίαζα δίχως νὰ γνωρίζω καλὰ καλὰ πῶς. Βῆμα μὲ βῆμα ἔνοιωσα νὰ μεγαλώνῃ μέσα μου ἡ πιθανότητα μιᾶς τέτοιας πεποίθησης κι ὅσα δοκίμασα τὰ τελευταῖα χρόνια θρέψανε στὸ αἴστημά μου τὴν πιθανότητα αὐτή, ποὺ τὸ λογικό μου δὲν μποροῦσε οὔτε νὰ τὴν παραδεχτῇ οὔτε νὰ τὴν ἀποκρούσῃ.

Ταυτόχρονα μοῦ φαινότανε σὰ νὰ ἔμενα μόνος σὲ ὅλα αὐτὰ καὶ σὰν ἡ γυναίκα μου νὰ μὴν ἤθελε ἢ νὰ μὴν μποροῦσε νὰ δῇ τί γινότανε μέσα μου σ' αὐτὸ τὸ ζήτημα. Ὅταν ὅμως μοῦ εἶπε αὐτὰ τὰ λόγια: «ἔχεις κιόλας κάποιο δισταγμὸ ἂν εἶναι δυνατό», τότε εἶδα

καθαρὰ πῶς μὲ παρανοοῦσε, γιατὶ δὲν εἶχα πεῖ ὁ ἴδιος τίποτε. Πῶς μποροῦσα νὰ σωπαίνω γιὰ ὅλα αὐτά; Πῶς μποροῦσα νὰ ξεχάσω πῶς ὅσα εἶχα νὰ πῶ ἀληθινὰ γι' αὐτὸ τὸ πρᾶμα θὰ τῆς δίνανε δίχως ἄλλο τὴ μεγαλήτερη εὐτυχία; Θέλησα νὰ διωρθώσω μεμιᾶς τὸ σφάλμα μου καὶ γι' αὐτὸ τῆς θύμησα τὴν ἡμέρα ποὺ εἶπε πῶς ἤθελε νὰ πιστεύῃ, νὰ στοχάζεται καὶ νὰ ζῇ ὅπως ἐγώ.

— Θέλω νὰ τὸ μάθῃς μιὰ φορά, εἶπα. Περάσανε ἀπὸ τότε χρόνια. Ποτὲ ὅμως δὲν ἀπαίτησα ἀπὸ σὲ κάτι παρόμοιο. Ποτὲ δὲ θέλησα νἀλλάξῃς κάτι μέσα σου γιὰ χάρη μου. Τὴν ἰδέα αὐτὴ σοῦ τὴν ἔδωσε ἡ ἀγάπη σου κι ὄχι ἐγώ.

Κοίταξε μπροστά της σὰ νὰ ψηλαφοῦσαν οἱ στοχασμοί της νὰ βροῦνε κάτι στὸ μακρινὸ περασμένο.

— Νομίζω πῶς ἐσὺ ἤθελες νὰ γίνω σὰν ἐσένα, εἶπε.

—Ποτέ, ἀπάντησα, ποτὲ δὲν πεθύμησα τέτοιο πρᾶμα. Ἤθελα νὰ μποροῦσα νὰ μιλῶ μαζί σου γιὰ ὅλα ὅσα στοχαζόμουνα κ' αἰστανόμουνα. Μὰ πιθυμοῦσα νὰ ἔκανες καὶ σὺ τὸ ἴδιο ἀπέναντί μου. Ἔνοιωσα πάντα λύπη γιατὶ δὲν τὸ ἔκανες.

Εἶδα πῶς σ' ὅλα αὐτὰ εἴτανε κάτι ποὺ τὴ βασάνιζε περσότερο παρότι μποροῦνε νὰ τὸ ποῦνε λογια. Μὰ δὲ μάντεψα τί εἴτανε.

— Νόμιζα πάντα πῶς ἤθελες νὰ εἶμαι ὅμοια μὲ σένα, εἶπε. Ἔτσι νόμιζα καὶ τὸ εἶπα καὶ σ' ἄλλους. Ὅταν πίστευα πῶς δὲν μποροῦσα νὰ μιλῶ μαζί σου, μιλοῦσα μὲ ξένους.

Τὸ τελευταῖο τὸ πρόστεσε μ' ἕναν τόνο, σὰ νὰ πρόφερε κάτι ποὺ τὴν ἀηδίαζε καὶ σὰ νὰ ντρεπότανε γι' αὐτό.

— Πῶς μποροῦσα νὰ σὲ παρεξηγήσω τόσο ; εἶπε.

Κ' ἐνῶ ἀγκάλιασε τὸν ὦμο μου, μὲ κοίταξε στὰ μάτια καὶ ρώτησε :

— Δὲ θυμώνεις ποὺ μὲ βλέπεις νὰ πηγαίνω μέσα στὸ Σβέν ;

— Νὰ θυμώσω ;

Θὰ τὴν εἶχα κοιτάξει βέβαια μὲ ξαφνισμένη ἔκφραση, ποὺ δὲν μποροῦσε νὰ παρανοηθῇ. Γιατὶ δὲ ρώτησε τίποτε πιά. Χωρὶς νὰ προφέρῃ λέξη γύρισε καὶ πῆγε στὴ μικρὴ κάμαρα τοῦ Σβέν. Ἔμεινε πολλὴ ὥρα ἐκεῖ κι ὅταν ξαναγύρισε, εἶδα πὼς εἶχε κλάψει, ὄχι ὅμως ἀπὸ θλίψη.

Ἐκεῖ ὅμως ποὺ καθόμουνα μόνος καὶ τὴν περίμενα, συλλογίστηκα πὼς δὲν εἶχε ἀνοίξει ποτὲ μπροστά μου τὴν πόρτα τῆς μικρῆς κάμαρας καὶ νὰ μπῇ μέσα νὰ κάμῃ τὴν προσευχή της. Κ' ἤξερα κιόλας πὼς ποτὲ ἄλλη φορὰ ἀπὸ τὴν ἡμέρα ποὺ πέθανε ὁ Σβὲν δὲν εἶχα ἔρθει τόσο κοντά της, ὅπως τώρα.

8

Γιατί νὰ μὴν ἐξακολουθήσουν ὅλα ὅπως ἀρχίσανε ; Γιατί ἦρθε κεῖνο ποὺ δὲν τὸ φοβόμουνα καὶ μεγάλωσε κ' ἔγινε γιὰ μένα καὶ γιὰ τοὺς δικούς μου μιὰ δύναμη περσότερο ἐπικίντυνη παρὰ καθετὶς ἄλλο, ποὺ εἶχα φοβηθεῖ προτήτερα ; Μποροῦσε νὰ ρωτήσῃ κανεὶς ἀκόμα γιατί δὲν ἔρχουνται ὅλα ὅπως τὰ θέλει ὁ ἄνθρωπος ἢ γιατί δὲν εἶναι στὸ χέρι του νὰ γυρίσῃ τὴν ἐξέλιξη τῆς ζωῆς ὅπως τὴ θέλει ;

Μὲ ὅλη τὴ μεταξύ μας τρυφερότητα καὶ συνεννόηση ὑπῆρχε αὐτὴ τὴν ἐποχὴ ἀνάμεσα ἐμὲ καὶ τῆς γυναίκας μου κάτι ποὺ μᾶς χώριζε. Δὲν ἐρχότανε ἀπὸ θεωρητικὴ

διαφορὰ στὶς γνώμες. Δὲν εἶταν ἀκόμα τέτοιας φύσης, ποὺ νὰ μᾶς ἐμποδίζῃ νὰ εἴμαστε πάντα μαζὶ καὶ νὰ χαίρεται ὁ ἕνας τὸν ἄλλον. Εἶταν ἁπλούστατα μιὰ διαφορὰ στὸν τρόπο ποὺ ἔπαιρνε ὁ καθένας μας ὅ,τι ἔγινε κι ὅ,τι γινότανε μεταξύ μας. Γιὰ τὴν Ἔλσα ὅλα αὐτὰ εἶταν ἕνας ἀποχαιρετισμός, καθὼς πλησίαζε πάντα περσότερο νὰ περάσῃ ἐκεῖνα τὰ σύνορα, ἀπόθε δὲν ξαναγυρνᾶ κανένας. Ἐμένα μοῦ φαινότανε σὰ μάταια ἐλπίδα πὼς θὰ ξανάρχιζε πάλι ἡ ζωή μας καὶ πὼς ἡ γυναίκα μου θὰ ξαναγύριζε σὲ μέ, σὲ ὅλους μας, στὴ ζωὴ τὴν ἴδια.

Ἀπ' ὅλα δσα γίνανε καὶ ποὺ πολλὰ ἀπ' αὐτὰ μοῦ φαινόντανε τότε σκοτεινὰ κι ἀξήγητα, ἔνοιωσα πὼς αὐτὰ εἶταν ἡ ἐξήγηση τῆς μοίρας της καὶ τῆς δικῆς μου καὶ θὰ εἶχα ἀπελπιστεῖ, ἂν τὰ ἔβλεπα τότε ὅλα τόσο καθαρά, ὅσο τὰ βλέπω τώρα. Ἐγὼ δηλαδὴ πιθυμοῦσα ἀπὸ μέρος μου νὰ παραιτήσῃ ἡ γυναίκα μου τοὺς στοχασμοὺς τοῦ θανάτου καὶ νὰ ξαναπάρῃ χάρη μου τὸ δρόμο τῆς ζωῆς, ὅπου φαινότανε σὰ νὰ σταμάτησε παράλυτη ὅταν χάθηκε ὁ Σδέν. Ἐκείνη πάλι ἤθελε νὰ μποροῦσα νὰ δῶ καλὰ πὼς εἶχε κάμει ἀγύριστα πιὰ ἕνα βῆμα πρὸς τὸν ἄλλον κόσμο ἀπὸ τὴν ἡμέρα ποὺ ἔφυγε ὁ ἄγγελός της, ὅπως τὸν ἔλεγε. Πιθυμοῦσε νὰ τὸ ἐννοήσω βαθιὰ πὼς τὸ μόνο χρέος μου εἶτανε νὰ στέκω στὸ πλευρό της σὰ φίλος καὶ νὰ τῆς κρατῶ τὸ χέρι μοιράζοντας πάντα μαζί της τὸ συναίστημα τοῦ σκοταδιοῦ, ποὺ θἄρχότανε καὶ ποὺ τὸ ποθοῦσε κ' ἡ ἴδια. Ἀγαποῦσε τόσο καθιὰ ὁ ἕνας τὸν ἄλλο μας, ὥστε δὲν ἤθελε κανένας μας νὰ παραιτήσῃ τὄνειρο ποὺ εἶχε νὰ δῇ τὸ στοχασμὸ τοῦ ἄλλου σύμφωνο μὲ τὸ δικό του. Γι' αὐτὸ δὲν μποροῦσε κανένας μας νἀφήσῃ τὸν ἄλλον νἀκολουθᾷ τὸ δρόμο του καὶ νὰ δεχτῇ καρτερικὰ τὸν κλῆρο τῆς ζωῆς, ποὺ λέγεται ἀπομόνωση.

Γι' αὐτὸ δὲν μποροῦσε νὰ μὴν αἰστάνεται καθένας μας μιὰ πίκρα ὅταν ἔβλεπε πὼς ψεύτιζε ἡ ἐλπίδα του. Γι' αὐτὸ αἰστανόταν ἐκείνη τὸν κόπο ποὺ ἔβαζα νὰ τὴ φέρω ἐκεῖ ὅπου δὲν ἤθελε, γι' αὐτὸ αἰστανόμουνα ἐγὼ τὴν ἀντίστασή της καὶ γι' αὐτὸ ἡ ζωή μας ὅλη εἴτανε κυριολεχτικὰ ἕνας ἀγώνας γιὰ τὴν ἀγάπη κ' ἕνας ἀγώνας γιὰ τὴ ζωὴ καὶ γιὰ τὸ θάνατο.

Εἶχα ζήσει τόσον καιρὸ κάτω ἀπὸ τὸν ἴσκιο τοῦ θανάτου, ὥστε δὲν τὸ νόμιζα πιὰ δυνατὸ πὼς θὰ μοῦ εἴτανε δοσμένη ἄλλη τύχη. Συνήθισα μὲ τὴν κατάστασή μου, ὅπως ὁ χρόνια ἄρρωστος μὲ τοὺς πόνους του. Ὁ ἴσκιος δὲν ἐρχότανε μόνο ἀπὸ τὸ μικρόν, ποὺ χάθηκε, μὰ κι ἀπὸ κείνη, ποὺ ἤθελε νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ. Δὲν ἐρχότανε μόνο ἀπὸ κεῖνο, ποὺ ἀφήσαμε πίσω, μὰ μᾶς πρόσμενε καὶ σὲ κεῖνο, ποὺ εἴτανε μπρός μας. Οἱ δυὸ ἴσκιοι σμίγανε στὸ σημεῖο τοῦ δρόμου τῆς ζωῆς, ὅπου εἴμαστε τώρα φτασμένοι. Οἱ δυὸ ἴσκιοι ζώνανε ὁλάκερη τὴ ζωή μου καὶ τὸ σφάλμα μου εἴτανε πὼς δὲν μποροῦσα νὰ πάρω τὸν ἥλιο ἀπὸ τὸν οὐρανό, γιὰ νὰ διώξω τὸν ἕναν ἀπὸ τοὺς ἴσκιους.

Αὐτὸ εἴταν τὸ σφάλμα μου κ' ἡ αὐταπάτη μου. Γιατὶ δὲν ἔβλεπα μὲ ἀνοιχτὰ μάτια. Δὲν ἄκουγα μὲ αὐτιὰ ποὺ ἀκούγανε. Ἔβλεπα μόνο τὸν πόθο μου, ἄκουγα μόνο τὴ φωνὴ τοῦ ὀνείρου μου, ποὺ νοσταλγοῦσε τὴ ζωή. Κι ὡστόσο ἤξερα πὼς μόνο στὸ μῦθο μπορεῖ ἡ θέλησῃ ἑνὸς ἀνθρώπου νὰ ξαναφέρῃ τοὺς νεκροὺς στὴ ζωή. Ναί, ἀκόμα κι ὁ μῦθος θεωρεῖ σὰν ἁμάρτημα κατὰ τῶν θεῶν τὸ πὼς ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος θέλησε νὰ κάμῃ κάτι ὑπεράνθρωπο καὶ τὸν βάζει νὰ κοιτάξῃ πίσω στὸ βασίλειο τῶν ἴσκιων, μόνο καὶ μόνο γιὰ νὰ ξαναβυθιστῇ στὴ νύχτα τοῦ Ἅδη ἐκείνη ποὺ γιὰ χάρη της δοκίμασε νὰ κάμῃ τὸ ἀδύνατο.

9

Ἡ ἄνοιξη ἔφτασε ἀργὰ αὐτὸν τὸ χρόνο, ἡ ἄνοιξη, ποὺ τὴν πρόσμενα σὰ λυτρωτή, φαινότανε σὰ μὴν ἤθελε νἀρθῇ διόλου. Τραχειὰ καὶ κρύα ἔμενε ἡ γίς, γυμνὰ γέρνανε τὰ κλαδιὰ τῶν δέντρων μπρὸς στὰ παράθυρά μας ἀπὸ τὸν παγερὸ ἄνεμο. Ὁ Ἀπρίλης ἔβγαινε κ' οἱ σωροὶ τὸ χιόνι στενόντανε σὰν πύργοι ἀκόμα κι ἂν κάπου ἔλαμπε ὁ ἥλιος, ὁ βοριὰς πάγωνε τὸν ἀέρα μὲ τὰ ρεύματα ποὺ ἔφερνε ἀπὸ τὸ βοθνικὸ κόλπο.

Τὴν ἐποχὴ αὐτὴ ἦρθε ἕνα κρυολόγημα καὶ ξαναέρριξε τὴ γυναίκα μου στὸ κρεβάτι. Ἔμεινε ἀρκετὲς βδομάδες στὸ κρεβάτι καὶ τὶς βδομάδες αὐτὲς τὶς περάσαμε μὲ φόβους. Πάλι κυρίεψε ἡ σιγὴ τὸ σπίτι. Πάλι τὰ παιδιὰ καὶ γὼ καθόμαστε ἀμίλητοι στὸ τραπέζι, ὅπου ἔμενε ἄδεια ἡ θέση της. Πάλι σωπάσανε οἱ φωνὲς σ' ὅλο τὸ σπίτι καὶ πάλι ἦρθε ἡ ἀρρώστεια καὶ μᾶς ἔκοψε τὶς ἐλπίδες.

Ἀνέλπιστα ὅμως ἔγινε καλήτερα ἡ γυναίκα μου. Τὸ καλητέρεμά της προχωροῦσε ἀργὰ κ' ἡ δύναμή της εἴτανε λίγη. Δὲν περιγράφεται πόσο παράξενο μᾶς εἴταν αὐτὸ τὸ νέο ξύπνημα στὴ ζωή, ποὺ κανεὶς δὲν τὸ περίμενε. Ὡστόσο εἴτανε πραγματικότητα κι ὅταν τώρα καθόμουνα στὸ γραφεῖο μου κάτω στὸ ἰσόγειο κι ὅλο τὸ σπίτι εἴτανε βυθισμένο στὴν ἡσυχία, μποροῦσα νὰ ξαναπλάθω πάλι ὄνειρα γιὰ τὸ καλοκαίρι.

Καὶ τὸ πιὸ παράξενο ἀπ' ὅλα! Δὲν ἔπλαθα μόνος ἐγὼ τέτοια ὄνειρα. Τὸ πέρασμα τῆς τελευταίας ἀρρώστειας τῆς γυναίκας μου, σὰ νὰ μὴν εἴτανε μόνο ἕνα ξαναγύρισμα τῆς σωματικῆς ὑγείας της, τὸν καιρὸ

αὐτὸ δοκιμάσαμε κάτι, ποὺ ἔδειξε πὼς θὰ διόρθωνε ὅλα τὰ περασμένα. Ἡ γυναίκα μου ἄρχισε νὰ παίρνῃ μέρος σ' ὅλα τὰ ὄνειρά μου, ἄρχισε νὰ ποθῇ νὰ ζήσῃ μαζί μου. Μοῦ φερνότανε, ὅπως δὲ μοῦ φέρθηκε ποτὲ ἀπὸ τὴν ἡμέρα, ποὺ βάλαμε τὸ Σδὲν νἀναπαυτῇ. Εἴταν ἀκόμα ἀδύνατη καὶ δὲν μποροῦσε νὰ μιλᾷ πολύ. Μποροῦσε ὅμως νἀκούῃ ὅ,τι τῆς ἔλεγα. Ἤξερε πὼς ἤρθε ἡ ἄνοιξη καὶ χαιρότανε γιὰ τἀνοιξιάτικα ἄνθη, ποὺ εἴτανε στὸ τραπέζι της.

— Τί εὐτυχισμένοι ποὺ σταθήκαμε, Γιῶργο, εἶπε. Τί εὐτυχισμένοι ποὺ σταθήκαμε.

Πρόφερε τὰ λόγια αὐτὰ μὲ τὸν τόνο τοῦ πιὸ μεγάλου πόνου. Κ' ἔκλεισε τὰ μάτια κι ἀπὸ τὰ βλέφαρά της τρέξανε δάκρια.

— Θὰ ξαναγίνουμε ἄλλη μιὰ φορὰ εὐτυχισμένοι, εἶπα καὶ πῆρα τὰ λόγια της σὰ μιὰν ὑπόσχεση.

— Ναί, ναί, ἀποκρίθηκε γοργά. Τὸ καλοκαίρι.

Μὲ ἄκουγε κεῖ ποὺ τῆς μιλοῦσα γιὰ τὶς χαρὲς τῆς νιότης μας καὶ γιὰ τὰ νησιά, ποὺ μᾶς εἴτανε τὸ πιὸ ἀγαπημένο μέρος γιὰ τὸ καλοκαίρι.

— Θὰ πηγαίνουμε τριγύρω στὰ νησιὰ μὲ τὴ βάρκα καὶ θὰ κάνουμε θαλασσινοὺς περίπατους μὲ τὸ βραδινὸ ἀεράκι, εἶπε.

Καὶ σὰ νὰ τὴν ταράξανε δυσάρεστες ἀνάμνησες, φώναξε:

— Πρέπει νὰ τὰ ξεχάσῃς καὶ νὰ μὴν τὰ ξανασυλλογιστῇς ὅσα σοῦ εἶπα τὰ τελευταῖα χρόνια. Εἶμουνα τόσο παράξενη καὶ δὲν ἔνοιωθα ἡ ἴδια τὸν ἑαυτό μου. Συχνά, πολὺ συχνὰ μοῦ φαινότανε σὰ νὰ μιλοῦσε κάποιος ἄλλος μὲ τὸ στόμα μου, χωρὶς νὰ μπορῶ νὰ τὸ ἐμποδίσω. Ἔπρεπε ὅλο νὰ μοῦ δίνῃς ἐσὺ καὶ γὼ νὰ

παίρνω μόνο. Μὰ τώρα θἀλλάξῃ τὸ πρᾶμα. Φτάνει μόνο νὰ γίνω καλά.

Τὴν ἡσύχασα καὶ τὴν παρακάλεσα νὰ μὴ μιλᾷ πολύ. Εἶμουνα παραπολὺ εὐτυχισμένος καὶ δὲν μποροῦσα νὰ πῶ περσότερα.

— Ναί, ναί, εἶπε. Σώπαινα σὲ σένα καὶ μιλοῦσα σ' ἄλλους. Καὶ ποιοί εἶναι αὐτοὶ οἱ ἄλλοι; Ἄνθρωποι μωροί, ποὺ δὲ νοιώθουνε τίποτε.

Ἔκλεισε τὰ μάτια κι ἀποκοιμήθηκε. Ἔμεινα ἄφωνος κοντά της καὶ τὴν κοίταζα. Εἶχε ξαναπάρει σχεδὸν τὴν ἴδια ἔκφραση ποὺ εἶχε ὅταν εἶταν κόρη καὶ γιὰ πρώτη φορὰ τὴν εἶδα νὰ κοιμᾶται ἀκόμα, ὅταν ξύπνησα. Ἀπὸ τὰ μάτια μου πέσανε βαρειὲς στάλες χαρᾶς κ' ἐνῶ ἔξω στὴν τραχειὰ γῆς στρωνότανε τὸ ἀπριλιάτικο χιόνι, αἰστάνθηκα πὼς ἄρχισε νὰ μοῦ ξεπαγώνῃ ἡ καρδιά.

10

Ἡ γυναίκα μου σηκώθηκε ἀπὸ τὸ κρεβάτι, εἶτανε μαζί μας πάντα καὶ δὲν εἶχε ἄλλο στοχασμὸ παρὰ πὼς νὰ μᾶς κάνῃ εὐτυχισμένους καὶ νὰ νοιώθῃ πὼς χαιρόμαστε ποὺ ξαναῆρθε στὴ ζωή.

Ὤ, πῶς τὶς συλλογίζουμαι τώρα τὶς λίγες αὐτὲς βδομάδες, ποὺ δὲν τὴν ἔβλεπε κανένας ἄλλος ἀπὸ μᾶς! Καὶ πῶς μπορέσανε νὰ σβήσουνε μέσα στὸ νού μου ὅλα ὅσα περάσανε! Μπροστὰ στὴν ἄφωνη εὐτυχία τους δὲ λογαριάζεται ὅλη ἡ ἀνησυχία κ' ἡ θλίψη, ποὺ δοκιμάσαμε προτήτερα. Ὅλα ὅσα εἴπαμε τὰ ἔχω σημειωμένα καὶ φυλαγμένα στὴ μνήμη μου. Ὅ,τι δὲν εἰπώθηκε κ' εἶτανε μεγαλήτερο ἀπὸ ὅ,τι δίνει πάντα ἡ ζωή, αὐτὸ κοιμᾶται στὴν ψυχή μου καὶ μοῦ δίνει

τὸν κυρίαρχο τόνο τῆς ζωῆς, ποὺ δίχως του δὲ θὰ μποροῦσα νὰ τὴν ὑποφέρω. Αὐτὲς οἱ μέρες, ποὺ ἤρθανε τώρα, σβήσανε κάθε ἀσηγυχία, κάθε δισταγμὸ καὶ δυσπιστία μέσα μου. Γιατὶ εἶχα δυσπιστήσει σ' αὐτή, εἶχα δυσπιστήσει στὴν ἀγάπη της, ἀφοῦ δὲν ἄφινε νὰ τὴ φέρω ἀπὸ τὸ θάνατο στὴ ζωή, γιὰ νὰ ζήσῃ μαζί μου.

Τώρα ἔπαψε πιὰ ἡ ἀντίστασή της. Τὸ αἰστανόμουνα κάθε στιγμὴ ποὺ καθόμουνα κοντά της, σὲ κάθε λόγο ποὺ μοῦ μιλοῦσε. Εἴτανε σὰν ἡ ἀρρώστεια νὰ τὰ σάρωσε ὅλα μέσα της καὶ σὰ νὰ ξαναγύρισε ἡ Ἔλσα καθαρισμένη κ' ἐξαγνισμένη. Ὅλη ἡ προσωπικότητά της γύρισε πίσω καὶ μποροῦσα νὰ κάθουμαι ὧρες καὶ νὰ χαίρουμαι τὴν ὄψη της, ποὺ ἔγινε ἀπαράλλαχτη ὅπως εἶταν πρίν.

— Τὸ θυμᾶσαι ἀκόμα ποὺ σοῦ εἶπα πὼς πρέπει νὰ χωριστοῦμε; εἶπε μιὰ μέρα.

Ἔπρεπε νὰ συλλογιστῶ γιὰ νὰ θυμηθῶ πῶς τὸ εἶπε κάποτε. Κι ὅταν τέλος τὸ θυμήθηκα, της εἶπα πὼς εἶχα λησμονήσει τὰ λόγια της, ὅπως λησμονεῖ κανεὶς τὰ λόγια ἑνὸς ποὺ ἔχει πυρετό.

— Ὅ,τι εἶπα τὸ πίστευα, ξακολούθησε μὲ ζωηρότητα. Νόμιζα πὼς ἤθελες νὰ μὲ βιάσῃς σὲ κάτι. Κ' ἔπειτα σὲ λυπόμουνα τόσο πολύ. Ὑπόφερες τόσο πολύ, περσότερο ἀπὸ μένα. Πρέπει νὰ ξέρῃς ὅμως πὼς εἶμουνα τόσο ἄρρωστη, πολὺ ἄρρωστη, ὥστε δὲν μποροῦσα νὰ συλλογιστῶ ἄλλο τίποτε ἀπὸ τὸν ἑαυτό μου. Ὤ, εἶναι σὰ νὰ ξαναξύπνησα πάλι!

Ἔπιασε τὸ κεφάλι της μ' ἕνα κίνημα ποὺ ἔδειχνε κάπως ἀνησυχία, κάπως εὐτυχία. Καὶ πρόστεσε:

— Ἂν ὅμως πεθάνω μιὰ μέρα, πήγαινε στὸν κομμὸ τοῦ Σδέν. Ἀπάνω ἀπάνω ἐκεῖ θὰ βρῇς ἕνα γράμμα. Μὰ δὲν πρέπει νὰ τὸ διαβάσῃς προτήτερα. Γιατὶ ξέρω πὼς

σὲ λίγο θὰ πεθάνω κι ὅταν πεθάνω, θὰ πεθάνω τὸ ἴδιο σὰν τὸ Σδέν.

Πόσες φορὲς τὴν ἄκουσα νὰ μιλῇ τέτοια λόγια καὶ πόσες φορὲς δὲ μὲ κάμανε τὰ λόγια αὐτὰ νὰνατριχιάσω ὡς τὸ κόκκαλο! Τώρα περάσανε σιμά μου χωρὶς νὰ μοῦ ἀφήσουνε σημάδι, σὰ νὰ μὴν εἶχανε εἰπωθεῖ. Τὰ πῆρα σὰν τὰ τελευταῖα κύματα ἔπειτα ἀπὸ τὴν τρικυμία, σὰν τὴν τελευταία ἀλαφρὴ φουσκοθαλασσιὰ ἔπειτα ἀπὸ τὴν ταραχὴ τοῦ πελάγου. Χαμογέλασα μὲ τὴ βεβαιότητα τοῦ νικητῆ, ποὺ τὴν ξανακέρδισε πάλι, καὶ τὴν κοίταξα στὰ μάτια κ' εἶπα :

— Τώρα ὅμως θέλεις νὰ ζήσῃς ;

— Ναί, εἶπε. Θέλω νὰ ζήσω γιὰ σένα καὶ γιὰ τὰ παιδιά. Καὶ γιὰ νὰ μὴ λησμονήσω ποτὲ τὸ Σδέν.

Τὴν ἡμέρα αὐτὴ περπάτησε στὸν κῆπο στηριγμένη ἀπάνω μου. Τὰ πόδια της εἶταν ἀκόμα ἀδύνατα κ' αἰστανόμουνα τὸ βάρος της νὰ πέφτῃ ὅλο ἀπάνω μου, εἴμαστε ὅμως χαρούμενοι σὰν παιδιὰ κ' ἡ Ἔλσα γελοῦσε μὲ τὸν ἑαυτό της, ποὺ δὲν μποροῦσε νὰ περπατήσῃ καλά, γελοῦσε μ' ἕνα κάπως ἄρρωστο, μὰ βαθιὰ εὐτυχισμένο γέλιο, ἔτσι ποὺ μοῦ ἔκανε χαρά, ποὺ μποροῦσα καὶ τὴ στήριζα.

— Πόσο ξαναεἶμαι τώρα εὐτυχισμένη, Γιῶργο, εἶπε ὅταν γυρίζαμε πάλι σπίτι. Καὶ πρέπει νὰ γίνῃς καὶ σύ.

Ἔπειτα τὴν ἀνέβασα στὴ σκάλα. Πρὶν ὅμως μπῇ στὴν κάμαρά της θέλησε νὰ δῇ τὴν κάμαρα τῶν παιδιῶν. Στάθηκε κάμποση ὥρα μαζί μου καὶ κοίταζε κεῖ μέσα ὅλα, σὰ νὰ εἶχανε ξανανιωθεῖ στὸ διάστημα ποὺ εἶταν ἄρρωστη.

— Κι αὐτὰ θὰ ὑποφέρανε, εἶπε. Δὲν εἶμουν ἄξια γιὰ τίποτε. Μὰ τώρα θὰ πάῃ καλήτερα.

Ἡ νοσοκόμα τὴν ἔβαλε στὸ κρεβάτι κι ὅταν τὰ παιδιά, ποὺ παίζανε ὄξω, γυρίσανε στὸ σπίτι, τὰ φώναξε μὲ τὴν ψιλή, ἀδύνατη φωνή της — τὴν τόσο διαφορετικὴ ἀπὸ τὴν προτητερινή της βαθειὰ καὶ δυνατὴ φωνή — νὰρθοῦνε μέσα νὰ τῆς διηγηθοῦνε τί κάμανε ὄξω καὶ πῶς διασκεδάσανε. Καὶ κεῖνα ἀρχίσανε νὰ λένε τόσα πολλά, ποὺ μερικὲς στιγμὲς δοκίμασα νὰ τοὺς πῶ νὰ πάψουνε. Μὰ μ' ἐμπόδισε. Κ' ἐνῶ ἐκεῖνα μιλούσανε, ξαπλωμένη αὐτὴ τὰ κοίταζε ὁλημῶρα κι ἄκουγε τί λέγανε σὰ νὰ χρειαζότανε καιρὸ γιὰ νὰ νοιώσῃ πῶς ὅλα ὅσα ἔβλεπε κι ἄκουγε εἶταν πραγματικότητα κι ὄχι φαντάσματα. Ἔπειτα τὰ πῆρε κοντά της καὶ τὰ καλονύχτισε μ' ἕνα φιλί.

— Τώρα θὰ γίνω γλήγορα καλά, εἶπε. Κι ἅμα ἔρθῃ τὸ καλοκαίρι, ὁ μπαμπὰς θὰ μᾶς φέρῃ ἔξω στὰ νησιά. Δὲ χρειάζουμαι νὰ ξέρω ποῦ. Αὐτὸς ξέρει καὶ τὰ ταχτοποιεῖ τόσο καλὰ γιὰ ὅλους μας.

Μ' ἕνα ἀλαφρό, εὐτυχισμένο χαμόγελο ἔκλεισε τὰ μάτια καὶ ξαπλώθηκε καλὰ γιὰ νἀποκοιμηθῇ. Ὅταν ὅμως συνόδεψα ὄξω τὰ παιδιά, φόρεσα τὸ παλτό μου καὶ κατέβηκα καὶ περπατοῦσα στοὺς ἴδιους δρόμους τοῦ κήπου, ὅπου εἴχαμε περπατήσει λίγη ὥρα πρὶν μὲ τὴ γυναίκα μου. Εἶταν ἥσυχο, ξάστερο ἀνοιξιάτικο βράδι μὲ ψιλὴ παγωνιά.

11

Αὐτὲς τὶς μέρες, χωρὶς νὰ μπορῶ νὰ τὸ ἐννοήσω πῶς καὶ γιατί, μοῦ ἤρθε συχνὰ στὸ νοῦ τὸ θαλασσινὸ ταξίδι, ποὺ κάμαμε μὲ τὴν Ἔλσα. Μοῦ ἤρθε μαζὶ μὲ τὴν ἀνάμνηση τοῦ βωβοῦ ἀγῶνα, ποὺ ἔκαμα νὰ τὴν καταφέρω νἀγαπήσῃ ἐκεῖνο ποὺ ἀγαποῦσα καὶ γώ.

Κ' ἡ ἀνάμνηση πὼς τὸ κατώρθωσα κι ὡστόσο δὲν τὸ κατώρθωσα μ' ἐρέθιζε καὶ μ' ἀνησυχοῦσε μαζί.

Μοῦ ἦρθε στὸ νοῦ ἐκεῖ ποῦ μιὰ ἀπὸ αὐτὲς τὶς μέρες καθόμουνα καὶ κρατοῦσα τὸ χέρι τῆς γυναίκας μου καὶ κείνη ἀκκουμποῦσε τὸ κεφάλι της στὸν ὦμο μου.

— Νὰ εἶμαι τόσο μακριὰ ἀπὸ σένα ! εἶπε ἕνα βράδι. Νὰ εἶμαι τόσο μακριά ! Εἴμουνα γιατί νόμιζα πὼς ἤθελες νὰ μ' ἐμποδίσῃς νὰ πάω νὰ βρῶ τὸ Σδέν.

— Τώρα δὲν τὸ θέλεις πιά ; εἶπα.

— Ὄχι, ὄχι, ἀπάντησε. Τώρα θέλω νὰ μείνω μαζί σου. Μοῦ ἦρθαν ὅμως ἐκεῖνον τὸν καιρὸ τόσο ἄσχημες καὶ μωρὲς ἰδέες.

Ἡ φωνή της ἔγινε ὅπως ἑνὸς παιδιοῦ, ποὺ ἔκαμε κάτι κακό, καὶ μ' ἔκαμε νὰ γελάσω ὅταν τὴν ἄκουσα.

— Ὄχι, μὴ γελᾶς, ξακολούθησε. Γιατὶ εἶναι ἀλήθεια πὼς πίστευα πὼς δὲ μὲ νοιώθεις καὶ τὸ εἶπα μάλιστα. Μπορεῖς νὰ μὲ συχωρέσῃς ;

Μιλοῦσε τόσο σοβαρά, ποὺ μὲ συγκίνησε. Καὶ γιὰ νὰ μὴν τὴν ἐρεθίσω περσότερο, προσπάθησα νὰ τῆς ἀπαντήσω μ' ἕναν τόνο ὅσο τὸ δυνατὸ φαιδρότερο :

— Αὐτὸ εἶναι τὸ μόνο κρῖμα, ποὺ ἔχεις στὴ συνείδησή σου ;

— Ὄχι, ὄχι, εἶπε· ἀπέναντί σου ὅμως δὲ γνωρίζω ἄλλο.

Καὶ ξακολούθησε, ἐνῶ μὲ πλησίασε περσότερο :

— Μὰ αὐτὸ εἶναι τὸ χειρότερο, ποὺ μποροῦσα νὰ πῶ καὶ νὰ στοχαστῶ. Γιατὶ γνωρίζω πὼς κανένας ἄλλος ἔξω ἀπὸ σένα δὲ μ' ἔνοιωσε. Κανένας ἀπ' ὅλους μ' ὅσους μίλησα ὅταν αἰστανόμουνα τὸν ἑαυτό μου τόσο ἔρημο καὶ δυστυχισμένο καὶ πίστευα πὼς θὰ συντριφτοῦν ὅλα μέσα μου.

Ἐκεῖ ποὺ λέει αὐτὰ ἀνατριχιάζει καὶ βάζει τὸ χέρι της στὸ μέτωπο.

— Τώρα περάσαν αὐτά, λέει. Κι ὅλα εἶναι τόσο ἥσυχα καὶ καθαρά. Μὰ τώρα πρέπει νὰ μάθῃς καὶ κάτι ἄλλο ἀκόμα.

Κάθησε καὶ μὲ κοίταξε μ' ἕνα βλέμμα τόσο φωτεινὸ καὶ βαθύ, σὰ νὰ ἤθελε νὰ μὲ κάμῃ νὰ δῶ τὸ βάθος τῆς ψυχῆς της.

— Πρέπει νὰ μάθῃς ποιό εἶταν τὸ χειρότερο ἀπ' ὅλα, εἶπε. Ὅταν γύριζα ἐδῶ μέσα καὶ συλλογιζόμουνα πὼς θὰ πέθαινα καὶ θὰ πήγαινα κοντὰ στὸ Σβὲν καὶ τὸ συλλογιζόμουν αὐτὸ ἔτσι, ὥστε νὰ νομίζω πὼς μοῦ ἔφευγες καὶ σὺ κι ὅλα μοῦ φεύγανε κ' ἡ γῆς ἔμενε ἄδεια κ' ἔρημη — εἶχα τόσον τρόμο, τόσο φοβερὸν τρόμο. Γιατί πίστευα πὼς θἀρχόμουνα στὴν ἀνάγκη νὰ τὸ κάμω μόνη μου. Αὐτὸ εἶτανε τὸ χειρότερο ἀπ' ὅλα. Μὰ τώρα ξέρω πὼς δὲ θὰ χρειαστῇ νὰ τὸ κάμω ποτέ. Μοῦ τὸ ἔταξε ὁ θεός.

— Νομίζεις ὡστόσο πὼς θὰ μοῦ φύγῃς γλήγορα; εἶπα.

Ἀνατρίχιασα μὲ τὰ λόγια μου κ' αἰστάνθηκα πὼς λίγο ἔλειψε νὰ μὴν μπορέσω νὰ τὰ προφέρω.

— Αὐτὸ δὲν τὸ ξέρω, εἶπε καὶ ξανακκούμπησε τὸ κεφάλι ἀπάνω μου. Ξέρω μόνο πὼς δὲ θὰ τὸ κάμω ποτὲ μόνη.

Σώπασε καὶ δὲ βρῆκα καὶ γὼ λόγο νὰ τῆς ἀπαντήσω. Τὴν κοίταξα. Εἶτανε πάλι ἀπαράλλαχτη ὅπως τὰ εὐτυχισμένα χρόνια μας. Μοῦ φάνηκε σὰν ἀδρότερη καὶ νιότερη κ' ἡ γαλήνη, ποὺ εἶχε ἁπλωθεῖ στὴ θέση τῆς προτητερινῆς της ζωηρῆς ἀνησυχίας, ἔδινε σὲ κάθε κίνημά της μιὰ κάποια στοργὴ γεμάτη ἐμπιστοσύνη, ποὺ μοῦ προξενοῦσε εὐτυχία μαζὶ καὶ πόνο.

Ὅταν πῆγε νὰ κοιμηθῇ καὶ μπῆκα νὰ τὴν καλονυχτίσω, μὲ κοίταξε μὲ τὸ ἴδιο φωτεινὸ καὶ βαθὺ βλέμμα, ὅπως καὶ προτήτερα :

— Πρέπει ἀκόμα νὰ λησμονήσῃς ποὺ σοῦ εἶπα πὼς μοῦ πῆρες τὴν πίστη μου, εἶπε. Γιατὶ δὲ μοῦ τὴν πῆρες. Ἐγὼ μόνο τὸ φαντάστηκα. Ὦ, φαντάστηκα πολλά. Ζοῦσα μέσα σὲ μιὰ φαντασία.

Τὸ πρόσωπό της πῆρε θλιβερὴ ἔκφραση κ' ἔφερε τὸ χέρι στὸ μέτωπο γιὰ νὰ τὴ διώξῃ.

— Δὲ σοῦ τὴν πῆρα βέβαια, τῆς ἀπάντησα. Εἶναι ἀλήθεια. Ἔπρεπε ὅμως νὰ εἶχα νοιώσει πὼς ἐκεῖνο ποὺ πίστευες σοῦ εἶτανε πολύτιμο. Τόσο πολύτιμο ποὺ δὲν ἔπρεπε νὰ σὲ κάμω ποτὲ νὰ νομίσῃς πὼς εἶτανε δυνατὸ νὰ θέλω νὰ σὲ φέρω σ' ἄλλους στοχασμούς.

Ὅλο τὸ πρόσωπό της ἔλαμψε σὰ νὰ φωτίστηκε ἀπὸ φέγγος ἐσωτερικὸ καὶ μ' ἀδύνατη, κουρασμένη χαρούμενη φωνὴ μ' ἀγκάλιασε καὶ μὲ καλονύχτισε.

Ἔσβησα τὸ φῶς κοντὰ στὸ κρεβάτι της κ' ἔφυγα σιγὰ ἀπὸ τὴν κάμαρα. Ἡ καρδιά μου εἶτανε γεμάτη εὐγνωμοσύνη γιὰ ὅλα ὅσα εἶπε. Εἶτανε σὰ νὰ μοῦ ἔδωσε ἕνα θησαυρὸ νὰ τὸν φυλάξω στὴν ἀνάμνησι.

Τὴν ἴδια στιγμὴ ποὺ συλλογίστηκα αὐτό, εἶδα καθαρὰ πὼς ἄρχισα κιόλα νὰ τὴ γυρεύω στὴν ἀνάμνησι. «Θὰ τὴ χάσω», συλλογίστηκα. Καὶ μὲ ξάφνισμα παρατήρησα πὼς τώρα μποροῦσα νὰ κάνω τὴ σκέψι χωρὶς πίκρα, μόνο γιατὶ τώρα τὴν αἰστανόμουνα τόσο κοντά μου, ὅπως ποτὲ ἄλλη φορά. «Δὲ θὰ πεθάνῃ», συλλογίστηκα ἔπειτα ἀπὸ μιὰ στιγμή. «Θὰ ζήσῃ». Καὶ παρατήρησα τὴν ἀντιλογία στὴ σειρὰ τῶν στοχασμῶν μου.

Κάθησα στὴν κάμαρά μου καὶ προσπαθοῦσα νὰ διαβάσω. Μὰ εἶμουνα πολὺ συγκινημένος, πολὺ εὐτυχι-

σμένος γιὰ τὸν παράξενο πλοῦτο, ποὺ μοῦ ἔλαχε. Κι ἄξαφνα θυμήθηκα τὸ καλοκαίρι ποὺ εἴμαστε στὰ δυτικὰ ἀκρογιάλια κ' εἶδα τὴ γυναίκα μου τὴ στιγμή, ποὺ εἶχε στρήψει σὲ μὲ τὸ πρόσωπό της ἀπὸ τὸ παράθυρο ὅπου ἔστεκε καὶ μ' ἔκαμε νὰ αἰστανθῶ πὼς κ' οἱ δυὸ εἴχαμε ἑνωθεῖ στὴν ἴδια ἀγάπη πρὸς τὴν ἀτέλειωτη θάλασσα, ποὺ δὲ γνωρίζει σύνορα. Ὑπῆρχε κάποια ὁμοιότητα μεταξὺ ἐκείνου ποὺ αἰστάνθηκα τότε καὶ κείνου ποὺ μὲ γέμιζε τώρα μ' εὐτυχία κ' ἐλπίδα, καὶ τὴν ἴδια στιγμὴ μοῦ ἦρθε στὸ νοῦ πόσα χρόνια ἔθρεφα τὸν πόθο τῆς θάλασσας.

Σὰν ὅραμα παρουσιάστηκε μπροστά μου μιὰ ἀνάμνηση, ποὺ τὴν εἶχα λησμονημένη πολὺν καιρό. Ἕνα παιδὶ στέκει σ' ἕναν ψηλὸ βράχο καὶ κοιτάζει πέρα τὴ θάλασσα. Ὁ βράχος εἶναι ἀπότομος καὶ κάτω ἀγριοβγγοῦν ἀφρισμένα τὰ κύματα. Τὸ παιδὶ ξεκούμπωσε τὸ φόρεμά του. Τὸ κρατεῖ τεντωμένο μὲ τὰ δυό του χέρια, ὥστε νὰ εἶναι σὰν παννὶ πλοίου. Τοῦ φαίνεται θεϊκὴ χαρὰ νὰ αἰστάνεται πὼς ἀντιστέκεται στὴν τρικυμία, ποὺ φοβερίζει νὰ τὸ γκρεμίσῃ ἀπὸ τὸ βράχο στὴ θάλασσα. Ἀπάνω στὴ χαρά του αὐτὴ τὸ ξαφνίζει μιὰ φωνή, ποὺ κράζει τὄνομά του μέσα στὸν ἄνεμο. Δυὸ χέρια δυνατότερα ἀπὸ τὰ δικά του τὸ ἀγκαλιάζουνε καὶ τὸ παίρνουνε μὲ τὴ βιὰ ἀπὸ τὴν ἐπικίντυνη θέση κι ἀπὸ τὸ θέαμα τῆς θάλασσας.

Τὸ παιδὶ εἶμαι γὼ ὁ ἴδιος καὶ χαμογελῶ μελαγχολικὰ μὲ τὴν ἀνάμνηση, ἐνῶ περνοῦν οἱ νυχτερινὲς ὧρες χωρὶς νὰ τὸ νοιώθω καὶ κάθουμαι μόνος καὶ κοιτάζω σὲ κεῖνο, ποὺ μέλλει νὰ γίνῃ. Τώρα τὸ ἔχω φτάσει ἐκεῖνο ποὺ πιθυμοῦσε τὸ παιδί, μὰ ἡ τρικυμία μ' ἔχει φέρει μακρήτερα ἀπὸ ὅ,τι ἤθελα. Τώρα ἤθελα ἢ νὰ ἡσυχάζανε τὰ στοιχεῖα ἢ κάποιος δυνατότερός

μου νὰ μ' ἔβγαζε ἀπὸ τὸν κίντυνο, ποὺ δὲν πίστευα ποτὲ πὼς θὰ τονὲ φοβόμουνα.

Μὰ ταυτόχρονα γνωρίζω πὼς αὐτὸ δὲ θὰ γίνῃ ποτέ. Καὶ μ' ἕνα αἴστημα ντροπῆς καὶ φρίκης συλλογίζουμαι τὸν πόνο τῆς γυναίκας μου, ποὺ εἶναι μεγαλήτερος ἀπὸ τὸ δικό μου.

12

Λίγες μέρες ὕστερα μοῦ τηλεφωνήσανε ἀπὸ τὸ σπίτι πὼς ἤρθανε ξαφνικὰ τῆς γυναίκας μου δυνατοὶ σπασμοί. Τὸ πρᾶμα εἴτανε σοβαρὸ καὶ μὲ παρακαλέσανε νὰ γυρίσω γλήγορα στὸ σπίτι.

Τὴν ἴδια μέρα εἶχα ἀποχαιρετήσει τὸ πρωῒ τὴν Ἔλσα, πρὶ νὰ φύγω γιὰ τὴν ἐργασία μου. Εἴτανε πρωτομαγιὰ καὶ μιλήσαμε πὼς μπορούσαμε νὰ τὴν κάμουμε νὰ περάσῃ εὐχάριστα γιὰ τὰ παιδιά, ὅπως τὸ συνηθίζαμε προτήτερα. Στὴν ἀρχὴ μοῦ εἶταν ἀδύνατο νὰ φανταστῶ πὼς εἶταν ἀληθινὸ ὅ,τι ἔμαθα.

Ὅσο νὰ ἔρθῃ ἡ ὥρα, ποὺ θἄφευγε τὸ τραῖνο, πῆγα κι ἀγόρασα λίγα φροῦτα κι ἄλλα πράματα, ποὺ χρειαζόντανε γιὰ τὴ χαρούμενη μέρα. Φυσικὰ θὰ εἶναι περαστικὸ τὸ πρᾶμα, ἔλεγα μὲ τὸν ἑαυτό μου ἐκεῖ ποὺ καθόμουνα στὸ βαγόνι μὲ τὰ πακέτα μου. Καὶ γιὰ νὰ περάσω γληγορότερα τὴν ὥρα, ἄνοιξα τὶς ἐφημερίδες μου καὶ θέλησα νὰ διαβάσω. Στὴν ἀρχὴ τὸ κατώρθωσα, γιατὶ προσπάθησα νὰ πάρω τὸ πρᾶμα ὅσο τὸ δυνατὸ ἡσυχότερα, ὥστε νὰ μὴ μὲ κυριέψῃ ἡ ἀγωνία, τουλάχιστο ὅσο εἴμουνα στὸ τραῖνο. Μὰ ὅσο περσότερο πλησίαζα στὸ σπίτι, τόσο περσότερο αἰστανόμουνα πὼς μόνο ἡ ἀνησυχία μου εἶταν ἀφορμὴ σὲ ὅ,τι ἔκανα. Οἱ στοχασμοί μου δὲ θέλανε νἀκολουθήσουνε τὰ

μάτια, ποὺ γλυστρούσανε μηχανικὰ στὶς στήλες τῆς ἐφημερίδας, καὶ γλήγορα παρατήρησα πὼς τὰ μάτια ζητοῦσαν ἄταχτα τὸ δρόμο τους ἀπὸ τὴ μιὰ στὴν ἄλλη στήλη. Δίπλωσα τὴν ἐφημερίδα καὶ σὰν κεραυνὸς μὲ τράνταξε ἡ σκέψη : «Πηγαίνεις σπίτι σου νὰ βρῇς ἐκεῖνο ποὺ φοβήθηκες. Δὲν μπορεῖς νἀρνηθῇς πὼς τὸ φοβήθηκες πάντα. Ποτὲ δὲν πίστεψες πὼς θὰ ζήσῃ. Ἤθελες μόνο νὰ γελάσῃς τὸν ἑαυτό σου. Τώρα σήμανε ἡ ὥρα καὶ δὲν τὴν ξεφεύγεις».

Μιὰ γαλήνη ἀφύσικη μὲ κυρίεψε. Ἴσως νὰ εἶταν ἀφορμὴ πὼς τώρα εἶχα τὴ βεβαιότητα πὼς ὁ ἀγώνας εἴτανε στὸ τέλος του. «Θέ μου, νὰ πεθάνῃ !» μουρμούρισα· «νὰ πέθαινε χωρὶς πόνους τουλάχιστο !» Κι ἀποροῦσα πάντα πῶς μποροῦσα νὰ εἶμαι τόσο ἥσυχος. Κοίταξα γύρω μου, ἅμα σταμάτησε τὸ τραῖνο. Νόμισα πὼς θἀρχότανε κάποιος νὰ μὲ περιμένῃ, μὰ δὲν εἴτανε κανεὶς ἐκεῖ. «Τότε θὰ ζῇ ἀκόμα», συλλογίστηκα μὲ τὴν ἴδια παράξενη ἡσυχία. Καὶ μιὰ στιγμὴ κατόπι συλλογίστηκα : «Ἴσως ἴσια ἴσια αὐτὸ νὰ εἶναι σημάδι πὼς τελειώσανε ὅλα. Θὰ στοχαστήκανε πὼς δὲν πρέπει νὰ ταραχτῶ ἐδῶ μπροστὰ σὲ ξένα μάτια». Μὰ καὶ μ' αὐτὴ τὴ σκέψη φύλαξα τὴν ἴδια παράξενη ἀπάθεια. Ἄρχισα νὰ βαδίζω ἀργὰ πρὸς τὸ σπίτι κι ἀνέβηκα μὲ δυσκολία τὸ λόφο. Νόμιζα πὼς τὴ βλέπω ἀκόμα στὸ παράθυρο, ὅπως τὴν εἶδα ὅταν πρωτοσηκώθηκε ἀπὸ τὴν ἀρρώστεια της. Ἀπάνω ἀπὸ τὸ μαῦρο φόρεμα, ποὺ φοροῦσε πάντα τώρα, εἶχε ριγμένο ἕνα ἀνοιχτόχρωμο ἐπανωφόρι καὶ τὸ παράθυρο εἴταν ἀνοιχτό. Ἔσκυβε κάτω κ' ἔνευε ἀνυπόμονη γιατὶ δὲν τὴν παρατήρησα ἀμέσως κ'ἔτρεμε ἀπὸ συγκίνηση γιὰ τὴ χαρά, ποὺ θὰ ἔνοιωθα βλέποντάς την πὼς σηκώθηκε καὶ πὼς μποροῦσε νὰ περπατῇ μόνη. Ἡ ἀνάμνηση αὐτὴ μὲ

κλόνισε καὶ κοίταξα μηχανικὰ ἀπάνω πρὸς τὸ παράθυρο, ἂν κ' ἤξερα καλὰ πῶς δὲ θὰ ἔστεκε κεῖ κανεὶς νὰ μὲ περιμένῃ.

Τότε μοῦ ἤρθε ἡ σκέψη : Περσότερο ἀπὸ ἑνάμισυ χρόνο τώρα τὴν περιμένεις νὰ πεθάνῃ καὶ τὴν ἔχεις κλάψει, σὰ νὰ εἶτανε νεκρή. Τώρα δὲν μπορεῖς πιὰ νὰ κιστάνεσαι τίποτε. Ὁ πόνος ἔχει λιώσει μόνος του, ἔσβησε μέσα στὴν ἴδια του τὴ φλόγα κ' ἔμεινε μόνο ἡ στάχτη».

Ἔπειτα ἀπὸ λίγο εἴμουνα στὴν κρεβατοκάμαρα κ' εἶδα πῶς ἡ γυναίκα μου εἶταν ἀναίσθητη. Ἀκροάστηκα τὴν ἀναπνοή της, ἔπιασα τὸ χέρι της καὶ δοκίμασα νὰ τῆς μιλήσω. Ἔνοιωσα πῶς ὅλα εἶτανε μάταια καὶ κατέβηκα νὰ μιλήσω ὁ ἴδιος μὲ τὸ γιατρὸ στὸ τηλέφωνο, ὄχι γιατί πίστευα πῶς εἶταν ἀναγκαῖο, μὰ γιατὶ νόμιζα πῶς ἔπρεπε νὰ τὸ κάμω. Ὁ γιατρὸς ὑποσχέθηκε πῶς θὰ ἔρθῃ καὶ γὼ ἀνέβηκα πάλι τὴ σκάλα, ὅπου ἄκουσα ἀπὸ τὴν ἀνοιχτὴ πόρτα τῆς κάμαρας τὴν ἀναπνοὴ τῆς γυναίκας μου, ποὺ φαινότανε πῶς αὐτὴ μόνη κυριαρχοῦσε στὸ σιωπηλὸ σπίτι.

Ἐκεῖ εἶδα τὸν Οὔλοφ, ποὺ ἔστεκε ἄφωνος στὴ σκάλα καὶ φαινότανε πῶς ἀκροαζόταν. Ἄγγιξα μὲ τὸ χέρι τὸν ὦμο του καὶ συλλογίστηκα νὰ περάσω χωρὶς νὰ σταματήσω. Μὰ τὸ παιδὶ μὲ κράτησε :

— Γιατί ρουχαλίζει ἔτσι ἡ μαμά ; εἶπε.

Κοκκίνησε, σὰ νὰ εἶπε κάτι ποὺ δὲν ἔπρεπε, καὶ δοκίμασε νὰ γελάσῃ χωρὶς νὰ τὸ κατωρθώσῃ.

— Ἔτσι ἀκούγεται ἡ πνοὴ τοῦ ἀνθρώπου ὅταν πεθαίνῃ, εἶπα.

Τὸ παιδὶ δὲν ἔβαλε τὰ κλάματα. Κούνησε μόνο τὸ κεφάλι καὶ κοίταξε ἀλλοῦ.

— Τὸ περίμενε ὅπως καὶ γώ, συλλογίστηκα.

Καὶ τὴν ἴδια στιγμὴ εἶδα πόσο μικρὸς καὶ πόσο μεγάλος εἶταν ὁ Οὔλοφ.

Μοῦ φάνηκε σὰ νὰ ξέσπασε κάτι μέσα μου. «Ἐδῶ ἔχεις μπροστά σου τὸ χειρότερο ἀπ' ὅλα», στοχάστηκα, «ἐκεῖνο ποὺ δὲν τὸ συλλογίστηκες ἀκόμα. Τὰ παιδιά, τὰ παιδιά!» Κι ἄφησα τὴ νοσοκόμα μόνη μὲ τὴν ἄρρωστη καὶ κατέβηκα κάτω μὲ τὰ παιδιὰ νὰ φᾶμε καὶ νὰ μιλήσω μαζί τους γιὰ ὅ,τι ἔμελλε νὰ γίνῃ.

Πῶς μιλούσαμε μὲ τὰ παιδιὰ τὴν ἡμέρα αὐτὴ καὶ τὶς ἀκόλουθες! Πῶς χαμηλώναμε τὴ φωνή μας ἀπὸ φόβο μὴν ταράξουμε κεῖνη, ποὺ στὴν ἀκοή της δὲν μποροῦσε νὰ φτάσῃ ἦχος πιά! Τὰ παιδιὰ μοῦ φαινόντανε μεμιᾶς σὰ δυὸ συνομίληκοί μου, ποὺ τὰ αἰστανόντανε καὶ τὰ ἐννοοῦσαν ὅλα. Δὲν τὸ βρίσκανε διόλου παράξενο πῶς ἡ μαμὰ θὰ πήγαινε νὰ βρῇ τὸ Σδέν. Δὲν τὰ πείραξε διόλου ἡ ἰδέα πῶς ἡ μαμὰ ἔφευγε γιατὶ δὲν ἤθελε νὰ ζήσῃ. Δὲν τἀνησυχοῦσε καμιὰ θεωρία. Δὲν κρίνανε. Δὲ δοκιμάζανε νὰ ξηγήσουν ἐκεῖνο ποὺ εἴτανε μονάχα ἁπλὸ καὶ μέγα. Ξέρανε μόνο πῶς ἡ μαμὰ ἤθελε νὰ πεθάνῃ καὶ νὰ τὰ παραιτήσῃ, αὐτὸ γινότανε μόνο γιατὶ εἶταν ἄρρωστη κι ἀδύνατη καὶ γιατὶ δὲν μποροῦσε νὰ ζήσῃ. Ἂν τοὺς ἔλεγε κανεὶς πῶς μ' αὐτὸ ἡ μαμά τους ἔδειχνε πῶς τἀγαποῦσε κεῖνα λιγότερο, θὰ γελούσανε ἢ θὰ θυμώνανε.

Τώρα μιλούσαμε γιὰ διάφορα πράματα, ποὺ δὲν τἄκουγα. Καὶ κεῖ ποὺ μιλούσαμε, ἄρχισε νὰ μοῦ ἔρχεται ὁ πόνος, ἔτσι σὰν ἀπὸ τὸ μάκρος. Ἤξερα πῶς θὰ ἔφτανε τέλος, πῶς θὰ ἔφτανε μὲ ἀνακούφιση. Μὰ δὲν μποροῦσε ἀκόμα νὰ νικήσῃ τὴ γαλήνη, ποὺ μὲ κυρίεψε καὶ ποὺ τὴ φύλαξα ἀκόμα κι ὅταν βγῆκε ὁ γιατρὸς

ἀπὸ τὴν κάμαρα τῆς ἄρρωστης καὶ μοῦ εἶπε ὅλα ἐκεῖνα, ποὺ τὰ γνώριζα πιά.

Πρὶν ὅμως ἔρθῃ ὁ γιατρός, ζυνατὲς κραυγὲς μὲ κάμανε νὰνεβῶ στὴν κρεβατοκάμαρα. Ὅταν μπῆκα μέσα, εἶδα τὴ γυναίκα μου νὰ τρέμῃ ἀπὸ σπασμούς, ποὺ φαινόντανε πὼς ἀρχίζανε ἀπὸ τὸ πρόσωπο κι ἁπλωνόνταν ἀποκεῖ σὲ τρόπο ποὺ νὰ τῆς τραντάζουν ὅλο τὸ κορμί. Δὲν μποροῦσαμε νὰ κάμουμε τίποτε. Κι ἀπ' ὥρα σ' ὥρα ξαναρχόντανε οἱ φοβερὲς προσβολές.

Ὁ γιατρὸς τὶς ἡσύχασε μ' ἐνέσεις κ' ἡ προτητερινὴ γαλήνη ξαναῆρθε, ὄχι ὅμως κ' ἡ αἴσθηση. Ἡ ἀναισθησία κράτησε σχεδὸν δυὸ μέρες. Ἀκατάπαυτα, γιὰ πολλὴ ὥρα κι ἀφοῦ πάψανε οἱ σπασμοί, μοῦ φαινότανε πὼς ἔβλεπα τὸ πρόσωπό της παραμορφωμένο καὶ τὸ σῶμα της νὰ τρέμῃ τόσο φοβερά. Καὶ θυμήθηκα τὶς τελευταῖες στιγμὲς τοῦ Σδέν. Ἤξερα πὼς εἶχα τότε δεῖ τὴν ἴδια εἰκόνα καὶ θυμήθηκα τὰ λόγια της: «Σὰν πεθάνω, θὰ πεθάνω ὅπως ὁ Σδέν». Θυμήθηκα πὼς εἶχα γελάσει μέσα μου ὅταν ἄκουσα τὰ λόγια αὐτά· τὰ πῆρα σὰν ἔκφραση τῆς μεγάλης της νευρικότητας. Τώρα ποὺ ἀληθεύανε, δὲν μποροῦσα νὰ τὰ βγάλω ἀπὸ τὸ νοῦ μου. Ποῦθε τὸ ἤξερε; Ἢ πῶς μποροῦσε νὰ τὸ λέῃ μὲ τόση βεβαιότητα, ἂν δὲν ἤξερε τίποτε; Εἴτανε μιὰ ἁπλὴ σύμπτωση; Καὶ μπορεῖ νὰ λέῃ κανένας σύμπτωση ὅ,τι δὲν μπορεῖ νὰ ἐξηγήσῃ;

Καθόμουνα ὧρες κοντὰ στὸ κρεβάτι τῆς γυναίκας μας κ' ἔβγαινα μονάχα ἔξω γιὰ νὰ παίρνω ἀέρα ἢ νὰ ἡσυχάζω. Καθόμουνα μὲ τὰ παιδιὰ κοντὰ στὴν ἄρρωστη καὶ ψιθυρίζαμε ἀναμεταξύ μας, μιλούσαμε λόγια, ποὺ δὲ θὰ ξαναέρθουνε ποτὲ καὶ ποὺ κανεὶς μας δὲν μπορεῖ νὰ τὰ θυμηθῇ πιά. Κοιμόμουνα ντυμένος στὸ κρεβάτι κοντὰ στὴν Ἔλσα, ποὺ δὲ θὰ ξυπνοῦσε ποτὲ

πιά, καὶ καθόμουνα κι ἀγρυπνοῦσα μόνος γιὰ νὰ ἡσυχάζῃ ἡ νοσοκόμα καὶ γιὰ νὰ μπορῶ νὰ κρατήσω τὴν ἀνάμνηση ἀπὸ τὶς λίγες ὧρες, ποὺ δὲν εἴτανε κανένας ἄλλος ἀπὸ τοὺς δυό μας μέσα στὴν κάμαρα τοῦ θανάτου.

Λένε πὼς οἱ ἑτοιμοθάνατοι, πρὶν ἀφήσουνε τὴν τελευταία πνοή, βλέπουνε νὰ περνᾷ μπροστά τους ἡ ζωή τους ὁλάκερη καὶ πὼς ὅλα ὅσα ζήσανε τὰ ξαναβλέπουνε μὲ νέο φῶς. Ἀπομέρος μου γνωρίζω πὼς τὴν τελευταία νύχτα, ὅταν ξημέρωσε τόσο ἀργὰ καὶ τὰ παιδιὰ κουρασμένα πιὰ πήγανε νὰ ἡσυχάσουν, εἶδα ὅπως δὲν τὴν εἶδα ποτὲ προτήτερα καὶ τὴ δική μου ζωὴ κι ὅλα ὅσα ζήσαμε μαζὶ ἐκείνη καὶ γώ. Κ' εἶδα πὼς ἀπὸ ὅλα ὅσα μοῦ εἶπε, εἶχα φυλάξει στὸ νού μου ἐκεῖνα ποὺ ἔπρεπε νὰ λησμονήσω κ' εἶχα λησμονήσει ἴσια ἴσια ἐκεῖνα, ποὺ ἔπρεπε νὰ μοῦ εἶχανε τυπωθεῖ στὴ μνήμη περσότερο ἀπ' ὅλα. Εἶχα φυλάξει ὅ,τι ταίριαζε μὲ τοὺς πόθους μου καὶ λησμόνησα ὅλα ὅσα εἶταν ἐνάντια σ' αὐτούς. Ἐνῶ φανταζόμουνα λοιπὸν πὼς ὅλα τὰ ἔκανα χάρη της, δὲν ἔκανα παρὰ μόνον ὅτι, μοῦ φαινότανε καλὸ γιὰ τὴ δική μου εὐτυχία. Ὅλα ὅσα ἔζησα σμίγανε συγκεντρωμένα στὴ σκέψη αὐτὴ σὰ σὲ μοναδικὸ σημεῖο.

Γιατὶ μὲ εἶχε ὁδηγήσει ἐκείνη μέσα στὴν κοιλάδα τοῦ θανάτου. Αὐτὸ τὸ εἶδα τώρα, ποὺ ὁ θαμπὸς ἀέρας ἄρχισε νὰ φωτίζεται ὄξω κ' ἡ ρόδινη γραμμὴ τῆς αὐγῆς σημαδευότανε πέρα στὴν ἄκρη τοὐρανοῦ. Δὲν εἶχα στρέψει ποτὲ θελληματικὰ τὸ βλέμμα στὴν κοιλάδα αὐτή, ἀπεναντίας προσπάθησα πάντα νὰ μακρύνω ἀπὸ κείνη καὶ νὰ λησμονήσω πὼς ὑπάρχει κάτι τέτοιο. Κι ὅπως καθόμουν ἐδῶ, μοῦ φαινότανε πὼς γνώριζα τόσα λίγα ἀπὸ τὸν κόσμο, ὅσα γνώριζα κι ὅταν πρωτοξύπνησα στὴ ζωὴ τοῦ κόσμου αὐτοῦ τοῦ γεμάτου

ἀντίθεσες κ' ἔκανα τὰ πρῶτα βήματα ξαφνισμένος γιὰ ὅ,τι ἀπαντοῦσα ἐκεῖ. Πάντα ἔνοιωσα μέσα μου κάτι σὰν ξάφνισμα, πάντα εἶχα τὸ αἴστημα πὼς ὅλα ὅσα ζοῦσα εἴτανε μόνο κατὰ τὸ μισὸ πραγματικότητα, πάντα ἡ τάση μου εἴταν ἀπὸ κεῖνο ποὺ ὑπῆρχε πρὸς ἐκεῖνο ποὺ ἔμελλε νὰ ἔρθῃ, πρὸς τὸ ἄγνωστο. Πάντα ὀνειρεύτηκα τὴν εὐτυχία μου κ' ἡ εὐτυχία δὲ μοῦ παρουσιάστηκε ποτὲ μ' ἄλλη μορφὴ ἀπὸ τὴν οἰκογενειακή. Τὴν εὐτυχία αὐτὴ τὴν ἀπόχτησα, τὴν ἀπόχτησα ὅπως τὴν ἀποχτᾶ ἕνας μόνο μὲς τοὺς χίλιους, μὰ ὁ θάνατος, ποὺ δὲν ἤθελα νὰ τονὲ στοχαστῶ ποτέ, ἦρθε καὶ κρύφτηκε ἀόρατος πίσω μου. Μοῦ πῆρε τὸ μικρό μου ἀγόρι μὲ τἀγγελικὰ μάτια καὶ τὰ χρυσὰ μαλλιά. Κι ὅταν πέθανε αὐτό, ἔσκυψε κεῖνος ἀποπάνω μου περσότερο ἀπὸ πρίν, ἄπλωσε τὰ μελανὰ φτερά του ἀπάνω ἀπὸ τὸ σπίτι μου καὶ δὲν ἔφυγε πρὶν ἁρπάξει ἀπὸ μὲ καὶ τοὺς δικούς μου ἐκείνη ποὺ μᾶς εἴταν πιὸ ἀκριβὴ ἀπ' ὅλα στὴ ζωή, γιατὶ μᾶς εἴταν πιὸ ἀκριβὴ ἀπὸ τὴ ζωὴ τὴν ἴδια.

Σηκώθηκα καὶ κοίταξα ὄξω. Ἀκροάστηκα τὴν ἀναπνοή της καὶ δὲν μποροῦσα νὰ πιστέψω πὼς εἴταν ξαπλωμένη ἐδῶ κ' ἔμελλε νὰ πεθάνῃ. Ἔσκυψα κ' ἔβρεξα μὲ νερὸ τὴ γλώσσα καὶ τὰ χείλη της καὶ κοίταξα τὸ πρόσωπό της ὅσο ποὺ θολώσανε τὰ μάτια μου καὶ δὲν ἔβλεπα τίποτε πιά! Ὡστόσο πίστευα πὼς εἶμαι κοντά της κι ἂν τῆς ἔμενε μιὰ ἀνάμνηση, ποὺ—ἄφταστη σὲ μένα, χωρισμένη ἀπ' ὅλα ὅσα ὀνομάζουμε θνητὴ ὕπαρξη—γυρνοῦσε γύρω στὴν ἴδια της ζωή, ἤξερα πὼς εἴμουνα καὶ γὼ ἐκεῖ μέσα. Εἴμουνα μαζὶ ἐκεῖ μέσα, ὅπως δὲ θὰ ἔβλεπα ποτὲ μόνος μου τὸν ἑαυτό μου κι ὅπως δὲ θὰ μποροῦσε νὰ μὲ δῇ κανένας ἄλλος ἀπὸ αὐτή.

Κ' ἐνῶ οἱ στεχασμοί μου γυρίζανε σὲ ὅλα ὅσα ζήσαμε μαζί, λησμόνησα τὸν ἑαυτό μου κ' ἔβλεπα μόνο αὐτή. Νέα κι ἀφοσιωμένη μοῦ εἶχε ρθεῖ, μὰ σὲ ὅλη τὴν εὐτυχία, ποὺ ἔλαμπε γύρω της κ' ἔκανε ἀλαφρὸ τὸ πάτημά της, εἶτανε μιὰ μελαγχολία, ποὺ εἶτανε τόσο μεγαλήτερη ὅσο σώπαινε τόσον καιρό. Νόμιζα πὼς θυμόμουνα τώρα πὼς ἀπὸ νωρὶς ἀκόμα ἡ ὕπαρξή της ὅλη στεκότανε σ' ἕνα ἐπίπεδο διαφορετικὸ ἀπὸ τὸ ἐπίπεδο τῶν ἄλλων. Εἶχε πλαστεῖ νὰ γίνῃ εὐτυχισμένη κ' ἔπειτα νὰ πεθάνῃ κ' ἦρθε ἡ μέρα, ποὺ εἶτανε σκληρὰδα νὰ ἤθελε κανεὶς νὰ τὴ βιάσῃ νὰ ζήσῃ. Δὲν μποροῦσε νὰ λυπηθῇ λίγον καιρὸ κ' ἔπειτα νὰ λησμονήσῃ. Μποροῦσε μόνο νὰ λυπᾶται καὶ νὰ πεθάνῃ. Καὶ γὼ ἔπρεπε νὰ γνωρίζω πὼς ἔλεγε πάντα τὴν ἀλήθεια καὶ τὴν ἔλεγε περσότερο τότε ὅταν τὰ λόγια της μοῦ φαινόνταν παράξενα κι ἀπίθανα. Ἀκόμα ἀληθινότερη εἶταν ὅμως ὅταν ἔπνιγε τὰ λόγια στὰ χείλη της καὶ μὲ παρακαλοῦσε νὰ τὴν ἀφήσω νὰ πεθάνῃ.

Γιατί δὲν τὴν ἄφησα; Γιατί προσπάθησα νὰ τὴ βιάσω νὰ κάμῃ κατιτὶ ἐνάντιο ἀπὸ τὴ θέλησή της καὶ πέρα ἀπὸ τὴ δύναμή της; Δὲν εἶχα νοιώσει πὼς δυὸ χρόνια ὁλάκερα τέντωνε φοβερὰ τὴ δύναμή της γιὰ νὰ πηγαίνῃ περαδῶθε μέσα στὸ σπίτι μου, νὰ χαμογελᾷ μαζὶ μὲ μᾶς, ποὺ θέλαμε νὰ χαμογελοῦμε, καὶ νὰ παίζῃ μαζὶ μὲ μᾶς ποὺ θέλαμε νὰ παίζουμε;

Πῶς μποροῦσα νὰ εἶμαι τόσο σκληρὸς καὶ πῶς μπορεῖ κανένας νὰ εἶναι τόσο σκληρὸς μόνο καὶ μόνο γιατὶ δὲν μπορεῖ νὰ δῇ καθαρά;

Καὶ τὰ ρωτήματα αὐτὰ σμίγανε στὸ τέλος συγκεντρωμένα σ' ἕνα νέο: Πῶς μποροῦσε νὰ μ' ἀγαπᾷ αὐτή, ἀφοῦ τὴ βασάνισα τόσο δίχως νὰ τὸ θέλω;

Μποροῦσε νὰ μ' ἀγαπᾷ γιατὶ—σὰ νὰ μοῦ εἶτανε δυ-

νατὸ νἀκολουθῶ τοὺς στοχασμούς της, ποὺ εἴτανε χωρισμένοι ἀπὸ τοὺς δικούς μου—μοῦ φαινότανε πὼς τὴ βασάνισα χωρὶς τὴ θέλησή μου καὶ μοῦ φαινότανε πὼς τὸ αἰστανότανε κι αὐτή, ἂν καὶ προτήτερα δὲν ἤθελα νὰ τὸ πιστέψω πὼς τὸ αἰστάνεται. Μὰ στὸ ρώτημα αὐτὸ δὲν ἔμελλε νὰ μοῦ δοθῇ ἀπάντηση. Δὲ θὰ ξυπνοῦσε κείνη πιὰ ἀπὸ τὴν ἀναιστησία καὶ μ' ἀπελπισμένη καρδιὰ ἔπρεπε νὰ γυρίσω μιὰ μέρα στὴ νέα ζωή, ποὺ μὲ πρόσμενε χωρὶς ἐκείνη.

Ἔτσι ζητοῦσα νὰ μαντέψω τὴ σειρὰ τῶν στοχασμῶν της, ἐνῶ ἐκείνη βυθιζότανε ὁλοένα βαθήτερα στὴν ἐξουσία τοῦ θανάτου. Εἴτανε σὰ νὰ εἶχα παραδώσει τὸν ἑαυτό μου καὶ τὴ ζωή μου στὸ θάνατο καὶ σὰ νὰ λογαριαζόμαστε κ' οἱ δυὸ μαζί, αὐτὴ καὶ γώ, μὲ τὸν κόσμο. Ὅλα ἔξω μου καὶ μέσα μου γίνανε τόσο θεόρατα ψηλὰ καὶ μεγάλα, ὥστε μοῦ φαινότανε πὼς δὲν μποροῦσα νὰ φτάσω τίποτε. Δὲν εἴτανε καμιὰ παρηγοριὰ σ' αὐτὰ παρὰ μόνο ἕνας ἀπελπισμένος ἀποχαιρετισμός. Μὰ προχωροῦσαν οἱ ὧρες κ' ἤρθε πιὰ ἡ στιγμὴ τῆς ἀκατανίκητης κόπωσης, ὅταν κλείνουνε τὰ μάτια καὶ τὰ χέρια δένουνται σὲ μιὰ μόνη προσευχή: Πῶς νὰ τελειώνανε ὅλα.

Τότε ἔπαψε ξαφνικὰ ἡ κανονικὴ ἀναπνοὴ τῆς γυναίκας μου κ' αἰστάνθηκα πετρωμένη τὴν καρδιά μου. Νόμισα πὼς ἔρχεται τώρα ὁ θάνατος κ' ἔτρεξα ὄξω νὰ ξυπνήσω τὰ παιδιά. Ἤρθανε μέσα ὑπνωμένα ἀκόμα καὶ σοβαρὰ καὶ καθήσανε κοντὰ στὸ κρεβάτι. Καὶ τὴ στιγμὴ αὐτὴ θυμήθηκα ἐκεῖνο, ποὺ μοῦ εἶχε πεῖ κάποτε:

— Ὅταν θὰ πεθαίνω, δὲ θέλω νὰ εἶναι κοντά μου κανένας ἄλλος ἀπὸ σὲ καὶ τὰ παιδιά. Εἶμαι δική σας μονάχα.

Ἔτσι καθόμαστε τώρα καὶ μεῖς κ' ἐνῶ δὲν μπορούσαμε νὰ νοιώσουμε τί σημασία εἶχε ποὺ ἡ ἀναπνοή της ἔγινε ἀλαφρότερη καὶ περιμέναμε τὸ τέλος, παρατηρήσαμε πῶς τὰ μάτια της κάμανε νἀνοίξουνε κ' εἴδαμε πῶς γύρισε πρὸς τὸ μέρος, ὅπου εἴτανε κρεμασμένη στὸν τοῖχο ἡ εἰκόνα τοῦ Σδέν, καὶ τὴν ἀκούσαμε νὰ πῇ :

— Νέννε.

Σιγαλὰ κι ἀδύνατα πρόφερε τὴν μικρὴ λέξη, ὡστόσο μίλησε. Σπασμωδικὰ ἔπιασε ὁ ἕνας τὸ χέρι τοῦ ἀλλουνοῦ καὶ τὰ δάκρυά μας τρέξανε ὄχι ἀπὸ πόνο, μὰ ἀπὸ χαρὰ ποὺ ξανακούσαμε τὴ φωνή της.

Ἀπὸ τὴ στιγμὴ αὐτὴ ἤξερε πῶς καθόμαστε κεῖ. Ἀπὸ τὴ στιγμὴ αὐτὴ κάθε μορφασμός, κάθε κίνηση εἴταν κ' ἕνας ἀποχαιρετισμός. Ὅταν ἄκουγε τὴ φωνή μας, ἄνοιγε τὰ βλέφαρα σὰν τὸ Σδὲν μιὰ φορά, καὶ μπορέσαμε κ' εἴδαμε πῶς μᾶς γνώριζε κ' αἰστανότανε τὰ χάδια μας.

Εἶπε ἀκόμα μιὰ φορὰ τὄνομα τοῦ Σδέν, σὰ νὰ ἤθελε νὰ πῇ πῶς τὸν βλέπει, πῶς πηγαίνει σ' αὐτόν. Μὰ ἔπειτα σωριάστηκε. Καὶ μεῖς καθόμαστε κεῖ χωρὶς πνοή, περιμένοντας ἀχόρταστα ἕνα σημάδι πῶς δὲ μᾶς ἄφησε ἀκόμα, πῶς δὲ μᾶς ἔφυγε ἀκόμα.

Τότε ἄνοιξε τὸ ἀριστερό της μάτι, σὰν τὸ Σδὲν μιὰ φορά, καὶ τὸ βλέμμα της γύρεψε τὸ δικό μου. Ἔσκυψα ἀπάνω της κ' εἶδα πῶς πολεμοῦσε νὰ μιλήσῃ. Μὰ δὲν τὸ μπόρεσε καὶ μὲ μιὰν ἔκφραση μεγάλου πόνου ἔπεσε πάλι στὴν ἀναισθησία, ποὺ εἶναι προμήνυμα τοῦ θανάτου. Πολλὲς φορὲς ξαναδοκίμασε νὰ μιλήσῃ καὶ κάθε φορὰ φαινότανε στὸ πρόσωπό της αὐτὴ ἡ ἔκφραση τῆς ἀπελπισμένης ἀδυναμίας καὶ κάθε φορὰ μᾶς ξέσκιζε τὴν καρδιὰ περσότερο. Ἔμοιαζε σὰ νὰ μὴν εἶ-

τανε πιὰ δική μας, μὰ φαινότανε σὰ νὰ εἶχε κάτι ποὺ ἤθελε νὰ μᾶς τὸ πῇ πρὶν χωριστῇ ἀπὸ μᾶς, σὰ νὰ μὴν μποροῦσε νὰ πεθάνῃ χωρὶς νὰ μᾶς τὸ πῇ. Εἶτανε φοβερὸ νὰ βλέπουμε τὸν ἀγώνα της κι ἀκόμα φοβερότερο νὰ χάσουμε ἴσως τὰ τελευταῖα λόγια της. Ξαναέσκυψα ἀπάνω της κι ἀπελπισμένος τῆς ψιθύρισα στὸ αὐτὶ μιὰ παράκληση. Τότε ἄνοιξε τὸ μάτι της καὶ μὲ κοίταξε κ' ἐννόησα πὼς μ' ἄκουσε. Μὲ μιὰν ἀπαντοχή, σὰ νὰ κρεμότανε ὅλη ἡ μελλόμενη ζωή μου ἀπὸ τὰ λόγια της, πλησίασα τὸ αὐτί μου ἀπάνω στὸ στόμα της.

Ἐκεῖ ἄκουσα τὴ φωνή της. Ἐρχότανε ἀπὸ τόσο μάκρος, ὅπως δὲν ἄκουσα ποτὲ φωνή. Εἶτανε τόσο ἀδύνατη, ποὺ μόλις μποροῦσα νὰ τὴν ξεχωρίσω. Δὲν εἶταν αὐτὴ πιά, εἶτανε τὸ πνεῦμα της ποὺ μιλοῦσε. Ὅμως ἄκουσα καθαρὰ τὰ λόγια καὶ κανεὶς ἄλλος ἀπὸ μένα δὲν μπόρεσε νὰ τἀκούσῃ :

— Σᾶς . . . ἀγαπῶ . . . τόσο . . . πολύ.

Φαίνεται πὼς θὰ φώναξα ἀπὸ τὸν πόνο. Γιατὶ αἰστάνθηκα πὼς μ' ἀγκαλιάσανε χέρια καὶ μὲ βαστάξανε. Κ' ἡ κραυγὴ ποὺ μοῦ ξέφυγε, ἔφτασε καὶ τὴν ἑτοιμοθάνατη. Γιατὶ ἀπὸ τὴ γυναίκα μου βγῆκε ἕνας ἀχὸς πόνου, ποὺ ἔλεγε πὼς μ' ἄκουσε, χωρὶς ὅμως νὰ μπορέσῃ νὰ βάλῃ τὸ ἄψυχο χέρι της ἀπάνω στὸ κεφάλι μου. Ἐκεῖνον τὸν ἀχὸ μπορῶ καὶ τὸν ἀκούω κι αὐτὴ τὴν ὥρα ἀκόμα.

Γιὰ νὰ μπορέσῃ νὰ προφέρῃ τὰ λόγια ποὺ πρόφερε, πάλεψε ὧρες ἐκεῖ. Κι ὅταν τὰ πρόφερε, ξαναέπεσε στὴν ἡσυχία. Εἰρήνη βασίλεψε στὴν ὄψη της. Δὲν ἤθελε πιὰ τίποτε, δὲν πιθυμοῦσε τίποτε. Ἔκλεισε τὸ λογαριασμό της μὲ τὸν κόσμο, ἀφοῦ εἶπε, πρὶν πεθάνῃ, πόσο πολὺ ἀγαποῦσε τὰ παιδιὰ καὶ μέ.

Ὕστερα ἀπὸ λίγες ὧρες ἔκλεισε τὰ μάτια της. Τὰ

ἔκλεισε δίχως ἀγωνία ἤρεμα κ' ἥσυχα ἔτσι ὅπως σβήνει ἕνα κερί.

Ἔζησε τὴν ξεχωριστή ζωή της καὶ πέθανε τὸν ξεχωριστό της θάνατο.

Εἶτανε τόσο ἀδύνατη, ὥστε δὲν πάλεψε μὲ τὸ θάνατο. Εἶχε παλέψει πρὶν ἀρκετὰ μὲ τὴ ζωή.

Εἶταν ὅμως ἀρκετὰ δυνατὴ ὥστε νὰ μᾶς χαρίσῃ πρὶ νὰ φύγῃ ἕνα λόγο, ποὺ μπορούσαμε νὰ τὸν θυμούμαστε καὶ νὰ ζοῦμε μ' αὐτόν. Ἡ ἀγάπη της εἶτανε δυνατότερη ἀπὸ τὸ θάνατο.

Ἂς εἶναι εὐλογημένη.

13.

Ἄνοιξα τὸ γράμμα, ποὺ βρῆκα ἀπάνω ἀπάνω στὸ κομὸ τῶν παιδιάτικων χρόνων μου, ἐκεῖ μέσα στὸ ἄδυτο τοῦ Σδέν. Καὶ διάβασα τὰ παρακάτω :

«Εἶπα πολλὲς φορὲς πὼς θὰ πεθάνω, μιὰ φορὰ ὅμως θὰ γίνῃ. Ἐκεῖνος, ποὺ θὰ βρῇ πρῶτος τὸ χαρτὶ αὐτό, πρέπει νὰ τὸ δείξῃ σὲ κεῖνον ἢ σὲ κείνους, ποὺ θὰ φροντίσουνε γιὰ τὴν ταφή μου. Ὦ θεέ μου, τώρα ποὺ γράφω αὐτὴ τὴ λέξη—ἂς εἶμουνα κοντὰ στὸ θάνατο, ὅπως ἡ λέξη στὸ χαρτί. Ἤθελα, ναί, νὰ ζήσω γιὰ χάρη τῶν ἀγαπημένων, ποὺ κάνουνε γιὰ μένα ὅ,τι δὲν κάνει ἄνθρωπος γιὰ τὸν ἄλλον ἄνθρωπο, ἤθελα νὰ ζήσω καὶ τὸ προσπαθῶ ὅσο μπορῶ. Μὰ ἂν δὲν τὸ κατορθώσω—κ' ἔτσι αἰστάνουμαι, δὲ θὰ τὸ κατορθώσω—τότε ἤθελα νὰ μοῦ φορέσουν τὸ λευκό μου φόρεμα. Στὸ κάτω κάτω συρτάρι τοῦ κομοῦ εἶναι ὅλα τἀσπρόρρουχα ποὺ φοροῦσε ὁ Σδέν, ὁ ἄγγελός μου. Δόστε μου τα ὅλα. Βάλτε στὴν κάσα μου ὅλα ὅσα χωροῦν ἀπὸ τὰ

πράματά του. Μπορῶ νὰ εἶμαι ξαπλωμένη ἀπάνω καὶ στὰ σκληρὰ παιγνιδάκια του ἀκόμα.

Καὶ μιὰ τελευταία ἐπιθυμιά. Ἂν πεθάνω στὸ σπίτι, φροντίστε, ἂν εἶναι δυνατό, νὰ μὲ βάλετε στὴν κάσα μέσα στὴν κάμαρα τοῦ Σδέν.

Εὐχαριστῶ γιὰ ὅλα, ὅλα. Εἶμουνα ὅμως ἕνας δυστυχισμένος ἄνθρωπος καὶ δὲν μποροῦσα νὰ ζήσω μ' ὅλην τὴν ἀγάπη καὶ τὴ στοργή.

Ἡ Ἔλσα σας.»

Κ' ἔτσι τῆς φορέσαμε τὸ λευκὸ φόρεμα, ποὺ δὲν τὸ εἶχε ξαναφορέσει ἀπὸ τὸν καιρὸ ποὺ ἔπαψε νὰ χαίρεται γιὰ καθετὶς ποὺ εἴτανε γήϊνο. Ὅλα γίνανε ὅπως τὰ πιθυμοῦσε καὶ τὸ στερνὸ κρεβάτι της στρώθηκε μέσα στὴν μικρὴ κάμαρα τοῦ Σδέν. Ἐκεῖ εἴτανε ξαπλωμένη μὲ τἀπαλά, μαῦρα μαλλιὰ λυμένα ἀπάνω στὸ λευκὸ φόρεμα καὶ γύρω της εἴταν ὅλα τἀνοιξιάτικα ἄνθη. Πίσω της εἴτανε στημένη κοντὰ στὸ μικρὸ παράθυρο μιὰ ὁλοπόρφυρη ἀζαλέα καὶ στὸ κρεβάτι της χυμένη μιὰ βροχὴ ἀπὸ κίτρινα ρόδα.

Φαινότανε σὰ νὰ κοιμότανε καὶ τὸ πρόσωπό της εἶχε ξανανιώσει μὲ τὸ θάνατο.

Ἔτσι πῆγε νὰ βρῇ τὸ Σδέν, ὅπως τὸ ἔλεγε μόνη της, καὶ γι' αὐτὸ ὀνομάστηκε τὸ βιβλίο τοῦτο «βιβλίο τοῦ μικροῦ ἀδελφοῦ», ποὺ ἤρθε κ' ἔγινε ὁ ἄγγελος τῆς μητέρας του, ἂν καὶ δὲν ἔγινε ὅπως τὸ ἐλπίσαμε. Γιατὶ τὴν πῆρε μαζί του, σὰν ἔφυγε.

14.

Μὰ τὸ βιβλίο αὐτὸ εἶναι μαζὶ κ' ἡ ἱστορία ἑνὸς ἀγῶνα μὲ τὸ θάνατο. Εἶναι ἡ ἱστορία ἑνὸς ἀνθρώπου,

ποὺ πάλεψε καὶ νικήθηκε, χωρὶς ὅμως νὰ ντρέπεται γιατὶ νικήθηκε.

Ἀπὸ τότε ταξίδεψα πολὺ κ' εἶδα πολλοὺς ἀνθρώπους. Ὅλα ὅμως μοῦ εἴτανε ξένα κι ὅλα νεκρά, ὅσο ποὺ γράφηκε τὸ βιβλίο αὐτό. Γράφηκε σὲ φωτεινὲς καλοκαιρινὲς μέρες ἐκεῖ ὅπου τελειώνουν τὰ βραχόνησα κι ἀρχίζει ἡ ἀνοιχτὴ θάλασσα. Καὶ γράφηκε ἀπὸ ἕναν ἔρημο ἄνθρωπο, ποὺ δὲν εἶναι πιὰ ἔρημος.

Πολλὲς βδομάδες κοίταζε ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς πέρα τὴ θάλασσα, πού, ὅμοια μὲ τὴν ἀνθρώπινη ζωή, ποὺ ἀξίζει τὄνομα τῆς ζωῆς, δὲν ἡσυχάζει ποτέ. Ἔβλεπε κεῖ τοὺς φάρους νὰ λάμπουν ἀπάνω ἀπὸ τὰ βοερὰ νερὰ καὶ στοχαζότανε πῶς κι ἂν μποροῦσανε νὰ σβήσουν οἱ φάροι, θὰ σπιθηρίζουν τἄστρα τοὐρανοῦ.

ΤΕΛΟΣ